

PET'S OVERVÅGNING AF DEN YDERSTE HØJREFLØJ 1945-1989

PET-KOMMISSIONENS BERETNING

BIND 11

BIND 11

PET'S OVERVÅGNING AF DEN
YDERSTE HØJREFLØJ 1945-1989

FORFATTERE:

JOHNNY LAURSEN, LEKTOR, PH.D.

Johnny Laursen har i en årrække undervist og forsket i europæisk samtidshistorie på Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet. Han blev ph.d. i 1992 på en afhandling om Weimarrepublikkens fald og den nazistiske magtovertagelse 1930-1933. Johnny Laursen har forsket i tysk historie i mellemkrigstiden samt dansk og europæisk efterkrigshistorie. Han har publiceret om Tysklands historie, Den Europæiske Kul- og Stålungion, EU's historie, nordisk samarbejde i efterkrigstiden og dansk politisk historie efter 1945.

GESE FRIIS HANSEN

Gese Friis Hansen, født 1972, er cand.mag i historie fra Aarhus Universitet med speciale i besættelsestiden. Hun har arbejdet som forskningsassistent under PET-Kommissionen, og har siden 2008 været tilknyttet Østfyns Museer.

REDAKTØR:

MORTEN HEIBERG, PH.D.

Morten Heiberg er forfatter til tre bøger og en række artikler. Han har blandt andet skrevet en bog om Spaniens efterretningssamarbejde med Tyskland og Italien 1936-1945 (Barcelona, 2006).

PET'S OVERVÅGNING AF DEN YDERSTE HØJREFLØJ 1945-1989

KOMMISSIONENS BERETNING BIND 11

Forfattere:

Johnny Laursen

Gese Friis Hansen

Redaktion:

Morten Heiberg

**PET'S OVERVÅGNING AF DEN
YDERSTE HØJREFLØJ 1945-1989**

Publikationen kan bestilles
via Justitsministeriets hjemmeside (www.jm.dk)
eller hos

Schultz Distribution

Herstedvang 10

2620 Albertslund

Telefon: 43 22 73 00

Fax: 43 63 19 69

schultz@schultz-grafisk.dk

www.schultzboghandel.dk

ISBN: 89-91851-64-5

ISBN: 89-91851-65-3 (internet)

Tryk: Schultz Grafisk

Forord

Dette bind er forfattet af kommissionsmedlem Johnny Laursen på nær kapitel 1, som er skrevet af Gese Friis Hansen. Morten Heiberg har foretaget supplerende undersøgelser og forestået redaktionen af bindet.

I henhold til PET-kommissionslovens § 1, stk. 4, har Kommissionen ansat et antal forskere, herunder Gese Friis Hansen og Morten Heiberg. Kommissionen har givet forfatterne adgang til at arbejde frit og med uhindret adgang til Kommissionens kildemateriale, herunder fra PET's arkiv.

På denne baggrund fremlægger forfatterne resultatet af deres historiske undersøgelser i nærværende bind. Kommissionen har nøje gennemgået og drøftet dette og de forudgående udkast til bindet, ligesom de er blevet sammenholdt med det underliggende kildemateriale. Efterfølgende har Kommissionen godkendt manuskriptet og antaget det til udgivelse i Kommissionens beretning.

Kommissionen har i henhold til PET-kommissionslovens § 4 foretaget anonymiseringer i fornødent omfang. Kommissionens retlige vurderinger efter PET-kommissionslovens § 3, stk. 2, er knyttet til vedkommende afsnit.

Johnny Laursen

Regin Schmidt

Ditlev Tamm

Jens Vedsted-Hansen

Leif Aamand
formand

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Forord.....	3
Forkortelser	8
Undersøgelsens baggrund og opbygning	9
INDLEDNING	11
DNSU og DNSB.....	14
PET's overvågning af nazismen i Danmark, 1970-1987	18
Nybrud i PET's trusselbillede 1987-92.....	19
1. DEN POLITISKE OVERVÅGNING I SØNDERJYLLAND 1945-1950	27
Det tyske mindretal i Sønderjylland 1933-1950	27
Det sønderjyske efterretningsarbejdes etablering og udvikling 1945-1950	34
Politikkommandøren for Sydjylland, 1945-1946	35
Planer om en særskilt efterretningstjeneste i Sønderjylland 1946	39
En ”ny” politiadjudantur oprettes: Mødet i Aabenraa i september 1947.	42
Informationsafdelingens udvikling efter mødet i Aabenraa.....	47
Afdelingen efter Ernst Brix.....	48
Politiets syn på mindretallet i den umiddelbare efterkrigstid	50
Overvågningens mål	57
Enkeltpersoner.....	57
Foreninger	59
Der Nordschleswiger.....	59
Skoleforhold	61
Knivsbjerg-festen.....	61
Varulvegrupperne.....	62
Foreningen af 6. maj 1945	67
Faarhus-foreningen	70
Landbrugernes Sammenslutning	71
Strasser-organisationen	72
Virkemidler: Telefonaflytning og brevåbning.....	74
Kilder.....	74
Indberetninger	76
Kartoteker	76
Sammenfatning.....	78
2. DEN DANSKE NAZISME I EFTERKRIGSTIDEN, 1945-1989	82

Nazisterne 1945-70.....	82
Povl Heinrich Riis-Knudsen og DNSU, 1970-83.....	93
DNSB, 1983-89.....	102
3. PET'S KILDER I DNSB.....	116
Kildeføring.....	120
Farmands opfattelse af kildeforholdet	124
Farmands kilder og optagelser i DNSB	126
4. FREDE FARMAND OG OPERATIONEN MOD NORDLAND FORLAG	130
Retlig vurdering af indhentningsoperationen mod Nordland Forlag.....	134
5. UDVIKLINGEN PÅ DEN YDERSTE HØJREFLØJ EFTER DEN KOLDE KRIGS AFSLUTNING	137
DNSB 1989-1993.....	137
PET og de danske nazister.....	141
Nationalpartiet Danmark og DNSB.....	147
Den Danske Forening	154
DDF's møder	156
PET's interesse for Den danske Forening.....	158
Frede Farmand og DDF.....	163
Gedsersagen	174
Påståede forbindelser mellem PET og DDF.....	179
DDF's og nynazisters kontakter til Folkebevægelsen Mod Nazisme	180
Jens Sejersen og PET	191
6. ALBERT LARSEN OG PARTIET DE NATIONALE, 1988-92.....	196
PDN's placering på den yderste højrefløj	201
Det Danske Broderskab	207
PET's stilling til trusler og mulige voldshandlinger	216
Konklusion vedrørende kapitlerne 1-6	228
Retlig vurdering vedr. kapitel 1-6.....	232
7. PET OG SØLLERØDGADESAGEN	233
Bombesprængningen den 16. marts 1992	233
Kommissoriet og Søllerøgadesagen	234
Debatten om efterforskningen 1992-93.....	236
Debatten om efterforskningen 1993-98.....	241
8. EFTERFORSKNINGEN	245
PET's samarbejde med drabsafdelingen	245
Efterforskning mod højrefløjen	248
Overvågningen af IS før eksplosionen i Søllerødgade.....	252

Efterforskning mod venstrefløjen.....	255
Drabsefterforskning og registrering?	261
Efterforskningen fra 1993.....	262
9. FREDE FARMANDS OPLYSNINGER OM SØLLERØDGADEBOMBEN	265
Retlig vurdering	275
Bilag	276
KILDE- OG LITTERATURFORTEGNELSE.....	277
SPØRGSMÅL TIL JUSTITSMINISTEREN.....	281

Forkortelser

AfA	Antifascistisk Aktion
BdN	Bund deutscher Nordschleswiger
DB	Det Danske Broderskab
DDF	Den Danske Forening
DNSAP	Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti
DNSB	Danmarks nationalsocialistiske Bevægelse
DNSU	Danmarks nationalsocialistiske Ungdom
EB	Europæiske Bevægelse
FFL	Faglig Fælles Liste
FIR	Fællesinitiativet imod Racisme
FMN	Foreningen Mod Nazisme
IS	Internationale Socialister
KE	Københavns politis afdeling E
LS	Landbrugernes Sammenslutning
NPD	Nationalpartiet Danmark
NSDAP/AO	National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei/ Auslandsorganisation
NSDAPN	National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleswig
NSP	National Socialistisk Parti
PDN	Partiet De Nationale
RS	Revolutionære Socialister
SAP	Socialistisk Arbejderparti
VS	Venstresocialisterne
WUNS	World Union of National Socialists

UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG OPBYGNING

Ifølge PET-kommissionsloven (lov nr. 359 af 2. juni 1999) har Kommissionen til opgave at undersøge og redegøre for politiets efterretningsvirksomhed i perioden 1945-89 blandt andet i forhold til politiske partier og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark. Ydermere skal karakteren af de aktiviteter i de miljøer, der i den nævnte periode var baggrunden for politiets efterretningsvirksomhed på dette område, undersøges og beskrives.

Med dette som baggrund redegør dette bind for den yderste højrefløj og PET's overvågning af grupperinger og partier inden for dette felt. Undersøgelsen, som er kronologisk og tematisk opbygget, består af en række delstudier, der tilsammen udgør et rids af den yderste højrefløjs udvikling. Kapitel 1 omhandler PET's overvågning af det tyske mindretal i Sønderjylland i perioden 1945-1950. Knap 3.500 medlemmer af mindretallet blev anholdt for unational virksomhed umiddelbart efter krigen, og PET overvågede i særlig grad mindretallets mulige nazistiske og revisionistiske tendenser. Dernæst følger i kapitel 2 en sammenfatning af nazismens udvikling i Danmark frem til 1989.

De følgende to kapitler beskæftiger sig med PET's metoder: Kapitel 3 beskriver PET's arbejde med at indhente og bearbejde oplysninger i det overvågede miljø, mens kapitel 4 redegør nærmere for en af PET's kildeoperationer over for det overvågede miljø.

I kapitel 5 og 6, som også tjener som baggrundsbeskrivelse for den såkaldte Søllerødgadesag, redegøres der for PET's overvågning af en række grupperinger på den yderste højrefløj, herunder NPD, DNSB, PDN og Det Danske Broderskab (DB). Der redegøres desuden for en række kontakter mellem disse grupperinger og danske antinazistiske miljøer. Spændingsfeltet mellem det nye højre og de venstrefløjsorganisationer, som i særlig grad satte deres energi ind i kampen mod de nye højretendenser i samfundet, rummede således væsentlige nye udfordringer for PET.

Søllerødgadebomben kaldes den eksplosion, der den 16. marts 1992 fandt sted i Internationale Socialisters (IS) københavnsafdeling i Søllerødgade 33. De sidste tre kapitler (7, 8 og 9) redegør for omstændighederne omkring bombesprængningen, der kostede en person livet, og som dags dato endnu er uopklaret. Søllerødgadesagen, der tidsmæssigt ligger efter 1989, er medtaget i beskrivelsen, idet der er tale om en sag, som Kommissionen i henhold til kommissionslovens § 3, stk. 3 har valgt at undersøge. Sagen rummer en betydelig politisk dimension, og der er i forbindelse med efterforskningen blevet rejst alvorlige beskyldninger mod PET.

Bindets indledning præsenterer de centrale problemstillinger, som er gjort til genstand for analyse i de følgende kapitler.

INDLEDNING

Nazistiske ideologier og bevægelser har haft ringe held med at slå rod i den danske befolkning og i den danske politiske kultur. Disse kræfter samledes først og fremmest i DNSAP, som gennem 1930'erne og 1940'erne havde ganske vanskeligt ved at sikre sig fodfæste. Medlemsskaren forblev i de to tiår ret begrænset, ligesom man også havde svært ved at sikre sig andet end beskedne stemmeandele ved folketingsvalgene. Ud over et stærkt gennemslag i det tyske mindretal var DNSAP ikke i stand til at sætte et markant præg på dansk politisk liv. Nazisterne fik ved folketingsvalget i 1939 godt 31.000 stemmer og 3 mandater. Med en stemmeandel på knap to procent klarede DNSAP sig dog relativt godt i sammenligning med andre nordiske nazistpartier. Sveriges Nationalsocialistiske Parti opnåede sit bedste valg i 1934 med kun 0,6 % af stemmerne.¹ DNSAP opnåede på sit højeste – ved folketingsvalget i 1943 – godt og vel 43.000 stemmer og tre mandater. Selv ikke med den tyske besættelsesmagt i ryggen formåede de danske nazister at sikre sig en politisk platform af betydning, nogen betydelig tilslutning i befolkningen eller for den sags skyld nogen væsentlig politisk indflydelse.

En faktor, som i betydelig grad modvirkede en dansk overtagelse af den nationalsocialistiske ideologi, var, at dansk nationalisme og nationalfølelse igennem årtier havde været defineret i modstilling til tysk nationalisme og nationalfølelse. En modsætning som endnu i mellemkrigstiden var levende i grænselandet. Her til kom, at dansk folkelighed i betydeligt omfang var indoptaget i de etablerede demokratiske partiers – ikke mindst de grundtvigske landbobevægelser, men også arbejderbevægelsens – selvforståelse og politiske retorik i en sådan grad, at en nationalsocialistisk retorik kun vanskeligt ville kunne monopolisere begreber som folk, stat og nation, således som det var sket i Tyskland i 1933.² Dertil kom, at nazismen i Tyskland kunne profitere af en stigende polarisering i det tyske

1 John T. Lauridsen, *Dansk nazisme 1930-1945 – og derefter* (Gyldendal, 2002), s. 460.

2 Se forskningsoversigten over DNSAP og den danske nazisme i John T. Lauridsen: "Nazister i Danmark 1930-45", i O. Dahl & Ø. Sørensen (red.): *Nazisme og nynazisme. Gammel og ny fascisme og*

samfund og en dyb økonomisk og forfatningsmæssig krise.³ Også fascismens fremkomst i Italien og Spanien skal forstås i sammenhæng med den liberale statskrise. Det er sigende, at samtidig med Hitlers magtovertagelse i Tyskland indgik statsminister Thorvald Stauning den 30. januar 1933 det såkaldte Kanslergadeforlig med Venstre, som bl.a. indeholdt sociale reformer, devaluering samt et-årigt forbud mod lockouter og strejker. Det samarbejdende og reformstemte folkestyre fungerede dermed som bolværk mod de opløsningstendenser, som sås i blandt andet Weimarrepublikken.⁴

Det betød imidlertid ikke, at Danmark ikke stod over for betydelige antidemokratiske og radikalkonservative understrømme såvel i dansk politik som i befolkningen. Indflydelsesrige kredse i det danske samfund stod således kritiske over for ”systemet Stauning-Munch”, og det var endnu i 1930’erne ikke vanskeligt at finde udsagn, som gik på nødvendigheden af at lære af Italien og Tyskland, og militante paramilitære organisationsformer havde stundom et vist gennemslag.⁵ De demokratiske kræfter bag folkestyret viste sig imidlertid endog særdeles modstandskraftige gennem 1930’erne, og antisemitismen og de nazistiske ideer havde meget vanskeligt ved at vinde fodfæste ud over afgrænsede personkredse og foreninger.⁶ Men som nævnt herskede der desuagtet ind i besættelsestiden i en række kredse og politiske miljøer betydelig reservation over for det parlamentariske demokrati og de politiske partier.

Nazitysklands sammenbrud i 1945 og erfaringerne fra besættelsestiden gjorde danske politikere og den danske befolkning mindre modtagelige over for højre-ekstreme synspunkter. Nazismen og antisemitismen var efter maj 1945 både som parti og ideologi endegyldigt miskrediteret af den viden, som spredte sig i det danske samfund om regimets grusomheder, KZ-lejrene og masseudryddelserne af de europæiske jøder. Den ideologiske affinitet med det nazistiske regime i Tyskland og samarbejdet med besættelsesmagten rummede også for de danske-

nazisme i Norden og Europa. Det 22. nordiske historikermøde, Oslo 13.-18. august 1994 (Oslo, 1995), s. 3-62.

3 Mark Mazower, *Dark Continent. Europe’s Twentieth Century* (London, 1988), s. 19.

4 Om Kanslergadeforliget set i forhold til den internationale situation, se Bo Lidegaard, *Overleveren 1914-1945. Dansk Udenrigspolitisk Historie*, bind 4 (Gyldendal, 2003), s. 272-273.

5 Om den radikale konservatisme i Danmark se Adam Holm, *I opposition til fortiden. En teoretisk analyse af idégrundlaget bag mellemkrigstidens radikale konservatisme i Danmark*, phd.-afhandling (Københavns Universitet, 2002).

6 For en undersøgelse af antisemitismen i Danmark se Sofie Bak, *Dansk antisemitisme 1930-1945* (Aschehoug, 2004).

re og for de danske partier og foreninger, som i 1930'erne havde repræsenteret højreekstremistiske synspunkter, en belastning i den danske offentligheds øjne. Mange af de ledende figurer på den yderste højrefløj – bl.a. DNSAP, men også blandt de østfrontfrivillige og i det tyske mindretal i Sønderjylland – blev som følge af retsopgøret efter besættelsen kriminaliseret og stigmatiseret som landssvigere.⁷ Som anført af historikeren John T. Lauridsen udviklede der sig af samme grund ikke nogen nynazisme af betydning efter 1945, og myndighederne skønnede det heller ikke nødvendigt at forbyde Frits Clausens gamle parti, DNSAP, selv om det fra flere sider blev fremsat som et krav i 1945.⁸ Partiet var realiteten gået i opløsning af sig selv, selvom et løst nazistisk netværk stadig bestod.

Verdenskrigen, erfaringerne fra de europæiske diktaturer og oplevelsen af besættelsestiden udvidede og styrkede fundamentet for folkestyret og for de almene humanistiske og demokratiske principper i befolkningen. Den nationale mobilisering og den politiske oprustning bag demokratiet og bag det nordiske folkestyre markerede således i årene efter besættelsen en styrkelse og rodfæstelse af den demokratiske tanke, som derved rakte betydeligt videre og blev mere forankret i befolkningen, end den havde været i 1930'erne.

Antisemitismen havde med nazismens jødeforfølgelser og masseudryddelser endegyldigt mistet sin appel ud over meget små segmenter af befolkningen. Aktionen mod de danske jøder og redningen af det store flertal fra deportation i oktober 1943 indgik efter krigen som et væsentligt element i den nationale identitet og i den danske selvforståelse. Symptomatisk for denne forståelse var den udbredte vandrehistorie om, at kong Christian 10. skulle have båret jødearmbind med jødestjerne i protest. Dannelsen af staten Israel i 1948 og den nye stats overlevelseskamp blev da også i efterkrigstiden ombølget med stor folkelig sympati, som voksede i Seksdageskrigen i 1967, og som formentlig nåede sit højdepunkt, da Anker Jørgensen under oktoberkrigen i 1973, skønt han udtrykte forståelse for den arabiske sag, støttede Israel, ”...for landets naboer ønsker i virkeligheden Israel flyttet ud i Middelhavet.”⁹ Det nazistiske og antisemitiske segment i den danske befolkning bestod således i de umiddelbare efterkrigsår for en stor dels vedkommende af borgere, som var blevet dømt for landssvigervirksomhed. En

7 Retsopgøret er beskrevet i Ditlev Tamm, *Retsopgøret efter besættelsen* (Gyldendal, 1997, 3. udgave). Se også John T. Lauridsen, *Dansk nazisme*, s. 401-425.

8 John T. Lauridsen, *Dansk nazisme*, s. 450.

9 Anker Jørgensen cit. i Nikolaj Petersen, *Europæisk og globalt engagement 1973-2006*, *Dansk udenrigspolitisk historie*, bind 6 (Gyldendal, 2006), s. 82.

del af de dømte samledes i Foreningen af 6. maj 1945, mens andre trak sig tilbage i en anonym, apolitisk tilværelse. En kreds af nazister fastholdt dog et løst netværk omkring resterne af et nazistisk parti under ledelse af Svend Salicath. Men der var tale om et politisk miljø, som primært var centreret omkring fælles erfaringer fra besættelsestiden og retsopgøret, og som eksisterede i nærmest total politisk isolation med en begrænset kontaktflade til unge eller til nye sympatisører. PET's overvågning af de danske nazister og højreekstremister var i slutningen af 1960'erne ved at nærme sig vågeblusstadiet. Eftersom der var meget lidt organisatorisk og politisk aktivitet på feltet, havde overvågningsvirksomheden en ret rutinemæssig karakter.

DNSU og DNSB

Den nynazistiske bevægelse, som i 1970 opstod under ledelse af Povl Heinrich Riis-Knudsen i Århus, synes kun at have haft visse begrænsede berøringsflader til efterkrigstidens stagnerende nazistiske netværk. Bevægelsen fik navnet DNSU, som i 1983 ændredes til DNSB. Flere danske nynazister havde en personlig forbindelseslinje til fortidens nazister i kraft af, at de var efterkommere af landssvigerdømte. Formentlig kom den idépolitiske og ideologiske gnist til nydannelsen af en nazistisk bevægelse fra ganske få studerendes påvirkning fra eller brydning med den fædrene fortid. Derimod synes nynazisterne kun i ringe grad at have påkaldt sig en kontinuitet til traditionen og arven fra DNSAP. Man talte ganske vist i termer af en fortsættelse af bevægelsen. Bevægelsens interne skrift *Kamptegnet* var efter alt at dømme opkaldt efter et tidsskrift udgivet af Dansk Anti-Jødisk Liga i 1930'erne, og bevægelsens publicistiske virke omfattede genoptryk af en mængde danske nazistiske og antisemitiske publikationer fra 1930'erne og 1940'erne. Bevægelsen synes dog i langt højere grad at have trukket ideologiske og politiske veksler på arven fra Det tredje Rige og fra den tyske nazisme, ligesom den tætte kontakt til internationale nationalsocialistiske og højreekstremistiske miljøer tidligt spillede en stor rolle for bevægelsen.

Selv om højreekstremismens forhistorie i Danmark i 1930'erne og 1940'erne således ikke nedfældede sig som en betydelig påvirkning af de danske nynazister i kredsen omkring bevægelsens leder Povl Heinrich Riis-Knudsen, så fulgte der af det danske samfunds sammenstød med de nazistiske og højreekstremistiske strømninger i mellemkrigstiden og under besættelsen en række vigtige forudsætninger, som spillede en rolle for den måde, hvorpå de danske myndigheder håndterede den højreekstremistiske udfordring i 1970'erne og 1980'erne.

Da DNSU i 1970'erne begyndte at udgive nationalsocialistiske skrifter, var det ingenlunde første gang, at de danske myndigheder blev konfronteret med denne type ytringer. I flere tilfælde var der tale om genoptryk af skrifter, som myndighederne allerede i 1930'erne og 1940'erne havde måttet forholde sig til. Det notorisk antisemitiske kampskrift *Zions vises protokoller* blev således udgivet i Danmark i 1920.

Zions vises protokoller var et falsum, som angiveligt rummede mødeprotokollen fra et jødisk møde mellem 12 rabbinere i Basel i 1897, hvor man skulle have planlagt at stifte krig, splid og ødelæggelse som led i en djævelsk plan for at opnå jødisk verdensherredømme. Forlægget var en illegal pamflet af Maurice Joly, *Dialogue aux enfers entre Machiavel et Montesquieu ou la politique de Machiavel au XIXe siècle par un contemporain* (Bruxelles, 1864), hvor forfatteren i en fiktiv dialog mellem Machiavelli og Montesquieu ironiserede over kejser Napoleon III's brug af bajonetten og plebiscitten som magtinstrumenter i en kynisk del-og-hersk politik. Jolys bog blev sidenhen brugt af det tsarrussiske hemmelige politi Okhrana'en som grundlag for et falsum, som havde til hensigt at vende den russiske Tsar til en mere antisemitisk, nationalistisk politik. Mens Joly havde sat Montesquieus *L'Esprit des Lois* op mod Machiavellis *Il Principe* og kritiseret det napoleonske tyranni, benyttede falsknerne de machiavelliske, magtkyniske og massemanipulerende aspekter i Jolys systemkritiske værk som inspiration til skitsen af et angiveligt jødisk komplot. Myten hentede også stof i dannelsen af Theodor Herzls zionistiske bevægelse i Basel i 1897, som blev forvansket til et hemmeligt møde. Den vandt udbredelse i Rusland og bidrog i 1903 til Kisjnjov-pogromen, hvor flere tusind jøder blev dræbt. Bogen spredtes fra Rusland til Vesteuropa, bl.a. ved den unge tysk-russiske studerende Alfred Rosenberg, som medbragte den til München, hvor den bidrog til det ideologiske grundlag for antisemitismen i kredsen omkring Adolf Hitler. I mellemkrigstiden kom den fulde sandhed om falskneriet for dagen. I 1935 afsagde en schweizisk domstol efter en dybtgående undersøgelse dom mod schweiziske nationalsocialister, som havde udsprekt skriftet, for at have udbredt smudslitteratur. Det fandtes godtgjort uden tvivl, at der var tale om et falskneri.¹⁰

I 1935 og 1936 blussede debatten om jøderne op i Danmark på baggrund af denne sag. Lederen af National Socialistisk Arbejderparti, Aage H. Andersen, havde udgivet en pamflet med titlen: *Er "Zions Vises Protokoller" et Falsum?*, og samme år *Den kristne Kirke i nordisk Belysning*, som i vidt omfang støttede

10 Sofie Bak, *Dansk antisemitisme 1930-1945*, s. 331-336.

sine påstande på protokollerne.¹¹ Sagen gav anledning til, at justitsminister K.K. Steincke i efteråret 1936 beordrede myndighederne til at rejse sigtelse mod forfatterne af en række skrifter af stærkt antisemitisk indhold; blandt disse også Aage H. Andersens skrifter om Zions vises protokoller. Den rejste sigtelse byggede på straffelovens §§ 267 og 268 om ærekrænkelse og bagvaskelse samt på sammes § 140, som drejede sig om forhånelser af bestående trossamfund. Sagen førte til domfældelser for bl.a. bagvaskelse, som siden hen blev stadfæstet – til dels skærpet – ved Østre Landsret den 19. januar 1938.¹²

Vanskeligheden var imidlertid, at injurielovgivningen ikke var tilstrækkelig til at beskytte minoriteter mod sådanne beskyldninger, idet kredsen af de angrebne kunne være så stor, at det kunne være svært at dokumentere, at udsagnene var ærekrænkende mod alle personer inden for den angrebne kreds. Et andet problem var, at kredsen af de angrebne kunne være svært at bestemme. Det gjaldt i særlig grad racistiske angreb, idet race var en tvivlsom kategori. I januar 1939 fremsatte K.K. Steincke på denne baggrund et lovforslag om ændringer i og tilføjelse til straffeloven. En af de centrale tilføjelser var § 266 b, som i den endelige form kom til at lyde:

“Den, der ved Udspredelse af falske Rygter eller Beskyldninger forfølger eller op-hidser til Had mod en Gruppe af den danske Befolkning paa Grund af dens Tro, Afstamning eller Statsborgerforhold, straffes med Hæfte eller under formildende Omstændigheder med Bøde. Er Rygterne eller Beskyldningerne fremsat i trykt Skrift eller paa anden Maade, hvorved de er naaet ud til en større Kreds, er Straffen Hæfte eller under skærpede Omstændigheder Fængsel indtil et Aar.”

Lovforslaget blev vedtaget med 38 stemmer mod 29 i Landstinget den 24. februar 1939 og med 64 stemmer mod 41 i Folketinget den 11. marts 1939. Lovændringen trådte i kraft den 1. juli 1939 og markerede hermed en kriminalisering af racistiske udtalelser og skrifter.¹³

Erfaringerne fra mellemkrigstiden og 2. Verdenskrig bidrog formentlig også stærkt til, at man i grundlovsdrøftelserne i tiden frem til vedtagelsen af den nye grundlov i 1953 indarbejdede to vigtige paragraffer i grundloven. Blandt borgerrettighederne hed det således i § 70, at:

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., s. 391-402, 405-408.

¹³ Ibid., s. 409-415.

“Ingen kan på grund af sin trosbekendelse eller afstamning berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder eller unddrage sig opfyldelsen af nogen almindelig borgerpligt.”¹⁴

Hertil kom § 78, som fastsatte foreningsfriheden, men som også i stk. 2 bestemte, at:

“Foreninger, der virker ved, eller søger at opnå deres mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende, bliver at opløse ved dom.”¹⁵

Mens det også under tidligere grundlove havde været muligt at opløse en forening ved dom, lå der i § 78, stk. 2 en skærpelse, idet det efter denne nye grundlovsbestemmelse var en pligt for anklagemyndigheden at rejse sag til opløsning af sådanne foreninger, som søgte at virke ved vold.¹⁶ Myndighederne havde således med sig fra 1930'erne og fra grundlovsarbejdet visse juridiske rammer for, hvordan man skulle stille sig i forhold til højreekstremistisk virksomhed og propaganda.

Endelig kan det være af betydning at overveje femtekolonnenloven, som i betydelig grad skyldte erfaringerne fra besættelsestiden og visse kredses samarbejde med besættelsesmagten sin tilblivelse.¹⁷ Når femtekolonnenloven i særlig grad lagde vægt på kriminalisering af samarbejde med en fjendtlig magt eller meningspåvirkning på vegne af en fjendtlig magt, så skyldtes det ikke mindst erfaringerne med de danske nazisters samarbejde med det nazistiske Tyskland før og efter den 9. april 1940. Hvad angår højreekstremistisk virksomhed i forhold til Tyskland, var femtekolonnenloven reelt uden et sådant grundlag allerede ved sin vedtagelse, idet Forbundsrepublikkens myndigheder på mange måder etablerede et strengere retligt regime med hensyn til retsforfølgning og kriminalisering af nazistiske og antisemitiske foreninger og aktiviteter, end det som blev herskende i Danmark.

De danske myndigheders stillingtagen til anvendelsen af straffelovens § 266 b under fremkomsten af danske nynazistiske aktiviteter i 1970'erne og 1980'erne var formentlig først og fremmest påvirket af nyformuleringen af § 266 b i 1971. Æn-

14 Danmarks Riges Grundlov, § 70.

15 Danmarks Riges Grundlov, § 78, stk. 2. Juristen og retsfilosoffen Alf Ross var dog ikke blind for problemerne med at bevise et voldeligt øjemed. ”Det hører naturligvis til sjældenhederne at en forening i sine vedtægter åbent proklamerer at tilsigte ulovligheder.” Alf Ross, *Dansk Statsforfatningsret*, bind II, (Nyt Nordisk Forlag, 1966), s. 727.

16 Alf Ross, *Dansk Statsforfatningsret*, bind II, s. 723-724.

17 Om femtekolonnenloven se Kommissionens beretning, bind 15.

dringen var foranlediget af FN's konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination. Konventionen, der trådte i kraft i 1969, pålægger medlemsstaterne at kriminalisere propaganda og organisationer, som bygger på ideer om racemæssig overlegenhed og racehad, tilskyndelse til racediskrimination og tilskyndelse til voldshandlinger mod enhver race eller persongruppe af anden hudfarve eller etnisk oprindelse. De nordiske lande tog imidlertid i tilslutning til konventionen et forbehold om, at der i det enkelte land kunne ligge modstridende hensyn mellem ønsket om at modvirke racediskrimination og ønsket om at tage hensyn til ytringsfriheden. Betænkningen fra det udvalg, som overvejede en lovændring som følge af Danmarks tiltræden til konventionen, bemærkede da også, at det ville være i modstrid med de nordiske landes opfattelse af ytringsfriheden, hvis man ganske kriminaliserede enhver udtalelse af forestillinger om racemæssig overlegenhed og udtryk for racehad. Der var her muligvis tale om en modificering af hensyn til ytringsfriheden, som i sin konsekvens fremover rummede en afsvækkelse af den strenghed, hvormed myndighederne reagerede på nazistisk og antisemitisk propaganda. Som det vil fremgå, blev det i 1970'erne opgivet at retsforfølge påstande baseret på *Zions vises protokoller*, mens tilsvarende ytringer og tryksager i 1930'erne havde resulteret i domme endnu før vedtagelsen af § 266 b.

PET's overvågning af nazismen i Danmark, 1970-1987

I den umiddelbare efterkrigstid var myndighederne fokuseret på jagten på krigsforbrydere, kollaboratører og varulvegrupper.¹⁸ Landssvigerne og de tidligere nazister blev overvåget og registreret, men mod 1960'ernes slutning gled den yderste højrefløj i baggrunden for PET's virksomhed. Interessen for nazisterne vågnede imidlertid hurtigt, da Povl Heinrich Riis-Knudsen i 1970 reetablerede bevægelsen og tilførte et højere aktivitetsniveau. Gennem 1970'erne var der imidlertid stadig blot tale om et beskedent antal yngre nazister. Kredsen af mere eller mindre passive sympatisører i den ældre generation må anses at have været noget større. Til gengæld var aktiviteten voksende med hensyn til især publiceringsvirksomhed og den internationale kontaktflade. Samtidig kunne man påny med en vis ret tale om et rudimentært organisationsarbejde. Materiale i PET's arkiv efterlader indtryk af, at både regionsafdeling II i Århus og Centralafdelin-

18 Vedr. de såkaldte varulvegrupper se kapitel 1.

gen i København var opmærksom på nynazismen. Således en PET-medarbejder fra Århus i de tidlige 1970'ere:

“Adspurgt vedrørende nynazismen forklarede vidnet, at allerede i hans periode i Århus fra 1973-1978 blev nynazisterne overvåget. Det var helt naturligt. Vidnet erindrer, at spørgsmål om nynazismen har været aktuelt, lige siden han blev ansat i 1972. Centralafdelingen var meget bevidst om også at følge denne gruppering.”¹⁹

Efter den tidligere grå eminence blandt de danske nazister Svend Salicaths død i 1983 kan man tale om en ny og mere intensiv fase i såvel det nye parti, DNSB's, udvikling, som i PET's og andre myndigheders overvejelser om, hvordan man skulle gribe den nye udfordring fra højreekstremisterne an. I tiden fra DNSB's grundlæggelse i 1983 frem til slutningen af 1980'erne tegnede nynazisterne sig stærkere i den danske offentlighed, samtidig med at udfordringer til det danske folkestyre og den danske offentlighed fra internationalisering, europæisk integration og den øgede tilstedeværelse af flygtninge og indvandrere i det danske samfund manifesterede sig i stigende utilfredshed i befolkningen. Mens man i 1970 næppe kan pege på socioøkonomiske faktorer, internationale forhold eller indre danske politiske forhold, som kunne forklare genkomsten af et dansk nazistparti, bød 1980'erne på betydelige udfordringer, som i betydelig grad kunne frygtes at udgøre en grobund for en radikaliseret af dele af ungdommen. Til gengæld synes de indre brydninger i det danske samfund om fodnotepolitikken, fredsbevægelserne og de politiske protester mod nedskæringer og økonomisk politik ikke på dette tidspunkt at have efterladt noget indtryk på de danske nazister. Af internationale begivenheder kan man imidlertid ikke udelukke, at staten Israels fremfærd i de besatte områder og i det besatte Sydlibanon spillede en rolle for en opblussende antijødisk og antiisraelsk retorik, som kan have haft en betydning i forhold til danske nazisters antisemitiske propaganda i 1980'erne.

Nybrud i PET's trusselbillede 1987-92

I perioden 1970-87 havde overvågningen af den yderste højrefløj et klart organisatorisk fokus på DNSU og DNSB. Fra midten og slutningen af 1980'erne udvidedes omkredsen af PET's interessesfære, efterhånden som flere højregrupperinger

¹⁹ RB: PET-medarbejder, 21. maj 2003.

kom til, deres aktiviteter og forbindelseslinjer blev udvidet, og modsætningerne til andre dele af dansk politisk liv blev skærpet.

I slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne kom en række grupperinger af meget forskellig observans i PET's interessefelt. Man kan i denne periode tale om et egentligt epokeskift i dansk politik, hvor ikke alene de mindre grupperinger på yderfløjene i dansk politik søgte nye orienteringspunkter og regrupperede sig organisatorisk, men hvor også de store partier omkring midten af dansk politik blev udfordret af nye politiske brændpunkter. Man kunne tro, at opbruddet skete under en form for kulmination af europæiserings- og globaliseringstendenser i tiden. Der var dog næppe tale om, at slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne markerede en kulmination af den europæiserings- og globaliseringsproces, som længe havde sat rammerne for det danske samfundsliv og for den handlefrihed, der var levnet folkestyret.

Årene efter Danmarks tilslutning til EF i 1972 og efter den Europæiske Fælles Akt i 1986 var i så henseende mere betydningsfulde, ligesom en række af de folkeretlige forpligtelser, som Danmark havde påtaget sig under FN, var stadfæstet langt tidligere. På det sociale og økonomiske felt var Danmark allerede i 1960'erne og 1970'erne blevet påvirket af det, som i dag omtales som globaliseringen. Dengang var der imidlertid i langt højere grad tale om en europæiserings- og internationaliseringsproces, som indebar, at også dansk erhvervsliv blev integreret i en økonomisk arbejdsdeling, hvor de store firmaers produktioner strakte sig vidt over landegrænserne og over Atlanterhavet. Der var i denne periode tale om en sammenfletning på tværs af den vestlige verden og mellem samfund, som på den ene eller anden måde opfattedes som allierede i den kolde krig. Selv om mange danske firmaer i denne periode kom på udenlandske hænder, blev "omstruktureret" eller – som tilfældet var for ikke mindst skibsværfterne – bukkede under for konkurrencen fra Japan og Sydkorea, var den offentlige debat i langt mindre grad præget af den skepsis over for globaliseringen, som kom til at præge debatterne i slutningen af 1980'erne og 1990'erne. Den afgørende forskel har utvivlsomt været, at europæiserings- og globaliseringsprocessen netop i tiden 1987-93 blev central i den offentlige debat, og at temaet – måske af samme grund – brændte sig ind i den almindelige danske samfundsborgers bekymringer og overvejelser om fremtiden.

Der var da også i denne periode afgørende strukturelle forudsætninger til forskel fra de tilpasninger til det europæiske samarbejde og til de internationale politiske og økonomiske vilkår, som havde fundet sted i 1960'erne og 1970'erne. I den tidligere periode havde der været tale om en internationaliseringsproces, som havde omfattet samfund, som var samlet i den kolde krigs spændingsfelt, og

som på en lang række områder – kulturelt, politisk, økonomisk – havde sammenlignelige strukturer. Reelt omfattede processen først og fremmest Vesteuropa, Nordamerika, Australien, New Zealand, Japan og Sydkorea, mens udviklingslandene og afhængige lande i Sydamerika, Afrika og Asien i langt højere grad var passive aktører. I 1980'erne og 1990'erne var disse såkaldte tredjeverdenslande i langt højere grad selvbevidste aktører på den politiske og økonomiske verdensscene. Samtidig kan man iagttage, at disse lande og kulturer, som længe havde ligget under for tilpasning til og påvirkning fra den vestlige verden, også kulturelt og religiøst havde udviklet en stærkere selvbevidsthed. Det gjaldt ikke mindst Mellemøsten, der med de to store oliekriser udviklede sig til et vigtigt finansielt og strategisk punkt – som i højere grad gjorde kulturmødet mere ligeværdigt og dermed også en større udfordring for de vestlige lande – herunder Danmark.

Under indtryk af disse strømninger og påvirkninger i 1980'erne skærpedes den politiske debat i Danmark om dels flytninge- og udlændingepolitikken, dels om nationens forhold til det stadig mere robuste europæiske samarbejde og til de forpligtelser, som dette indebar. I forhold til Europa sås en reorientering hos de fleste af Folketingets partier, som placerede dansk udenrigspolitik på en mere proeuropæisk platform end hidtil. Mens de fleste politiske partier og den politiske elite således i stadig stærkere grad orienterede sig mod det europæiske og internationale samarbejde, forblev der i befolkningen vælgergrupper, som nærede betænkeligheder ved spørgsmålet om suverænitetsafgivelse og konsekvenserne af Danmarks internationale forpligtelser.

Tilbage stod Fremskridtspartiet som talerør og generator for den ængstelse, som rørte sig i visse dele af befolkningen over den stigende indvandring og over det voksende europæiske engagement. Mens midten af dansk politik i disse år således samledes om en mere proeuropæisk lejr og i hvert fald en tid lang oprettholdt en vis skrøbelig konsensus i flytninge- og udlændingepolitikken, tematiserede en række debattører på især højrefløjen disse spørgsmål. I dette intellektuelle klima fremkom en række grupperinger og enkeltpersoner, som italesatte en utryghed over for de påvirkninger, som det danske samfund stod overfor internt og internationalt. Modstanden mod EU og mod flytninge- og udlændingepolitikken blev et samlingspunkt for både et markant skifte i den politiske retorik, men også for en fremvækst af nye grupperinger, som slog sig op på forsvaret af traditionelle forestillinger om dansk folkelighed, den udsatte nationalstat og traditionelle nationale mærkesager. Det gjaldt i udpræget grad Søren Krarups initiativ mod Flytning 86 og dannelsen af Den Danske Forening (DDF). I denne samfundsmæssige bevægelse med fremvækst af et nyt højre uden for de etablerede borgerlige partier synes også de ekstremistiske grupperinger på højrefløjen at

have hentet en vis ny dynamik. Det er da også kendetegnende, at de traditionelle nazistiske grupperinger – som f. eks. DNSB – i denne periode markerede sig stærkere, og at der i perioden opstod flere nye yderliggående grupperinger – eksempelvis Partiet De Nationale (PDN) og Stop Indvandringen.

Den kolde krigs ophør markerede et andet vigtigt vandskel, som påvirkede dansk politik og samfundsliv langt ud over sikkerhedspolitikken. De folkelige opstande i Østeuropa, DDR's fald og sovjetkommunismens kollaps som stat og som samfundsmodel medførte, at smågrupperinger på den marxistisk-leninistisk orienterede venstrefløj tabte flere af deres orienteringspunkter og internationale referencer. Den revolutionære venstrefløj tabte således tiermondismen, guerillabevægelserne og imperialismeargumentet som ideologiske drivkræfter. Hertil kom afsløringen af Blekingegadebanden, som væsentligt delegitimerede retorisk set voldelige revolutionsdoktriner. Denne udvikling udfordrede de synspunkter og holdninger, som rummede et principielt voldselement i form af en programmatisk fastholdelse af proletarietets diktatur eller i form af forudsigelser om kontrarevolutionære modstød mod den forventede socialistiske revolution. Da også Kina begyndte en langsom åbning mod markedsøkonomien, stod kun Nordkorea og Cuba tilbage som egentlige traditionelt socialistiske regimer, mens de i hvert fald retoriske kommunister, som sad tilbage ved magten i lande som Hviderusland og Serbien, næppe kan have udøvet større fascinationskraft i forhold til idealistiske unge danskere af venstreorienteret sindelag.

Den del af dansk politisk liv, som strakte sig venstre over var i disse år på søgen efter nye ideologiske referencepunkter. Men bortset fra DKP, som kæmpede en egentlig eksistenskamp og henfaldt til en eksistens som en politisk smågruppering, forblev de organisatoriske og personelle rammer i vidt omfang, som de havde været tidligere. Grupperinger som SAP og VS forblev mere eller mindre aktive – også efter at DKP og VS i 1989 indgik et valgteknisk samarbejde i form af en enhedsliste. Et fænomen, som ikke syntes synderlig påvirket af den internationale udvikling, var BZ-bevægelsen og de autonome, som i vidt omfang hentede deres indre sammenhængskraft fra en aktivistisk ungdomskultur uden en egentlig ideologisk programmatik. Selv om venstrefløjen således ideologisk var under opbrud, forblev de pågældende små partier og grupperinger en væsentlig faktor i det politiske liv i ikke mindst de store byer og i den offentlige debat. I perioden mellem 1987 og 1993 fandt venstrefløjen afløb for sin virkestrang i kampagnerne mod dansk EU-medlemskab – i øvrigt ikke upåvirket af traditionelt nationale strømninger – og i kampen mod det nye højre og ikke mindst mod nazismen og racismen. Under det antinazistiske banner var venstrefløjen til en vis grad i stand til at forene sig med bredere politiske grupper i det danske samfund i

f. eks. Folkebevægelsen Mod Nazisme (FMN), mens f. eks. Demos og Internationale Socialister (IS) i særlig grad fokuserede på antiracismen med initiativer som Fællesinitiativet Imod Racisme (FIR).

Antinazistisk demonstration i anledning af årsdagen for Krystalnatten den 9. november 1938. Udateret billede (Arbejdermuseet og ABA).

De ændrede politiske og sociale konjunkturer markerede sig således stærkest på de to yderfløje, i det intellektuelle klima og i den offentlige debat. Selv om det primært manifesterede sig som et intellektuelt fænomen og i den offentlige debat med et stigende fokus på tilforladelige sager som forsvaret af dansk folkelighed, nationalt betonedede bekymringer og skepsis i forhold til udfordringerne fra Europa og fra mødet med de fremmede kulturer inden for landets grænser, så rummede epokeskiftet også visse trusselsmomenter i forhold til den indre sikkerhed og politisk vold. Det gjaldt ikke mindst, fordi de to fløje definerede sig i forhold til skarpt tegnede fjendebilleder, som frakendte modparten en legitim plads i folkestyret og i det nationale fællesskab.

Set i PET's perspektiv var der tale om en radikal omkalfatring af de opgaver, som tjenesten havde stået overfor. En række nye venstregrupperinger opstod i storbyernes ungdomsmiljøer rettet mod den nationale genopvågning på højrefløjen – f. eks. Rebel, AfA og Rød Ungdom. Spændingsfeltet mellem det nye højre og de venstrefløjsorganisationer, som i særlig grad rettede deres energi ind

i kampen mod de nye højretendenser, rummede væsentlige nye udfordringer for PET. Hvordan skulle politiet stille sig til demonstrationer, som søgte at hindre angiveligt racistiske eller nazistiske grupper i at benytte deres grundlovssikrede møde- og forsamlingsfrihed? Skulle PET overvåge sådanne grupperinger, som i antiracistisk eller antinazistisk øjemed søgte at bekæmpe de nye højregrupper? Det antinazistiske politiske arbejde var i al fald på det proklamatoriske plan i overensstemmelse med de bedste traditioner fra det danske folkestyre. Det nye var også, at det nye højre, de egentlige nazistiske og racistiske grupper samt det antinazistiske og antiracistiske felt i hidtil uset grad udfoldede en del af deres aktiviteter rettet mod hinanden, og at de som led i deres politiske kampagner i stort omfang søgte at bruge medierne som platform i kampen om den politiske dagsorden. Endelig måtte PET overveje risikoen for, om der ville finde en afsmitning sted af den vold, som man havde set i Forbundsrepublikken Tyskland med bl.a. brandattentater mod flygtningelejre og asylcentre.

Samtidig opstod nye opgaver for efterretningstjenesten med det nye konfliktbillede. Hvordan skulle PET stille sig i forhold til det nye højre, som stod uden for de traditionelle borgerlige partier? Kunne PET med føje rette sin overvågning mod sådanne grupperinger, alene fordi man kunne have mistanke om, at de var genstand for en systematisk infiltration af nazister, eller fordi de tiltrak personer, som tidligere havde haft forbindelse til DNSB eller andre ekstremistiske organisationer? Hvordan skulle PET forholde sig til f. eks. Den Danske Forenings kampagner og til udtalelser af personer i DDF, som på den ene eller anden måde kunne hævdes at rumme en legitimering af eller opfordring til politiske voldshandlinger?

Nogle af disse overvejelser sås i en sammenfatning af de danske forhold til brug for et internationalt politimøde om højreekstremisme i 1992. PET's sagsbehandler henviste her til, at der den 28. august 1992 var kastet tre brandbomber mod et asylcenter i Jyderup, og at man kunne konstatere en række tilfælde af hærværk og brandstiftelse mod indvandrerbutikker og voldshandlinger mod sådanne butikkers ejere.²⁰

“Den bølge af fremmedhad/racisme, der med tiltagende styrke især ses i Tyskland, kan også mærkes i Danmark. Dels har man i det forløbne år konstateret en stigende interesse for at blive medlem af de højreekstremistiske organisationer i Danmark, dels har man i den senere tid set en direkte afsmittende effekt fra især urolighederne i Rostock.”²¹

20 PET, personsag: ”Vedr. årligt møde i [...] om højreekstremisme i dagene 7. og 8/10 – 92”.

21 Ibid.

PET bemærkede, at dette havde givet sig udslag i frustrationer på venstrefløjen og i en mobilisering af dele af venstrefløjen i antifascistiske aktioner. Tjenesten betragtede også bombesprængningen i Søllerødgade som et muligt udslag af tendensen til stærkere modsætninger, men forbeholdt sig dog, at sprængningen ikke var opklaret. Blandt eksponenterne for den stigende højreekstremisme omtaltes bl.a. DNSB, PDN og NPD.²²

Der var dermed i dansk politik – mellem den yderste venstrefløj, det nye højre og egentlige højreekstremister – opstået en konflikt, som rummede betydelige udfordringer for PET. Som en yderligere dimension i efterretningsindsatsen måtte PET påregne, at nogle af de nye grupperinger anså PET for en potentiel med- eller og modspiller og aktivt ville søge at inddrage tjenesten i den igangværende konflikt. Endelig rummede denne nye udfordring den ekstra dimension, at de nye aktører i væsentlig grad søgte at eksponere PET og forbindelser til PET i større pressedækninger.

Som det vil fremgå af beretningen, kom PET's regionsafdeling i Århus til at stå i centrum af en række af disse problemer. Dels fordi regionsafdelingen som centrum for kildeføringen med bl.a. Frede Farmand som kilde søgte at indhente informationer om disse grupper. Dels var disse grupper genstand for selvstændig informationsindsamling fra Frede Farmands side. Denne aktivitet blev i 1999 centrum for en række konflikter. Flere af disse konflikter udformede sig som retlige tvister, mens det – efter den første store mediestorm om PET i 1998 – påny i 1999 kom til en større presseblæst om PET's mulige interesse for disse grupper og om eventuelle forbindelser mellem PET og det politiske miljø. Fælles for disse stridigheder var, at Frede Farmand eller PET's regionsafdeling II i større eller mindre grad havde en berøringsflade til aktørerne. De forhold, som kom frem 1998-99, var i øvrigt ikke specifikt omtalt i PET's såkaldte *Blå Rapport*, som allerede var fremkommet i marts 1998. Det drejede sig blandt andet om beskyldninger mod PET for at have nær forbindelse til personer fra Den Danske Forening.

Det yderste højre i Danmark kan således ikke i perioden 1945-94 reduceres til de danske nazister alene på samme vis som nationalsocialismen heller ikke kan reduceres til DNSAP hhv. DNSB alene. Den yderste højrefløj talte ikke alene i perioden flere ekstremistiske partier, grupper og aktører – først og fremmest samlet i de sene 1980'ere og tidlige 1990'ere – men også flere grupper og aktører på højre fløj i bredere forstand. Materialet i PET's arkiv vidner om, at grupperingerne på højrefløjen øvede afsmitning på hinanden. Videre gjaldt det også

22 Ibid.

– igen i periodens sidste år – at den yderste højrefløj og den yderste venstrefløj nærrede en gensidig interesse for hinanden. PET havde således grund til at frygte voldshandlinger.

1. DEN POLITISKE OVERVÅGNING SØNDERJYLLAND 1945-1950

Dette kapitel forklarer nærmere om den anspændte situation i Sønderjylland i den umiddelbare efterkrigstid. Den politiske overvågning i denne del af Danmark havde høj prioritet hos de danske myndigheder, som så med bekymring på pronazistiske strømninger i det tyske mindretal. Bekymringen gik på, at sådanne holdninger, ligesom tilfældet var under krigen, kunne føre til nye krav om en grænserevision. Det var politikommandør for Sydjylland, Ernst Brix, der var primus motor bag overvågningen af mindretallet. Brix blev i 1951 PET's første chef. Overvågningen af pronazistiske miljøer i Sønderjylland var således en væsentlig erfaring, som PET kunne drage nytte af i det videre efterretningsarbejde rettet mod den yderste højrefløj på nationalt plan.

Det tyske mindretal i Sønderjylland 1933-1950

Siden genforeningen op igennem 1920'erne havde det tyske mindretal i Sønderjylland skabt en effektiv organisation med præsten Johannes Schmidt-Wodder som politisk repræsentant i Folketinget.²³ Den tyske kulturs overlevelse i områ-

23 Oversigten over mindretallets historie 1933-1955 er baseret på uddrag af Gese Friis Hansen, *Kampen om Loyaliteten – Haderslebener Kreis og det tyske mindretal i Sønderjylland*, speciale (Aarhus Universitet, 2003). Om det tyske mindretal i mellemkrigstiden og under besættelsen se også Henrik Becker-Christensen, *Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932* (Institut for Grænseregionsforskning, 1990); Henrik Becker-Christensen, "Det tyske mindretal og grænserevisionskravet i mellemkrigstiden" i Henrik Becker-Christensen (red.), *Grænsen i 75 år* (Institut for Grænseregionsforskning, 1995); Troels Fink, *Sønderjylland siden genforeningen* (København, 1955); Sven Tägil, *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig*, (Stockholm, 1970); Robert Bohn, Uwe Danker, Jürgen Kühl (red.), *Nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland 1933-1945*, (Haderslev, 2001); Johan Peter Noack, *Det tyske mindretal i Nordslesvig under besættelsen* (Munksgaard, 1974)

det skulle sikres til den dag, Nordslesvig blev genforenet med Tyskland: Således udgjorde ønsket om en grænserevision selve fundamentet for det tyske arbejde. Derfor var mindretallet, hvis politik indtil 1933 ikke havde været nationalsocialistisk præget, særdeles modtageligt for den agitation imod 1920-grænsen, der i månederne efter Adolf Hitlers magtovertagelse udgik fra de efterhånden nazificerede grænseorganisationer syd for grænsen.²⁴

Selv om Berlin greb ind over for de slesvig-holstenske aktioner, var den nationalsocialistiske gnist – og med den det bestyrkede håb om en snarlig grænserevision – sprunget over grænsen og begyndt at ulme: I løbet af de næste år opstod en række små nationalsocialistiske grupper inden for mindretallet, som sled hinanden op i indbyrdes magtkampe.²⁵ Først i 1935 samledes trådene i NS-DAPN (National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleswig) med dyrlægen Jens Møller som frontfigur. I 1938/39, efter gentagen uro og splittelse på den politiske arena, var ensretningen i fuld gang. Samtidig oplevede mindretallet en opblomstring, der i denne periode bl.a. gav sig udslag i en fordobling af antallet af tyske skoler fra 25 til 50. Sidst i 30'erne stod således et næsten tætsluttet mindretal bag dets nye ledelse. Den hidtidige mindretalsleder Schmidt-Wodder var af Møller med hjælp af nazistiske kredse i Schleswig-Holstein blevet marginaliseret, og hans folketingsmandat blev i 1939 overtaget af Møller.

Møllers politiske projekt var en grænserevision ("Führer, mach uns frei!"), og håbet om Sønderjyllands indlemmelse i det Tyske Rige blussede i disse år jævnlige op i takt med begivenhederne i bl.a. Østrig og Sudeterlandet.²⁶ Myndighederne i Berlin bad imidlertid Møller om at holde igen med for markante udtalelser: Den politiske situation krævede ro om grænsen, og i Berlin ville man ikke sætte forholdet til Danmark over styr på grund af en mindre betydningsfuld folkegruppe. Mindretallet havde intet alternativ til at følge henvisningerne: Man var helt og aldeles afhængig af den økonomiske støtte fra de tyske myndigheder,

samt *Beretning til Folketinget afgivet af den af Tinget under 25. oktober 1950 nedsatte Kommission i henhold til Grundlovens § 45*, bind XIV (København, 1953).

24 Startskuddet til denne grænseagitation var den såkaldte påskeblæst ("Ostersturm") i marts/april 1933, hvor bl.a. formanden for den nazificerede grænseorganisation Schleswig-Holsteiner Bund, Wilhelm Sievers, og præsten Peperkorn holdt brandtaler imod 1920-grænsen.

25 Der var f.eks. NSAN (Nationalsozialistische Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig), NSDAN (National-Sozialistische Deutsche Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig) og DNSAN (Deutsche National-Sozialistische Arbeitsgemeinschaft Nordschleswig). Schmidt-Wodder forsøgte at udnytte splittelsen i disse partier og dannede i 1934 sin egen "Deutsche Front".

26 Udtalt på et møde i Tønder den 27. marts 1939.

der ydede uundværlig hjælp til mindretallets institutioner og dermed sikrede folkegruppens fortsatte eksistens.

I sommeren 1940 fik drømmen om en grænserevision imidlertid ny næring, men igen måtte de tysksindede se sig underprioriteret til fordel for udenrigspolitiske hensyn. Håbet blev dog holdt i live, fordi man fra de tyske myndigheders side ikke udtrykkeligt forkastede muligheden for en grænserevision, hvorfor man i mindretalskredse fik det indtryk, at en grænserevision kunne blive aktuel på et senere tidspunkt. Et år senere, i sommeren 1941, var der for sidste gang voldsom aktivitet omkring grænsen, men mindretallet og dets ledelse måtte indse, at grænsespørgsmålet heller ikke i denne situation stod til seriøs diskussion. Til gengæld gjorde man sig anstrengelser for at udbygge mindretallets organisation ud fra den antagelse, at det ville betale sig til den dag, ønsket om en grænserevision ville blive opfyldt.

Perioden var karakteriseret ved store spændinger mellem tysk og dansk: Danskerne kunne på tæt hold følge med i mindretallets bestræbelser for at få grænsen flyttet til Kongeåen, og da tyske tropper overskred grænsen den 9. april 1940, kunne flertalsbefolkningen iagttage tysksindede, der – stående ved Hærvejen med højre arm i vejret – hilste de tyske soldater velkommen som befriere.²⁷ Modsætningerne skærpedes yderligere ved verbale angreb og trusler i grænse-landsaviserne, der nåede nye højder i tiden omkring den 9. april 1940.

Blandt de tysksindede sønderjyder var den overvejende del overbevist om, at de var en del af det stortyske skæbnefællesskab og som sådan forpligtet til aktivt at kæmpe Tysklands kampe, og mange unge mænd efterkom mindretalsledelsens opfordring til at melde sig frivilligt til tysk krigstjeneste.²⁸ Disse hvervekampagner, der blev indledt hurtigt efter krigens udbrud, skulle formodentlig også styrke mindretallets sag, i fald grænseflytningsplaner blev aktuelle igen. Men det var ikke kun på krigsskuepladserne, at mænd fra mindretallet gjorde tjeneste. I løbet af besættelsen oprettedes flere militære værn. Således deltog f.eks. 1.700, fortrinsvis ældre tysksindede mænd, i ”Zeitfreiwilligendienst”, der var blevet oprettet i 1943. ”Zeitfreiwillige” hørte under værnemagten og gjorde frivillig del-

27 Således udgav chefredaktøren for *Nordschleswigsche Zeitung*, Harboe Kardel, i dagene efter den 9. april 1940 en billedbrochure med titlen: ”Dänemark unter deutschem Schutz”.

28 748 frivillige mænd fra mindretallet faldt i tysk krigstjeneste.

tidsmilitærtjeneste i Nordslesvig, hvor de trak i tyske uniformer og blev uddannet i våbenbrug.²⁹

Med Tysklands kapitulation i maj 1945 blev de tysksindedes håb og hensigter tilintetgjort. Tilbage stod et mindretal, der nu måtte stå til regnskab over for de danske myndigheder og den danske offentlighed, og i sommeren 1945 anholdt modstandsbevægelsen 3.500 medlemmer af mindretallet, hvoraf langt de fleste heraf blev interneret i Faarhus-lejren ved den dansk-tyske grænse.³⁰ I løbet af retsopgøret 1945-1950 blev 2.958 tysksindede dømt med tilbagevirkende kraft for deres færden under besættelsen.³¹

Medens den kriminaliserede del af mindretallet i de første år efter befrielsen var interneret og afventede det danske samfunds dom, begyndte moderate tysksindede hurtigt at samle stumperne. Der var ikke meget tilbage: Økonomien lå i ruiner, de tyske skoler var blevet lukket i juni 1945, og i løbet af befrielsesommeren blev tyske bygninger og mindesmærker sprængt i luften af ukendte gerningsmænd, heriblandt Nordschleswigsche Zeitungs lokaler i Aabenraa og Knivsbjerg-monumentet.³²

Som et signal til den danske offentlighed om, at der nu var nye kræfter på spil i mindretallet, udsendte en gruppe moderate tysksindede fra Haderslev den

29 "Zeitfreiwilligendienst" blev muligvis oprettet på mindretalsledelsens initiativ for at imødegå rigstysk krav om flere hvervninger til aktiv tysk krigstjeneste, idet man var bange for at miste en hel generation af unge mænd og dermed mindretallets fremtid. Mindretalsledelsen nægtede efter Befrielsen at have været primus motor for oprettelsen og påstod i stedet, at det var værnemagten, der havde iværksat "Zeitfreiwilligendienst". Jf. Ditlev Tamm, *Retsopgøret*, bd. 1, s. 411.

30 De tysksindede fanger fra Als og Sundeved blev indsat på Sønderborg Slot. Faarhus-lejren havde indtil Befrielsen heddet Frøslev-lejren, der fra 1944 havde fungeret som tysk interneringslejr for danske fanger.

31 Heraf blev bl.a. 1.121 straffet som "Zeitfreiwillige", 901 for deres tjeneste i "Waffen SS" eller "Wehrmacht" og 128 mindretalsmedlemmer blev dømt for at have været medlemmer af vagtværnet "Selbstschutz". Retssagen mod mindretallets ledelse fandt derimod først sted i 1948. Som det sidste medlem af mindretallet blev Jens Møller benådet og løsladt i 1950, og dermed sluttede det sidste kapitel af retsopgøret i grænselandet. Se om retsopgøret Ditlev Tamm, *Retsopgøret*, samt Sabine Lorek, *Rechtsabrechnung – Retsopgør* (Neumünster, 1998).

32 Den 97 meter høje bakketop Knivsbjerg, der ligger mellem Aabenraa og Haderslev, har siden 1893 fungeret som det tyske mindretals "Skamlingsbanke", hvor der hver sommer holdes en Knivsbjergfest. På toppen af højen stod indtil august 1945 et 45 m højt granittårn, det såkaldte Bismarck-tårn, hvis statue af jernkansleren var blevet fjernet i forbindelse med genforeningen. Den 16. august 1945 blev tårnet sprængt i luften af ukendte gerningsmænd. I stedet rejstes på stedet en enkelt mindemur med påskriften "Jungs holt fast", som også havde været mejslet ind i det oprindelige granittårn.

6. september 1945 en erklæring over Ritzaus Bureau, i hvilken en lang række mindretalsmedlemmer tog afstand fra de begivenheder, der havde forgiftet det dansk-tyske forhold i de forgangne 12 år. Erklæringen var et forsøg på at berolige den danske offentlighed, samtidig med at man formodentlig også forsøgte at ”købe” sig til lidt arbejdsro, når nu man skulle til at oprette en ny organisation.

Den moderate kreds af tysksindede bestod mest af pengestærke borgere fra købstæderne, der under besættelsen havde holdt sig på afstand af den officielle mindretalslinje: Derfor var de også de eneste medlemmer af mindretallet, der efter befrielsen nød danskernes tillid og kunne appellere til den danske offentlighed om forståelse for ønsket om at genoprette en ny organisation under nye loyale fortegn. Med deres ”rene vandelsattester” garanterede de moderate tysksindede en moralsk nystart, men også økonomisk holdt de tøjlerne i hånden: De finansierede beredvilligt den nye mindretalsavis *Der Nordschleswiger*, der begyndte at udkomme i februar 1946.

Imidlertid var denne fløj klemmt: Hvilket hensyn vejede tungest, når mindretallets profil for fremtiden skulle tegnes? På den ene side stod den danske offentlighed, der forventede bod og bedring. Man var klar over, at man måtte træde varsomt for at opnå dansk accept til at genopbygge mindretallet.³³ På den anden side stod de internerede, der med bitterhed havde noteret sig retsopgørets forløb og som følge heraf ville opfatte indrømmelser over for den danske stat og anerkendelsen af 1920-grænsen som forræderi.³⁴ Med hele tre forskellige udkast til en mindretalserklæring stod derfor det endelige slag om loyaliteten og dermed mindretallets fremtid den 22. november 1945 på et kaotisk møde i Aabenraa, hvor omkring 30 fremtrædende tysksindede efter hidsige diskussioner vedtog de moderates loyalitetserklæring og oprettede *Bund deutscher Nordschleswiger (BdN)*.³⁵ Med den nye loyalitetserklæring, der var baseret på de moderates erklæ-

33 ”Unsere Lage ist so prekär, dass wir uns den kleinsten taktischen Fehler nicht erlauben könnten”, Aabenraa, Archiv der deutschen Volksgruppe, V II: ”Wiederaufbau der Volksgruppe”: Referat fra møde i det nyoprettede BdN den 8. december 1945 i Tinglev.

34 I kølvandet på det juridiske efterspil efter befrielsen opstod begrebet ”Faarhus-mentalitet”, der blev et synonym på de interneredes bitterhed og uforståenhed overfor retsopgøret. Se herom bl.a. Henrik Skov Kristensen, *Det tyske mindretal og Fårhuslejren – retsopgøret på Museum*, Særtryk af *Historie*, 2005.

35 De to andre forslag til mindretalserklæringer var skrevet af henholdsvis Johannes Schmidt-Wodder, mindretallets grand old man og forhenværende folketingsmand, og den unge journalist Ernst Siegfried Hansen, der havde været den sidste chefredaktør på det nazificerede organ *Nordschleswigsche Zeitung* og fra februar 1946 ligeledes chefredaktør på den nyoprettede avis *Der Nord-*

ring, lykkedes den svære balancegang, og begge lejre blev tilgodeset. Danskerne fik en loyalitetserklæring med en ubetinget anerkendelse af 1920-grænsen, og de internerede fik lovning på, at de ikke skulle komme hjem til social isolation: ”Wir wollen eine neue Gemeinschaft aufbauen, die sich den Bedrängten in unserer Mitte verantwortlich und verpflichtet weiss (...). Welche Vergangenheit ihr auch gehabt habt (...) Tretet ein in den Bund deutscher Nordschleswiger”.³⁶

Efter at BdN var oprettet med Mathias Hansen, en repræsentant for den moderate fløj, som provisorisk formand, gik det slag i slag. Den 2. februar fik mindretallet sin stemme tilbage, da Der Nordschleswiger begyndte at udkomme med Ernst Siegfried Hansen som chefredaktør og Mathias Hansen som formand for presseforeningen. Året efter, i vinteren 1946/47, dannedes en lang række lokale BdN-forbund, og i maj 1947 afholdt BdN den første regulære generalforsamling, hvor Mathias Hansen nedlagde hvervet, og Niels Wernich blev valgt til formand.

Med grundlæggelsen af BdN i november 1945 var der kun udadtil lagt låg på modsætningerne, og i 1947 var situationen så tilspidset, at mindretallet var tæt på en splittelse. De moderate var utilfredse med den generelle udvikling inden for mindretallets nye ledelse. ”Det er saaledes, at Mindretallet i Haderslev som Protest mod Dr. Wernich, Dr. Reuter m.fl. har meddelt, at Lokalafdelingen i Haderslev ikke vil følge Hovedstyrelsen for Bund deutscher Nordschleswiger, idet den nuværende Lokalbestyrelse med Tobaksfabrikant Mathias Hansen i Spidsen ikke ønsker at sanktionere den Politik, der føres.”³⁷ Tonen var efter de moderates smag udfordrende og endda aggressiv, både i Der Nordschleswigers spalter, men også inden for den nye BdN-ledelse, hvorfor den ovennævnte Mathias Hansen

schleswiger. Schmidt-Wodders forslag var en reaktion på Haderslev-erklæringen, idet han ikke kunne forlige sig med tanken om anerkendelsen af 1920-grænsen: I hans forslag blev grænsen slet ikke nævnt. Ernst Siegfried Hansen forsøgte i sit udkast at forene de to yderfløje.

36 Ernst Siegfried Hansen *Diesteln am Wege* (Bielefeld-Bethel, 1957), s. 159 f. Blandt de tysksindede var der ikke ubetinget tilslutning til den nye loyalitetserklæring. Således noterede f.eks. landbetjenten i Ravsted i vinteren 1946, at ”tilsyneladende ingen af Hjemmetyskerne i Egnen er lydøre overfor Loyalitetserklæringen fra Østkysten, tværtimod kalder de Underskriverne for Spyttslikkere, nogle siger endda, ’Kan de dummen Dänen ikke se, at en saadan Erklæring kun er lavet for at få de uskyl-digt internerede hjem, og for derefter igen at oprette en fast Mur mod danskheden.’” Landsarkivet for Sønderjylland (LA), Politikommandøren for Sønderjylland (PK), pk. 11, jr. nr. 20084; indberetning om forholdene i Ravsted, 12. januar 1946.

37 LA, Aabenraa Politimesterarkiv (AAP), pk. 1461, jr. nr. 20495: Brix til kontorchef Dons-Møller, 28. november 1947.

sammen med en række fremtrædende tysksindede fra bl.a. Aabenraa, truede med økonomiske konsekvenser for BdN og Der Nordschleswiger.³⁸ Ifølge den tysksindede hjemmelsmand, som Aabenraas politimester Ernst Brix havde en samtale med herom i efteråret 1947, var der stor fare for en sprængning af mindretallet, idet ”40% af Mindretallet maatte regnes til at høre til Dr. Wernich’s Fløj, men at ca. 60% i Virkeligheden var rolige og besindige Folk, der ønsker, at Spektaklet skal holde op.”³⁹ Det kom angiveligt så vidt, at ”I Aabenraa har 17 fremtrædende loyale Mindretalsfolk givet Dr. Wernich et Ultimatum, som gaar ud paa, at de offentligt vil motivere deres Udtræden af ’Bund deutscher Nordschleswiger’, forsaavidt Dr. Wernich ikke foranlediger, at Tonen fra Dr. Reuters Valgopraab, Ernst Siegfried Hansen og Jes Schmidt’s Skriverier i ’Der Nordschleswiger’ og hele den af Dr. Wernich førte Politik totalt ændres.”⁴⁰

Baggrunden for den stadig mere aggressive kurs i Der Nordschleswiger og inden for BdN-hovedbestyrelsen skulle ifølge kontaktpersonen søges i udviklingen syd for grænsen, idet man nord for grænsen havde fået fornyet tiltro til ”Kiels voksende Magt”. For ikke at ødelægge de chancer, en magtforskydning til tysk side ville medføre for mindretallet, ”er man ligefrem bange for aabent at vise Loyalitet over for den danske Stat, idet man frygter eventuelle Reaktionen sydfra senere hen.”⁴¹

Ifølge Ernst Brix syntes truslerne at have båret frugt, for ”hvis De følger Bladet ’Der Nordschleswiger’, vil De se, at det sidste Nummer har dæmpet Tonen betydeligt, og man prøver nu fra Ledelsens Side at lempe sig frem for ikke at fremkalde den Sprængning af Mindretallet, som ellers ville finde Sted.”⁴² Således fik den moderate fløj, der sad med det økonomiske trumfkort, truet den nye ledelse tilbage til den over for danskerne forsonende linje.

Efter de kaotiske første fem år efter befrielsen begyndte forholdene at normalisere sig for de tysksindede. Man udbyggede de organisatoriske rammer i form af tyske skoler og børnehaver, biblioteker, ungdoms- og sportsforeninger, kirkelige og sociale foreninger, hvor medlemmerne kunne udfolde deres tyske

38 Ibid.: Brix til Justitsministeriet af 17. november 1947.

39 LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: referat af mødet med hjemmelsmanden, den 19. november 1947.

40 LA, AAP, pk. 1461, jr. nr. 20.495, Brix til Justitsministeriet af 17. november 1947.

41 Hjemmelsmanden kunne ligefrem nævne et konkret eksempel på en fremtrædende hjemmetysker, der i sin tid havde underskrevet loyalitetserklæringen, men under de nuværende forhold ikke havde ønsket at underskrive protestskrivelsen til Wernich: ”Aarsagen var uden tvivl den, at vedkommende regner med en styrket Magt sydfra, og han ikke vilde udsætte sig for Repræssalier senere hen.” LA, PK, jour. nr. 20.110/1452: ”Referat” af den 19. november 1947 vedr. BdN.

42 LA, AAP, pk. 1461, jr. nr. 20.495: Brix til kontorchef Dons-Møller, 28. november 1947.

sindslag. Siden 1955 har de to mindretal i grænselandet været omfattet af de såkaldte Bonn-Københavnserklæringer, hvor de to landes regeringer op til Tysklands forestående optagelse i NATO forsikrede deres mindretal ligeberettigelse i forhold til flertalsbefolkningen.

Det sønderjyske efterretningsarbejdes etablering og udvikling 1945-1950

Efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland og som følge af mindretallets fornyede håb om en grænserevision oprettedes i 1934 politiadjutant-embedet for de sønderjyske landsdele. Politiadjutanten, der var underlagt Justitsministeriet, fik til opgave at holde den danske regering nøje underrettet om mindretallets arbejde: ”Det paahviler i første Række Politiadjutanten gennem Politimestrene og i Samarbejde med Amtmændene, Statsadvokaten og Centraladministrationen at samle alle Oplysninger om de særlige sønderjydske Forhold og skabe en hurtigtvirkende Oplysningscentral for Landsdelen (...). Til Fremme heraf kan Politiadjutanten (...) sætte en udvidet Efterretningstjeneste i System i de enkelte Politikredse i Samarbejde med den stedlige Politimester.”⁴³ Politiadjutanten fungerede samtidig som rådgiver for Justitsministeriet i sager angående grænsepolitiske spørgsmål.

Oplysningerne om situationen i grænselandet i almindelighed og mindretallets aktiviteter i særdeleshed, der indsamledes ”dels ved Informationer, som Politiet selv fremskaffer, dels ved Udnyttelse af de Oplysninger, der fremkommer i Pressen”, blev nedfældet i fire forskellige kartoteker.⁴⁴ Hovedkartoteket indeholdt samtlige navne på de personer, der blev nævnt i de sager, politiadjutanten fik på sit bord. Yderligere blev der oprettet et specialkartotek, der opsummerede navnene på de personer, der tilhørte yderliggående politiske fraktioner. Et emnekartotek indeholdt oplysninger om sager af grænsepolitisk betydning, og endelig

43 Se justitsministeriets midlertidige ”Instruks for Politiadjutanten i de sønderjydske Landsdele” fra den 11. december 1935. Johan Hvidtfeldt, ”Det sønderjyske politiadjutantembedes arbejde”, i *Sønderjyske Årbøger*, 1957, bd.1, s. 4.

44 Johan Hvidtfeldt, ”Det sønderjyske politiadjutantembedes arbejde”, s. 7. Større tyske møder, f.eks. i Borgerforeninger eller politiske møder, blev ofte overværet af én til to politibetjente. Se f.eks. LA, Politiadjutantens Arkiv (PA) jr. nr. 842: ”Rapport angaaende NSANs offentlige Møde på Bürgerverein den 4.3.1935” og jr. nr. 780: ”Rapport angaaende det offentlige tyske Møde på Bürgerverein i Haderslev den 11.3.1935”.

rådede politiadjudanten over et kartotek, der indeholdt navnene på personer fra sager med opholds- og arbejdstilladelser.⁴⁵

Det blev politimesteren i Aabenraa, Fritz Jacobsen, der som den første fik overdraget hvervet som politiadjutant. Jacobsen døde imidlertid allerede i sommeren 1935, og som efterfølger udnævnte justitsminister Steincke amtmand Kristian Refslund Thomsen. Den nye politimester i Aabenraa, A.A. Agersted, blev samtidig beskikket til at bistå politiadjudanten i dennes arbejde.

Refslund Thomsen udfærdigede i sit virke som politiadjutant op igennem 1930'erne en lang række rapporter om mindretallets kulturelle, økonomiske og politiske aktiviteter. I den første indberetning, der sendtes til Justitsministeriet, konkluderede han på baggrund af de indsamlede informationer, at de seneste års udvikling i høj grad berettigede den danske stat til at sætte mindretallet under lup: ”Der kan formodentlig ikke være tvivl om, at vi i de sdj. Landsdele staar overfor et maalbevidst Arbejde, som har til Formaal efterhaanden at forskyde Sindelagsgrænsen nordpaa og derved skabe Betingelserne for en Grænserevision. (...) de Metoder, der praktiseres fra tysk Side, navnlig da efter Nazificeringen, er ofte af en [saadan] Karakter, at det maa betegnes som nødvendigt at at holde sig nøje underrettet, hvis man skal kunne gøre sig Haab om i givet Tilfælde at imødegaa dem paa rette Maade.”⁴⁶

Politijudantordningen blev ophævet efter tyskernes aktion mod det danske politi i september 1944: Refslund Thomsen bad om at blive fritaget fra hvervet, da stillingen efter hans opfattelse nu var ”uden indhold.”⁴⁷

Politikommandøren for Sydjylland, 1945-1946

”Armbindene er aflagt. Gade- og Landevejspatroljering er paabegyndt. Havne- og Grænsekontrol samt andet Tilsyn med fremmede og rejsende er etableret. Anholdelserne fortsættes og foretages nu udelukkende af Politiet.” Således beskrev Aabenraas konstituerede politimester T. Martensen-Larsen den 18. maj 1945 situationen i Sønderjylland for Rigspolitichefen.⁴⁸ Martensen-Larsen var en ud af

45 Politijudantens kartoteker kom i øvrigt til at spille en central rolle i forbindelse med overvågningen af mindretallet efter befrielsen.

46 Johan Hvidtfeldt: ”Det sønderjyske politiadjutantembedes arbejde”, s. 7 ff.

47 Ibid., s. 2.

48 LA, PK, journalsager, pk. 3, jr. nr. 20012.

de ni politikommandører, der efter Danmarks Befrielse var blevet udnævnt af justitsminister Busch-Jensen til at bistå rigspolitichefen med at opretholde ro og orden ”samt gennemføre Anholdelsen af de Personer, der vil være at anholde som sigtet for Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed.”⁴⁹ For Sydjyllands vedkommende udpegedes Martensen-Larsen, hvis arbejdsopgaver svarede til hans kollegaers i resten af landet. Sønderjyllands særstatus som grænseområde gjorde det dog imidlertid nødvendigt med endnu en politikommandør, der skulle varetage de særlige politimæssige opgaver i grænselandet. Dette hverv blev i første omgang varetaget af Tønders politimester Ernst Brix, indtil han den 1. august 1945 blev udnævnt til politimester i Aabenraa og dermed overtog posten som politikommandør for Sydjylland.⁵⁰

I sommeren dette år oprettedes en undersøgelsesafdeling i Aabenraa, der skulle tage sig af de særlige sager, der hørte under politikommandørens embede. Afdelingen havde til huse i det tidligere tyske konsulat og bestod af en politifuldmægtig og 12 kriminalpolititjenestemænd, der havde til opgave at skaffe bevismateriale mod enkeltpersoner i Sønderjylland, som havde overtrådt straffelovstillægget af 1. juni 1945.⁵¹ Sideløbende med disse undersøgelser var afdelingen beskæftiget med at kortlægge mindretallets nationalsocialistiske partis forhold til både det danske nazistparti, det tyske politi og værnemagten. Af andre opgaver, som også faldt under politikommandørens myndighed, hørte den centraliserede behandling af opholds- og arbejdstilladelser for udenlandske borgere og ledelsen af det dansk-britiske paskontor i Flensborg, hvor danske sydslesvigere kunne få udstedt visa til Danmark ”(...) hvor det skønnes paakrævet, bl.a. af humane Grunde, og i øvrigt med Henblik paa Støtte og Fremme af det dansk-nationale og kulturelle Liv i Sydslesvig,” som Brix formulerede det.⁵² Derudover holdt politikommandøren sig informeret om de kaotiske forhold i Sydslesvig, idet ”(...) Situationen som Følge af Flygtningetilstrømningen bør holdes under en vis Observation under Hensyn til det øgede Tryk, som fra Befolkningens Side muligt kan ventes mod Grænsen.”⁵³

49 Jf. Justitsministeriets midlertidige bekendtgørelse af den 11. Maj 1945 vedrørende ledelsen af de politimæssige foranstaltninger til opretholdelsen af ro og orden m.m.

50 Martensen-Larsen var blevet politimester i Odense.

51 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067.

52 Ibid.: Brix til Rigspolitichefen, 3. januar 1946: ”Det skal anføres, at min Virksomhed i Sydslesvig finder sted i nøje samarbejde med Udenrigsministeriet”.

53 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067.

Endelig ønskede Brix at udbygge efterretningsarbejdet over for især det tyske mindretal: ”Selvom man vil mene, at det tyske Mindretal i Øjeblikket er lammet, findes der dog i den seneste Tid adskillige Tegn til, at man igen vil forsøge at rejse Hovedet og en nøje Overvaagelse af Udviklingen finder jeg paakrævet med Henblik på en rettidig fast Indgriben.”⁵⁴ Samtidig pegede de nyeste oplysninger om den tyske infiltration og spionagetjeneste før og under krigen i retning af, at man fortsat ville ”søge den tyske Indflydelse forøget i Landsdelen.”⁵⁵ Alt dette taget i betragtning ”finder jeg det ubetinget paakrævet, at Politiets Efterretningstjeneste udbygges og søges gjort fuldt ud effektiv”. Således var Brix omkring årsskiftet 1945/46 begyndt med at tilskynde sine kollegaer i Sønderjylland til at indsende stemningsberetninger om navnlig den tysksindede del af sønderjyderne.⁵⁶ Dette initiativ var der dog ikke kommet noget nævneværdigt ud af, han havde blot fået en enkelt tilbagemelding – hvorfor Brix plæderede for en fra København godkendt central efterretningstjeneste i Sønderjylland.⁵⁷

Det tyder imidlertid ikke på, at Brix var den første, der efter befrielsen gjorde sig tanker om nødvendigheden af en overvågning af de politiske strømninger i Sønderjylland i almindelighed og det tyske mindretal i særdeleshed. I en håndskreven, udateret og unavngiven kladde, der henligger i politikommandørens arkiv, og som dog tydeligvis stammer fra tiden efter besættelsen, argumenterer afsenderen for fortsættelsen af politiadjutantens centraliserede overvågning af mindretallet. Det fremgår af brevet, at det er et svar til rigspolitichefen, og det synes at være Martensen-Larsen, Brix’ forgænger i embedet, der har skrevet kladden.⁵⁸

54 Ibid.: Brix til Rigspolitichefen, 3. januar 1946.

55 Ibid.: Brix til Rigspolitichefen, 21. januar 1946.

56 Ibid.: Brix til Rigspolitichefen, 21. januar 1946.

57 ”(...) finder jeg, at der specielt her i Grænselandet er al mulig Anledning til at søge tilrettelagt en saadan Efterretningstjeneste, saaledes at Centralmyndighederne i København til enhver Tid kan være fuldt orienterede om Forholdene”, LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Brix til Rigspolitichefen, 21. januar 1946:

58 Det er ikke Brix’ karakteristiske skrift, og pågældende skriver, at ”ud fra disse Betragtninger har jeg medtaget til Pk-embedet her de deraf flydende Opgaver, foruden de Embedet i H.t. den imidlertidige Bek. af 14/5-45 paahvilende (...) Grænseopgaver.” Hvem andre end Martensen-Larsen, når det ikke er Brix’ skrift og man holder den centraliserede struktur i ordningen in mente, skulle medtage de ”flydende Opgaver” til ”Pk-embedet”? LA, Aabenraa politimesterarkiv (AAP), journalsager, pk. 1471: Udateret, unavngivent brev.

Forudsat at Martensen-Larsen var ophavsmand til nævnte notat, var også han ganske overbevist om nødvendigheden af at overvåge mindretallet: ”Hvordan det tyske Mindretal vil optræde i Fremtiden er vanskeligt at sige, men en nøje Overvaagelse og en deraf følgende rettidig samt fast og bestemt Indgriben fra en velinformeret Myndighed vil kunne vedligeholde den lammede Tilstand, det tyske Mindretal nu befinder sig i.” Han skriver videre, at centralmyndighederne bør have et bindeled i Sønderjylland, ”der kan give og har Bemyndigelse til at skaffe sig de fornødne Informationer. Ud fra disse Betragtninger har jeg medtaget til Pk-embedet her de deraf flydende Opgaver...”⁵⁹ Således synes overvågningen af det tyske mindretal at være gledet ind under politikommandørens opgaver i Sønderjylland.⁶⁰

Efterhånden som politikommandørernes hovedopgaver (arrestationerne og opretholdelse af ro og orden) var tilendebragt, begyndte Rigspolitichefen omkring december 1945 at forberede afviklingen af den særlige politikommandørordning, og et halvt år efter, den 1. juli 1946, blev den ”midlertidige Bekendtgørelse Nr. 229 af 11. maj om Ledelsen af de politimæssige Foranstaltninger til Opretholdelse af Ro og Orden” ophævet.⁶¹ For Sønderjylland fik denne bestemmelse imidlertid kun betinget betydning, idet Brix havde sendt indtrængende forsvarsskrifter til opretholdelsen af en central sønderjysk politimyndighed til København: ”(...) der bør søges tilvejebragt en Ordning, som giver Bemyndigelse for Politimesteren i Aabenraa til at have den centrale Ledelse med de Opgaver, som – naar de (...) specielle Arbejdsomraader for Politikommandøren er tilendebragt – fortsat vil bestaa. Dette vil (...) navnlig bestaa af en udvidet Efterrettelses- og Oplysningstjeneste,” som han skrev til Rigspolitichefen to dage efter nytår 1946.⁶² Også hans kollega i Tønder, politimester Bøving, skrev, at, om end ”principielt en Modstander af Særordninger hernede, maa jeg erkende, at med de Problemer, som de danske Myndigheder vil have at tumle med i Nord- og Sydslesvig, er det absolut nødvendigt at Grænselandets Politi har en Centralmyndighed hernede.”⁶³

59 Ibid.

60 Målet med overvågningen var ifølge kladden at ”Kongeaaskellet maa fjernes” ved at ”Sindlagsgrænsen gøres udflydende”, hvilket forudsætter kontrollen med mindretallet og ”Beskæringen af Fremmedelementet”, Ibid.

61 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067. Justitsministeren til Brix, 29. juni 1946.

62 Ibid.: Brix til Rigspolitichefen, 3. januar 1946.

63 Ibid.: Bøving til Rigspolitichefen, 10. januar 1946.

Dette lobbyarbejde bar frugt, for samtidig med at justitsminister Elmquist ophævede politikommandørordningen for resten af landet, fik Ernst Brix udtrykkeligt frie hænder til at fortsætte sit hidtidige arbejde: I en ministeriel instruks fra den 29. juni 1946 fastslog justitsministeren, at ”en Centralisation af Ledelsen af visse af disse Funktioner [politikommandørens] ogsaa i Fremtiden i nogle Tilfælde være absolut nødvendig, og i andre Tilfælde særdeles ønskelige.”⁶⁴ Politimesteren i Aabenraa beholdt således ledelsen med forholdene vedrørende grænsen.⁶⁵

Planer om en særskilt efterretningstjeneste i Sønderjylland 1946

Med politikommandørordningens særlige sønderjyske opgaver og ikke mindst den centraliserede kommandostruktur bevaret gik Ernst Brix fra 1946 for alvor i gang med at forberede etableringen af en sønderjysk efterretningsafdeling. Således holdt han et møde med sine sønderjyske politimester-kolleger den 8. oktober 1946, hvor man drøftede efterretningsafdelingens fremtidige opbygning. Ifølge Brix var der nemlig bred enighed om at ”(...) det er paatrængende nødvendigt snarest at søge Arbejdet optaget.”⁶⁶ Faktisk var planlægningen åbenbart så fremskreden, at politimestrene endda diskuterede antallet af kriminalbetjente, der skulle udtages til dette arbejde.⁶⁷ Betjentene skulle mødes jævnligt for at udveksle ”Erfaring og Fiduser”, og forudsætningen for at arbejdet skulle lykkes var naturligvis, at betjentene kunne stole på hinanden. Konkrete problemer skulle politimestrene tage sig af ved deres regelmæssige møder, men hvem der i sidste

64 ”Ledelsen af de Politistyrker, som er indsat til den særlige Grænsebevogtningstjeneste, og Ledelsen af de til Brug for dette Mandskab oprettede Politikaserne (...) henlægges til Politimesteren i Aabenraa (...)”, Ibid.: Instruks fra justitsministeriet, 29. juni 1946. Endvidere beholdt Brix ledelsen med det britisk-danske paskontor i Flensborg, og han fik til opgave at opretholde den undersøgelsesafdeling, der beskæftigede sig med retsopgøret i landsdelen. De øvrige politimestre skulle ifølge instruksen sende deres oplysninger vedrørende disse forhold til Brix.

65 Ernst Brix stod således for kontakten med de britiske myndigheder syd for grænsen, han beholdt ledelsen med det dansk-britiske paskontor i Flensborg og beholdt i det hele taget ansvaret for alle politimæssige forhold vedrørende grænsen.

66 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Brix til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

67 Ibid.: Brix til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946: ”Jeg foreslog mine kollegaer, at man foreløbig startede med i hver Kreds at udtage en særlig egnet Kriminalpolitimand, som fortrinsvis skulle hellige sig dette Arbejde.”

instans stod med den overordnede ledelse for den sønderjyske efterretningsafdeling, forblev også efter mødet et åbent spørgsmål. I hvert fald sprang Ernst Brix "(...) let henover Centraliseringsspørgsmålet".⁶⁸ Brix var på dette tidspunkt allerede af den britiske efterretningstjeneste syd for grænsen blevet bedt om assistance i forbindelse med efterforskning af illegal grænsetrafik og våbensmugling, hvorfor han gik ind for en meget hurtig etablering af afdelingen ("Ved næste Politimestermøde skulde Politifolkene være udpegede, og Arbejdet paabegyndes").

Hvordan Brix konkret forestillede sig efterretningsafdelingens arbejdsopgaver, fremgår af det memorandum over "Sikkerhedspolitiets (Efterretningsafdeling, Informationsafdeling, Særlig Afdeling) fremtidige Arbejde i de sønderjyske Politikredse", som han vedlagde brevet til Justitsministeriets departementschef Eivind Larsen. I dette memorandum kortlagde han afdelingens arbejdsopgaver og arbejdsmetoder "saaledes som dette efter mit Skøn bør tilrettelægges".⁶⁹ Efterretningsafdelingen skulle således særligt koncentrere sig om undersøgelsen af alle former for spionage rettet mod Danmark og andre lande, grænsetrafikken og undersøgelsen af personer ved ansættelser i militæret, post- telegraf- og telefonvæsen, samt lærere ved privatskoler.

Derudover skulle afdelingen undersøge yderliggående politisk virksomhed i landsdelen og det tyske mindretal. Den yderliggående politiske virksomhed skulle overvåges ved at følge såvel den legale som illegale presse, de politiske partier og den terroristiske virksomhed, der udførtes af såkaldte "varulvebevægelser" i Sønderjylland efter befrielsen. Ifølge Brix havde Sønderjylland i fortiden vist sig at være arnested for disse yderliggående politiske bevægelser "og der er vel næppe Grund til at tvivle om, at Landsdelen igen vil blive (...) Forsøgsmark for en Politik der tidligere gik under Navnet Lei-Bevægelsen, Cornelius Petersen-Bevægelsen (Bondens Selvstyre) og dansk og tysk Nazisme," og tilhængerne af disse bevægelser skulle findes blandt den "tyskindstillede, den blakkede og den utilfredse og den uduelige Del af den danske Befolkning her".⁷⁰

Der skulle i det hele taget holdes skarpt øje med den "tyskindstillede" del af den sønderjyske befolkning, hvorfor der hver måned burde sendes en fortrolig

68 Ibid.: Brix til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

69 Ibid.: Memorandum vedlagt Brix' brev til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

70 Lei-bevægelsen og Bondens Selvstyre opstod som protestbevægelser mod den danske regerings politik i Sønderjylland i 1920'erne.

rapport til samtlige sønderjyske politimestre over mindretallets arbejde, baseret på informationer fra de enkelte politikredse. Derudover skulle tysksindede tjenestemænd identificeres, idet ”illoyale Kredse vil gøre Forsøg paa at faa deres Folk ind i Etaterne igen. Tyskere findes som bekendt vedvarende i saavel Statens som Kommunens Tjeneste. De maa være kendt og registreret.” Hertil var det ”absolut nødvendigt, at der træffes fornöden Aftale med de resp. Myndigheder om at rette fortrolige Forespørgsler vedrørende Ansøgninger til Stillinger (...) Det gælder navnlig til Militärets Befalingsmandsskoler (...) og Medhjælpere i Post- Telegraf- og Telefonvæsenet.”⁷¹

I sit memorandum til Eivind Larsen havde Ernst Brix også gjort sig tanker om efterretningsafdelingens arbejdsmetoder. Det skulle indledes tæt samarbejde mellem politi og en lang række offentlige myndigheder, afdelinger og enkeltpersoner.⁷² Desuden ville der i lokalsamfundene blive brug for et tæt net af meddelere (”vaagne Iagttagere”), faktisk måtte der ifølge Brix ”ikke være Bebyggelser af f.Eks. over 200 Personer, hvor der ikke findes mindst 1 Meddeler.”⁷³ Disse kunne med fordel rekrutteres blandt ”(...) den gamle ’för 5. Maj Modstandsbevægelse’, (...) der gaar ind i et Arbejde ud fra rent ideologiske Grunde og med en Del af den gamle Kampiver i Behold.”⁷⁴

For at udvinde den bedste ”Virkning og Slagkraft” argumenterede Brix for en fysisk centralisering af efterretningsafdelingen, som skulle samle og videresende de indgåede indberetninger. Derudover gentog han den ved politimestermødet tidligere på måneden fremkomne plan med at afsætte en erfaren kriminalbetjent per politikreds udelukkende til de nævnte opgaver.⁷⁵

Som sidste punkt på sin plan over en sønderjysk efterretningsafdeling nævnte Brix de forklaringsproblemer, som den enkelte politimand kunne løbe ind i, når denne skulle have refunderet sine ”særlige Udgifter”: ”Det behöver sikkert ikke

71 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Memorandum vedlagt Brix’ brev til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

72 Heriblandt hærens og marinens efterretningsvæsen, politiets paskontrol, toldvæsenet, grænsegendarmeriet, postvæsenet, statsbanerne, sognerådsformænd, skattevæsenet og tingbogsførere.

73 ”I Flækker og Købstæder maa der være et større Antal, repræsenterende forskellige Samfundslag og politiske Opfattelser”.

74 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Memorandum vedlagt Brix’ brev til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

75 ”De, der tidligere har vist sig egnede og har gjort Tjeneste i Sikkerhedspolitiet, maa formentlig foretrækkes, idet dette Personale dog har nogen Erfaring og en ret betydelig Kontakt med gamle prøvede Meddelere.”

at beløbe sig til større Summer. Det maa blot være en ensartet Fremgangsmaade i samtlige Politikredse, og det maa være saadan, at der kan vises den enkelte Politimand saa megen Tillid, at han ikke behøver at vedlægge en evt. Regning Underbilag for Beløbets Anvendelse.” Det fremgår ikke i denne sammenhæng, hvad disse penge skulle bruges til, men i den såkaldte ”Erindringsliste”, der blev udfærdiget i 1947, hedder det om betaling af informanter: ”I stedet for egentlige meddelere kan det tilraades at benytte sig af ’Tillidsmænd’, som ikke skal have kontant Betaling, men som man ’sludrer’ med over en kop kaffe, et stykke Smørrebrød eller lignende. (...) Systemet maa afpasses efter de lokale Forhold. Efterretningsafdelingen disponerer over et Beløb til disse Udgifter, som der kan trækkes paa fra Kredsene. Udgiftsbilag eller Regnskabsaflæggelse kræves ikke fra Afdelingen.”⁷⁶ Det tyder på, at det var disse ”særlige Udgifter”, der ifølge Brix skulle tages højde for.

En ”ny” politiadjutantur oprettes: Mødet i Aabenraa i september 1947

Samtidig med at det tyske mindretal ved årsskiftet 1946/47 langsomt men sikkert var ved at reorganisere sig, øgedes Ernst Brix’ mistillid til mindretallet, der havde vist sig som villigt ”Redskab for en tysk Ekspansion”.⁷⁷ Han anbefalede derfor over for Justitsministeriet brugen af ”visse Kartoteker” som instrument til at overvåge mindretallets virke: ”Alene de Mænd, der nu staar i Spidsen for Mindretallet, Dr. Reuter (...), Ernst Siegfried Hansen (...) og Hans Schmidt-Gorsblock (...) alle tre tidligere fremtrædende Medlemmer af NSDAPN, viser, at Metoderne fra Fortiden – hvis det maatte blive muligt – vil blive fortsat i Fremtiden.”⁷⁸ Allerede under politiadjutantembedet havde person-, sag- og specialkartoteker været værdifulde instrumenter til at følge stemningen i grænselandet, derfor ”skal jeg til Støtte for den Efterretningstjeneste, som allerede nu i mindre Format er oprettet i Tilslutning til den nærværende Fremmed- og Visumafdeling, tillade mig at

76 PET, emnesag: PET-historie: ”Erindringsliste for K.P. vedr. Efterretningsvirksomheden i Politikredsene”.

77 LA, AAP, journalsager, pk. 1455, jr. nr. 20152: Brix til Justitsministeriet, 29. marts 1947.

78 ”I Dag er man atter begyndt med 1920-lignende Foreninger og Loyalitetserklæringer, men saalænge Personerne i den tyske Ledelse er de samme som tidligere, fæstnes der i Almindelighed ikke megen Lid til Mindretallet.” Ibid.

foreslaa, at indsamlet Materiale systematiseres og bearbejdes, og at der centraliseret her ved Embedet oprettes Emne- og Personkartoteker under Anvendelse af Samlemapper.”⁷⁹

Mindre end en måned før Brix’ ovennævnte anbefaling, i begyndelsen af marts 1947, havde justitsminister Elmqvist imidlertid udtalt i Folketinget om netop politiets anvendelse af kartoteker: ”Politiet fører eller bruger ikke, uden at der foreligger Mistanke om Forbrydelse eller Mistanke om Planlægning af Forbrydelse – dette maa selvfølgelig med – Kartotek over ustraffede danske Borgeres lovlige politiske Virksomhed og har i hvert Fald ikke ført eller brugt saadanne Kartoteker siden 5. Maj 1945.” Til gengæld ”(...) føres der naturligvis Kartotek over Personer, der mistænkes for landsskadelig Virksomhed eller for at tilhøre Varulvebevægelser, eller som mistænkes for at ville danne Grupper med det Formaal at skabe Uro og Uorden i Samfundet eller foretage anden ulovlig Handling”.⁸⁰

Helt i tråd med denne udmelding modtog Ernst Brix i maj en fortrolig cirkulæreskrivelse fra Justitsministeriet, hvori de fremtidige retningslinjer for Politiets Efterretningsafdeling var anført. Heri blev det fastslået, at ”Registrering (...) maa ikke finde Sted alene paa Grundlag af en Persons lovlige politiske Virksomhed; saafremt der fra tidligere Tid maatte findes Kartoteker eller lignende, hvori Registrering er sket alene paa Grundlag af Vedkommendes lovlige politiske Virksomhed vil saadanne Oplysninger være at tilintetgøre.”⁸¹ Afsenderen af cirkulæret tilføjede til gengæld i følgebrevet til Brix, at ”jeg vil i den Anledning gerne dertil føje, at der ikke hermed er taget Stilling til den særlige Ordning, som formentlig maa etableres i Sønderjylland, og hvorom De selv tidligere har haft Drøftelser med (...) Eivind Larsen.”⁸² De videre forhandlinger desangående skulle føres med departementschefen, når denne vendte hjem fra Norge.

De særlige omstændigheder i grænselandet krævede tilsyneladende særlige tiltag, der ikke var for alles øjne. Således blev der i september 1947 holdt et møde

79 ”I Emnekartoteket maa Bevægelsens Navn, Art eller Karakter anføres.... I Personkartoteket opføres med Personalia de Personer, der har Interesse i de foranførte Forbindelser.... Endvidere kan der... anlægges et Arbejdskartotek med kort, der tilintetgøres, naar der viser sig, an den formodede Interesse ikke er til Stede.” Ibid.

80 Rigsdagstidende, 98. ord. Samling, 1946-47, Folketinget II, sp. 1945-5930. 5/3 47: Forespørgsler til Justitsministeren af Arne Sørensen og Robert Mikkelsen m.fl.

81 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr.nr. 20094: Cirkulære til Politidirektøren i København og Politimestrene vedrørende Politiets særlige Efterretningsvirksomhed, 31. maj 1947.

82 Ibid.: Justitsministeriet til Brix, 29. maj 1947.

mellem justitsminister Elmquist og de sønderjyske politimestre, hvilket Ernst Brix siden gentagne gange refererede til som den sammenkomst, hvor politiadjutantembedet genopstod.⁸³ Der forelå dog ikke en officiel ministeriel instruks, som da politiadjutantembedet blev oprettet i 1934. Der fandtes ikke engang en officiel dagsorden til mødet, og Elmquist skulle ifølge Brix' notater oven i købet have udtalt, at der "(...)vil ikke komme til at foreligge nogen skriftlig Meddelelse, men at han ansaa Sagen for afgjort ved den stedfundne Forhandling".⁸⁴

I august 1947 meldte Eivind Larsen justitsministerens og sin egen ankomst til Aabenraa den 8. september 1947, hvor de ønskede ovennævnte møde med Brix og de andre sønderjyske politimestre.⁸⁵ Selv om der som nævnt ikke eksisterede en officiel dagsorden, havde Brix sine formodninger: "Jeg ved ikke, hvad Ministeren ønsker at drøfte, men hvis det skulde dreje sig om Efterretningstjenesten, vil jeg blot til Deres Orientering oplyse, at enkelte af Politimestrene næppe vil være særligt begejstrede for noget centraliseret Arbejde i Aabenraa."⁸⁶ At hans kollegaer, bortset fra politimester Bøving i Tønder, ikke var entydigt begejstrede ved udsigten til en særlig sønderjysk efterretningstjeneste med central i Aabenraa, havde Brix opdaget ved deres uvilje til at bidrage med efterretningsmateriale fra deres egne kredse. Ved et politimestermøde havde politimester Hartmann fra Haderslev oven i købet udtalt, at "han fandt det betænkeligt, at Politiajudant-Tilbøjeligheden var ved at opstaa igen, naar Ministeren hørte mig i en saadan Sag."⁸⁷

Faktisk var det lige netop det af Hartmann kritiserede "nye" gamle politiadjutantembede, som justitsminister Elmquist og hans departementschef Eivind Larsen ønskede drøftet ved mødet den 8. september 1947. Ifølge Brix' referat fra

83 "(...) skal jeg om det herfra videreførte 'politiajudantarbejde' oplyse, at det af justitsminister Elmquist og departementschef Eivind Larsen ved et møde i Aabenraa den 8. september 1947 blev pålagt mig at videreføre de den tidligere politiadjutantur påhvilende opgaver som oplysningscentral (...) derunder tilvejebringe de fornødne informationer og tilrettelægge den nødvendige registratur, således at alle opståede forhold – navnlig de nationalpolitiske – til enhver tid kan belyses herfra.", LA, PK, journalsager, pk. 9, jr.nr. 20067: brev fra Brix til justitsministeriet, 17. februar 1949. Se også Brix til Eivind Larsen, 13. december 1949.

84 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Brix' referat fra mødet i Aabenraa den 8. september 1947, dateret 2. oktober 1947.

85 LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Brix til Eivind Larsen, 28. august 1947.

86 Ibid.

87 Ibid. Brix fandt det bedst at orientere herrerne fra København før det forestående møde om "den foreliggende Modstand", samtidig med at han benyttede lejligheden til igen at pege på nødvendigheden af en central efterretningstjeneste for Landsdelen.

mødet gav justitsministeren udtryk for sin overbevisning om nødvendigheden af en særlig sønderjysk efterretningscentral, og Eivind Larsen udtalte angiveligt, at ”det man ønsker er noget i Retning af den tidligere Politiajdanturordning.”⁸⁸ Videre noterede Brix at ”paa Ministerens Forslag blev der truffet den Ordning, at Politimesteren i Aabenraa har Pligt til at samle og registrere alle Oplysninger, der er nødvendige for til enhver Tid at kunne følge Udviklingen.” Politimesteren i Aabenraa skulle altid informeres, når en politimester fra de andre kredse valgte at videresende oplysninger til København, til gengæld blev politimestrene frit stillet ”om de mener at burde indberette foreliggende Forhold til Justitsministeriet og Rigspolitichefen.”⁸⁹

Videre blev det ifølge Brix pålagt politimesteren i Aabenraa at ”registrere alle Oplysninger om ledende Personer inden for det tyske Mindretal, saaledes at eventuelle Bevægelser Karakter kan bedømmes (...) saaledes at der kan anlægges samlemapper for hvert betydende Emne eller Person, der kan antages at ville kunne faa grænsepolitisk Interesse.” Derudover skulle Brix nøje følge pressen nord og syd for grænsen og holde sig orienteret om forholdene i Sydslesvig ”og paa passende Maade afgive Indberetning i fornødent Omfang til Justitsministeriet.”⁹⁰

To år efter mødet i Aabenraa skulle det dog ved et tilfælde vise sig, at mødedeltagerne havde stik modsatte opfattelser af, hvad der var blevet besluttet. Denne overraskende opdagelse beskrev en tydeligvis rystet Brix i et brev til Eivind Larsen, og Brix meddelte samtidig departementschefen, ”jeg vil kun nødigt have, at ministeriet venter, at jeg ligger inde med alle nødvendige oplysninger vedrørende det omhandlede spørgsmål, når arbejdet saboteres, således som det sker bortset fra Tønder politikreds.”⁹¹

Brix beskrev i samme brev til Eivind Larsen den anspændte situation således: I efteråret 1949 havde han sendt en detaljeret ”spiseseddel” til sine sønderjyske kollegaer vedrørende overvågningen af mindretallet. Denne plan havde politimester Sundorph fra Sønderborg ifølge Brix ladet gå videre til kirkeminister

88 ”Justitsministeren redegjorde for Ønskeligheden af, at der i Sønderjylland forefandt en Central, hvor alle Oplysninger af generel Betydning vedrørende det tyske Mindretal og dets Forhold, saaledes at man i København til enhver Tid hos Centralen vilde kunne faa alle fornødne Oplysninger.” LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094; Brix’ referat fra mødet i Aabenraa den 8. september 1947, dateret 2. oktober 1947.

89 Ibid.

90 Ibid.

91 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067, Brix til Eivind Larsen, 13. december 1949.

Frede Nielsen med en bemærkning ”om det virkelig var meningen, at politiet skulle beskæftige sig med den slags spørgsmål.” På samme tidspunkt var det fra Rigspolitiets Efterretningsafdeling blevet meddelt Brix, at man på politimester Hartmanns (Haderslev) forslag var ”påbegyndt oprettelsen af en sønderjysk afdeling, der foruden andre ting også skulle beskæftige sig med de herværende nationalpolitiske spørgsmål. Jeg forstod efterretningsafdelingen således, at det var politimester Hartmanns anskuelse, at dette arbejde burde optages fra Københavns side, idet Aabenraa ikke burde befatte sig med det. Om dette forhold har Hartmann imidlertid intet oplyst over for mig.”⁹²

Samtidig havde Brix fået at vide fra politimester Bjerre (Gråsten), at denne kort tid efter mødet i Aabenraa havde spurgt Elmquist, hvad der lå bag de retningslinjer, som justitsministeren og hans departementschef havde givet ved det omdiskuterede møde. ”Elmquist skulle da – ifølge Bjerres udsagn – havde udtalt, at det slet ikke var meningen, at der skulle foretages noget som helst.”⁹³ I samme brev skrev Brix til Eivind Larsen, at han havde opfattet mødets resultat således, at han havde fået ordre til at genoplive den gamle politiadjutantordning, men nu ”hævder i hvert tilfælde Sundorph og Bjerre at have den opfattelse, at der intet som helst kom ud af mødet, og at der ikke blev givet ordre til, at der i Aabenraa skal være en samlecentral for de specielle spørgsmål vedrørende det tyske mindretal.” Bøving i Tønder havde ifølge Brix samme opfattelse af mødet samtidig med, at han ”erindrer (...) Hartmanns noget ejendommelige holdning ved mødet, hvilket jo havde været grundløs, hvis ikke bestemmelsen, der var blevet truffet, var gået ham imod.” Situationen i den sønderjyske politimesterkreds var så uholdbar, at Brix bad departementschefen om en samtale. Brix fik tilsyneladende medhold i sin opfattelse af mødet i Aabenraa, for politimesteren i Aabenraa skrev kort tid efter til kontorchef i Justitsministeriet, Schaumburg-Christensen, at ”departementschefen [Eivind Larsen] over for mig senere har udtalt, at referatet efter departementschefens opfattelse dækker mødets resultat.”⁹⁴

92 Ibid.

93 Ibid.

94 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Brix til N. Schaumburg-Christensen, daværende kontorchef i justitsministeriet, 3. februar 1950.

Informationsafdelingens udvikling efter mødet i Aabenraa

Den for politimesteren i Aabenraa lykkelige afslutning på dette lille intermezzo i vinteren 1949/50 blev af Brix opfattet som bekræftelse af det arbejde, han havde sat i værk efter mødet i Aabenraa i 1947.⁹⁵ Efter justitsministerens henstilling om at genoptage politiadjutantens opgaver med hensyn til overvågning af udviklingen i grænselandet i almindelighed og mindretallet i særdeleshed tilrettelagde han med stor omhu efterretningsarbejdet, der de følgende år tog til i omfang ”efterhånden, som tyskerne atter bliver mere fremtrædende”.⁹⁶ Faktisk var arbejdsbyrden i afdelingen, der kaldtes fremmed-, visum, og informationsafdelingen, i løbet af 1948 forholdsvis større end i tiden før krigen.⁹⁷

Alligevel tyder noget på, at Brix stadig ikke var helt tilfreds med resultaterne af afdelingens arbejde, hvorfor han i efteråret 1949 udfærdigede den plan, der – som nævnt ovenfor – afslørede de grundlæggende uoverensstemmelser mellem de sønderjyske politimestre. Brix’ plan skulle garantere en mere effektiv overvågning af mindretallet, idet den indeholdt en systematisk oversigt over de ”opgaver, som jeg havde tænkt mig skulle løses på en mere rationel måde end hidtil (...)”.⁹⁸

Planen var opdelt i otte hovedområder, som udgjorde mindretallets finansielle, kulturelle og politiske rygmarv, og disse støttestrukturer i den spirende tyske organisation gjaldt det om at kortlægge så præcist som muligt.⁹⁹ I forbindelse med f.eks. skolevæsenet skulle skolematerialet (”propagandapræget?”), lærerne (”straffet ved landsforræderiloven?”, ”Deltager de i politisk arbejde?”) og børnenes forældre undersøges (”har de altid været anset som tysksindet?”, ”har tysksindede forældre, der ikke har børn i den tyske skole, været udsat for pression?”).¹⁰⁰ Omkring jordspørgsmålet gjaldt det om at få oplyst, ”hvilke foranstaltninger er truffet for at bevare jord på tyske hænder” og ”finansierer de tyske banker jordkøbet?”. Li-geledes vigtigt var det at få klarlagt situationen omkring de tyske pengeinstitutter, deres formål (”almindelig bankmæssig virksomhed eller fortrinsvis støtte af tysk-heden”), hvordan de finansieredes og hvem de økonomiske bagmænd var. Brix

95 ”I henhold til den ved mødet givne ordre har jeg anlagt arbejdet i min informationsafdeling ud fra den betragtning, at det var en varig opgave.” Ibid.

96 LA, PK, journalsager, pk. 6, jr. nr. 20041: Brix til N. Schaumburg-Christensen, 11 december 1948.

97 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Brix til Justitsministeriet, 17. februar 1949.

98 Ibid.: Brix til Eivind Larsen, 13. december 1949.

99 Skolerne, pressen, kirken, jordspørgsmålet, finanserne, foreninger, sproget og den politiske stilling i øvrigt.

100 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Brix’ ”spiseseddel” af den 3. oktober 1949.

ønskede også mindretallets momentane politiske kurs undersøgt, dvs. hvordan styrkeforholdet var mellem den moderate fløj og den uforsonlige fløj, og om der eksisterede forbindelser til 6. maj-bevægelsen eller tidligere DNSAP-folk.

Fra samme tidspunkt stammer en lignende plan, der tematisk ligger tæt op ad Brix' ”spiseseddel”, men som ud over mindretallet også inddrager grupper, hvor der kan formodes kommunistisk virksomhed.¹⁰¹ Manuskriptet er igen unavngivent, og skriften tilhører ikke Ernst Brix, til gengæld nævnes datoen 9. oktober 1949. På denne plan er opført grupper af mennesker, erhvervsgrene og arbejdspladser, hvor potentiel kommunistisk aktivitet kunne formodes. Det gjaldt bl.a. SS-soldater, der var vendt hjem fra russisk fangenskab. Ud over tilsyn med ”D.K.P. ungdomsorganisationer” burde der føres tilsyn med fabrikker og arbejdspladser, skytteforeninger, brevueforeninger, eks- og importører til østzonen og radioamatører. Hvem ophavsmanden til denne ”spiseseddel” er, kan desværre ikke fastslås, til gengæld må det formodes, at Brix har kendt til denne plan, idet første del af manuskriptet lægger sig meget tæt op af Brix' ovennævnte plan til overvågning af mindretallet.

Afdelingen efter Ernst Brix

I december 1950 blev Ernst Brix udnævnt til vicepolitichef og leder af den nyoprettede Politiets Efterretningstjeneste, og hans efterfølger i Aabenraa blev den ovennævnte kontorchef i Justitsministeriet, N. Schaumburg-Christensen. Han var ligesom sin forgænger overbevist om nødvendigheden af at følge udviklingen inden for mindretallet på tæt hold.¹⁰² Men den nye politimester anslog nye toner i forhold til organiseringen af overvågningen af forholdene i grænselandet: Han begravede den politiadjutantordning, som forgængereren havde været så stor en tilhænger af. Hvor Brix havde anset det centraliserede informationsarbejde som garant for en effektiv informationsafdeling, iværksatte Schaumburg-Christensen kort tid efter sin tiltrædelse i Aabenraa en decentralisering: ”Nogen overledelse

¹⁰¹ LA, AAP, journalsager, pk. 1471: Anonymt manuskript.

¹⁰² ”Der er imidlertid grund til at tro, at der i de kommende år vil ske en aktivering af tyskheden med støtte fra Tyskland, og at kulturkampen både nord og syd for grænsen derfor vil forstærkes. Det vil i så fald formentlig være af betydelig interesse at kunne følge udviklingen indenfor det tyske mindretal på det politiske, kulturelle, religiøse og økonomiske område.” LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Schaumburg-Christensen til justitsministeriet, 11. april 1951.

af oplysningsarbejdet (svarende til den gamle politiadjutantur) kan formentlig ikke være påkrævet. Hver politimester bør for sin politikreds efter fælles aftale med visse mellemrum afgive beretning om forholdene indenfor det nationalt-kulturelle.” Af praktiske årsager ønskede Schaumburg-Christensen dog at bibeholde et sekretariat i Aabenraa, hvor indberetningerne skulle samles og videregives til de respektive ministerier.

I det hele taget ville den fremtidige overvågning af mindretallet ifølge Schaumburg-Christensen få en mere overordnet karakter, idet indberetningerne ville bestå af ”fakta, der ikke kræver dybtgående undersøgelser eller særlig diskretion, men eventuelt endog er genstand for presseomtale.”¹⁰³ Da fremskaffelsen af oplysningerne for fremtiden ville få et meget overordnet præg, kunne det i øvrigt ”diskuteret, om overhovedet politiet (politimestrene) bør forstå dette oplysningsarbejde. Da politiets tjenestemænd i forbindelse med deres arbejde i øvrigt i høj grad vil have føling med udviklingen på det nationalt-kulturelle arbejde... vil det formentlig være praktisk, at politimestrene hver for sin politikreds, men i nøje samarbejde fremskaffer de for regeringen ønskelige oplysninger.”¹⁰⁴

Schaumburg-Christensen ønskede så hurtigt som muligt at gå i gang med at uddelegere opgaverne til sine sønderjyske kollegaer, samtidig med at han anmodede Justitsministeriet om for fremtiden at yde de sønderjyske politimestre et ”beskedent” vederlag til varetagelsen af deres ekstra opgaver.¹⁰⁵

Overvågningen af det tyske mindretal nåede aldrig igen den intensitet, Ernst Brix i sin tid som politikommandør og siden som politimester i Aabenraa havde lagt i arbejdet med at kortlægge mindretallets udvikling efter befrielsen. Forholdet mellem flertals- og mindretalsbefolkning havde efterhånden normaliseret sig så meget, at ”faren” ved mindretallet syntes at være drevet over for bestandig. Dertil kom Bonn-København erklæringerne i 1955, hvor de to mindretal nord

103 ”De pågældende oplysninger må i stort omfang kunne fås hos danske, offentlige myndigheder (jordlovsudvalg, kirke- og skolemyndigheder) eller gennem de danske foreninger nord og syd for grænsen.” Ibid.

104 ”Det må imidlertid være en forudsætning herfor, at virksomheden ikke får noget ’politimæssigt’ præg, og det vil sige, at politiet så vidt muligt udadtil sættes ind specielt på fremskaffelse af oplysninger, og navnlig ikke om enkeltpersoner.” Ibid.

105 ”Jeg ville derfor finde det rimeligt, at der til afløsning af den hidtidige ordning, hvorefter der alene har været ydet først politiadjutanten og dennes medhjælper og senere politimesteren i Aabenraa, et særligt vederlag, i fremtiden til samtlige sønderjyske politimestre ydes et beskedent vederlag, f.eks. 1.200 kroner årligt..., til politimesteren i Aabenraa som leder af førnævnte sekretariat dog 2.400 kroner.” Ibid.

og syd for grænsen fik garanteret ligeberettigelse i forhold til flertalsbefolkningerne.

Som det sidste større tiltag vedrørende overvågningen af mindretallet udfærdigedes i 1955 en rapport om mindretallets udvikling. Rapporten, der bedst kan betegnes som en meget overordnet, om end omfangsrig, gennemgang af mindretallets reorganisering, byggede på politiets undersøgelser siden befrielsen. Politiets ligeså omfangsrige artikelsamling om mindretallet endte omkring 1958, og i samme periode holdt politiet op med at gemme programmerne fra Knivbjerg-festen.

Politets syn på mindretallet i den umiddelbare efterkrigstid

Efter befrielsen var forholdet mellem danskere og tysksindede i Højer spændt. Atmosfæren var i efteråret 1945 præget af rygter, trusler og mistænksomhed. Årsagen til den problematiske udvikling i det lille samfund i det sydvestligste hjørne af Danmark skyldtes ifølge landbetjent Hartung de lokale tysksindede, der optrådte truende og provokerende i deres raseri over de sanktioner, der efter befrielsen fra dansk side var truffet mod medlemmer af mindretallet: "Vognmand [-], Højer, udtalte for kort tid siden ved Udgravningen til Højer Apotek: 'Es lebe Deutschland, Deutschland skal nok komme op igen.' Samme [-] havde meget travlt under Interneringerne i Højer. Han noterede Navnene op paa alle de Danskere, der hjalp til med Interneringerne." Det var blot én ud af en lang række situationer, der ifølge Hartung viste en klar tendens i mindretallets opførsel som helhed: "Flere af de loyale Hjemmetyskere er ligeledes fornærmet paa Danskerne. Der er saaledes ikke blot Tale om de Interneredes Paarørende, men om Størstedelen af det tyske Mindretal. Der er kun ganske få Undtagelser."¹⁰⁶

Indberetningen fra Højer fra december 1945 var en af de første politirapporter, der belyste forholdet mellem dansk og tysk i Sønderjylland efter befrielsen, og den har uden tvivl bestyrket politikommandør Ernst Brix' opfattelse af mindretallet som fjendtligt indstillet over for danskerne og Danmark, for da han i begyndelsen af december 1945 opfordrede sine kollegaer til at indsende stemningsberetninger om holdningen i mindretallet ("Ganske vist med manglende Bemyndigelse"¹⁰⁷) medsendte han landbetjentens indberetning som

¹⁰⁶ LA, PK, journalsager, pk. 11, jr. nr. 20084: Indberetning af den 3. december 1945.

¹⁰⁷ LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Brix til Rigspolitichefen, 21. januar 1946.

”Underretning”.¹⁰⁸ Hartungs beretninger om de tilspidsede forhold i Højer fik da også Tønders politimester Bøving til at understøtte Brix’ planer om en snarlig iværksættelse af efterretningsarbejdet i landsdelen, for at man kunne holde opsyn med mindretallets arbejde, således som det f.eks. formede sig i Højer, hvorfra Hartung rapporterede om ”muldvarpearbejde”.¹⁰⁹

Selv om Ernst Brix som politikommandør og siden som politimester i Aabenraa i sidste halvdel af 1940’erne var den mest fremtrædende forkæmper for en præventiv overvågning af mindretallet, tyder det på, at opfattelsen af de tysksindede som illoyale borgere, der i en given situation ikke ville være til at stole på, overlevede i det sønderjyske politi også efter Brix’ afsked fra embedet i Aabenraa i 1950.¹¹⁰ Opfattelsen af mindretallet som illoyalt retfærdiggjorde også så sent som i 1952 en fortsat undersøgelse af mindretallets forhold, selv om det langtfra skete med samme omhu som under Brix’ ledelse.¹¹¹

Det sønderjyske politis syn på mindretallet var i den første tid efter befrielsen påvirket af de erfaringer, man havde gjort under besættelsen, hvor man havde oplevet mange tysksindede beredvilligt stille sig i den tyske sags tjeneste. Samtidig oplevede mange lokale politibetjente efter befrielsen den bitterhed og endog had, retsopgøret havde fremkaldt i mindretallet: ”Flertallet af Mindretallet lever stadig i Hævnens Haab”, som landbetjent Skousen skrev om forholdene i Ravsted.¹¹² Også i Tinglev kunne den lokale betjent Andersen berette om mindretallets udfordrende opførsel, der begyndte at skræmme danskerne: ”Ovenstaaende Eksempler, der kun er et Faatal af hvad der sker og bliver sagt, bidrager til, at den

108 LA, PK, journalsager, pk. 11, jr. nr. 20084: Brix til de sønderjyske politimestre den 11. december 1945.

109 ”...idet jeg bl.a. under Hensyn til det foran oplyste om Tyskernes Muldvarpearbejde paany skal fremhæve, at det vil være af største Betydning, om det engang eksisterende Sikkerhedspoliti paany kunne oprettes under en eller anden Form, da det absolut er nødvendigt for Myndighederne at kunne følge med i det ’underjordiske ’ Arbejde, der udføres specielt her i Landsdelen.... Men ogsaa paa andre Punkter vil Sikkerhedspolitiet være paakrævet. Jeg tænker bl.a. paa Prøvelsen af visse Personers nationale og politiske Tilhørsforhold.” Ibid.: Indberetning af den 3. december 1945.

110 ”Med størst interesse følges i øjeblikket naturligt rørelserne inden for det tyske mindretal, der gennem de seneste par år har øget aktiviteten betydelig.” LA, AAP, pk. 1471: Vedr. informationsafdelingens virke, rapport af den 17. januar 1952.

111 ”Der er imidlertid grund til at tro, at der i de kommende år vil ske en aktivering af tyskheden med støtte fra Tyskland, og at kulturkampen både nord og syd vil forstærkes.” LA, PK, pk. 9, jr. nr. 20067: Politimester Schaumburg-Christensen til justitsministeriet, 11. april 1951.

112 LA, PK, pk. 11, jr. nr. 20084: Indberetning ”Vedr. Hjemmetyskernes Opførsel og Tankegang efter Kapitulationen”, 29. januar 1946.

herværende danske Befolkning med bange Anelser ser Fremtiden i Møde, idet man ihvertfald her intet mærker til Omvendelse eller Loyalitet.”¹¹³ Ovennævnte landbetjent Hartung i Højer blev som lokal repræsentant for den danske retsstat endda gjort til syndebuk for retsopgøret: ”Købmand [-], (...) skal have skrevet hjem, at dette her skulle han nok huske Overbetjent Hartung.” Ad omveje fik politimanden også at vide, at han nok burde søge sig en stilling i København, ”for det var nok ikke godt for Hartung at blive i Højer efter de store Interneringer.”¹¹⁴

Ernst Brix beskrev de tysksindede i almindelighed som et ”Fremmedelement” og den nye mindretalsledelse med Dr. Wernich i spidsen i særdeleshed som ”en Nazibande, der laver Propaganda efter de bedste gøbbelske Metoder.”¹¹⁵ Denne opfattelse motiverede Brix til allerede som politikommandør over for de centrale myndigheder og sine politimesterkolleger at argumentere for en hurtig iværksættelse af undersøgelser af mindretallet.

For Ernst Brix udgjorde det tyske mindretal en trussel mod den nationale sikkerhed, for ”...med de Erfaringer, man har for, hvorledes Fremmedelementet hernede har ladet sig anvende for fremmed Stats Interesser og udnytte i den grænsepolitiske Agitation, vil det være uhensigtsmæssigt ikke at følge det meget indgaaende.”¹¹⁶

Med valget af den nye 17 mand stærke BdN-bestyrelse i maj 1947 mente Ernst Brix sig yderligere bestyrket i sine fordomme. Nok havde moderate tysksindede efter befrielsen sat sig i spidsen for en ny organisation og afgivet en loyalitetserklæring på vegne af mindretallet, men disse bestræbelser og loyalitetserklæringen havde i politimesterens øjne tabt enhver værdi, da han fik kendskab til nogle af navnene i den nye bestyrelse og begyndte at indsamle materiale om disse personer: ”Hvis man fra dansk Side skal kunne have Tillid til den nye Organisations Loyalitet over for den danske Stat, maa det være en Forudsætning, at man til Ledelsen vælger ikke-kompromitterede Personer, hvis

113 Ibid.: Indberetning om forholdene i Tinglev, 15. januar 1946.

114 Ibid.: Indberetning af 3. december 1945.

115 LA, PK, journalsager, pk. 9, jr.nr. 20067: Vedr. mødet i Aabenraa den 8. september 1947 og LA, AAP, pk. 1461, jr.nr. 20495: Brix til kontorchef Dons-Møller, 28. november 1947. ”Det er nemmere i Tide at begrænse end senere at trænge et Fremmedelement tilbage og med de Erfaringer, man har for, hvorledes Fremmedelementet hernede har ladet sig anvende for fremmed Stats Interesser og udnytte i den grænsepolitiske Agitation, vil det være uhensigtsmæssigt ikke at følge det meget indgaaende.” LA, PK, journalsager, pk. 9, jr. nr. 20067: Vedr. mødet i Aabenraa den 8. september 1947.

116 LA, PK, pk. 6, jr. nr. 20067: Brix’ manuskript til ministermødet i Aabenraa i september 1947.

Indstilling over for Staten ikke er præget af den tyske Nazismes hadefulde Stilling overfor alt dansk”.¹¹⁷

Brix var mere end misfornøjet med situationen: ”Det er forkasteligt, at de tidligere ledende Nazister, som i Aarene før Krigen og under denne har vildført Mindretallets brede Befolkning, fortsat kan staa i Ledelsen for den nyoprettede tyske Organisation...”.¹¹⁸ For politimesteren var det derfor uforståeligt, hvordan danske kredse ligefrem kunne støtte mindretallets bestræbelser på at organisere sig, for ”at det tyske Mindretals Ledelse allerede nu stikker Hovedet højt skyldes 2 Ting. Den ene er den Medvind, som de har faaet fra de af Dem omtalte smaa, men tillige indflydelsesrige danske Kredse, og den anden Aarsag er, at det er overbeviste Nazister, som leder Mindretallet....Gid man kunne stoppe Aktionerne fra de sikkert velmenende men virkelighedsfjerne danske Kredse, som har alt for lidt Føling med, hvad Befolkningen virkelig tænker og føler og vel at mærke ogsaa den store Del af den tysksindede Befolkning.”¹¹⁹

Efter valget af BdN-bestyrelsen i maj 1947 havde man fra mindretallets side valgt ikke at offentliggøre navnene på alle bestyrelsesmedlemmerne, hvilket Ernst Siegfried Hansen, chefredaktør på *Der Nordschleswiger* og nyt bestyrelsesmedlem forklarede med, at man ”paa Grund af de nuværende Forhold ikke vil offentliggøre Navne”.¹²⁰ Endda flere måneder efter valget af bestyrelsen var offentligheden uvidende om, hvem der repræsenterede mindretallet, og det fremmede ikke just politiets forståelse for foreningen, som det fremgår af et referat af et politimestermøde i august 1947: ”Han [Bjerre, politimester i Graasten] henviste til, at alene det, at BdN holdt visse af de 17 Medlemmer af Hovedbestyrelsens Navne hemmelige, kaster en odiøst Skær over Foreningen”, og Brix påpegede, at ”den Omstændighed, at man ikke fra tysk Side har villet offentliggøre Hovedstyrelsens Navne, hvilket indikerer at det er de gamle Nazister, der atter optræder og behersker Foreningens Ledelse.”¹²¹ Samtidig efterlyste han ”hvad de øvrige

117 LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: Brix til Justitsministeriet, den 29. august 1947.

118 Ibid.: Referat af politimestermøde i Aabenraa den 18. august 1947.

119 LA, PK, pk. 10, jr. nr. 20078: Brix til MF Frede Nielsen, 12. juni 1947. Brix nævner i den sammenhæng ikke navne, men har givetvis tænkt på fremtrædende danske sønderjyder som folketingsmanden Adolf Svensson, amtmand greve Schack og Ingeborg Refslund-Thomsen, der indtil 1920 havde levet som mindretal i det daværende tyske Nordslesvig, og som efter befrielsen havde kunnet mobilisere en form for forståelse for mindretallets loyalitetskonflikt.

120 LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: Vedr. Bund deutscher Nordschleswiger.

121 ”Politimester Sundorph [Sønderborg] udtalte, at det er rigtigt, at vi ingen Tillid har eller kan have til Ledelsen af BdN.” Ibid.: Referat af politimestermøde i Aabenraa den 18. august 1947.

Embeder maatte ligge inde med af Oplysninger vedrørende de nævnte Personer eller andre Medlemmer af Hovedstyrelsen.”¹²² Politimestrene var på baggrund af de af Brix allerede indsamlede entydige oplysninger om de kendte bestyrelsesmedlemmer enige om at påpege over for Justitsministeriet, ”at det paa en eller anden Maade tilkendegives Mindretallet, at den nuværende Ledelse af BdN maa betragtes med Mistillid forsaavidt angaar Overholdelsen af den loyale Linie i Foreningens Programpunkter.”¹²³ De resterende medlemmer af BdN fik Brix i øvrigt oplyst gennem Haderslevs Politimester Hartmann, der havde henvendt sig til fabrikant Mathias Hansen desangående.¹²⁴

Den nye hovedbestyrelse var ifølge Brix en trussel mod danske interesser, for ”saalænge Personerne i den tyske Ledelse er de samme som tidligere” var det ensbetydende med, at ”Metoderne fra Fortiden – hvis det maatte blive muligt – vil blive fortsat i Fremtiden”, og ”man bør sikkert forudse, at en ny tilsvarende tysk Politik atter vil blive forsøgt.”¹²⁵ Jo mere Brix fik at vide om den nye mindretalsledelse, jo mindre tillid havde han til den, og jo mere overvågning ønskede han. ”Efterhånden som man trænger ind i Affæren hernede, saa er det egentlig utroligt, hvad en lille Gruppe Ledere har kunnet udrette til Fordel for tysk Ekspansion Nord for Grænsen, og at en ny Tid er oprunden, har den gamle Top endnu ikke erkendt.”¹²⁶ Den nye ledelse og dens politik gjorde, hvad den kunne for at skade Danmark og danskernes omdømme, især Der Nordschleswigers spalter blev misbrugt til dette formål: ”Gennem sine ofte urigtige og perfide angreb på danske myndigheder bidrager bladet sikkert i væsentlig grad til i Sydslesvig og Holsten at skabe et fuldkomment skævt billede af forholdene i Nordslesvig, særlig ved den maade, på hvilken retsforfølgningen og behandlingen af det tyske mindretal i det hele taget omtales.”¹²⁷ Der var endda forlydender om, ”at der (...) skal forefindes et Kontor Syd for Grænsen (muligt i Kiel), hvor al ’Greuelpropaganda’ mod Danmark, specielt om Forholdene i Nordslesvig efter den 5. Maj

122 Ibid.

123 Brix havde indsamlet oplysninger om formanden, læge Niels Wernich, bibliotekar Frederik Christensen, læge Valdemar Reuter, gårdejer Jørgen Schmidt, chefredaktør Ernst Siegfried Hansen og journalist Jes Schmidt.

124 LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: Hartmann til Brix, 26. september 1947.

125 Ibid., pk. 1455, jr. nr. 20152: Brix til Justitsministeriet, 29. marts 1947.

126 Ibid., pk. 1465, jr. nr. 20495: Brix til kontorchef Dons-Møller, den 28. november 1947.

127 Ibid., pk. 1462, jr. nr. 20554: Brix til statsadvokaten i Sønderborg, 15. marts 1949. Ibid., pk. 1452, jr. nr. 20110: Brix til Justitsministeriet, 29. august 1947.

1945, skal blive samlet, mangfoldiggjort og atter uddelt i politisk Øjemed.”¹²⁸ Selv den slesvig-holstenske finansminister Schenck havde ved et møde i Flensborg i 1949 givet udtryk for, at han anså det tyske mindretal for at være forfulgt.¹²⁹ Brix skrev: ”Der hersker i tyske kredse syd for grænsen utvivlsomt en udbredt opfattelse af, at en sådan forfølgelse virkelig finder sted, og ’Der Nordschleswiger’ må tilskrives en stor del af ansvaret herfor.”¹³⁰

Brix’ mistillid til mindretallet og dets ledelse var dybfølt – og gengældt. I årenes løb blev Aabenraas politimester for mange tysksindede personificeringen af det i deres øjne uretfærdige retsopgør og hvad de opfattede som forfølgelse.¹³¹ Politimesterens uforsonlighed kombineret med mange tysksindedes bitterhed eller ligefrem had og dermed forbundne provokerende opførsel resulterede i en tilspidset situation, der gjorde en forståelse vanskelig. Parterne var uforstående over for hinanden, og i efteråret 1947 eskalerede situationen: Det kom til en åben konfrontation. Bl.a. beskyldte folketingskandidaten Reuter Brix for at chikanere mindretallet ved at nægte indrejsetilladelse til tyskere, der ønskede at besøge mindretallet, og BdN-bestyrelsesmedlemmet Frederik Christensen havde ved et tysk vælgermøde i oktober 1947 påstået, at ”Brix [i 1946] havde sagt i Vidners Nærværelse, at man vilde undertrykke alt tysk, saa der intet var om 50 Aar.”¹³²

128 LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: Brix til Justitsministeriet, 29. august 1947.

129 Ibid.

130 LA, AAP, pk. 1462, jr. nr. 20554: Brix til statsadvokaten i Sønderborg, den 15. marts 1949. Brix mente, at man burde statuere et eksempel ved at sigte Ernst Siegfried Hansen og digteren Hans Schmidt-Gorsblock for de fornærmende artikler. Disse kunne ikke forblive uimodsagt, det ville jo underbygge opfattelsen af, at påstandene var sande: ”Man må her erindre sig tysk mentalitet, for hvilken slige skriverier, hvis de var usandfærdige – måtte medføre øjeblikkelig fængsling af de ansvarlige.” Sagen kom dog ikke videre, dog henstillede Rigsadvokaten til statsadvokaten i Sønderborg ”at foranledige det pågældende blad holdt under nøje observation.” Ibid.: Rigsadvokaten til statsadvokaten i Sønderborg, 29. april 1949.

131 End ikke en afstand på et kvart århundrede kunne milde tyskernes syn på retsopgøret. Da Brix fyldte 70 år i sommeren 1972, stod følgende at læse i *Der Nordschleswiger*: ”Sein Einsatz diente im Endergebnis nicht der dänischen Sache im Grenzland, und seine Härte gegenüber den deutschen Nordschleswigern lässt nach unseren Grenzland-Masstäben den Preussen-Köller völlig verblasen.... Er selbst hat Nordschleswig nicht vergessen – die Nordschleswiger ihn auch nicht”, *Der Nordschleswiger*, 10. juni 1972. Ernst Matthias von Köller, overpræsident i provinsen Schleswig-Holstein, stod i årene 1897-1901 bag de hårdhændede forsøg på tvangsgermaniseringen af de dansk-sindede i Sønderjylland i form af bl.a. mødeforbud og tvangsudvisning.

132 LA, AAP, pk. 1461, jr. nr. 20495: Brev fra Udenrigsministeriet til Brix, 26. november 1947 og Referat af det tyske vælgermøde i Aabenraa 27. oktober 1947, dateret 31. oktober 1947.

Desuden havde politimesteren ifølge Christensen forhalet opklaringen af de talrige bombeattentater mod tyske mål, der bl.a. havde lagt Knivsbjerg og Nord-schleswigsche Zeitungs lokaler i ruiner, selvom ”Die Spatzen pfeiffen ja vom Dach, wer es gewesen ist.”¹³³

Da Ernst Siegfried Hansen oven i købet valgte ukritisk at viderebringe påstanden om Brix’ ”udryddelsesplan” i Der Nordschleswiger, selvom politimesteren allerede havde nægtet at have udtalt sig sådan, blev det for meget for Brix, og hans første indskydelse var at anlægge sag mod bladets chefredaktør.¹³⁴ Det kom dog ikke så vidt, (”da jeg imidlertid personligt finder det lidet ønskeligt, at en saadan Sag anlægges”), men han beordrede Ernst Siegfried Hansen ned på politigården og forlangte et offentligt dementi i næste nummer af ”Der Nord-schleswiger”: ”Jeg har ikke antydnet det med Ord, at der muligt kunde blive Tale om Sagsanlæg, men alene ønsket at vide, om et Dementi vilde fremkomme i næste Nummer.” Hansen erklærede, ”at Fr. Christensen havde Tilbøjelighed til at blive lidt ilter og da under Kampens Hede at fremsætte som Kendsgerninger, hvad han havde hørt Folk gaa og snakke om.” Hansen lovede at bringe en erklæring i næste nummer af bladet. Brix var tilfreds, for ”Dette Dementis Art kan vel sagtens forstaas paa den Maade, at Bladet er klar over, at man har vovet sig for langt ud.”¹³⁵

Lige før han blev vicepolitichef, holdt Ernst Brix i foråret 1950 en tale på statens politiskole i København, hvor han opsummerede sine erfaringer med mindretallet og fremlagde det trusselsbillede, han mente til stadighed udgik fra Tyskland, og om hvilket det dystert hed: ”Men tyske metoder ændrer sig vanskeligt, og ekspansionstrangen uddør næppe. (...) Det farlige perspektiv for os er, hvis de ca. 50 millioner tyskere i vestzonen skal have Lebensraum og ikke kan få det øst for Oder-Neisse-linjen. Hvor skal de søge hen? Al unaturlig udbyggelse

133 Ibid.: Referat af samtale mellem Brix og Ernst Siegfried Hansen, 7. november 1947.

134 ”Artiklen i ’Der Nordschleswiger’ angaaende min paastaaede Udtalelse over for Lærer Christensen synes mig – i Betragtning af Bladets Viden om, at jeg tidligere har betegnet Paastanden som fuldstændig usand – at kunne danne Grundlaget for en Straffesag mod den ansvarshavende Redaktør.” Ibid: Brix til Justitsministeriet, 8. november 1947.

135 Ibid. Påstanden om, at Brix skulle have slyt opklaringen af bombeattentaterne var imidlertid så alvorlig, at Justitsministeriet i begyndelsen af december udbad sig forklaring om det arbejde, der var blevet lagt i opklaringsarbejdet. Brix sendte derpå en detaljeret oversigt over den intensive indsats, med hvilken angrebene på tysk ejendom var blevet forsøgt opklaret på trods af, at det sønderjyske politi på dette tidspunkt var ”overbebyrdet med Interneringssager”. Korrespondancen vedr. ødelæggelserne af de tyske mindesmærker findes i LA, AAP, pk. 1462, jr. nr. 20534.

af tyskhed uden for landets grænser har altid været farlig for Tyskland.” Derfor udgjorde det tyske mindretal med dets 20.000 medlemmer og dets nazificerede ledelse som forpost for Tyskland et latent faremoment (”Man kan nok have bange anelser om fremtiden”) som det gjaldt at holde nøje opsyn med: ”Det er sådanne problemer, der optager politiet i Nordslesvig i dets arbejde med det tyske mindretal. (...) Ro – besindighed – omtanke og nøje overvågelse af udviklingen er påkrævet i politiets arbejde. (...) Små fejltagelser (...) kan i Nordslesvig blive udnyttet i propagandistisk henseende til stor skade for landet og for det danske mindretal syd for grænsen.”¹³⁶

Overvågningens mål

I sine bestræbelser på at beskytte danske interesser i Nord- og Sydslesvig gik Ernst Brix systematisk til værks: ”Med Henblik paa Fremtiden...skal jeg...tillade mig at foreslaa at det indsamlede Materiale systematiseres og bearbejdes, og at der centraliseret her ved Embedet oprettes Emne- og Personkartoteker under Anvendelse af Samlemapper. I Emne kartoteket maa Bevægelsens Navn, Art eller Karakter anføres med Henvisning til den Samlemappe, hvori det paagældende Emne er behandlet. I Personkartoteket opføres med Personalialia de Personer, der har Interesse i de foranførte Forbindelser med Henvisning til den Samlemappe, hvori deres Virke er beskrevet.”¹³⁷ Det var præcis sådan, Brix anlagde sit arbejde med at systematisere de informationer, der henover årene blev samlet om tysksindede og deres tilknytning til mindretallets organisationer og foreninger.

Enkeltpersoner

Mindretallets medlemmer blev ikke registreret alene på grund af deres tyske sindelag. Det tyder f.eks. ikke på, at de tysksindede, der optræder med navns

136 LA, AAP, pk. 1469, jr. nr. 20750: Udkast til Ernst Brix' tale om det tyske mindretal på statens politiskole i København, marts 1950. Brix blev allerede i 1947 bestyrket i sine bange anelser vedrørende ”Kiels voksende Magt”, for den hjemmelsmand, der berettede om en truende splittelse af mindretallet i efteråret 1947, mente netop, at det var den magtforskydning syd for grænsen der resulterede i, at mindretallet igen begyndte at ”rejse Hovedet”, LA, AAP, pk. 1452, jr. nr. 20110: Referat af samtale med en hjemmelsmand, 19. november 1947.

137 LA, AAP, journalsager, pk. 1455, jr. nr. 20152: Brix til Justitsministeriet, 29. marts 1947.

nævnelser i de talrige stemningsberetninger fra Tønder politikreds fra 1946-47, figurerer andre steder end i rapporten. Efterretningerne synes derfor ikke at have været anvendt til andet end deres oprindelige formål, nemlig som målestok for udviklingen i de forskellige tyske miljøer. Når tysksindede derimod blev sat i forbindelse med tysk aktivitet ved f.eks. at være medlem af en af de talrige foreninger, der skød op af jorden mellem 1946 og ca. 1955, kunne de være sikre på, at deres navn ville være at finde i mindst et af politiets kartoteker i Aabenraa: ”Man afholder sig fra ’inddelagssnuseri’, men hvor personer indgår som led i en organisations struktur, bliver han fulgt i samme omfang som organisationen, men bliver ikke gjort til genstand for egentlig registrering medmindre han eller den kan mistænkes for på ulovlig vis at ville fremkalde uroligheder eller virke opløsende på det danske samfunds eksistens eller struktur.”¹³⁸

Politiets interesse gjaldt dog først og fremmest de tysksindede, der sad i ledende poster, for det var dem, der tegnede mindretallets billede udadtil og bestemte organisationens politik over for Danmark. Der blev således hurtigt anlagt sagsmapper om de personer, der havde fået sæde i BdN’s hovedorganisation. Oplysningerne om bestyrelsesmedlemmerne blev sammenstykket af de informationer, der bl.a. kunne fremgå af politiadjutantens omfattende navne- og sagskartotek, det såkaldte hoved- eller centralkartotek, om hvorvidt – og i så fald for hvad – de var blevet dømt i forbindelse med retsopgøret, deres offentlige tilkendegivelser i aviser etc.¹³⁹ Disse sagsmapper var fortløbende, og selv de mindste begivenheder om f.eks. deres børn syntes at være en notits værd. Således skulle en søn af et BdN-bestyrelsesmedlem, der efter befrielsen var kommet i dansk skole, den 5. maj 1947 have nægtet at deltage i skolens mindehøjtidelighed med den begrundelse, at ”det var for dem en Sorgens Dag”.¹⁴⁰ Selv de 38 tysksindede, der i efteråret 1947 havde anbefalet Ernst Reuters folketingskandidatur, optrådte i Reuters sagsmappe og blev for denne gerning ”noterede” i hovedkartoteket. I det hele taget blev de personer, der blev nævnt i f.eks. Reuters sagsmappe, hvad enten de var danske eller tyske, registreret i hovedkartoteket.¹⁴¹

138 Ibid., pk. 1471: Vedr. informationsafdelingens virke, rapport ved Ørum, 17. januar 1952. Det er vigtigt at påpege, at man før 1968 ikke skelnede mellem noteringer i arbejdskartotek og formelle registreringer på tromlen, som blev indkøbt til centralt brug i PET i 1952. Udtrykkende ”noteringer” og ”registreringer” anvendtes ofte synonymt i politikredsene.

139 LA, Politiajudanten for de sønderjyske landsdele, kartoteker og journaler 1934-ca. 1955, nr. 1-80, navnekartotek, 80 skuffer.

140 LA, AAP, pk. 1461, jr. nr. 20436: Notits af 15. august 1947.

141 LA, PK, pk. 12, jr. nr. 20078: Rapport af 13. november 1947.

Også de tysksindede, der i mindre målestok end BdN-hovedbestyrelsen engagerede sig i mindretallets opbygning og sad i lokale BdN-bestyrelser og ungdomsforeninger eller lignende, blev registreret i politiets ”kartotek over ledende tyskere”.¹⁴² I de fortrykte kort skulle indføres navn, personlige forhold, forhold under besættelsen og evt. domme og nuværende aktivitet samt inden for hvilken forening. Bag på kortet var der plads til fortløbende notitser om pågældende, således at man kunne følge hans eller hendes aktivitetsniveau i mindretalssammenhænge. Kartoteket blev ført indtil 1950. Derudover førte politiet et meget detaljeret kartotek over mindretallets aktive medlemmer.¹⁴³

Foreninger

Alle politiske og kulturelle foreninger, der opstod i tysk regi efter befrielsen, blev både registreret i politiets hovedkartotek og et foreningskartotek.¹⁴⁴ Oplysningerne om foreningerne, deres vedtægter, bestyrelser, menige medlemmer og aktiviteter blev systematisk indsamlet ved at følge *Der Nordschleswiger* og de andre grænselandsaviser. Til dette formål anlagdes allerede i 1945 et omfattende pressearkiv, der blev opdateret helt frem til sidst i 1950'erne.¹⁴⁵ Dette pressearkiv udgjorde sammen med det ovennævnte foreningskartotek og politiets egne oplysninger grundlaget for de to store rapporter vedrørende mindretallet, der blev skrevet i hhv. 1951 og 1955.¹⁴⁶

Der Nordschleswiger

Et af de første tegn på, at mindretallet langsomt var ved at genfinde fodfæstet, var oprettelsen af et fælles organ i februar 1946. *Der Nordschleswiger* gængav udvik-

142 LA, Politiadjudanten for de sønderjyske landsdele, skuffe nr. 86, kartotek over ledende tyskere 1945-1950.

143 LA, PK, pk. 181 a+b, kartotek over det tyske mindretals aktive medlemmer og et sagligt kartotek over det tyske mindretals organisationer, 1945-ca. 1955.

144 Ibid.

145 LA, PK, avisudklip og pressearkiver vedr. det tyske mindretal, pk. 318-350.

146 LA, AAP, efterretningstjenesten 1937-1958, pk. 5, akter vedrørende mindretallet 1945-1953: ”Det tyske mindretals udvikling 1945-1950”, og ”Det tyske mindretal i Nordslesvig – udviklingen gennem 10 år – 1945/1955”.

lingen og formidlede stemningen i mindretallet. Derfor blev bladet også nærlæst på de forskellige politistationer rundt om i Sønderjylland, og som Tønders politimester Bøving foreslog Ernst Brix blot tre uger efter bladet var udkommet for første gang, burde også centraladministrationen og ”visse Rigsdagsmænd” læse ugebladet.¹⁴⁷

Der Nordschleswiger var den scene, hvor mindretallets mange kampe blev udspillet, både de interne – i form af de voldsomme fløjkampe i 1947 – og de eksterne, som når medlemmer af mindretallet angreb danske myndigheder eller retsopgøret. Ernst Brix overvejede jo som nævnt også at anlægge sag mod Ernst Siegfried Hansen på baggrund af artikler i ”Der Nordschleswiger”.

Brix sendte i sommeren 1950 en rapport til Justitsministeriet, hvori han redegjorde for Der Nordschleswigers udvikling og de store økonomiske problemer, bladet i de første år havde været ude for.¹⁴⁸ Bladet, som i starten blev trykt i Haderslev, havde fra begyndelsen et oplag på ca. 2.000 med blot 1.400 abonnenter. Efter det store interne stormvejr i 1947 om mindretallets politiske retning skulle visse moderate tysksindede ifølge Brix have gjort alvor af deres trussel om at trække deres penge ud af foretagendet. Bladets økonomiske vanskeligheder var i 1948 blevet så store, at man besluttede at danne en presseforening, Deutscher Presseverein, som overtog ejerskabet af Der Nordschleswiger, mens Bund deutscher Nordschleswiger fortsat skulle stå som udgiver af bladet. Siden 1949 blev bladet trykt i Leck på vestkysten lige syd for den dansk-tyske grænse. Brix havde fået oplysninger om, at bladets produktion ikke kostede BdN en krone, da landsregeringen i Kiel ydede tilskud, og derudover angiveligt også skulle stå som ejer af trykkeriet.

Oplysningerne om Der Nordschleswigers oplag og distribution stod at læse i en fortrolig notits fra Tønder politis fremmedafdeling, hvori det blev oplyst, at bladet udkom i et oplag på 3.400, der indførtes til Danmark via grænseovergangen Sæd.¹⁴⁹ Distributionen til Sønderjylland forgik fra Tønder. Kriminalbetjenten oplyste videre, at bladets oplag var blevet øget med 400 aviser over de sidste seks uger. Det forholdsvist store oplag på Der Nordschleswiger, der blot havde 1.700 abonnenter, skyldtes ifølge Aabenraa politis videre undersøgelser, at halvdelen af det indførte oplag dels blev uddelt som frieksemplarer, dels solgt i løssalg.

147 LA, AAP, pk. 1462, jr. nr. 20554: Bøving til Brix, 24. februar 1946.

148 Ibid.: Brix til Justitsministeriet, den 14. juni 1950.

149 Ibid.: Fortrolig notits til Brix, den 20. december 1949.

Politiet fortsatte løbende med at opdatere disse oplysninger, og de sidste abonnementstal blev indført i Der Nordschleswigers sagsmappe i 1957.¹⁵⁰

Skoleforhold

Det var særligt stemningsberetningerne om mindretallet fra årene 1946/47, der udfærdigedes af landbetjentene, som satte Ernst Brix i stand til nærmest minutløst at følge udviklingen i f.eks. skoleforholdene. Landbetjentene stod i kontakt med de lokale myndighedspersoner i form af skolekommissionsmedlemmer og lærere og kunne på den måde følge med i, hvor og hvor mange af de tyske børn der blev undervist, nu hvor deres skoler var blevet lukkede: Blev de f.eks. undervist hjemme eller var de kommet i de nyoprettede særklasser i de danske skoler, eller gik de i rent danske klasser?¹⁵¹ Politiet fik på den måde et nøjagtigt billede af skoleforholdene.

Samtidig vejredes forældrenes opfattelse af den nye situation, og ikke så få tysksindede skulle ifølge landbetjentenes udsagn have været ganske godt tilfreds, selvom der også var mange kritiske røster: ”Ja, vort Barn kan de tvinge i dansk Skole, men vort gode tyske Hjerte, kan de aldrig rive ud af vort Bryst.”¹⁵² I Rødekro skulle tyske børn, der var kommet i dansk skole, have fået tærsk af tyske børn, der stadig modtog tysk undervisning, ligesom deres forældre skulle være blevet chikaneret for at have ”sveget Tyskheden”.¹⁵³

Knivsbjerg-festen

I 1947 begyndte mindretallet igen at holde Knivsbjerg-fester, hvor unge tysksindede dystede mod hinanden i håndboldkampe og lyttede til fremtrædende tysksindedes festtaler. Til lejligheden indbød mindretallet gæster fra Tyskland, som regel fremtrædende politikere fra Kiel. Politiet var fra begyndelsen interes-

150 LA, AAP, pk. 1462, jr. nr. 20554: Dokumentfortegnelse over sagsmappen for Der Nordschleswiger.

151 Særklasserne blev indført ved de danske skoler for tyske børn, hvor undervisningen bortset fra i dansk, historie og geografi foregik på tysk. I Nørre Løgum Sogn blev de tyske børn f.eks. undervist af hjemstavnsdigteren og lærer Hans Schmidt-Gorsblock på skift i hjemmene. Jf. LA, PK, pk. 11, jr. nr. 20084: Indberetning fra Løgumkloster, 15. januar 1946.

152 Ibid.: Indberetning fra Tinglev station, 15. januar 1946.

153 Ibid.: Indberetning fra Rødekro station, 21. januar 1946.

seret i, hvad der foregik på højen mellem Haderslev og Aabenraa, og man fulgte festen i mange år ved bl.a. at samle festprogrammerne og teksterne til de taler, der blev holdt. I forbindelse med de første Knivsbjerg-fester blev også de tyske gæster, der havde søgt indrejsetilladelse til Danmark for at kunne deltage ved festlighederne, ”noteret” i hovedkartoteket. Disse lister blev sammen med korrespondancen vedrørende indrejsetilladelserne (eller afslagene) henlagt i Knivsbjerg-sagsmappen, der efterhånden blev meget omfattende: Den sidste indførsel er fra 1961, og til sidst gemte politiet blot programmerne til festen og noterede overordnede ting, som når der f.eks. skulle opføres en mur på højen.¹⁵⁴

Da Knivsbjerg-festen for første gang efter befrielsen skulle løbe af stabelen i 1947, var der afsat to betjente fra Aabenraa politi til at overvåge festlighederne. Det skete formodentlig både af hensyn til efterretningsarbejdet og til den generelle sikkerhed på stedet. Få dage før festen opstod der nemlig rygter i Haderslev om, at hjemmeværnet i harme over at Knivsbjerg igen var blevet tysk samlingssted, planlagde at ”sætte en Skræk i Livet paa evt. Mødedeltagere til Knivsbjergfesten, for derigennem at forhindre Mødet.”¹⁵⁵ Politiet arbejdede på at finde ud af, hvem der stod bag disse forlydender, og hvor alvorligt man burde tage disse trusler, for et hjemmeværnsmedlem fra Christiansfeld havde givet udtryk for den ide, at der burde ”affyres et ordentligt Skrald”, uden der dog skulle opstå fare for mennesker. Heldigvis for alle parter forløb sammenkomsten uden hændelser. Politibetjentene kunne rapportere om rolige forhold, og de kunne endda fornemme en ny atmosfære: ”Man saa ikke som ved tidligere Fester den særprægede Klipping af Haaret hos mandlige Deltagere – ’tyskerklippede’, tæt, maskinklippet, stive prøjsiske Holdning. Man havde Indtrykket af, at en ny Aand prægede Sammenkomsten.”¹⁵⁶

Varulvegrupperne

Natten til påskesøndag, den 20. april 1946, blev der kastet en tysk håndgranat med træskaft ind gennem vinduet på den lokale politibetjents kontor i Tinglev. Detonationen var så voldsom, at inventaret blev ødelagt. Heldigvis for landbetjent Egebjerg Andersen og hans kone var de ikke hjemme, for ”havde der været

154 LA, AAP, pk. 1459, jr. nr. 20321.

155 Ibid.: Rapport ved Haderslev politi, 24. juni 1947.

156 Ibid.: Rapport vedrørende observation af Knivsbjerg-festen, 30. juni 1947.

Mennesker i Kontoret, vilde de næppe være sluppet fra det med Livet”, som det hedder i rapporten fra rigspolitichefens rejseafdeling, der sammen med kriminalpolitiet i Tønder efterforskede sagen.¹⁵⁷

Sagen blev undersøgt under stor opmærksomhed idet ”(...) man ikke [er] utilbøjelig til at tro, at Attentatet kan staa i Forbindelse med eller være en Udløber af den i den senere Tid ofte omtalte ’Varulveorganisation’, selvom man ikke har faste Holdepunkter i saa Henseende.”¹⁵⁸ Attentatet skabte også røre i mindretallet og chefredaktøren for *Der Nordschleswiger*, Ernst Siegfried Hansen, fik travlt med at lægge afstand til forbrydelsen og erklærede, at attentatet ikke kunne være blevet begået af tysksindede.¹⁵⁹ Ikke så få medlemmer af mindretallet skulle ifølge rejseafdelingens betjente desuden have givet udtryk for, at ”efter deres Mening var Attentatet forøvet af Modstandsbevægelsen eller det nu oprettede Hjemmeværn, altsaa fra danske Kredse, for at provokere en skarpere Kurs mod Mindretallet, idet man, dersom Sagen ikke blev opklaret, afgjort vilde give Mindretallet Skylden.”¹⁶⁰

Medlemmerne af den paramilitære tyske Werwolf-organisation, der blev oprettet i krigens sidste år, skulle operere bag de allieredes linjer med henblik på at likvidere landsforrædere og udøve målrettet sabotage. Organisationen, der alt i alt formodentlig ikke talte mere end få hundrede medlemmer, bestod mest af medlemmer af Hitler-Jugend og Bund Deutscher Mädel. De havde deltaget i korte forsvarskurser, der var organiseret af Waffen-SS. Werwolf-grupper opererede især i Østpreussen, Rhinlandet og i Sudeterlandet. Militært havde organisationen ingen betydning, men den likviderede bl.a. Aachens overborgmester, der var blevet indsat af amerikanerne, ligesom Werwolf-medlemmer myrdede en række kvinder og mænd i den bayerske by Penzberg, der havde forsøgt at stoppe det meningsløse forsvar af byen. Også i Danmark kalkulerede man med terroristiske overgreb, hvorfor rigspolitichefen fremskyndede iværksættelsen af et efterretningssystem til at modvirke angreb fra medlemmer af mulige varulveorganisationer i Danmark.¹⁶¹

Efter angrebet i Tinglev arbejdede politiet derfor på højtryk for at finde gerningsmændene og tilkaldte Rigspolitiets rejseafdeling til assistance. Rygterne svirrede, og allerede dagen efter, påskesøndag, havde politiet seks mænd i sø-

157 LA, AAP, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport af Otto Olesen, rigspolitichefens rejseafdeling, den 18. maj 1946.

158 Ibid.: Rapport af den 21. april 1946.

159 Ibid.: Rapport af Otto Olesen, rigspolitichefens rejseafdeling, den 18. maj 1946.

160 Ibid.

161 LA, PK, pk. 6, jr. nr. 20041: Politimester Bjerre, Graasten, til Brix, 8. januar 1946.

gelyset.¹⁶² De blev afhørt hele søndagen igennem – dog uden resultat. Navnene på de seks mænd havde lokalbetjenten i Tinglev, Egebjerg Andersen, fået oplyst af et kvindeligt medlem af modstandsbevægelsen i Aabenraa. Kvinden nægtede dog siden at have nævnt personerne i forbindelse med bombeattentatet, derimod skulle navnene være kommet på bordet allerede før forbrydelsen i løbet af en diskussion i modstandsbevægelsen, hvor man åbenbart også var meget opmærksom på varulve-aktiviteter: ”Navnene omfattede saadanne Personer, om hvem der kunne tænkes, at de vilde være med i en saadan Organisation.”¹⁶³

To af de seks personer, som politiet afhørte påskesøndag, havde pådraget sig kvindens opmærksomhed, ved at de kom meget sammen, og ”at de saaledes [er] set cyklende sammen i Oplandet, uden at hun dog kan oplyse noget konkret om, hvad de foretager sig. Der er saaledes ingen Mistanke – i hvert Fald ingen begrundet – om at de er Deltager i nogen ulovlig Organisation.”¹⁶⁴ Navnet på den tredje mand, der havde været i Waffen SS, figurerede ifølge kvinden på en ”hemmelig liste, hun engang havde set”, som hun dog ikke kunne huske nærmere om andet end, at navnet stod på listen, hvorfor han også var blevet nævnt. Den femte mand havde fortalt en kvinde, som han troede var tysksindet, at ”han organiserede de Folk, der blev løsladt fra Faarhuslejren, i Modstandsgrupper, ligesom han gav Udtryk for, at han vidste, hvor Tyskerne havde et stort Vaabenlager.”¹⁶⁵ Om den sjette havde ”rygtet sat [ham] i Forbindelse med ovennævnte Vaabendepot.”¹⁶⁶ Kvinden sendte politiet videre til den modstandsmand i Aabenraa, fra hvem hun havde nogle af de oplysninger, der nu lå til grund for politiets efterforskning. Han kunne oplyse, ”at man inden for Modstandsbevægelsen arbejder med at faa oplyst, om der eksisterer en Varulveorganisation. Man har endnu ikke skaffet Beviser, og forinden ønsker man ikke at afgive Sagen til Politiet.”¹⁶⁷ Selvom dette spor løb ud i sandet, blev disse mænd ikke glemt, og deres navne blev for en sikkerheds skyld registreret i politiets kartotek i Aabenraa.

Det lykkedes imidlertid rejseafdelingen og deres sønderjyske kollegaer at lokalisere gerningsmændene til Løgumkloster-området. Politiet anholdt 13 fortrinsvis yngre mænd og en kvinde fra området, hvoraf de elleve var medlemmer af det ty-

162 LA, AAP, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport ved N. Jacobsen, 21. april 1946.

163 Ibid.: Rapport ved E. Jensen, 21. april 1946.

164 Ibid.

165 LA, AAP, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport ved rejseafdelingen, 18. juni 1947.

166 Ibid.: Rapport ved E. Jensen, 21. april 1946.

167 Ibid.

ske mindretal og de tre sidste, heraf også kvinden, danske nazister. ”Der synes ikke efter det oplyste at være Tvivl om, at Hjemmene – om ikke direkte saa indirekte – staar bag de unge Mennesker”, som det konstateres i politirapporten om de unge menneskers ophav, eftersom de fleste af de fængsledes fædre var dømt for landsskadelig virksomhed. Siden blev også to andre gruppemedlemmer kendt.

Ifølge de fængsledes eget udsagn havde de dannet en ”vareulvegruppe”, der havde til hensigt at ”ville terrorisere Danske, der efter deres Mening modarbejdede det tyske Mindretals Interesser.” Til dette formål havde de haft to kasser våben og en smule ammunition.¹⁶⁸ Ud over angrebet på politistationen i Tinglev havde gruppen også haft planer om attentater mod provst Schülein i Løgumkloster, den lokale landbetjent Johansen, pastor Rishøjgaard, læge Højholdt samt en ikke-navngivet lærer i Rends.¹⁶⁹ Gruppen havde været så langt i planlægningen af attentatet mod politibetjent Johansen, at datoen havde været fastsat (17. april 1946) og våbnene (to tyske håndgranater) havde ligget parat. Aktionen blev dog forpurret på grund af ”Vanskeligheder med Tændsatsen til Haandgranaten” og fordi Johansen var rejst på ferie med familien.¹⁷⁰ Planerne mod Schülein og de andre ”mål” havde ikke været nær så fremskredne.

Det var en 20-årig dansk nazist, der havde smidt håndgranaten i Tinglev, og han erkendte, at ”han ikke har gjort noget for at undgaa, at Mennesker kom til Skade.”¹⁷¹ Som baggrund for sin gerning angav han at have læst flere artikler i *Der Nordschleswiger*, der havde ”ophidset ham saaledes, at han for sit Vedkommen- de var gaaet med til at planlægge og udføre Attentatet.”¹⁷² Ifølge flere af de fængslede var den 20-årige danske nazist sammen med en 17-årig lederne af gruppen, selvom politiet formodede at ”Hovedmanden og den egentlige Organisator” stadig var ukendt. Efter yderligere efterforskning tydede dog alt på, at det i høj grad havde været den 20-årige, der havde været primus motor i foretagendet.

I forbindelse med opklaringsarbejdet af Tinglev-sagen fik politiet også kendskab til en såkaldt varulvegruppe i Tønder på syv yngre mænd, alle fra det tyske mindretal, der var blevet oprettet kort tid efter Løgumkloster-gruppen omkring marts-april 1946. De to varulvegrupper i Tønder politikreds omfattede således i alt 23 mænd og kvinder, hvoraf ti havde været i Faarhus, sigtet for landsskadelig virksomhed.

168 LA, AAP, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport ved rigspolitiets rejseafdeling, 18. maj 1946.

169 Ibid.: Resumé fra rejseafdelingen, 31. juli 1946.

170 Ibid.

171 LA, AAP, pk. 1457, jr.nr. 20215: Rapport ved rigspolitiets rejseafdeling, 18. maj 1946.

172 Ibid.

Efter optrevlingen af grupperne i Løgumkloster og Tønder og opklaringen af attentatet i Tinglev, der kun ved en tilfældighed ikke havde kostet menneskeliv, tog politiet forlydender om varulveaktivitet meget alvorligt, særlig også når der blev rapporteret om fund af nedgravet ammunition.¹⁷³ Da der begyndte at cirkulere rygter om kontakt mellem Faarhus-fanger og en nyetableret varulvegruppe ved navn "Edelweiss", fik politiet travlt med at indhente beretninger om forholdene i lejren.¹⁷⁴ Ifølge en i anden sammenhæng afhørt mand havde han fra en tidligere Faarhus-indsat hørt, at så snart en Faarhus-fange blev løsladt, fik han brev fra "Edelweiss"-organisationen med en indbydelse til et møde, hvor den "løsladte blev følt paa Tænderne, og hvis han var god nok, kom han i Forbindelse med Varulvenes Hovedsæde i Tønder."¹⁷⁵

Det insinueredes, at "(...) Funktionærerne indenfor Fængselsvæsenet eller Politiet gav den førnævnte Forening Underretning om Løsladelsen af politiske Arrestanter."¹⁷⁶ Organisationens hovedsæde skulle ligge i København og være under ledelse af en navngiven forhenværende Hipo-løjtnant og en tysk statsborger. "Endvidere skal en Nazigodsejer på Sorø Kanten være Forbindelsesled mellem de forskellige Ledere inden for Varulvene." Da politiet afhørte den forhenværende Faarhus-indsatte, der skulle have udtalt disse påstande, nægtede han at have sagt, at fanger i Faarhus skulle stå i forbindelse med en "Edelweiss"-organisation udenfor. Det måtte bero på en misforståelse. Til gengæld mente han bestemt at have hørt, at løsladte fik de ominøse breve med opfordring til et møde.¹⁷⁷

Politiet tog efter Tinglev-attentatet ingen chancer og traf deres forholdsregler: "Endvidere har jeg bedt Ræthinge om at give mig Meddelelse, saasnt en Person løslades fra Faarhus-Lejren, om hvem man skønner at have de fysiske og psykiske Forudsætninger for at kunne tænkes at vilde have noget med 'Varulvene' at gøre. Naar jeg har faaet den ovenstaaende Meddelelse, er det maaske hensigtsmæssigt straks, naar Løsladelsen er en Kendsgerning, at faa en Kendelse om Tilbageholdelsen af Post for den paagældende. Saafremt den paagældende er fra Aabenraa, vil der blive givet Meddelelse til Dem (...) Bøving [Politimester

173 LA, PK, pk. 11, jr. nr. 20084: Indberetning om bl.a. våbenfund i Trelleborg ved Bredebro.

174 LA, AAB, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport ved E. Møllemann-Nielsen, 19. maj 1946.

175 Ibid.

176 Ibid.

177 LA, AAB, pk. 1457, jr. nr. 20215: Rapport ved Kjeld Larsen, 22. maj 1946.

i Tønder] er underrettet.”¹⁷⁸ Det var Gråstens politimester Bjerre, der foreslog at åbne mistænkelige Faarhus-fangers post.

I Sønderjylland forsvandt varulve-spøgelset med attentater a la Tinglev åbenbart lige så hurtigt, som det var kommet. Ernst Brix fik dog en sidste lille anonym hilsen med på vejen i foråret 1946, der nok nærmere lød som en trussel: ”Vi meddeler Dem hermed at vi har oprettet et Forbund! Lad os i Ro! Vi lader Dem i Ro! Ærbødigst 46. Warulweorg. Aabenraa.”¹⁷⁹

Rigspolitiets rejseafdeling fortsatte imidlertid med at efterforske forholdene på otte sønderjyder, der havde deltaget i et såkaldt ”Pionerkursus” i Berlin i efteråret 1944 med henblik på, om de kunne mistænkes for at være indblandet i varulveaktiviteter i Danmark.¹⁸⁰ Efterforskningen viste, at sønderjyderne var blevet uddannet til at ”virke bag de Allieredes Linjer i Tilfælde af en allieret Invasion af Danmark.” Ingen af de implicerede kom dog nogensinde i aktion og ”det hele opløste sig selv ved Kapitulationen.”¹⁸¹ Der kunne heller ikke etableres forbindelse mellem de otte mænd og ”de unge Mennesker”, der havde dannet varulvegrupperne i Løgumkloster og Tønder, og ”det ligger ganske klart, at de to Organisationer ikke har haft noget som helst med hinanden at gøre.”

De selvbestaltede ”vareulvegrupper” i Tønder og Løgumkloster havde således ikke noget at gøre med den oprindelige tyske SS-organisation. Men så længe det ikke var afklaret, hvem der stod bag angrebet på Tinglev politistation, måtte politiet tage alle muligheder i betragtning.

Foreningen af 6. maj 1945

Mange af de tysksindede, der efter befrielsen ikke var tilfredse med den loyale politik, som blev ført af den moderate del af mindretallet, og som efter retsopgøret følte sig udstødte af samfundet, kom ind i kredsen omkring den revisionistiske ”Foreningen af 6. maj 1945” med bl.a. redaktør A. Olesen, Aabenraa, i spidsen. Foreningen kaldte retsopgøret et politisk motiveret angreb på de danske statsborgere, der havde bekæmpet bolsjevismen. Lige siden dens oprettelse havde foreningen haft politiets interesse: ”De har ikke større Betydning i Øjeblikket,

178 Ibid.: Politimester Bjerre til Brix, 27. maj 1946.

179 Ibid.: Anonymt brev til Ernst Brix.

180 Ibid.: Rapport ved Otto Olesen og Schütter, januar 1948.

181 Ibid.

men det skal nok komme, så det gælder om at Kredsen interessere sig herfor”, som det hedder i erindringslisten for efterretningsvirksomheden i politikredsen fra 1947.¹⁸² Politiet var meget opsat på at få kortlagt, hvor forgrenet denne tilsyneladende uigennemskuelige forening var i lokalsamfundene, og det var åbenbart svært at danne sig et nøjagtigt billede, idet ”De fleste Steder ved man ikke om der findes en egentlig Forening. Man siger, at det er nok muligt, at nogle gamle Nazister mødes og snakker sammen, men man er ikke klar over, om der er nogen Forening.”¹⁸³ Hvis der i en enkelt kreds ikke lod til at eksistere en lokalforening, skulle det lokale politi forsøge at finde ud, af om personer fra den lokale politikreds var foreningsmedlemmer i en anden kreds. Selve registreringen af ledende medlemmer af 6. maj-foreningen blev opfattet som ”særdeles vigtig”.¹⁸⁴

Mindretallets ledelse var meget opmærksom på den fare, der lå i kontakterne mellem foreningen og utilfredse mindretalsmedlemmer, både hvad angik en truende splittelse af mindretallet i en revisionistisk og en loyal fløj, men også på det signal, en sådan forbindelse sendte til den danske offentlighed. Jes Schmidt, medlem af BdN-hovedbestyrelsen, erklærede derfor under en samtale med Aabenraa politi, at man som tysksindet ikke kunne stå med et ben i hver lejr, man kunne ikke være medlem af begge foreninger. Desuden havde Schmidt hørt, at et medlem af den revisionistiske landsforening i Højer skulle have forsøgt at hverve nye medlemmer blandt de tysksindede.¹⁸⁵ BdN-bestyrelsesmedlemmet havde desuden også hørt, at foreningen ville forsøge at stille op til Rigsdagsvalg, hvilket dog aldrig blev til noget.

Politiet sørgede for at være til stede, da Tønder-afdelingen for ”Foreningen af 6. maj 1945” holdt et møde i Tinglev den 21. august 1947. To politibetjente fra Tønder politi rejste til byen som ”observatører”, selve mødet overværede de dog ikke: Forløbet og talerne fik de refereret fra en person, der ikke ønskede sig navngivet.¹⁸⁶ Arrangørerne havde forventet omkring 700 deltagere, men politiet

182 PET, ujournaliseret: ”Erindringsliste for K.P. vedr. Efterretningsvirksomheden i Politikredsen.”

183 Ibid.

184 ”En Registrering af mere betydende og ledende Medlemmer er særligt vigtig.” Ibid.

185 LA, AAP, pk. 1458, jr. nr. 20286: Rapport af 19. september 1947.

186 Ibid.: Rapport af 22. september 1947. I erindringslisten for efterretningsvirksomheden i politikredsen hedder det bl.a. i forbindelse med politiets overværelse af politiske møder: ”Undertiden vil det være praktisk, at man allierer sig med en Ven eller Bekendt og faar ham til at overvære Mødet, idet Tilstedeværelsen af det lokale Politi ofte vil vække Opmærksomhed.” PET, ujournaliseret: ”Erindringsliste for K.P. vedr. Efterretningsvirksomheden i Politikredsen.”

talte blot mellem 150-160 personer. Talerne, bl.a. A. Olesen, angreb de danske myndigheder og deres håndtering af retsopgøret.

Politiet holdt også opsyn med foreningens blad *Revision* og dets læsere i Sønderjylland, idet ”Forholdet er det, at der hernede består en ret skarp konkurrence mellem det tyske ugeblad ’Der Nordschleswiger’ og ugebladet ’Revision’”.¹⁸⁷ Således kunne det efter en ”diskret” undersøgelse i sommeren 1947 konstateres, at bladet ugentligt udkom i et oplag på mellem 1.200 og 1.400 aviser, og at den største del sendtes til egnen omkring Karup og til Lolland Falster.¹⁸⁸ Desuden sendtes bladet i 24 eksemplarer til Aabenraa postdistrikt. *Revision* læstes derudover i 14 husstande i Rødekro, seks i Hellevad, fire i Varnæs, fem i Løjt, fire i Genner, 11 i Felsted og 45 i Løgumkloster.¹⁸⁹

Da Ernst Brix i 1948 læste i *Revision*, at det nu tryktes i Hirtshals, skyndte han sig at skrive til sin stedlige kollega politimester Kann og anmode ham om oplysninger om, i hvor stort et oplag bladet blev trykt, og hvor mange abonnenter der var i Sønderjylland. Brix foreslog, at oplysningerne f.eks. kunne skaffes ”ved hjælp af en mellemmand til en typograf i trykkeriet”, men ”Hvis sagen indebærer risiko for, at det bliver kendt, at politiet blander sig i sådanne affærer, ønsker jeg naturligvis ikke at ulejlige Dem”.¹⁹⁰ Politiet i Hirtshals kunne oplyse Brix om, at bladet blev trykt i 3.000 eksemplarer, men yderligere oplysninger kunne man fra Hjørring ikke bidrage med, da hele oplaget blev sendt til A. Olesen i Aabenraa, hvorfra bladene åbenbart også blev distribueret.¹⁹¹ I bestræbelser på at holde et vågent øje med A. Olesen tyder det på, at Brix havde planer om at aflytte Olesens telefon og overvåge dennes post, idet politimesteren forsøgte at opnå en post- og telefonkendelse. Brix synes dog ikke at have haft held med sine bestræbelser, idet han ”...hidtil ikke [har] kunnet fremskaffe fornødent Grundlag herfor”.¹⁹²

Politiet i Aabenraa vedblev helt frem til 1960 at læse ”*Revision*”, som det fremgår af sagsmappen over foreningen.¹⁹³

187 LA, AAP, pk. 1458, jr. nr. 20286: Brix til Hjørrings politimester Kann, den 23. november 1948.

188 Ibid.: rapport af 6. august 1947.

189 Ibid.

190 LA, AAP, pk. 1458, jr. nr. 20286: Brix til Hjørrings politimester Kann, 23. november 1948.

191 Ibid.: Brev fra Hjørring politi til Brix, 10. december 1948.

192 PET, plankartotek: Rejseberetning fra Aabenraa af 3. november 1948.

193 LA, AAP, pk. 1458, jr. nr. 20286: Dokumentfortegnelse over ”Foreningen af 6. maj 1945”.

Faarhus-foreningen

Da Faarhus-fangerne lidt efter lidt begyndte at blive løsladt, holdt politiet også et åbent øje med udviklingen inden for denne gruppe. Den såkaldte Faarhus-mentalitet, der karakteriseredes ved en særlig fællesskabsfølelse blandt de internerede i deres bitterhed over de danske myndigheders politik, havde allerede drevet en del forhenværende fanger i armene på f.eks. den revisionistiske ”Foreningen af 6. maj 1945”, og denne slags organisering blev nøje overvåget.

Den tysksindede fra Højer, der i vinteren 1948 planlagde en sammenkomst for forhenværende Faarhus-fanger i Højer, vidste tydeligvis godt, at politiet måtte formodes at holde øje med hans gøren og laden i den forbindelse, for han sendte en oversigt over de 138 deltagere samt en kopi af sin egen tale til politimester Bøving i Tønder for at orientere ham om den forestående sammenkomst. Bøving sendte materialet videre til Brix med henblik på ”Belysning af den eksisterende Faarhusmentalitet.”¹⁹⁴ Politiet i Tønder kunne efter en gennemgang af deltagerlisten fastslå, at ”stort set synes de indbudte ikke at høre til de mere aggressive indenfor ’Faarhusfangerne.’”¹⁹⁵ Den tysksindede fra Højer lagde ved en samtale med politiet også vægt på, at sammenkomsten ikke var tænkt som startskud til en forening eller en politisk organisation, og han havde kun indbudt ”saadanne Personer, om hvem han ved at de er samme indstilling som ham selv, nemlig en rolig og værdig Udvikling af Forholdet mellem dansk og tysk i Grænselandet.”¹⁹⁶

Halvandet år efter blev der imidlertid dannet en ”Faarhus-forening”, der intet havde at gøre med ovennævnte fra Højer. Foreningen blev grundlagt i Tinglev den 2. oktober 1949 og henvendte sig til alle ”der har været internerede eller som er dømt efter Love med tilbagevirkende Kraft, alle paarørende og sympatisører saavel dansksindede som tysksindede.”¹⁹⁷ Foreningens formål var at ”samle Styrke til en Indsats, der maa resultere i Opnaelsen af Ret for uretfærdigt behandlede under ’Udrensningen’ og dens ukontrollerede Stemningsbølger.”¹⁹⁸

I Højer skulle der ifølge politiets oplysninger foregå hvervning til Faarhus-foreningen ved en tysksindet kvinde, der allerede havde været i kontakt med ”Foreningen af 6. maj 1945”. Hun skulle have omdelt et skrift, der var forfattet af

194 LA, AAP, pk. 1464, jr. nr. 20640: Bøving til Brix, den 16. februar 1948.

195 Ibid.

196 LA, AAP, pk. 1464, jr. nr. 20640: Rapport ved Tønder politi, 24. januar 1948.

197 LA, AAP, pk. 1468, jr. nr. 20740: Vedrørende Faarhus-foreningen.

198 Ibid.

Faarhus-foreningen, blandt de personer i Højer, der var blevet dømt for landskadelig virksomhed samt opfordret dem til at melde sig ind i foreningen. I politirapporten blev kvinden identificeret og hendes personlige forhold fremlagt.¹⁹⁹ Fra de papirer, hun havde omdelt i Højer, fremgik også navnene på Faarhus-foreningens bestyrelsesmedlemmer, hvis personlige forhold under besættelsen også var blevet undersøgt af politiet i Tønder.²⁰⁰ Politiet var dog ikke i besiddelse af yderligere oplysninger om foreningen.

Landbrugernes Sammenslutning

Da bondebevægelsen Landbrugernes Sammenslutning (LS) i vinteren 1947 viste tegn på at reorganisere sig i Sønderjylland, kom den i politiets søgelys, idet foreningen, der blev oprettet i 1931, allerede i 1930'erne under indtryk af bl.a. de gode tyske landbrugspriser ikke havde været uimodtagelig for ideologisk indflydelse sydfra. Da ”Bestyrelsen for L.S. i Aabenraa Amt” holdt møde på Folkehjem den 20. februar 1947, sørgede Aabenraa politi derfor for at have en meddeler siddende blandt deltagerne.²⁰¹

Der havde ifølge meddelelsen kun indfundet sig 57 deltagere personer til mødet, til gengæld kunne han konstatere, at ”en stor Del var ’Faarhusfolk’ og tidligere danske Nazister.”²⁰² Hovedtaleren var en gårdejer fra Sejstrup, der indledte sin tale med at ”påpege Nødvendigheden af, at Landmændene organiserede sig og stod sammen om livsnødvendige Krav, som f.Eks. Opnaaelse af Produktionsprisen for Landbrugsvarerne.” Han plæderede derfor for en ny samling omkring LS, og man blev enige om at indkalde til generalforsamling i marts 1947, hvor man ville invitere landsformanden for LS, Julius Egsgaard til at holde hovedtalen. Derudover opstod der en levende diskussion om retsopgøret, og hovedtaleren kaldte den 5. maj 1945 for den ”største Skændselsdag i Danmarks Historie.”²⁰³ Ifølge politiets meddeler var mange af de tilstedeværende enige i dette synspunkt, og de ”kritiserede Myndighedernes haarde Fremfærd mod de saakaldte Landskadelige.” Denne diskussion blev dog standset af en anden gårdejer, der udtalte,

199 LA, AAP, pk. 1468, jr. nr. 20740: Rapport ved Tønder politi, 7. januar 1950.

200 Ibid.

201 LA, AAP, pk. 1455, jr. nr. 20143: Notits ved Ørum, 21. februar 1947.

202 Ibid.

203 Ibid.

”at det var selvforskyldt, man kunde jo blot have holdt sig fra ethvert Maskepi med Tyskerne.” På baggrund af de i rapporten figurerende navne udfærdigedes en liste med uddybende oplysninger om de nævnte deltagere, hvoraf det også fremgår, at de seks nævnte personer blev ”noterede”.²⁰⁴

Senere på året, den 23. september 1947, overværede ”en god Mand” et LS-møde i Kværs.²⁰⁵ 24 personer havde indfundet sig på den lokale kro, hvor en ”Dørvogter iført Ridebukser (sorte), lange sorte Støvler og Sveater” var det første syn, der mødte deltagerne.” ”Den gode Mand”, som må formodes at have været en meddeler, identificerede 90 % af deltagerne som tidligere danske og tyske nazister, og de forskellige mødedeltagere var ”utilfreds med alt og alle”. Især den ”noterede” person fra Rinkeby, der i øvrigt var den eneste navngivne deltager, var fortørnet over de penge og midler, der flød til Sydslesvig. Meddeleren konstaterede desuden, at ”tilsyneladende (...) tør en ret stor Del af de prøveløsladte Landsforrædere ikke give Møde i LS, o.l.”.²⁰⁶ Det tyder ikke på, at der senere er registreret anden aktivitet i foreningen.

Strasser-organisationen

Sidst i 1940'erne florerede der rygter om kontakter mellem medlemmer af det tyske mindretal og kredsen omkring Otto Strasser, der efter Tysklands kapitulation oplevede en politisk genfødsel med ”Bund für deutsche Erneuerung”.²⁰⁷ Ernst Brix sendte i august 1949 en orientering om foreningen og de formodede tyske kontakter til sine sønderjyske kollegaer og udbad sig underretning ”såfremt man i politikredsen har eller får kendskab til forhold, der kan afkræfte eller bekræfte det foreliggende.”²⁰⁸

204 LA, AAP, pk. 1455, jr. nr. 20143: Liste over seks personer, der deltog i et møde på Folkehjem i Aabenraa.

205 Ibid.: Notits vedr. mødet i Kværs, 24. september 1947.

206 Ibid.

207 Otto Strasser (1897-1974) havde siden 1925 været medlem af det tyske NSDAP og hørte i 1920'erne til kredsen omkring Joseph Goebbels. I 1930 blev han pga. uoverensstemmelser med Adolf Hitler trængt ud på et sidespor, hvorefter han nedlagde sit medlemskab af partiet og dannede sit eget parti ”Schwarze Front”, som byggede på hans ide om marxistisk baseret national socialisme. I 1933 flyttede han til Østrig og endte i 1943 sin mangeårige Odysse i Canada.

208 LA, AAP, pk. 1466, jr. nr. 20719: Underretning af 18. august 1949.

Organisationens blad "Mitteilungen des Otto Strasserschen Freundeskreises" skulle efter politiets oplysninger cirkulere i tyske kredse, især i Aabenraa og Tønder amter.²⁰⁹ En af organisationens medlemmer havde allerede i begyndelsen af 1930'erne haft forbindelse til kredsen omkring Strasser, da han var en fremtrædende aktør på den hjemlige nationalsocialistiske arena. "Efter krigen er denne kontakt blevet genoptaget, idet man håber, at man i de strasserske ideer kan finde det, som vil forhindre, at for mange tysksindede slutter sig til 6. maj-bevægelsen, og som kan samle den ret store kreds, der i dag står i opposition til Ernst Siegfried Hansens politik."²¹⁰

At der virkelig bestod kontakt mellem Sønderjylland og Otto Strassers organisation fremgår af en indberetning fra september 1949. En politibetjent fra Gråsten politi havde ved et rent tilfælde opdaget et brev, der var adresseret til Otto Strasser i Canada. Brevet lå hos en enkefrue i Kollund ved den dansk-tyske grænse og "var sandsynligvis fremlagt til landpostbudet."²¹¹ Politibetjenten havde opdaget brevet, da han havde opsøgt kvinden i anden anledning. Enkefruen, der blev "noteret", gjaldt ifølge rapporten som "absolut tysksindet" og talte foruden tysk også engelsk, da hun var født i Montreal/Canada.

Efter nærmere undersøgelser af sagen kunne Gråsten politi oplyse til Aabenraa, at enkefruen igennem to måneder havde stået i kontakt med Otto Strasser. Hun havde både sendt og modtaget post, og hun også fået "en tysk avis i korsbånd" fra Strasser. Inden i avisen lå flere dupliserede 'Rundbriefe für Deutschlands Erneuerung', underskrevet af Otto Strasser.²¹² Der synes dog ikke at være kommet yderligere frem ved undersøgelsen.

De følgende år holdt politiet løbende opsyn med udviklingen for Strasserorganisationen og undersøgte, hvorvidt en aflægger vandt fodfæste i det sønderjyske. Der skete dog ikke yderligere i sagen, og i 1954 noterede politiet som det sidste herom, at Strasser var blevet nægtet indrejse i Sverige.²¹³

209 Ibid.

210 Ibid.

211 LA, AAP, pk. 1466, jr. nr. 20719: Rapport ved Thede Jensen, 6. september 1949.

212 Ibid.

213 LA, AAP, pk. 1466, jr. nr. 20719: Dokumentfortegnelse vedr. Otto Strasser-organisationen.

Virkemidler: Telefonaflytning og brevåbning

I to dokumenterede tilfælde har det sønderjyske politi overvejet og planlagt henholdsvis telefonaflytning og brevåbning for at skaffe informationer om personer, der enten stod i forbindelse med en overvåget forening, eller som politiet havde formodninger om ville knytte kontakt til en sammenslutning, der var i politiets søgelys. Det kan ikke fastslås, hvorvidt disse planer blev ført ud i livet.

Da det i forbindelse med opklaringen af attentatet mod Tinglev politistation i foråret 1946 rygtedes, at Faarhus-fanger straks efter deres løsladelse blev kontak- tet af varulve-organisationer, skrev Gråstens politimester Bjerre til Brix, at han fra Faarhus-lejren ville få oplyst, hvem ”man skønner at have de fysiske og psyki- ske Forudsætninger for at kunne tænkes at vilde have noget med ’Varulvene’ at gøre”.²¹⁴ På baggrund af de oplysninger ville Bjerre så straks forsøge at skaffe en kendelse ”om Tilbageholdelse af Post for den Paagældende”.²¹⁵

I vinteren 1948 forsøgte politimester Brix ad samme vej at skaffe oplysninger om redaktøren af ”Revision”, A. Olesen. Det fremgår således af en rejseberetning fra november 1948, at Brix skulle have været ”interesseret i at opnå en post- og telefonkendelse paa Udgiveren af Bladet ’Revision’ Olesen, men har hidtil ikke kunnet fremskaffe fornødent Grundlag herfor”.²¹⁶

Kilder

I den citerede ”erindringsliste” fra 1947 vedrørende efterretningsvirksomheden i politikredsene anbefaledes det at alliere sig med ”meddelere”, der kunne vide- regive oplysninger om aktiviteter i de miljøer, politiet ønskede at undersøge: ”I Justitsministeriets Cirkulære af 31. maj 1947 er der hjemmel for, at der gerne maa anvendes meddelere, men ikke provokatører. Det gælder også betalte meddelere. Faste, betalte meddelere er dog i Almindelighed af det onde, navnlig naar Beta- lingen er af erhvervsmæssig Betydning for den Paagældende. I konkrete Sager vil det undertiden være nødvendigt og her er Betæneligheden også mindre”.²¹⁷ Meddelere var uundværlige i arbejdet med overvågningen af de grupper og for-

214 LA, AAP, pk. 1457, jr. nr. 20215: Politimester Bjerre til Brix, 27. maj 1946.

215 Ibid.

216 PET, plankartotek: Rejseberetning fra Aabenraa af 3. november 1948.

217 Ibid.

eninger, der havde politiets bevågenhed. Således gjorde politiet brug af kontaktmænd i forbindelse med f.eks. møder i LS og 6. maj-foreningen.²¹⁸

Især i forbindelse med overvågningen af mindretallet gjorde politiet gentagne gange brug af hjemmelmænd, der kom fra det tyske miljø, og som derfor kunne levere værdifulde oplysninger om den interne udvikling indenfor mindretallet. Uden disse kontaktmænd havde politiet formodentlig ikke været i stand til at skaffe disse informationer. At en gruppe moderate tysksindede fra Haderslev og Aabenraa i efteråret 1947 i deres utilfredshed med mindretalsledelsen truede med offentligt at nedlægge deres medlemskab i ”Bund deutscher Nordschleswiger” og på den måde var tæt på at fremprovokere en splittelse af mindretallet stod således ikke at læse i ”Der Nordschleswigers” spalter. Disse oplysninger fik Ernst Brix derimod fra en tysk hjemmelsmand fra Aabenraa.²¹⁹

Om det sønderjyske politi havde et regulært net af meddelere med mindst én kontaktperson i bebyggelser på 200 personer eller flere, således som Ernst Brix havde haft i tankerne, er uvist.²²⁰ Der hersker dog ikke tvivl om, at de lokale landbetjente, der udfærdigede indberetningerne om det tyske mindretal fra vinteren 1945/46 indtil 1947, hver især havde deres kontakter, både danske og tyske, der forsørgede landbetjenten med interne oplysninger om forholdene i landdistrikterne i almindelighed og rørelserne inden for mindretallet i særdeleshed.

Hvorvidt politiet gjorde brug af ”professionelle” meddelere, der modtog betaling for deres informationer, er heller ikke til at fastslå. Men formodentlig har den ene eller anden lokale betjent snakket med sin kontakt over en kop kaffe og et stykke smørrebrød, idet Brix jo netop gjorde opmærksom på behovet for en pengepulje, som politibetjentene kunne disponere over uden at skulle aflægge forklaring for ”særlige udgifter.”²²¹

218 LA, AAP, pk. 1455, jr. nr. 20143: Notits ved Ørum, 21. februar 1947.

219 LA, AAP, pk. 1461, jr. nr. 20.495: Brix til Justitsministeriet, 17. november 1947.

220 ”...ikke være Bebyggelser af f.Eks. over 200 Personer, hvor der ikke findes mindst 1 Meddeler”, LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Memorandum vedlagt Brix’ brev til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

221 Se også afsnittet om ”Planer om en særskilt efterretningstjeneste i Sønderjylland” i LA, PK, journalsager, pk. 12, jr. nr. 20094: Memorandum vedlagt Brix’ brev til departementschef Eivind Larsen, 12. oktober 1946.

Indberetninger

På opfordring af politikommandør Martensen-Larsen begyndte det sønderjyske politi allerede tre uger efter befrielsen at udfærdige stemningsberetninger fra alle større offentlige møder ”til Brug ved Bedømmelsen af Stemningen i Befolkningen”.²²² Bl.a. blev de talrige grundlovsmøder benyttet som politisk platform, og mange politikere fra såvel venstre- som højrefløjen benyttede lejligheden til at nå ud til befolkningen. Landbetjentene iagttog møderne fra sidelinjen, noterede antallet af deltagere, indholdet af talerne og stemningen i det hele taget.²²³

Efter et halvt år med indberetninger af mere overordnet natur opfordrede Martensen-Larsens efterfølger, Ernst Brix, imidlertid politiet i kredsene til at indsamle indberetninger specifikt vedr. det tyske mindretal. Disse indberetninger blev indsendt regelmæssigt fra lokalbetjentene i Tønder politikreds og fra Aabenraa, Brix’ egen kreds, fra december 1945 indtil midten af 1947. At der ikke blev indsendt indberetninger fra andre politikredse end Tønder, skyldes formentlig de ovennævnte kompetencestridigheder mellem Brix og de andre politimestre.

Indberetningerne gav Brix et værdifuldt indblik i mindretallets udvikling på lokalt plan, idet de lokale landbetjente baserede deres beretninger på egne iagttagelser og samtaler med både dansk- og tysksindede. Det var dog ikke blot mindretallets forhold, der blev belyst ad denne vej; landbetjentene noterede også de aktiviteter, de mente kunne stamme fra andre grupperinger, der blev overvåget, f.eks. varulve-organisationen og 6. maj-foreninger.

Kartoteker

Da politiadjutantembedet oprettedes i 1934 i Sønderjylland, pålagdes det politiadjudanten at samle alle oplysninger om de særlige sønderjyske forhold og sætte en udvidet efterretningstjeneste i system. I den forbindelse anlagdes det såkaldte hovedkartotek, hvori samtlige personer, der omtaltes i de sager, politiadjudanten beskæftigede sig med, blev opført. Derudover oprettedes emne-, person- og specialkartoteker, hvori oplysninger om fremtrædende ”oppositio-

²²² LA, PK, pk. 11, jr. nr. 20084: Vedr. indberetninger, rundskrivelse 28. maj 1945.

²²³ Ibid.

nelt fremtrædende personer og organisationer”, ”fremmedelemerter”, jordkøb, ejendoms- og skoleforhold blev registreret.²²⁴ Samtidig abonnerede politiadjudanten på grænselandets aviser og tidsskrifter, der beskæftigede sig med mindretalsspørgsmål. Samtlige artikler, der belyste stemningen i Sønderjylland og forholdet mellem dansk og tysk, blev systematisk samlet i et omfattende pres-searkiv.²²⁵

Da Ernst Brix i løbet af 1947 arbejdede frem mod en centralisering af efterretningsarbejdet i Sønderjylland under politimesteren i Aabenraa, var det netop med politiadjudanten for øje, særligt med embedets opbygning og registreringspraksis. Brix plæderede som nævnt for at ”indsamlet Materiale systemiseres og bearbejdes, og at det her ved Embedet oprettes Emne- og Personkartoteker under Anvendelse af Samlemapper.”²²⁶ Efter mødet i Aabenraa i september 1947, hvor Brix antagelig af justitsminister Elmquist fik overdraget bemyndigelsen til at centralisere det sønderjyske efterretningsarbejde i politiadjutantembedets ånd, videreførtes de for Brix anvendelige bevarede kartoteker fra politiadjudanten, samtidig med at der anlagdes nye kartoteker til den systematiske registrering af aktiviteter inden for mindretallet.

Af de bevarede politiadjutantkartoteker, der blev videreført efter befrielsen, kan især nævnes det såkaldte hovedkartotek.²²⁷ Som i mellemkrigstiden blev heri registreret alle personer, der optrådte i de sager, politiet behandlede i forbindelse med efterretningsarbejdet, samt evt. henvisninger til sagsmapper og retssager: Når der i politiets sagsakter var stemplet ’NOT’ (formentlig en forkortelse for: Noteret) ud for personnavne betød det, at disse var blevet indført i hovedkartoteket.²²⁸ Også grænseoverløbere, ansøgere om rejsetilladelser til Sydslesvig, nærmest alt vedrørende grænsetrafikken, blev registreret i hovedkartoteket. Det var dog ikke kun personer, der blev noteret. Også navne på f.eks. mistænkelige skibe, der havde anløbet sønderjyske havne, og sammenslutninger i Tyskland, man havde mistænkt for kommunistisk virksomhed, kan genfindes i kartoteket, der efterhånden svulmede op til ca. 80.000 kort, fordelt på 80 kasser.²²⁹ Hovedkartoteket, der blev benyttet som et kombineret person- og emnekartotek vedrørende

224 LA, AAP, pk. 1471: Vedr. informationsafdelingens virke, rapport af 17. januar 1952.

225 LA, AAP, journalsager, pk. 1455, jr. nr. 20152: Brix til Justitsministeriet, 29. marts 1947.

226 Ibid.: Brix til Justitsministeriet, 29. marts 1947.

227 LA, Politiadjudantens arkiv, skuffe nr. 1-80: Kartoteker og journaler.

228 Indtil politiet fik dette stempel, blev navnene markeret med et ’K’ i håndskrift.

229 ”Antifa – Blücherstrasse 37, Hamborg”, ”Amazar – russisk slæbebåd”, ”Akademik Komarov – russisk skib”.

alt mellem himmel og jord i Nord- og Sydslesvig, blev brugt helt frem i 1970'erne af bl.a. fremmedpolitiet, hvor bl.a. navne på udenlandske personer, der havde haft et ærinde i Danmark og krydset den dansk-tyske grænse, blev registreret.²³⁰ Kartoteket var således i brug over en periode på næsten 40 år.

I forbindelse med overvågningen af det tyske mindretal blev der efter befrielsen oprettet to nye personkartoteker, et over ”aktive” tysksindede og et over ”ledende” mindretalstyskere. Det første kartotek baseredes på informationer fra politikredsene i form af de ovennævnte indberetninger og oplysninger fra ”Der Nord-schleswiger”, hvorfra politiet hentede navnene på de personer, der aktivt tog del i mindretallets reorganisering f.eks. i forbindelse med bestyrelsesarbejde. På kortene var foruden navn og tilknytning til foreninger også opført, om pågældende figurerede i hovedkartoteket samt evt. henvisninger til tidligere retssager. Kartoteket over de ledende tyskere var en blanding af både tidligere ledere i mindretallet (under besættelsen), ”nuværende” ledere (1945-1950) og fremtrædende personer fra Tyskland, der engagerede sig for mindretallets sag. Desuden oprettedes et omfattende foreningsarkiv, der indeholdt henvisninger til pressearkivet. Pressearkivet, der omfattede seks pakker med detaljerede avisreferater om mindretallets udvikling fra grænselandets aviser, blev oprettet allerede i 1945 og ført frem til ca. 1958. Det var bl.a. foreningskartoteket og pressearkivet, der udgjorde baggrunden for de to store beretninger om mindretallet fra 1950'erne.²³¹ Med den sidste rapport fra 1955 satte det sønderjyske politi reelt punktum for overvågningen af det tyske mindretal.

Sammenfatning

Befrielsen efterlod det tyske mindretal i Sønderjylland i en svær og uafklaret situation. Mindretallets organisation fungerede ikke, skolerne var lukkede, tysk ejendom blev konfiskeret, og knap 3.000 tysksindede blev indsat i Faarhus-lejren, hvor de afventede den danske stats dom. I den situation var det en kreds af moderate tysksindede, fortrinsvis pengestærke borgere fra købstæderne på østkysten, der udviste det fornødne initiativ. De havde holdt afstand til den of-

230 Således er der f.eks. blevet udstedt et kort om den iranskfødte M. A., der sammen med sin danske mor besøgte Danmark i 1972.

231 LA: ”Det tyske mindretal – udviklingen 1945/1950” og ”Det tyske mindretal i Nordslesvig – Udviklingen gennem 10 år – 1945/55”.

ficielle mindretalslinje før og under besættelsen, og i september 1945 udsendte de en erklæring over Ritzaus Bureau, hvor de sammen med en lang række andre tysksindede tog afstand fra de begivenheder, der havde forgiftet det dansk-tyske forhold i løbet af sidste 12 år. Gruppen hørte derfor til den del af mindretallet, den danske offentlighed stadig havde tillid til. Med den danske goodwill og egne økonomiske midler begyndte de at genopbygge en ny mindretalsorganisation under nye og loyale fortegn: De anerkendte 1920-grænsen, de finansierede en ny mindretalsavis, og de satte sig foreløbig i spidsen for den nyoprettede hovedorganisation, Bund deutscher Nordschleswiger (BdN). Det foregik dog ikke uden interne opgør, idet mange tysksindede med bitterhed havde iagttaget retsopgøret mod mindretallet, ligesom de ikke ville anerkende 1920-grænsen. Det viste sig hurtigt, at der intet realistisk alternativ var til de moderates linje.

I årene 1945/46 holdt mindretallet lav profil, og i retsopgørets skygge påbegyndtes organisationens genopbygning. Lokale BdN-forbund skød snart op i hele Sønderjylland, og de første tyske skoler blev åbnet i løbet af efteråret 1946. I maj 1947 afholdt BdN den første regulære generalforsamling, hvor den første hovedbestyrelse blev valgt. Samtidig nedlagde den provisoriske formand Mathias Hansen hvervet, og Niels Wernich overtog formandsposten.

De gnidninger, der allerede var opstået i forbindelse med oprettelsen af BdN omkring mindretallets fremtidige profil, og som det i første omgang var lykkedes at dæmpe, opstod igen i løbet af året 1947. De moderate var bl.a. utilfredse med den over for danskerne tiltagende udfordrende tone i bladet *Der Nordschleswigers spalter*, der var blevet anlagt i forbindelse med folketingsvalget i oktober 1947, ligesom de mente, at den nye hovedbestyrelse for BdN forholdt sig passivt i forhold til bladets aggressive linje. Med deres udmelding om økonomiske sanktioner og offentlig udtrædelse af mindretallets organisation, hvis ikke tonen i debatten blev dæmpet, fik de presset mindretallet tilbage til den loyale linje, som de siden befrielsen havde stået som garant for.

Efter denne interne magtkamp faldt der ro over mindretallet. Energien vendtes nu indad mod genopbygningen, og i løbet af de næste år udbyggedes mindretallets kulturelle, politiske og økonomiske liv i Sønderjylland – med det danske politi som opmærksom tilskuer.

Politiets opfattelse af mindretallet i denne periode var først og fremmest påvirket af erfaringerne fra før og under besættelsen, da de tysksindede åbent arbejdede for en grænserevision. Efter befrielsen var bl.a. landbetjentene vidne til den udbredte bitterhed blandt de tysksindede i landdistrikterne, og deres indberetninger om forholdene fra f.eks. Højer bestyrkede de sønderjyske politimestre

i deres opfattelse af mindretallet som illoyalt, hvilket efter deres opfattelse retfærdiggjorde iværksættelsen af en systematisk overvågning.

Det var dog i helt overvejende grad politikommandør for Sydjylland og politimester i Aabenraa, Ernst Brix, der var primus motor bag den overvågning af mindretallet, der i de første fem år efter befrielsen udviklede sig fra at være en mere underordnet del af politikommandørens opgaver til en centraliseret informationsafdeling i Aabenraa i stil med politiadjutantembedet fra 1934.

Brix anså det tyske mindretal for en potentiel trussel mod danske interesser, og da politikommandørordningen i sommeren 1946 blev ophævet for resten af landet, fik han overbevist myndighederne i København om nødvendigheden af en fortsat centraliseret politimyndighed i landsdelen. Denne skulle have opsynet med en udvidet efterretnings- og oplysningstjeneste, og ved et møde i september 1947 mellem de sønderjyske politimestre og justitsminister Elmquist i Aabenraa fik Brix overdraget ansvaret for en oplysningscentral i stil med det hedengangne politiadjutantembede, og han gik omgående i gang med at udarbejde en plan for mindretallets fremtidige overvågning. På trods af at de sønderjyske politimestre indbyrdes var uenige om nødvendigheden af en centraliseret overvågning af mindretallet, var det efter års ihærdigt lobbyarbejde lykkedes Brix at fortsætte overvågningen af det mindretal, han nærede mistillid til.

Brix' syn på de tysksindede var først og fremmest præget af erfaringerne fra tiden før og under besættelsen. I takt med mindretallets reorganisering så politimesteren, der i øvrigt var anklager i mange retssager mod mindretalsmedlemmer under retsopgøret, sig bestyrket i sit syn på tyskerne som et illoyalt fremmedelement. Det kølige forhold mellem mindretallet og det danske politi i almindelighed og Brix i særdeleshed nåede et lavpunkt i 1947 i forbindelse med valget af den nye BdN-hovedbestyrelse i forsommeren 1947, den truende splittelse af mindretallet i efteråret og den tiltagende aggressive tone i bl.a. Der Nordschleswiger, hvor især Brix, der af mange tysksindede blev anset for det personificerede retsopgør, blev lagt for had.

Samtidig var Brix nervøs for udviklingen syd for grænsen. Han fik meldinger om, at mindretallets øgede aggressive tone skyldtes ”Kiels voksende Magt”. Samtidig så han med bekymring på fremtiden. På den ene side af grænsen et illoyalt mindretal, på den anden side 50 millioner tyskere på et stækket territorium. Truslen, der udgik fra de tysksindede, var ifølge Brix således mere end reel, og han holdt sig derfor underrettet om udviklingen i mindretallet. Det var især ledelsen, den nye BdN-paraplyorganisation med dens talrige små lokalforeninger og skoleforholdene, der var i politiets søgelys. Samtidig blev der holdt

et vågent øje med mindretallets organ *Der Nordschleswiger*, både hvad angik tonen i bladet og udviklingen i antallet af abonnenter.

Brix byggede sin viden på indberetninger, der indsamledes i de forskellige politikredse, på kilder i mindretallet, samt på de oplysninger, der fremkom i den sønderjyske presse. Især *Der Nordschleswiger* blev naturligvis nærlæst. Samtidig afsatte han regelmæssigt politibetjente til at overvåge større sammenkomster, f.eks. Knivsbjerg-festen. Informationerne indsamledes og systematiseredes i de omfattende specialkartoteker. De fleste af disse blev anlagt efter befrielsen, hvorimod bl.a. hovedkartoteket fra 1934 var et levn fra politiadjutantembedet.

Det var dog ikke kun mindretallet, det sønderjyske politi i disse år holdt under opsyn. Grupperinger som f.eks. Foreningen af 6. maj, Faarhus-foreningen, Landbrugernes Sammenslutning og Strasser-organisationen figurerede ligeledes i politiets kartoteker. I tiden efter besættelsen var det dog især varulve-aktiviteter, der havde politiets opmærksomhed. Selvom den gruppe, der i foråret 1946 stod bag attentatet mod politistationen i Tinglev, formodentlig intet havde at gøre med den oprindelige tyske *Werwolf-Organisation*, vendte politiet hver en sten for at opklare dette politisk motiverede angreb.

At intensiteten i overvågningen af det tyske mindretal aftog, efter at Brix i 1950 forlod Sønderjylland, skyldtes flere faktorer: Dels gjorde hans efterfølger i embedet som politimester i Aabenraa, Schaumburg-Christensen, overvågningen mere overordnet og decentraliserede informationsarbejdet, dels rykkede den kolde krig nu for alvor politiets fokus væk fra det lille mindretal i syd mod en ny fjende i øst.

2. DEN DANSKE NAZISME I EFTERKRIGSTIDEN, 1945-1989

I tiden mellem 1945 og 1970 var den danske nazisme koncentreret om en lille kreds af højreekstremistiske netværk og smågrupper. Mange af aktørerne havde en fortid under besættelsestiden, og ikke så få af dem havde afsonet straffe for landsskadelig virksomhed. Den politimæssige overvågning af de nazistiske grupperinger og netværk var intens i de første efterkrigsår, hvor også jagten på efterblevne varulvegrupper stod på. Fra ca. 1950 stod det imidlertid klart, at de danske nazister var reduceret til smågrupper af tidligere landssvigere og nazistiske sympatisører med et meget begrænset organisatorisk apparat. På mange måder var der tale om overlevede netværk af personer med samme erfaringer, samme marginaliserede sociale position og – for så vidt også – samme ideologi og politiske synspunkter.

Efterforskningen af højrefløjen blev i tiden mellem 1945 og 1950 håndteret af REA og Københavns politis afdeling E (KE), og fra 1950-1951 og fremefter af PET og KE, indtil KE i 1966 blev lagt ind under PET. KE var aktiv i overvågningen på det subversive område, og KE havde ikke alene eget person- og sagsarkiv, men også gode kilder i miljøerne. KE's arkiv blev destrueret i 1966. PET modtog løbende kopier af KE's notitser, men kun et beskedent antal akter er i dag bevaret vedrørende efterforskningen af den yderste danske højrefløj. Det bevarede materiale giver dog et tilstrækkeligt grundlag til at tegne et nogenlunde sikkert billede af, hvad PET og KE foretog sig på området, og af hvad der rørte sig i de nazistiske miljøer.

Nazisterne 1945-70

I to oversigter fra 1950 forsøgte PET at danne sig et overblik over de forskellige nazistiske og nazistisk inspirerede grupperinger, der eksisterede i Danmark. De indsamlede oplysninger var i nogle henseender sporadiske, og byg-

gede til tider på ubekræftede efterretninger i politikredsene.²³² Dertil kommer, at nogle af de anførte organisationer næppe kan karakteriseres som egentlig nazistiske, men snarere som udløbere af mellemkrigstidens radikalkonservative bevægelser. Følgende opgørelse skal derfor læses med dette forbehold in mente:

Landsforeningen af 6. maj 1945:

Væringerne (ungdomsforening)

Koncertforeningen FUGA

Gavne og Fornøje Klubben (GFK)

Lytterforeningen (dæknavn)

Revisionselskabets selskabelige Forening (dæknavn)

Klubben F.B. (dæknavn)

Arbejdsgivere fra Provinsen (dæknavn)

Faglig Samvirke (dæknavn)

Ord og Dåd (dæknavn)

Reformbevægelsen:

Danmarks Frie Ungdom (ungdomsorganisation)

Absalon (ungdomsorganisation)

Danmarks Ungdoms Korps (DUK)

Danmarks Frie Værn

Den Personlige Hæderligheds Værn

Frontkæmperne (initiativtager til Reformbevægelsen)

Faarhusforeningen

Foreningen til Retssikkerhedens Fremme

Borgerværnet af 1948, København

Jydsk Borgerværn for Ustraffede

Socialt Frihedsværn

Nordisk Fylking

Kammeratskabshjælpen

Samfundspartiet

Frie Folkeparti

Nordisk Kulturfællesskab

²³² PET, emnesag: "Nazistiske organisationer", sammenskrivning mhp. orientering af kontaktmændene, 11. januar 1950 og "Foreninger, sammenslutninger m.m., der er nazistisk prægede", udateret, formentlig 1950.

Unggermanerne
Danmarks Frie Menighed
Vidar
Landbrugernes Sammenslutning
Christ-Bevægelsen
Jord, Arbejde og Kapital
Bondepartiet
Danmarks National Socialistiske Folkeparti D.N.S.F.
Dansk Arbejder-Bondeparti (Nationale Aktion)
Danske Front
Danske Frontkæmperes venner
Dansk Folkeparti
Dansk Folkerejsning
Dansk Nordisk Samfund
Enhedspartiet
Erhvervssammenslutningen af 1945
Folkeværnet
De Forenede Erhverv (D.F.E.)
Herreløs Ungdom
Landsarbejdstjenesten
Nationale Aktion
Nationale Blok
Nationale Genrejsningsparti
Nationale Liga
National Socialistisk Ungdom (NSU)
National Studenteraktion
National Ungdom
Ny Danmark
Sagens Kerne
Samfundspartiet
Sifolaskavi

Der er tale om en broget flok, og der kan endvidere stilles spørgsmålstejn ved, hvor mange af de nævnte organisationer eller foreninger, der reelt har virket, endsigse eksisteret. Nogle foreninger har som anført i parentes blot fungeret som dæknnavne for andre organisationer. Og som nævnt synes PET ikke at have skelnet skarpt mellem nazistiske og andre organisationer på højrefløjen. Det fremgår af PET's arkiveringsprincip, at man rubricerede Landbrugernes Sammen-

slutning (LS) under II-3-3, som vedrørte ”andre nazistiske bevægelser”.²³³ LS var en interesseorganisation med en vision om national genrejsning, og foreningen knyttede bånd til bl.a. DNSAP, men den kan ikke betegnes som nazistisk.

Markant på listen fremstår Landsforeningen af 6. maj 1945 med tilhørende ungdomsorganisationer og dæknavne, som organisationen gjorde brug af for at kunne leje sig ind på hoteller og låne foreningslokaler, hvor man ellers var forment adgang. Landsforeningen var den organisation, der talte flest medlemmer. Årsagen hertil var, at der i vid udstrækning var tale om en interesseorganisation, der talte de mange internerede og straffedes sag.

Formålet med foreningen var angiveligt at starte ”...en upolitisk forening, som ville videreføre den kammeratskabets og fællesskabets aand, der herskede bl. alle de internerede.” Foreningen udgav bladet *Revision*.²³⁴ Aktiviteterne synes dog mest at være centrererede om bladet, som i 1950 blev omdannet til ugeblad. REA noterede sig løbende indholdet i bladet, de omtalte arrangementer og de personer, som optrådte i tilknytning dertil. Nogen vurdering af antallet af abonnenter eller sympatisører ses ikke.²³⁵ Overvågningen af gruppen findes belyst i kvartalsberetninger fra REA fra 1950 og efterlader indtryk af en organisatorisk svag ramme omkring en meget begrænset kreds af aktive.²³⁶ De få oplysninger om landsforeningen synes at tyde på, at det var en stille eksistens, og på, at man i 1963-66 forsøgte at få mere aktivitet i arbejdet. PET holdt øje med bladet, og noterede i 1964, at et udvalg skulle reorganisere arbejdet og søge at forberede et landsmøde.²³⁷ PET vurderede i 1967, at landsforeningen havde omfattet ca. 5.000 tidligere DNSAP-folk, men at den var svundet hen gennem 1960'erne, og at medlemmerne i stedet i vidt omfang var gået ind i den såkaldte Atterdagsbevægelse.²³⁸ Oplysninger fra politikredsen i Kolding i 1966 fastsatte oplaget af *Revision* til 1.000 stk. pr. måned, men oplyste også, at oplaget var faldende.²³⁹ Organisationen tog udgangspunkt i de personer, som blev straffet under retsopgøret efter krigen, og der blev gjort flere forsøg på at etablere en politisk organisering af sympatisørerne. Landsforeningen af 6. maj

233 PET, administrativ sag: ”Oversigt over de under gruppe II hørende specialkartoteker”, 4. oktober 1951.

234 PET, emnekartotek: ”Nazisme, foreninger”, notits 11. april 1960 samt [ulæseligt] 12. 1961.

235 PET, ujournaliseret: Beretning nr. 2 s. 41-42 og nr. 3 s. 46-47, 1950.

236 Ibid., Beretning nr. 1 s. 19, 1950.

237 PET, emnekartotek: Notits, 6. februar 1964 samt 4. oktober 1966.

238 Ibid., notits, 25. juli 1967.

239 PET, emnekartotek: ”Nazisme”, notits, 2. december 1966.

1945 var således udgangspunkt for stiftelsen af det såkaldte Frie Folkeparti i januar 1949.

Også den såkaldte Reformbevægelse rettede sig først og fremmest mod retsopgøret, der blev omtalt som ”udrensningen”, og berørte primært personer, som var dømt efter straffelovstillægget. Reformbevægelsen inkluderede en ungdomsorganisation, som var en sammenslutning af visse tidligere paramilitære ungdomsorganisationer af nazistisk karakter, deriblandt Absalon.²⁴⁰ Flere sådanne mindre grupperinger og småkorps blev bemærket af REA. Den 20. april 1950 fejrede Dansk Frontkæmperkorps således i København Adolf Hitlers fødselsdag. REA var ved denne lejlighed i stand til at referere talernes indhold, som bl.a. var en hyldest til Adolf Hitlers liv og ideer og oplæsning af passager fra *Mein Kampf*. Faarhusforeningen organiserede som nævnt i foregående kapitel først og fremmest nordslesvigere, som var interneret eller dømt efter straffelovstillægget. REA noterede sig også en vis genopliven af Landbrugernes Sammenslutning, som ved en afsløring af en mindsten for den tidligere LS-leder Knud Bach var i stand til at samle ca. 5.000 deltagere fra hele landet. Mindstenen blev den 9. oktober 1949 af ukendte gerningsmænd ødelagt ved sprængning.²⁴¹

Som det fremgår af ovennævnte oversigt, bemærkede REA også eksistensen af forskellige ideologisk set obskure smågrupperinger, som ikke havde nogen direkte forbindelse til landssvigergrupperinger eller til de danske nazister. Således noterede REA, at organisationen Jord-Arbejde-Kapital igen rørte på sig og havde afholdt et offentligt møde i Ringe med 70 deltagere.²⁴²

Til denne gruppe af nationalkonservative bevægelser kan formentlig også den såkaldte Atterdagsbevægelse henregnes. Bevægelsen dukker op første gang i REA's indberetninger i midten af 50'erne. I anledning af en våbensag i 1956 lykkedes det KE at skaffe sig oplysning om bevægelsens karakter og ledelse. Bevægelsen havde sit udspring i to personer med en baggrund i KU, som ikke fandt, at der skete nok i KU. Sammen med ligesindede drøftede man dannelsen af en politisk bevægelse, hvis primære særkende var, at der skulle laves aktioner, som kunne vække opmærksomhed. Man udsendte en pjece med titlen *Nordiske Signaler*, som argumenterede for opgivelsen af de gamle politiske principper og

240 Organisationens Absalon er udførligt behandlet i Kommissionens beretning, bind 5.

241 Rigspolitechefen, materiale fra Rigspolitechefens forkontor : Beretning nr. 1/1950 s. 19-22, nr. 2/1950 s. 42-45, nr. 3/1950 s. 47-48.

242 Ibid., s. 22.

indførelsen af noget nyt. I 1948 dannedes så Den Skandinaviske Nationalliberale Union. I 1952-53 blev denne omdannet til National Ungdom, som udgav bladet *Nordisk Ungdom* med undertitlen *Atterdagsbevægelsen*. Ledelsen udgjordes reelt af tre-fire unge mænd, men bevægelsen blev formelt ledet af et rådgivende rigsråd med ni medlemmer og et styre med tre personer. Bevægelsen udgav senere bladet *Atterdag*, som udkom i ca. 1.000 eksemplarer, hvoraf kun ca. 300 sendtes til faste abonnenter. I 1956 blev bevægelsen slået sammen med en skatteenægterbevægelse og omdøbt til Selvstyrebevægelsen. En kilde oplyste over for PET, at bevægelsen på landsplan havde en 40-50 medlemmer. I forbindelse med den omtalte våbensag afhørtes et af de centrale medlemmer. Kriminalbetjenten foreholdt denne, at korrespondancen bar et nazistisk præg, og at bevægelsens brug af nordiske begreber og besiddelsen af nazistisk litteratur (bl.a. *Mein Kampf*) pegede i retning af, at bevægelsen var nynazistisk. Dette afviste vedkommende under påberåbelse af, at bevægelsen ikke havde nogen stilling til jøder. Efterforskerne konkluderede efter afhøringen, at den pågældende var en ”forskruet gymnasiast”.²⁴³ PET’s materiale rummer blandt andet en håndskreven adresseliste med 75 navne, formentlig på medlemmer eller abonnenter samt en flyvesedel fra bevægelsen.²⁴⁴

Sagen om overtrædelse af våbenloven gav anledning til, at oplysningerne om Atterdagsbevægelsen gik til Justitsministeriets 6. kontor. Af Mogens Jensens brev til kontorchefen fremgik, at denne havde bedt om, at ministeriet blev holdt orienteret om PET’s efterforskning mod Atterdagsbevægelsen. PET videresendte i oktober 1956 resultatet af efterforskningen i anledningen af våbensagen. Ved Mogens Jensens videresendelse af afhøringsrapporterne og de deri indeholdte nedtonede trusselsvurderinger må også PET’s opfattelse af denne gruppering an-

243 JM, P.O.-sag: ”Vedr. Atterdagsbevægelsen”, 6. juli. 1956 samt ”Vedrørende ATTERDAGSBEVÆGELSEN, der fremtidig kalder sig for SELVSTYREBEVÆGELSEN”, 4. juli 1956.

244 Ibid., Atterdagsbevægelsen. Flyvesedlen rummede følgende udsagn: ”Det umulige synes virkelig at skulle ske, idet et nyt Ansigt med rene Træk er ved at vise sig på den indenrigspolitiske Arena. Denne Fornylelse, der for at redde Demokratiet først og fremmest vil genskabe Folkets Selvstyre, har iøvrigt en politisk, økonomisk og aandelig – Atterdag i Danmark – til Formaal. Sandheden er jo, at vi under den for de nordiske Lande saa fremmede Styreform Parlamentarismen, har et System, som har udviklet sig til en Slags Partilederenevælde, hvor Partiførerne er ene om at bestemme hvem der skal paa Tinge og hvorledes de Tingindsattes Afgørelser skal falde ud. Dette at vi nok har Stemmeret, men ikke Valgret anser A-Bevægelsen for at være den alvorligste indenrigspolitiske Fare mod det af Magthaverne i forvejen misbrugte Demokrati og vil derfor arbejde for det direkte Valgstyre, som har det gl. danske Tingstyre som Forbillede.”

ses for at have været, at der var tale om en gruppe, som ikke var farlig, men som dog burde forblive genstand for PET's opmærksomhed.²⁴⁵

REA interesserede sig også for de verserende historier om, at der skulle findes en illegal flugtrute for tidligere nazister fra Tyskland gennem de skandinaviske lande til Sydamerika, men var ikke i stand til at konstatere eksistensen af en egentlig organisation. Man bemærkede sig dog i 1950 enkelte eksempler på, at tidligere nazister havde været i stand til at finde hjælp under flugten gennem Danmark.²⁴⁶

På førnævnte oversigt over nazistiske organisationer i Danmark anno 1950 glimrer især et parti ved sit fravær, nemlig DNSAP. Årsagen er, at partiet gik i opløsning i krigens sidste fase, og at partiet først blev formelt nystiftet ved årsskiftet 1951-52.²⁴⁷ I den mellemliggende periode synes partiet kun at have bestået som et løst netværk af mere eller mindre ligesindede. Der fandtes ganske vist en partifører og et storråd, men der har været tale om en ret løs organisatorisk struktur på dette tidspunkt. Størstedelen af partiets energi synes at være gået ind i udgivelsen af tidsskriftet *Fædrelandet*. PET's oplysninger stammede direkte fra partiets leder Svend Salicath, som KE opsøgte i 1960.²⁴⁸ Der var tale om en afhøring af Salicath i forbindelse med en forespørgsel fremsat i Folketinget af Aksel Larsen om jødefjendtlige artikler i *Fædrelandet*.²⁴⁹ Året efter forklarede Salicath til KE, at partiet havde ca. 25 medlemmer, og at han var formand og tillige ansvarshavende redaktør for *Fædrelandet*.²⁵⁰ KE og PET noterede sig regelmæssigt livstegn fra det nazistiske miljø i form af f. eks. salg af *Fædrelandet*, plakato-plæbning, udsendelse af breve med nazistisk indhold til borgere og lignende. Til tider noterede tjenesten, at uniformerede DNSAP-medlemmer uddelte flyveskrifter eller *Fædrelandet* på åben gade.²⁵¹ En væsentlig del af oplysningerne kom fra læsning af *Fædrelandet*, hvilket førte til observationer af de omtalte arrangementer. For eksempel overvågede man i august 1960 en "kammeratskabs-aften" i partilokalerne (dvs. i lederens lejlighed), men bemærkede kun én person

245 JM, P.O.-sag: Mogens Jensen til K. Kjøgøx, 19. oktober 1956.

246 Rigspolitechefen, materiale fra Rigspolitechefens forkontor: Beretning nr.2/1950 s. 43 og nr. 3/1950 s. 49.

247 Jf. PET, emnesag: "Vedr. D.N.S.A.P. og 'Runebevægelsen'", udateret notits.

248 PET, emnekartotek: "DNSAP, politisk virksomhed", notits, 18. maj 1960.

249 Ibid., "DNSAP", notits, 2.5. 1960.

250 PET, emnesag: "Vedr. D.N.S.A.P. og 'Runebevægelsen'", udateret notits, samt PET, emnekartotek: "DNSAP, politisk virksomhed", notits, 9. november 1961.

251 F.eks. PET, emnekartotek: "DNSAP, politisk virksomhed", notits, 2. september 1960.

indpassere. I april 1960 overvågede KE et arrangement sammesteds i forbindelse med Adolf Hitlers fødselsdag.²⁵²

Svend Salicath. Udateret billede (formentlig fra anden halvdel af 1960'erne) af den danske nazist Svend Salicath, der var leder af DNSAP. I baggrunden ses et portræt af Adolf Hitler (Carl Rasmussen/ Arbejdermuseet og ABA).

At DNSAP kun havde 25 medlemmer forekommer troværdigt. KE overvågede den 18. marts 1961 en forårsfest og et møde i DNSAP og den 22. juni 1961 (angrebet på Sovjetunionen) en mindehøjtidelighed for faldne SS-frivillige på Vestre Kirkegård. Observationen meldte om ca. seks deltagere i det ene arrangement og fem i det andet.²⁵³ Få år senere hævdede Salicath dog i et interview til *Aktuelt*, at DNSAP havde ca. 1.900 medlemmer, og at mange var officerselever fra hær og flåde.²⁵⁴

Forskellige oplysninger om personer med tilknytning til bevægelsen findes bevaret i forskellige notitser og i de såkaldte emnekort i PET's arkiv. I reglen er der tale om personer med en funktion i DNSAP; bl.a. som medlemmer af

252 Ibid., "DNSAP", notits, 22. september 1960; ibid., "DNSAP", notits, 20. april 1960.

253 Ibid., "DNSAP", notits, 18. marts 1961 samt 22. juni 1961.

254 Ibid., "DNSAP", notits, 31. oktober 1965.

DNSAP's storråd, som efter alt at dømme har omfattet en stor del af de aktive medlemmer. Man finder bl.a. Povl Heinrich Riis-Knudsen omtalt som leder af partiets arbejde i Jylland i 1965.²⁵⁵ PET lod sig også informere om DNSAP's internationale forbindelser fra samarbejdende tjenester. Man bemærkede således, at Svend Salicath havde forbindelser til den USA-baserede nationalsocialistiske gruppering World Union of National Socialists (WUNS).²⁵⁶ Emnekortene omtaler ved flere lejligheder en ungdomsforening, National Socialistisk Ungdom (NSU), som efter alt at dømme har haft en yderst begrænset medlemsskare.²⁵⁷

Parallelt med DNSAP eksisterede i de tidlige 1960'ere den såkaldte Runebevægelse, som tilsyneladende også udsprang af besættelsestidens DNSAP. Der var formentlig tale om en ret begrænset skare af personer. Bevægelsen udgav i ca. 100 eksemplarer tidsskriftet *Kampstandarten*.²⁵⁸ Ligesom det er tilfældet for DNSAP havde Runebevægelsen en del korrespondance med udenlandske nynazister, som formidledes gennem en postboksadresse. Myndighederne synes at have overvåget korrespondancen, men ikke foretaget brevåbning.²⁵⁹ Ved grundlæggelsen i 1961 oplyste lederen (til KE), at:

“...ovenn. blev startet for nogle mdr. siden på hans initiativ. Endnu har man ikke ønske om at blive politisk parti. “idet man indtil videre vil arb. hen mod at vække befolkningens nationale følelser, så de kan se faren ved at blive knyttet til en anden magt, hvad enten denne kommer fra Øst el. Vest.” Bev. har ca. 25 medl. i K. og der arb. i øjeblikket på at få afd. i Århus, Ålborg og Odense.”²⁶⁰

Dette synes dog at have været overoptimistisk. PET's emnekort har en del oplysninger om økonomiske problemer og meget lidt om egentlige aktiviteter. I 1963 skiftede bevægelsen leder to gange kort efter hinanden, og samme år synes lederen af Runebevægelsen at have anset bevægelsen for afgået ved døden.²⁶¹ Ligesom

255 Ibid., "DNSAP, politisk virksomhed", notits, 3. november 1965.

256 Ibid., "DNSAP, Forh. t. udl. – England", 1. december 1964.

257 NSU omtales regelmæssigt på emnekortene, men ofte under varierende betegnelser. Der fandtes en række forsøg på at etablere højreradikale grupperinger med variationer af dette navn, men NSU var efter alt at dømme i 1960'erne kimformen til en ungdomsbevægelse for DNSAP, som dog ikke ses forbundet med mere end en to-tre personer.

258 PET, emnekortotek: "Nazisme, org. Runebevægelsen", notits 1967, udateret.

259 Ibid., "Nazisme, org. Runebevægelsen, alment".

260 Ibid., "Nazisme, org. Runebevægelsen", notits, 9. november 1961.

261 Ibid., "Nazisme, org. Runebevægelsen", notits, 20. august 1963.

mht. DNSAP rummer kortene sporadisk navnemateriale. I dette tilfælde dog uden synderlige funktionsbårne personoplysninger. Der er ikke levnet meget ideologisk materiale i forbindelse med Runebevægelsen, som kan kaste lys på de ideologiske forskelle til de øvrige højreekstremer miljøer. Et par kort oplyser dog, at bevægelsens propaganda rettede sig mod Fællesmarkedet og kommunismen, samt at man havde planlagt en moddemonstration mod atommarchen i påsken 1962.²⁶²

I midten af 1960'erne forsøgte man at samle kræfterne og gendanne en organisation. I januar 1965 mødtes en gruppe interesserede omkring Svend Salicath i København for at danne National Socialistisk Parti (NSP). Partiet rummede en samling af bl.a. National Socialistisk Ungdom, National Ungdom og Runebevægelsen. Programmatisk skulle formålet efter KE's opfattelse være at bekæmpe kommunismen, især maoismen, og at udvise alle farvede personer fra Norden. Partiet udgav bladet *Svastika*. KE og PET noterede sig de berørtes navne, som tilsyneladende ikke var mange. Man noterede sig også en del spredte symptomer på, at en reaktivering tilstræbtes, bl.a. plakatoptagning. Efter det oplyste fra en af de ledende aktører havde NSP ca. 400 medlemmer i Storkøbenhavn og bestod bl.a. af den tidligere Runebevægelse og af Rignationalistisk Parti. NSP korresponderede gennem en postboks, som PET eller KE efter det oplyste at dømme må have haft adgang til. Gennem 1965 bemærkede tjenesten også, at NSP optog forbindelser til nazistiske kræfter i bl.a. Sverige og USA.²⁶³ I 1968 mente man dog på grundlag af kildeoplysninger, at NSP havde opgivet ævred, og at de tilbageværende medlemmer ville blive søgt indlemmet i DNSAP.²⁶⁴ Også i NSP's tilfælde var der tale om en del emnekort med kortfattede personoplysninger på personer, som havde forbindelse til grupperingen.

Efter 1965 findes der få oplysninger. En af oplysningerne synes dog at tyde på en ideologisk fornyelse. PET noterede, at DNSAP i 1974 havde skrevet til Palæstinakomiteen og opfordret til "solidaritet m. Jødedommen". Komiteen afviste dog at besvare brevet, som blev tilbagesendt til afsenderen.²⁶⁵

Aktiviteterne og livstegnene på den yderste højre fløj i dansk politik var så sporadiske, at PET efterhånden gik over til en mere rutinemæssig registrering.

262 Ibid., "Nazisme, org. Runebevægelsen, postbox 7, Herlev", notits, 7. februar 1962 og 16. april 1962.

263 Ibid., notits 17. april 1965, 7. april 1965, 9. juli 1965, 11. november 1965, 8. november 1965 samt 2. november 1965.

264 PET, emnekartotek: "DNSAP, Forh. t. udl.", notits, 4. marts 1968.

265 Ibid., "Nazisme, DNSAP", 12. oktober 1972.

Da man nærmede sig 1970, havde Centralafdelingens subversionsafdeling på det nærmeste blot en halv mand beskæftiget med den yderste højrefløj.²⁶⁶ Dette indtryk videregives samstemmende i tilbageblik fra de PET-folk, som havde berøring til overvågningen på det subversive område i denne periode. Udsagnene må modificeres med, at de i 1969 dannede regioner naturligvis også ydede en indsats i forhold til højreekstremistiske grupperinger. En jurist erindrer sig således, at nazisterne i 1950'erne ikke længere ansås for en realistisk trussel i PET:

“Afdeling 2, som var vidnets afdeling, var afdelingen for yderliggående partier og organisationer. Afdelingen beskæftigede sig faktisk kun med kommunister og frontorganisationer, idet nazisterne ikke på dette tidspunkt blev taget alvorligt.”²⁶⁷

Selv om PET (og KE) gennem 1950'erne og 1960'erne fulgte de små bevægelser på den højreekstremistiske fløj og også nøje fulgte med i forsøgene på at revitalisere nationalsocialismen ved forskellige nydannelser af meget små partier og organisationer, så var det samlede billede hos PET ikke alarmerende. Tværtimod synes opfattelsen at have været, at de mange efterhånden aldrende aktører ikke havde meget held med sig, og at de var marginale og uden politisk dynamik og tiltrækningskraft.

I løbet af 1970'erne udviklede Århus sig til et af de få steder i landet, hvor man kunne finde ansatser til en egentlig reorganisering af de få personer med tilknytning til den yderste højrefløj.²⁶⁸ Det var ikke mindst af betydning, at den lille kreds af nazister i regionen havde ret udviklede internationale kontakter, og at regionen var centrum for udsendelse af en del nazistiske tryksager mv. Som en sagsbehandler fra Århus-afdelingen forklarede for Kommissionen, var det derfor kun naturligt, at PET interesserede sig for nynazismen.²⁶⁹

266 Jørn Bro taler om én mand. RB, Jørn Bro, 13. november 2000: ”Der var ingen nazister af betydning dengang”.

267 RB: Ole Stevns 6. november 2001. Ligeledes en PET-medarbejder i den tilsvarende afdeling i 1960'erne: ”Vidnet sad på kontoret ved siden af [...], som beskæftigede sig med nazisme. Det gjorde vidnet også ind imellem. Der var bl.a. en ældre nazist på Frederiksberg ved navn Svend Salicath, som de fulgte. Der blev dog ikke brugt så meget tid på nazisterne.” RB: PET-medarbejder, 23. april 2001. En anden PET-medarbejder formulerer det således, at der omkring midten af 1960'erne ”... ikke længere var nogen aktivitet med hensyn til nazisterne.” RB: PET-medarbejder, 11. oktober 2000.

268 RB: PET-medarbejder ved region II, 13. januar 2004.

269 RB: PET-medarbejder, 21. maj 2003, s. 11.

Propagandamateriale til fordel for den græske militærjunta. Den danske nazismes tilknytning til internationale nazistiske netværk styrkedes væsentligt i anden halvdel af 1970'erne, hvor Povl Heinrich Riis-Knudsen var formand for DNSU. Der er kun få eksempler på, at ældre nazistiske eller højreradikale grupperinger fra 1950'erne og 1960'erne havde internationale kontakter af betydning. En lille gruppe kaldet Frie Danske, der samledes omkring et nynazistisk blad kaldet Budstikken, havde ifølge PET's efterforskning i 1971 kontakt til en græsk ambassadefunktionær, der finansierede udsendelsen af gruppens antikommunistiske pamfletter mod, at de inddrog positiv omtale af junta-styret (PET's arkiv).

Billedet skiftede da også i regionsafdeling II, da yngre kræfter i 1970 grundlagde det såkaldte DNSU og dermed forskubbede tyngdepunktet for den nationalsocialistiske aktivitet i Danmark fra Københavnsområdet til Århus og Jylland. Hvis man skal tro oplysninger i PET's arkiv, eksisterede DNSAP videre parallelt med DNSU frem til ca. 1983, selv om emnekortene for denne periode afspejler meget lidt aktivitet i det gamle nazistiske netværk omkring Københavnsområdet.

Povl Heinrich Riis-Knudsen og DNSU, 1970-83

Et nybrud i den nazistiske bevægelse fulgte i 1970, da et nyt nazistisk netværk (DNSU) dannedes i Århus. Det er værd at bemærke, at nygrundlæggelsen af en

dansk nationalsocialisme skete i 1970, på højdepunktet for de venstreorienterede ungdomsoprør i Danmark, og i en af de universitetsbyer, hvor selv samme ungdomsbevægelse havde markeret sig. Selv om der foregik en del gensidige beskyldninger, og selv om de revolutionære studentergrupper gjorde, hvad de kunne, for at hindre udfoldelsen af den nazistiske virksomhed, så synes modsætningerne i forhold til det revolutionære studentermiljø ikke at være en hovedårsag til grundlæggelsen af DNSU. Heller ikke den kolde krig og modsætningerne til Østblokken eller til de danske kommunister synes at have spillet nogen betydelig rolle som drivkraft bag den nye gruppering. I stedet synes det, at den lille håndfuld studerende, som samledes omkring DNSU, havde en mere introspektiv og tilbageskuende karakter. Hovedvægten i gruppens aktiviteter var centreret om intellektuelle og ideologiske aktiviteter. Først og fremmest stod bearbejdelsen og mangfoldiggørelsen af skrifter fra såvel Det tredje Rige som fra danske nazister og antisemitter i centrum. Den nye gruppering begyndte snart at udfolde en forlagsvirksomhed på dette grundlag og knytte kontakter til nationalsocialistiske grupper i udlandet. De publicistiske og ideologiske referencepunkter var således Det tredje Rige og 1930'ernes og 1940'ernes danske antisemitiske og nazistiske udgivelser.

Bemærkelsesværdigt var, at den nye politiske gruppering ikke var opstået på baggrund af socio-økonomiske faktorer i samfundet og ej heller var knyttet til klart definerede indre eller ydre fjender. DNSU synes heller ikke – ud over at der blandt de første tre-fire personer var tale om et studenter- og akademikermiljø – at have været knyttet til bestemte sociale grupper. Den primære kilde til bevægelsen synes at have været den historiske reference til den nazistiske fortid og den deri indeholdte politisk-ideologiske præference. I en jubilæumsartikel i anledning af bevægelsens 20-års jubilæum beskrev Riis-Knudsen i 1990 bevægelsens grundlæggelse. Han beskrev, hvordan to studenter over en kop kaffe i en lejlighed i Århus den 11. august 1970 i trods besluttede at grundlægge en nationalsocialistisk studenter- og ungdomsbevægelse. Her beskrives vanskelighederne ved at finde støtter:

“I 1970 levede en stor del af de nationalsocialistiske veteraner endnu, men det skal i overensstemmelse med sandheden desværre siges, at kun de færreste har været bevægelsen til nogen støtte. Et naturligt rekrutteringsgrundlag i 1970 ville have været veteranernes børn, men disse glimrede ved deres fravær.”²⁷⁰

270 PET, personsag; Region II til Centralafdelingen 6. november 1990, vedlagt artiklen af Povl Heinrich Riis-Knudsen: ”20 år med DNSB”.

I 1970'erne kan nationalsocialismen i Danmark og i Århus næppe karakteriseres som meget andet end en meget lille personkreds. En egentlig organisation kan ikke konstateres. Den tidligere kreds af nazister omkring DNSAP synes ikke at have udøvet nogen nævneværdig aktivitet i 1970'erne. Flere af de til DNSU tilknyttede havde fædre, som var dømt for landsskadelig virksomhed under retsopgøret efter besættelsen. Heller ikke DNSU kan have været meget andet end et netværk af ganske få personer, som delte ideologisk ståsted. To af disse, Povl Heinrich Riis-Knudsen og Hans Chr. Krogh Pedersen studerede ved Århus Universitet i 1970, og knyttede i de tidligere 1970'ere kontakter til nationalsocialister i udlandet; bl.a. i Vesttyskland. Der bestod tilsyneladende også en forbindelse til nationalsocialisten Svend Salicath.²⁷¹

Povl Heinrich Riis-Knudsen. Billedet er taget i 1974 og viser Riis-Knudsen siddende ved sit skrivebord. I hånden har han et eksemplar af Der Spiegel med omtale af Hitler. Riis-Knudsen havde i 1970 dannet DNSU, som i 1983 ændrede navn til DNSB. PET fulgte med interesse Riis-Knudsens forbindelser til især tyske og amerikanske nazi-organisationer (Arbejdersmuseet og ABA).

Dannelsen af DNSU gav sig udslag i en politianmeldelse med krav om, at foreningen skulle opløses ifølge grundlovens § 78. I studenterkredse opstod som

²⁷¹ PET, personsag: Notits med oplysninger fra emneregister, udateret.

følge heraf en del uro. Den første PET-indberetning i sagen stammer fra den 6. november 1970. Den refererede primært pressens behandling af sagen, samt det forhold, at Riis-Knudsen havde skrevet til justitsministeren for at få opløst Studenterfronten med henvisning til, at den efter hans opfattelse støttede brugen af voldelige midler. Selv forklarede Riis-Knudsen, at han selv og Hans Christian Krogh Petersen var modstandere af vold, ”...men de fleste af de andre medlemmer er for vold, og Riis-Knudsen var ikke sikker på, at man kan forhindre vold i påkommende tilfælde”.²⁷²

PET begyndte i slutningen af 1970'erne at interessere sig stærkere for nazismen, bl.a. som følge af henvendelser fra samarbejdende tjenester, hvorfra der blev rettet forespørgsel om Riis-Knudsens aktiviteter og forbindelser til udlandet. Det blev således konstateret, at dennes navn og adresse forekom i nynazistisk materiale, og det mentes, at en del forbudt nynazistisk propagandamateriale i 1976 skulle være blevet opbevaret af Riis-Knudsen. Derved var et politiindgreb i de lande, hvor sådant materiale var forbudt, blevet sværere.²⁷³ I det hele taget synes DNSU i disse år ikke at have strakt sig meget længere end til Povl Heinrich Riis-Knudsen og Hans Christian Krogh Petersen. Eventuelle sympatisører i omkredsen kan muligvis have omfattet ældre landssvigerdømte, men et egentligt medlemsgrundlag synes ikke at have bestået omkring de danske nazister i DNSU. Til gengæld synes Povl Heinrich Riis-Knudsen at have udfoldet en betydelig kontaktflade til internationale højreekstremister, ligesom hans primære politiske virksomhed synes at have fundet udslag i en spredning af skrifter og litteratur af nazistisk og antisemitisk karakter.²⁷⁴ En kilde oplyste således i 1981, at:

“Årsagen til, at der altid har været focus på RK [Riis-Knudsen] er, at han faktisk altid har været meget respekteret af udenlandske nazister p.g.a. hans gode intelligens og hans fine organisatoriske evner. Her mindede kilden om, at de fleste nazister er hysteriske ordensmennesker, hvilket bl.a. har givet RK succes i WUNS [den internationale sammenslutning af nazistpartier]. Da Matt Kohl i 1967 overtog førerskabet i WUNS i Arlington efter mordet på Lincoln Rockwell, blev der sat system i tingene. RK og Matt Kohl er særdeles fine venner. RK har flere gange rejst til USA for at besøge ham. Et venskab der sikkert blev gavnligt, da RK i foråret 1980 blev

272 PET, personsag: Indberetning vedrørende nogle studenter ved Århus universitet, der har dannet en gruppe af nationalsocialister under Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU) og DNSAP, 6. november 1979.

273 PET, emnesag: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU) og DNSU's forlag [...]”, telegram i kopi, 5. april 1978.

274 PET, personsag: ”Vedr. Povl Heinrich Riis-Knudsen, [...] og DNSU/WUNS”, 3. april 1981.

generalsekretær for WUNS. Dette job gav RK travlhed med det organisatoriske arbejde. Og dette er grunden til, at flere nazister fra udlandet har været henvist til RK vedr. vigtige spørgsmål. Og derfor har Danmark fået en central rolle i den internationale nazisme.”²⁷⁵

PET's regionsafdeling i Århus nærede interesse for denne internationale kontaktflade. Samtidig modtog PET's Centralafdeling lejlighedsvis henvendelser fra samarbejdende tjenester med erfaring inden for området med anmodning om videregivelse af oplysninger. PET observerede således i 1977 et besøg af lederen af NSDAP/AO amerikaneren Gary Lex Lauck i Danmark, hvor denne bl.a. mødtes med Riis-Knudsen.²⁷⁶ Et samarbejde med en udenlandsk tjeneste om at observere mødet mellem Lauck og de europæiske nazister i København gav i 1980'erne anledning til et efterspil, idet det kom frem, at en af de medrejsende udenlandske nazister havde været hvervet som kilde for en udenlandsk tjeneste, uden at denne på forhånd havde orienteret PET herom. Sagen gav anledning til, at PET overvejede hensynet til hemmeligholdelse af sådanne kildeoperationer over for tjenestens fastholdelse af sit krav om forhåndsgodkendelse. Resultatet blev, at PET over for partnerne præciserede sidstnævnte hensyn, idet man dog åbnede mulighed for at en sag alene kunne deklareres med PET's chef, således at evt. sikkerhedshensyn kunne iagttages. Sagen blev efterfølgende afklaret på en for PET tilfredsstillende måde og under bibeholdelse af tjenestens krav om deklarering af alle efterretningsaktioner på dansk grund.²⁷⁷ PET fandt i øvrigt, at man havde en interesse i at modtage oplysninger om indholdet i møderne under det omtalte besøg. Sagen har formentlig givet anledning til, at PET overvejede mulighederne for selv at hverve kilder i de højreorienterede miljøer. Det kan således ikke udelukkes, at PET har draget den konklusion, at man ved en øget infiltration af de nazistiske miljøer ud over egenværdien af de derved indhentede oplysninger ligeledes ville styrke sin stilling i samarbejdet med udenlandske tjenester.

275 Ibid., s. 2-3.

276 PET, personsag: Notits, 12. juli 1984.

277 PET, personsag: Notits, 15. oktober 1984; telex til udenlandsk tjeneste, 28. september 1984; ”Vedr. baggrunden for presseomtalen af [...] rejse til Danmark i 1977”, 24. august 1984; ”Vedr. møde med [...] om [...] efterretningsmæssige aktiviteter i Danmark i 1977”, 24. august 1984; referat af møde, 11. juli 1984.

I sit bidrag til PET's årsberetning 1976-77 beskæftigede regionsafdeling II sig med de lokale nazister. Man noterede således, at der havde været kontakter til bl.a. den amerikanske nazist Matthew Kohl og den tysk-amerikanske nazist Gary Lauck, og at DNSU tilsyneladende havde en central rolle med hensyn til trykning og spredning af den nazistiske litteratur, som solgtes i Europa. Man konstaterede også, at der var en vis søgning til den yderste højrefløj på baggrund af "den europæiske situation", og at nynazismen i Århusområdet var en bevægelse, som burde følges med nogen interesse.²⁷⁸

DNSU og hovedkvarteret i Århus spillede en central rolle i trykning og spredning af nazistiske skrifter rettet mod især det vesttyske marked, hvor sådanne skrifter var forbudt, og hvor man på dette tidspunkt havde beslaglagt en del nazistisk litteratur og lukket trykkerier. PET's regionsafdeling i Århus var blevet mere energisk i sin indhentning og havde rettet opmærksomheden mod DNSU's centrale rolle for nazistisk aktivitet i Europa.²⁷⁹ Det var regionsafdelingens opfattelse, at Århus var et centrum for nazistiske aktiviteter i Europa.²⁸⁰ PET nærrede således mistanke om, at den tyske nazist Thies Christophersens Kritik Verlag fungerede fra Århus muligvis i samarbejde med NS-forlag.²⁸¹

Thies Christophersen. Observationsfoto fra 1977. PET fandt, at DNSU var centrum for spredning af nazistisk litteratur, som trykkes i eller omkring Århus og videresendes fra en postboks. PET havde mistanke om, at DNSU opbevarede nazistisk materiale, som var forbudt i Vesttyskland, for den vesttyske nynazist Thies Christophersen, og videresendte det til vesttyske nazister (PET's arkiv).

278 PET, administrativ sag: Årsberetning for regionsafdeling II for tiden 1. september 1976 til 31. august 1977 vedrørende de i regionsafdelingen behandlede sagsområder.

279 PET, personsag: "Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU), Ang. DNSU's forlag og NS-Off-Set tryk i Århus", 28. november 1977.

280 PET, emnekartotek: "Nazisme, foreninger, Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU)", notits 28. november 1977.

281 PET, personsag: Vedr. Ny-nazisme, 667/77, 839/80, 3. oktober 1980.

I 1978 iværksatte politiet mere fremadrettede indhentningsoperationer.²⁸² Den 7. april afholdtes et møde mellem statsadvokaterne i Aalborg og Viborg samt kriminalpolitiet i Århus (inklusive formodentlig PET). Man besluttede at søge at klarlægge forbindelserne mht. DNSU's rolle som formidler af nazistisk litteratur og hvem og hvor mange, der var engageret i DNSU. Man skred derpå til at anholde Povl Heinrich Riis-Knudsen og Hans Christian Krogh Petersen, og til ransagninger. Det lykkedes dog ikke at finde materiale, som kunne begrunde en sigtelse.²⁸³ De anholdte afviste at kende til Thies Christophersens tidsskrift *Wille und Weg*, men erkendte derimod, at man i 1972 havde udgivet 500 eksemplarer af *Talmud*. Det lykkedes også politiet at lokalisere NS-offset og DNSU's forlag, ligesom man fandt forskelligt trykke- og forlagsudstyr.²⁸⁴ PET fandt stadig i 1979, at DNSU var centrum for en ikke ubetydelig aktivitet i forhold til internationale partnere, og at bevægelsen spillede en vigtig rolle med hensyn til spredning af nazistisk lekture, som tryktes i eller omkring Århus og videresendtes fra en postboks. Først og fremmest mente man, at DNSU til dels opbevarede nazistisk materiale, som var forbudt i Vesttyskland, for den vesttyske nynazist Thies Christophersen, dels videresendte illegalt nazistisk materiale til Vesttyskland.

I 1980 forventede PET, at den voksende højreekstremistiske aktivitet i Europa i almindelighed og i Vesttyskland i særdeleshed ville smitte af på Danmark:

“Givet er det, at de tyske nazister i den senere tid har manifesteret sig stærkt. Dette har bl.a. givet udslag i bankrøverier, bombesprængninger og tyverier af fx. våben. Og fra tyske nazister og til den danske afdeling har der ikke før i tiden været langt. Disse tilstande har indtil nu været ukendte i Danmark, men med de forbindelser der er til Danmark er det ikke usandsynligt at det vil kunne ske. De tyske nazister er forhindret i at udgive megen skriftligt materiale, hvorfor dette kan rekvireres hos Riis-Knudsen.”²⁸⁵

282 PET, emnesag: Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom, 23. august 1978.

283 PET, ujournaliseret sag: Vedr. nynazisme, 5. september 1979; PET, emnekartotek: ”Nazisme, politisk virksomhed”, notits 10. april 1978.

284 PET, personsag: Vedr. Danmarks National Socialistiske Ungdom (DNSU), 28. februar 1979. Myn-dighederne havde i 1977 skredet ind overfor udgivelsen af *Wille und Weg*, og der var indledt undersø-gelse mod udgiverne, men der forelå på dette tidspunkt ikke dom. Der var videre tale om: Aage H. Andersen, *Uddrag af Talmud*, solgt gennem DNSU-forlag. På DNSU-forlags tilbudsliste fandtes også T. Christophersens *Die Auschwitz-Lüge*, som i 1977 var blevet søgt beslaglagt af de vesttyske myndigheder. Ibid.

285 PET, ujournaliseret sag: Notat vedr. nazisme, 3. maj 1980.

Man søgte også at bringe kilder med en kontaktflade til miljøet i anvendelse, uden at man dog synes at have haft mulighed for at trænge ind i DNSU og i de internationale forbindelser, som udgik fra bevægelsen. Som en PET-medarbejder fra regionsafdelingen i Århus forklarede for Kommissionen:

“Vidnet har ikke haft kilder i det højreekstremistiske lag. Vidnet har fulgt DNSAP i Århus og har fulgt Riis-Knudsen og alle hans aktiviteter. Han fik henvendelser fra den tyske tjeneste om, at det tyske skrift, som blev postet fra Århus, var ulovligt i Tyskland. Sammen med kriminalpolitiet i Århus lavede PET en operation, hvor der på grundlag af kendelse skete ransagning af og beslaglæggelse i trykkeriet. Der var også i en periode etableret brevåbning vedrørende Riis-Knudsen. Dette gav et klart billede af nynazisternes aktiviteter. Efter retssagen i Århus klagede Riis-Knudsen over, at hans breve var blevet åbnet, men dette var man ophørt med langt tidligere, så han havde ikke haft mistanke eller kendskab til det. Grupperingen bestod mest af personer langt op i årene, som abonnerede på Hitlers taler og skrifter. Det var under 10 mennesker, det drejede sig om....”²⁸⁶

PET interesserede sig især levende for den fremtrædende figur for dansk nazisme. Denne interesse blev ikke mindre, da Povl Heinrich Riis-Knudsen i 1980 blev generalsekretær i World Union of National Socialists (WUNS), og som følge af, at Riis-Knudsen dyrkede forbindelser med lederen af WUNS, amerikaneren Matthew Kohl.²⁸⁷ En markant opblussen af udadvendt nazistisk aktivitet kom det imidlertid ikke til i de tidlige 1980'ere. Bevægelsen syntes primært at rette sine kræfter mod det indadvendte ideologiske arbejde, mod forlags- og distributionsvirksomheden og mod de internationale forbindelser.²⁸⁸ PET's Centralafdelings afdeling C vurderede i 1982 i sin årsberetning, at den danske nazisme var koncentreret om Povl Heinrich Riis-Knudsens person. Man tvivlede på forlydender om etableringen af et nordisk nazistisk samarbejde med mere voldeligt orienterede kræfter, da man ikke mente, at Riis-Knudsens arbejde var voldeligt indstillet. Man var imidlertid opmærksom på distribueringen af nazistisk materiale fra Aalborg og på, at der var bestræbelser på en genopliven af nazismen i Europa:

286 RB: PET-medarbejder ved region II, 13. januar 2004.

287 PET, personsag: Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU), bilag til telex 29. september 1982.

288 PET, ujournaliseret sag: "Vedr. PET's kendskab til nynazistiske aktiviteter i Danmark", 27. marts 1981.

“Skønt DNSU hovedsageligt kun består af RIIS-KNUDSEN bør PET til stadighed have et vågent øje for RIIS-KNUDSEN og nynazister i Danmark.”²⁸⁹

Et særligt moment i den publicistiske virksomhed var den opblussende såkaldte historierevisionistiske bevægelse – holocaustbenægtelse – som fra 1980'erne begyndte at markere sig ved bl.a. forlæggeren Ernst Zündel og den britiske historiker David Irving. Revisionismen spillede en vigtig rolle i bestræbelserne på at relativisere Holocaust og så tvivl om ledende nazisters, særligt Hitlers, kendskab til og dermed ansvar for det passede.²⁹⁰ Forbindelsen til Thies Christophersen var i den sammenhæng af særlig betydning. Denne havde i 1973 udgivet bogen, *Die Auschwitz-Lüge*, og flyttede i 1986 til Kollund ved Flensborg Fjord for at undgå retsforfølgning i Forbundsrepublikken.²⁹¹ Revisionismen spillede en vigtig rolle i forsøget på at legitimere den nazistiske ideologi og rehabilitere den nazistiske fortid og var formentlig en medvirkende årsag til, at DNSB i 1980'erne så en vækst i sympatisører og egentlige medlemmer. Symptomatisk for denne tendens var indledningen til den danske udgave af Thies Christophersens bog, *Jeg var i Auschwitz*, hvori den anonyme indleder under overskriften “Løgnen om de ’6 millioner” skriver, at:

“Den mest sejlivede propagandaløgn om Det 3. Rige og nationalsocialismen er myten om udryddelsen af de 6 millioner jøder under Den anden Verdenskrig. Med denne det 20. århundredes største løgn der oprindeligt skabtes af zionistiske kredse for at støtte kravet om oprettelse af en jødisk stat i Palæstina, er det lykkedes de allierede sejrherres monopoliserede historieskrivere at afspore enhver seriøs diskussion om det nationalsocialistiske Tyskland.”²⁹²

Den internationale historiske forskning er derimod i dag optaget af diskussionen om rammerne for, forklaringen på og årsagerne til det nazistiske regimes udryddelse af millioner af jøder under 2. verdenskrig. Der findes ikke nogen seriøs forskning, som i dag benægter Holocaust og den samtidige forfølgelse og udryddelse af andre minoriteter eller regimemodstandere i det nazistiske Tyskland.

289 PET, administrativ sag: Årsberetning 1982, afdeling C, s. 23.

290 Herom se D.D. Guttenplan, *The Holocaust on Trial: History and the David Irving Libel Case* (London, 2001).

291 Se René Karpantschof: *Nynazismen og dens modstandere i Danmark. Politiske bevægelser i internationale rammer 1980-1998* (Esbjerg, 1999), s. 41-42. Thies Christophersens, *Jeg var i Auschwitz*, blev udgivet på Nordland forlag i 1981, og trykt på NS-tryk i Århus. Heri hævdede denne bl.a., at de jødiske tab under 2. verdenskrig ikke oversteg 200.000 mennesker. *Ibid.*, s. 18.

292 Anonym forf.: *Løgnen om de “6 millioner”*, i: T. Christophersen, *Jeg var i Auschwitz* (1981), s. 5.

DNSB, 1983-89

Nogenlunde samtidig med at DNSAP's veteran Svend Salicath i 1983 døde, omdannede Povl Heinrich Riis-Knudsen DNSU til DNSB. Baggrunden for reorganiseringen kan have været dannelsen af et egentligt parti efter DNSAP's endelige henvisnen. Riis-Knudsen beskrev det selv i jubilæumsartiklen i 1990 således:

“Fra omkring 1983 besluttedes det at indlede en egentlig opbygning af en politisk kamporganisation, hvis mål fra første færd var at finde en plads i landets politiske spektrum...”²⁹³

Det antydes i artiklen, at man allerede fra dette tidspunkt havde ambitioner om at opstille til kommunalvalg i slutningen af 1980'erne. Omlægningen gav anledning til en organisatorisk ekspansion. Der stiftedes afdelinger i Aalborg, Århus og Esbjerg. Med fremkomsten i maj 1983 af nr. 1 af *Nationalsocialistiske Breve* proklamerede Riis-Knudsen nye samlingsbestræbelser omkring nationalsocialisterne i Danmark. Selve DNSB's organisation havde i en periode ligget stille på grund af for få administrative kræfter, men han erklærede nu, at man påny ville registrere medlemmer af DNSB, og at *NS Breve* ville komme til at fungere som bindeled mellem dem, som interesserede sig for den nationalsocialistiske idé. *NS Breve* blev udsendt til medlemmer af WUNS i Norden, kunder i Nordland Forlag, abonnenter på *Nationalsocialisten*, enkelte andre samt personer, som havde indsendt støtteerklæringer. At dømme efter Riis-Knudsens oplysninger havde der været tale om, at de enkelte nationalsocialister i landet havde været ret fåtalige og uden megen indbyrdes forbindelse. Dette ville han nu ændre med muligheden for en fastere tilknytning til DNSB som enten A-medlemmer eller som B-medlemmer. Sidstnævnte var sådanne, som havde indsendt en støtteerklæring og 25 kr. pr. måned, mens A-medlemmer skulle gøre sig fortjent dertil på forskellig vis. Endvidere oplystes det, at udgivelsen af *Nationalsocialisten* påny ville blive genoptaget på kvartalsbasis. Kontaktadressen var en postboks i Aalborg.²⁹⁴

Tilsyneladende blev nationalsocialismen – også efter at Povl Heinrich Riis-Knudsen i 1977 havde fået arbejde i Aalborg og efterfølgende flyttede til byen – håndteret fra regionsafdeling II, som kunne trække på visse kilder i omegnen af bevægelsen. Man konstaterede i 1983, at bevægelsen syntes at være kommet

293 PET, personsag: Region II til Centralafdelingen 6. november 1990, vedlagt artiklen af Povl Heinrich Riis-Knudsen: ”20 år med DNSB”.

294 *Nationalsocialistiske Breve*, nr. 1, maj 1983.

mere i fremdrift. Der blev således på et møde i marts 1983 etableret en afdeling i Esbjerg. Der var dog kun to deltagere i mødet ud over Povl Heinrich Riis-Knudsen. Man kunne også konstatere, at landslederen havde etableret kontakt til en fremtrædende tysk nynazist, og at der blev arbejdet på at revitalisere bevægelsen. Riis-Knudsens strategi var tilsyneladende at sætte ind på områder, hvor nationalsocialisterne kunne vinde velvilje, og at man ville søge at undgå at provokere og frastøde folk. Tanken var åbenbart at søge at slå på miljø sagen og at søge at infiltrere disse bevægelser, som ventedes at vinde stigende tilslutning i befolkningen. Kilden formodede, at partiet hidtil kun havde haft to-tre medlemmer, men at dette tal kunne være vokset til det dobbelte. Man formodede også, at når der lidt flot taltes om oprettelse af afdelinger rundt omkring i landet, var der kun tale om et enkelt medlem hvert sted.²⁹⁵

“Konklusionen må til slut være den, at den nationalsocialistiske bevægelse stadigvæk ikke har den store grobund i Danmark. Men der er ingen tvivl om, at Riis-Knudsen stadig arbejder ihærdigt og med gode evner for sin nazistiske sag, og med det vedlagte nyhedsbrev, der tyder på en aktivitet i bevægelsen, og med de få men bevidste medlemmer i organisationen, vil kredsen omkring Riis-Knudsen stadig være interessant for PET.”²⁹⁶

PET interesserede sig ikke mindst for Povl Heinrich Riis-Knudsens aktiviteter med hensyn til spredning af nazistisk og antisemitisk litteratur. I 1981 skiftede det såkaldte NS forlag navn til Nordland forlag.²⁹⁷ Forlaget var tilsyneladende også en vigtig del af landslederens levebrød, og en bogliste fulgte med første udgave af NS Breve i 1983. Her optrådte bl.a. Thies Christophersen: *Jeg var i Auschwitz*, Alfred Rosenberg: *The Myth of the 20th Century*, Frits Clausen: *Den nationale socialisme*, Joseph Goebbels: *Bolsjevismen i Teori og Praksis* samt Matt Kohl: *Hitler er fremtiden*.²⁹⁸

PET havde i 1983 særligt opmærksomheden rettet mod udspreddelsen af skrifter med et indhold, som kunne være i strid med den såkaldte racismeparagraf, straffelovens § 266 b. Det drejede sig bl.a. om bøger som Martin Luther: *Jøderne*

295 PET, personsag: ”Vedr. Nationalsocialisten Povl Heinrich Riis-Knudsen [...], og hans aktiviteter i World Union of National Socialists (WUNS)”, 6. juni 1983.

296 Ibid, s. 4.

297 PET, personsag: ”Vedr. Povl Heinrich Riis-Knudsen [...]”, 14. juni 1983.

298 *Nationalsocialistiske Breve*, nr. 1, maj 1983. Et bogkatalog med en lang række titler fulgte med NS Breve, katalog Nordland Forlag.

og deres løgne, Fritz Clausen: *Den nationale Socialisme*, Adolf Hitlers *Min Kamp*, og *Zions vises protokoller*.²⁹⁹ Især sidstnævnte rummede som nævnt i indledningen til dette bind groft antisemitisk stof. I dansk oversættelse blev bogen som tidligere nævnt genstand for en heftig debat i 1930'erne, og den må anses for en af de vigtigste baggrunde for tilblivelsen af den såkaldte racismeparagraf. PET indhentede ekspertbistand til at vurdere indholdet af disse skrifter og overvejede flere gange tiltalerejsning på grundlag af racismeparagraffen.³⁰⁰ Der var på dette tidspunkt først og fremmest tale om efterforskning af nazismen i Danmark på grundlag af DNSU's forlagsaktiviteter og forbindelser med udenlandske nazister. Ifølge PET havde DNSB endnu i 1984 under ti medlemmer.³⁰¹

I 1984 var PET's regionsafdeling i Århus i stand til at skaffe sig oplysninger om DNSB's landsmøde den 7. april 1984 i Esbjerg fra en ny kontakt ved navn Frede Farmand Rasmussen. Denne havde bl.a. den 10. april 1984 haft en samtale med Riis-Knudsen, hvor sidstnævnte udtalte sig om bevægelsens mål og organisation. Riis-Knudsen havde på landsmødet fremlagt det fremtidige program. Riis-Knudsen omtalte bl.a. nazismen som en fredsbevægelse.³⁰² Ud over denne nye oplysning meddelte landslederen, at:

“Den Nationalsocialistiske Bevægelse vil overholde grundloven, da den er en lovlig politisk organisation. Men så snart nationalsocialisterne kommer til magten, da skal grundloven ændres radikalt. Herunder forklarede Riis-Knudsen, at nationalsocialismen i dag er det eneste rigtige demokrati, der findes. Han mener, at Danmarks folkestyre i dag er fup, da det ikke er folket, der styrer landet.”³⁰³

Riis-Knudsen udtalte sig til Frede Farmand i form af et interview til brug for en reportage. I september 1984 havde to PET-folk en samtale med bevægelsens nye

299 PET, personsag: ”Vedr. gennemsyn af bestillingsliste fra forlaget NORDLAND [...] for at få vurderet, om nogle af bøgerne indeholder antisemitisme”, 30. juni 1982.

300 PET, personsag: ”Vedr. undersøgelse af bogen ”Die Zionistischen Protokolle” for at finde antisemitiske afsnit/sætninger”, 1. juni 1983; PET, emnekartotek: ”Nazisme, foreninger, Danmarks Nationalsocialistiske Ungdom (DNSU)”, notits 14. april 1983 samt 9. juni 1983. Region II havde således mistanke om en overtrædelse af straffelovens § 266 b.

301 PET, personsag: ”telegramkopi PET til [-]”, 9. marts 1984.

302 PET, personsag: ”Vedr. landsmøde den 7. april 1984 for Dansk Nationalsocialistisk Bevægelse”, 12. april 1984.

303 Ibid., s. 1-2. Referatet af samtalen fandt støtte i en båndoptagelse af samtalen, som formentlig udformede sig som et interview: Ibid.: ”Vedr. samtale mellem FREDE og RIIS-KNUDSEN den 10/4 1984 angående LANDSMØDET i Esbjerg den 7/4 1984”.

organisationssekretær, som havde kontakten PET i anledning af rygter i pressen om, at en udenlandsk agent havde opholdt sig i Danmark i 1977 (jf. ovenstående). Organisationssekretæren ønskede at overbevise PET om, at DNSB arbejdede på lovligt grundlag. Uden at gå i detaljer med medlemmer og navne forklarede han om partiets aktiviteter og ideologi. Han afviste, at Holocaust havde fundet sted, og fremkom med stærkt antisemitiske udtalelser. PET konkluderede af samtalen, at:

“Det mest åbenlyse resultat af samtalen skal ses i ideologien, der synes at bekræfte tidligere antagelser om, at DNSB med RIIS-KNUDSEN som landsleder kører en politisk blødere linie.

Det fremgår, at de tilslutter sig Hitlerlinien i modsætning til de i BRD kendte naziterrorgrupper, der beskylder Hitler for at have forrådt national-socialismen, da han udryddede SA-lederne i 1934.”

PET formodede, at organisationssekretæren stod bag de nyoprettede afdelinger i Helsingør og Sønderborg, ligesom han også blev noteret som redaktør af DNSB-tidsskriftet *Nationalsocialisten*. Selvfølgelig formodede, at medlemstallet fortsat var minimalt, konstaterede man nu en stigende nazistisk aktivitet.³⁰⁴

I midten af 1980'erne synes bevægelsen at have samlet lidt flere kræfter omkring sig. Samtidig rustede PET sig stærkere med hensyn til indhentning fra DNSB. Man noterede sig således på et møde i 1985 mellem sagsbehandlere fra regionerne, at der havde fundet bombesprængninger sted mod jødiske institutioner i København, og at der var grund til opmærksomhed over for de kendte antisemitiske miljøer. Man bed også mærke i, at nazisterne i almindelighed var blevet styrket både organisatorisk og medlemsmæssigt.³⁰⁵ Som andetsteds omtalt hvervede PET i 1985 Frede Farmand som kilde, samtidig med at denne optog en regelmæssig kontakt til bl.a. Povl Heinrich Riis-Knudsen. De ledende to-fire skikkelser i bevægelsen var registreret med personsager, mens man på organisationssagen søgte at identificere de personer, som optrådte som interesserede eller sympatisører.

304 PET, personsag: ”Vedrørende Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse (DNSB)”. PET, personsag: ”Emne: Møde den 3/9 1984 med organisationssekretær i DNSB, Jørgen Nielsen”, 27. september 1984.

305 PET, administrativ sag: ”Vedr. referat af møde i Århus den 8. oktober 1985 for sagsbehandlere af uro-stof i regionerne”, 10. oktober 1985.

Riis-Knudsens politiske oplæg rettede sig endnu i 1985 mod at vinde en langsom accept af nationalsocialismen ved bl.a. plakatoptagning, løbesedler, læserbreve, indlæg af løbesedler i biblioteksøger og almene personlige samtaler. Han opfordrede også til, at man søgte ind i andre organisationer, hvor man mente, at der kunne befinde sig folk, som kunne blive nationalsocialister. Bestræbelsen gik også på en organisatorisk ekspansion, så DNSB fik flere afdelinger og først og fremmest en intensivning af bestræbelserne i hovedstadsområdet.³⁰⁶ I 1986 fremkom der oplysninger om, at DNSB havde rettet en kampagne mod medlemmer af Fremskridtspartiet i Københavnsområdet.³⁰⁷

Bevægelsen synes at have udvist nogen aktivitet i midten af 1980'erne. Således noterede PET i 1984, at personer, som i dagspressen indsendte læserbreve for eller imod flygtninge i Danmark, efterfølgende havde modtaget breve fra DNSB vedlagt et eksemplar af *Nationalsocialisten*.³⁰⁸ I midten af 1980'erne synes bevægelsen også at have rettet opmærksomheden mod yngre højreekstremister i København, hvor man i denne tid så fremvæksten af de såkaldte grønjakker. PET havde oplysninger om, at partiets organisationssekretær havde etableret forbindelse til nogle af grønjakkernes talsmænd på bl.a. Østerbro.³⁰⁹ Under titlen "Hvid By" fremkom *Kamptegnet* da også i juni 1987 med en støttemelding til fordrivelsen af, som man skrev, de "racefremmede".³¹⁰

PET noterede i en kort oversigt i 1985, at DNSB's stigende engagement syntes at fortsætte. PET bemærkede dette i en notits fra 1986. Man kendte til lokalafdelinger i København, Brøndby Strand, Helsingør, Odense, Aalborg og Århus, og til at lokalafdelinger var under oprettelse i Fredericia/Vejle/Kolding og Nivå. Medlemstallet var efter PET's vurdering steget til 300.³¹¹ Man noterede sig først og fremmest forlags- og propagandaaktivitet. Men man var dog stadig meget opmærksom på, om der skulle eksistere kontakter mellem DNSB og Forbundsrepublikken med hensyn til smugling af nynazistisk litteratur over den dansk-

306 PET, emnesag: "Vedr. Uddrag af Povl Heinrich Riis-Knudsens [...] tale på DNSB's 2. landsmøde i Hillerød den 20. april 1985", 5. august 1985.

307 Peter Schmidt: "Ny-nazister i harnisk", *Søndagsavisen*, 24. august 1986.

308 PET, personsag: "Vedr. Danmarks National-Socialistiske Parti/Bevægelse", 13. august 1985.

309 PET, emnesag: "Vedr. D.N.S.B.'s evt. kontakt med 'Grønjakker'", 14. september 1987; Niels Westberg & Poul Gazan: "Grønjakker er med i nazi-partiet", *Ekstra Bladet*, 19. juli 1987; PET, emnesag: "Vedr. Kontakt mellem Danmarks Nationalsocialistiske Parti (DNSB) og Grønjakkebevægelsen i København", 21. september 1987.

310 "Hvid by", *Kamptegnet*, juni 1987.

311 PET, personsag: "Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse (D.N.S.B.)", udateret.

tyske grænse.³¹² I oktober 1985 observerede man et stiftende møde for en DNSB-afdeling i Odense. I mødet deltog bl.a. Riis-Knudsen sammen med otte andre personer, som søgtes identificeret.³¹³ Lignende indhentninger skete i den følgende tid, til tider med anvendelse af forskellige rum- og telefonaflytninger som blev bragt i anvendelse med godkendelse fra domstolene, hvor dette var fornødent.

Den hidtidige praksis med at følge DNSB via enkelte kilder, indsamling af skrifter og blade fra foreningen mv. foldede sig således ud fra den snævre kerne omkring Povl Heinrich Riis-Knudsen. Først i denne periode kan man tale om, at organisationsagen også rummer navne på personer, som ansås for A- eller B-medlemmer, abonnenter af Nationalsocialisten og sympatisører. Navnestoffet dækkede imidlertid fortsat blot omkring et dusin mennesker, hvoraf kun tre-fire personer havde egne personsager. Der skelnes ikke mellem A- og B-medlemmer i PET's optegninger i denne periode. Det var imidlertid tydeligt, at organisationen var i vækst. I 1986 vurderede en PET-medarbejder i regionsafdeling II, at DNSB havde otte mindre afdelinger med tilsammen ca. 350 medlemmer i Danmark. Man noterede, at de især var aktive ved plakatoophængning og propaganda mod indvandrere. Man forventede, at DNSB ville kaste sig ind i kommunalpolitik ved opstilling til kommunalvalget samme år.³¹⁴ På DNSB's landsmøde den 19.-20. april 1986 i Nordsjælland var der inviteret 70 personer, hvoraf ca. 50 – deriblandt mange yngre – deltog.³¹⁵ Aktiviteten var også voksende. Den 6. december 1986 modtog PET således fra en kilde meddelelse om et DNSB-regionsmøde i Randers. Modus var igen et diskret afholdt møde med anvendelse af den traditionelle nazistiske symbolik med faner og plakater, armbind osv. bag lukkede døre. Kilden rapporterede om navne på deltagerne, og at i hvert fald ti af deltagerne var unge.³¹⁶ Vurderingen af udviklingen hos de danske nazister var genstand for en drøftelse mellem repræsentanter for PET's Centralafdeling og efterforskere af det såkaldte uro-område i regionsafdelingerne i januar 1987. Repræsentanten for Centralafdelingens afdeling for dette område lagde her op til en øget opmærk-

312 PET, personsag: "Vedr. National Socialisme", 28. marts 1985.

313 PET, personsag: "Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses møde i Odense d. 6. okt. 1985", 10. oktober 1985.

314 PET, emnesag: "Vedr. referat af møde med...[navngiven udenlandsk tjeneste] den 14. marts 1986", pkt. 9, 10. april 1986.

315 PET, personsag: "Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses landsmøde den 19.-20. april 1986", 6. maj 1986.

316 PET, personsag: "Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses regionsmøde lørdag den 6. december 1986 [...]"; 10. december 1986.

somhed over for udviklingen og forklarede, at man på den måde ville kunne konstatere, hvor stor persongruppen var og således få mulighed for at redegøre herfor over for ministeren.³¹⁷

I 1987 tilgik der fra en aflytning en oplysning til PET om, at Riis-Knudsen og DNSB skulle have haft kontakt til den såkaldte Europæiske Bevægelse (EB) med bl.a. en fransk og en tysk nynazist, som tilstræbte en samling af de europæiske nynazistiske bevægelser. Riis-Knudsen m. fl. skal således have deltaget på det tredje førerting i Belgien. Angiveligt skal Riis-Knudsen også her have udtrykt ønske om at udgive et nyoplag af *Mein Kampf* i anledning af Adolf Hitlers 100-års fødselsdag.³¹⁸ Man noterede sig også i 1987, at Riis-Knudsen og organisationssekretæren begge deltog i Rudolf Hess' begravelse.³¹⁹ Frem til det tyske politiske håndhævelse af forbudet mod nazistiske marcher i 1994 blev de årlige minde-marcher i anledning af Rudolf Hess' dødsdag den 17. august 1987 en tilbagevendende lejlighed for DNSB til at markere sig og knytte forbindelser til europæiske ligesindede.

På organisationens fjerde førerting den 27.-29. marts 1987 i Waging am See i Forbundsrepublikken blev Riis-Knudsen valgt som ny leder af Den europæiske Bevægelse, som var uden ledelse, da den tyske leder afsonede en fængselsstraf i Vesttyskland. Baggrunden var ikke alene Riis-Knudsens funktion som generalsekretær i WUNS, men også at denne nød tætte forbindelser til Michael Kühnens organisation ANS/OA. Han havde således efter sit valg som leder møder med to kontakter i Vesttyskland. Efter det oplyste skulle Riis-Knudsen også have givet udtryk for et ønske om at intensivere samarbejdet med de vesttyske nynazistiske organisationer og om at samle alle nationalsocialistiske grupper i bevægelsen i en samlet blok under sin ledelse.³²⁰

Riis-Knudsen indkaldte i 1987 deltagere fra en række neonazistiske organisationer i Europa til førerting i Danmark den 26.-27. september 1987. Tilsyneladende var det planlagt som et politisk-ideologisk møde, men blev siden hen ændret til et mere organisatorisk møde. Man drøftede bl.a. den internationale situation, arbejdet i de forskellige lande og debatterede, hvordan arbejdet i frem-

317 PET, administrativ sag: "Vedr. referat af møde i Århus den 22. januar 1987 for sagsbehandlere af uro-stof i regionerne", 13. februar 1987.

318 PET, personsag: bilag 92, telegram, 12. august 1987.

319 PET, personsag: "Vedr. Rudolf Hess' død og begravelse", 14. september 1987.

320 PET, emnesag: "Vedr. D.N.S.B.'s internationale samarbejde med højreekstremistiske organisationer", 11. februar 1988.

tiden kunne samordnes. Der blev på mødet nedsat en kommission, som skulle tegne organisationens ideologiske linje og lægge rammerne for den interne organisation. Formand for kommissionen blev Riis-Knudsen. Det oplystes imidlertid kort efter, at Den Europæiske Bevægelse var blevet nedlagt, og at Riis-Knudsen i stedet søgte at integrere medlemsorganisationerne i WUNS.³²¹ Formentlig var der tale om en overtagelse af dette konkurrerende højreekstremistiske netværk. Der var tale om et betydeligt karrierespring for Riis-Knudsen, som allerede i 1980 var blevet generalsekretær for WUNS, men som nu kunne henviser til at have en væsentlig del af de europæiske højreekstremistiske grupperinger bag sig inden for denne organisation. Baggrunden var, formodede PET, at flere medlemsorganisationer samtidig ønskede WUNS ledet af Riis-Knudsen, som hidtil havde været generalsekretær, mens verdensføreren havde været amerikaneren Matthew Kohl. De internationale deltagere i det pågældende møde var åbenbart enige om, at Kohl ikke var den rigtige leder, da han bl.a. havde hævdet Hitlers guddommelighed, og da man ikke mente, at nationalsocialismen kunne ledes fra USA. Helt enige om dette skifte synes deltagerne ikke at have været. Flere var ikke tilbøjelige til at indtræde i WUNS, som man forbandt med publikations- og ideologisk virksomhed, og da man frygtede, at dette ville hindre fortsættelsen af en aktivistisk, paramilitær bevægelse af den art, som EB hidtil havde ønsket at følge.³²² I sin årsberetning for 1987 lagde PET nogen vægt på udviklingen på den yderste højrefløj:

“På den yderste højrefløj er det kun Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse (DNSB), der har manifesteret sig i et sådant omfang, at det har haft nogen indflydelse på den politiske opinion. Bevægelsen har i 1987 udvist stigende aktivitet, hvilket har resulteret i et stigende medlemstal og en mere landsdækkende struktur.”³²³

Man noterede også, at DNSB i kraft af sin leder spillede en markant rolle i det europæiske nazistiske netværk, og at der var planer om opstilling til kommunevalget.³²⁴ Samme år synes PET at have oprustet sin indsats i forhold til nazisterne i regionerne. På et møde mellem sagsbehandlerne blev der lagt op til

321 PET, personsag: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse (D.N.S.B.), [...]”, telex, 15. december 1987; PET, kildesag: ”PET Vedr. oplysninger omkring DNSBs deltagelse i ’Det 5. foretning’, afholdt weekenden den 26.-27. september 1987...”, 5. oktober 1987.

322 PET, personsag: ”Vedr. D.N.S.B.’s internationale samarbejde med højreekstremistiske organisationer”.

323 PET, administrativ sag: ”Årsberetning 1987 for Politiets Efterretningstjeneste”.

324 Ibid.

øgede indhentninger for i hvert fald en foreløbig periode for at kunne danne sig et indtryk af nazisternes styrke. Formentlig har der været tale om en instruks fra ledelsen. Repræsentanten nævnte således, at man med en forbedret indhentning ville være i stand til at redegøre for sagen over for ministeren. Det var da også formeningen, at man ikke skulle undervurdere fænomenet, som antoges at ville øges i takt med flygtningediskussionerne i den danske offentlighed.³²⁵

Samtidig begyndte DNSB at fylde mere i den offentlige debat. Et forvarsel fik man i 1985, da nazisterne havde held til at producere en udsendelse på DR's Båndværkstedet. Oplysningerne om den planlagte udsendelse, "Nationalsocialismen – det er selve livet", resulterede i kraftige opfordringer til DR's ledelse og til regeringen om at stoppe udsendelsen. Bag disse opfordringer stod bl.a. Socialdemokratiets daværende finanspolitiske ordfører, Mogens Camre, som mente, at radiodirektøren gjorde sig skyldig i en "absurd fejltolkning" af ytringsfrihedsbegrebet.³²⁶

I påsken 1987 gav Riis-Knudsen på Aalborg banegård et stomfuldt pressemøde, hvor man annoncerede ambitionen om, at DNSB skulle stille op til kommunalvalget i 1989. Disse oplysninger blev ifølge pressen fulgt med trusler mod de fremmødte journalister, hvis de ikke skrev positivt om nazisterne, og med stærkt racistiske udtalelser. Dette gav anledning til, at redaktør Povl Nørager indgav politianmeldelse mod partiets organisationssekretær som ansvarshavende redaktør på *Nationalsocialisten* for i bladet at have bragt en række udtalelser i strid med den såkaldte racismeparagraf i straffeloven (§ 266 b). I 1987 rettede advokaten for Povl Nørager endvidere henvendelse til Folketingets Retsudvalg og opfordrede til, at man i overensstemmelse med sine internationale forpligtelser tog skridt til at forbyde foreninger, som fremmede eller tilskyndte til racediskrimination, i særlig grad DNSB.³²⁷ Denne henvendelse blev fulgt op af en opfordring fra MF Arne Melchior til justitsminister Erik Ninn-Hansen den 22. februar 1988 om at indlede en undersøgelse af DNSB med henblik på en opløsning af foreningen efter grundlovens § 78. Ninn-Hansen svarede, at statsadvokaten i Aalborg havde

325 PET, administrativ sag: "Vedr. referat af møde i Århus den 22. januar 1987 for sagsbehandlere af uro-stof i regionerne", 13. februar 1987.

326 "Stop Nazi-program", *Aktuelt*, 8. juli 1985.

327 PET, emnesag: H. Mogensen til Folketingets Retsudvalg, 12. juni 1987. "Retsudvalg skal hindre nyt nazi-parti", *Frederiksborg Amts Avis*, 14. juni 1987. Arne Melchior's initiativ udsprang af udtalelser fra Povl Heinrich Riis-Knudsen om, at indvandrere og adoptivbørn skulle hindres i at formere sig. "Nazi-chef: Han kan bare tage til Israel", *Ekstra Bladet*, 23. februar 1988. *Ibid.*, "Melchior vil have nazister forbudt".

indledt en undersøgelse af, hvorvidt der med den nazistiske propaganda var tale om en overtrædelse af Straffelovens § 266 b (racismeparagraffen), og at han af principielle årsager ikke kunne tage stilling til, om en forening skulle opløses, da dette efter grundloven skulle ske ved en domstolsafgørelse.³²⁸

Statsadvokaten fremlagde i juli 1988 sin vurdering, som byggede på politirapporter om DNSB fra hele landet, men ikke på materiale fra PET. Statsadvokaten byggede bl.a. sin beslutning på betænkningen, som overvejede eventuelle lovændringer som følge af Danmarks ratifikation af FN's konvention om afskaffelse af racediskrimination. Betænkningen bemærkede dog hertil, at der var et forbehold i konventionen med hensyn til, at der i det enkelte land kunne ligge en konflikt mellem ønsket om at bekæmpe raceforfølgelse og ønsket om at respektere borgernes ret til at give udtryk for deres anskuelser.³²⁹

“Forbeholdet blev indsat på foranledning af de nordiske lande, der særligt fremhævede, at menings- og ytringsfriheden samt forenings- og forsamlingsfriheden må respekteres, også ved lovgivning mod racediskrimination.

Af betænkning 553/1969.26 fremgår det endvidere, at det under udvalgets drøftelser har stået fast, at det ville være i modstrid med den i de nordiske lande rådende opfattelse af ytringsfriheden, om man kriminaliserede enhver udtalelse af forestillinger om racemæssig overlegenhed eller udtryk for racehad.”³³⁰

Statsadvokaten byggede videre på den hidtidige praksis, hvor DNSB flittigt havde givet anledning til efterprøvelse af racismeparagraffen. I 1985 havde man således opgivet en efterforskning mod *Nationalsocialisten* med henvisning til, at de relevante passager var for generelle. I 1987 havde rigsadvokaten tiltrådt, at der ikke blev foretaget videre i anledning af, at DNSB havde udgivet *Zions vises protokoller*. Begrundelsen var, at der nok i bogen fremsattes beskyldninger mod det jødiske folk, men at der ikke med tilstrækkelig sikkerhed var tale om udsagn, hvorved jøderne forhånes, trues eller nedværdiges. Efter en vurdering af det indhentede materiale – dvs. diverse tryksager fra DNSB – nåede statsadvokaten frem til en lignende konklusion: at der ikke var grundlag for tiltalerejsning.³³¹ Som det fremgår af de indledende bemærkninger om baggrunden for racisme-

328 PET, emnesag: A. Melchior til E. Ninn-Hansen, 22. februar 1988. Ibid., bilag 9: Erik Ninn-Hansen til A. Melchior 26. februar 1988 samt ibid.: A. Melchior til E. Ninn-Hansen 24. februar 1988.

329 PET, emnesag: ”Statsadvokaten i Aalborg”, 1. juli 1988.

330 Ibid.

331 Ibid.

paragraffens tilblivelse, måtte der på dette tidspunkt være tale om en praksis, som ikke alene var mere lempelig end det egentlige hensyn, som lå bag racismeparagraffens vedtagelse, men også mindre streng end praksis i forbindelse med domfældelsen af de tiltalte for antisemitiske ytringer i 1938 før racismeparagraffens vedtagelse. Situationen rummede ellers paralleller til situationen i 1935-38, idet DNSB og Nordland Forlag udfoldede en systematisk antisemitisk propaganda, som udløste stærke modreaktioner i civilsamfund og fra danske politikere.

De mange anmeldelser var udtryk for en begyndende samfundsmæssig reaktion mod nazisternes forsøg på at manifestere deres eksistens. I 1987 havde nazisterne således planer om at deltage i det kommende kommunalvalg i 1989 i bl.a. Aalborg og København. Dagbladet *Information* skrev i den anledning, at det var første gang siden 1943, at et nazistisk parti havde stillet op til valg i Danmark. Dagbladet bemærkede også organisationssekretærens udtalelser om, at baggrunden for dette skridt var, at DNSB havde haft medlemsmæssig ekspansion.³³²

DNSB var i 1988 vokset fra en lille håndfuld personer til en egentlig landsdækkende, men stadig medlemsmæssigt fåtallig organisation. Ud over ledelsen omkring Riis-Knudsen i Aalborg fandtes der afdelinger i Aalborg og Randers (Århus havde nu ingen afdeling), Odense, Greve, Lyngby, to afdelinger i København og en afdeling i Sorø under ledelse af Albert Larsen.³³³ Fra DNSB's landsmøde i Alsted forsamlingshus den 8.-9. oktober 1988 modtog PET kildeoplysninger om, at DNSB nu sigtede på opstilling til kommunalvalget i 1989. Man ville åbenbart manifestere sig under mottoet: "Et grønt Danmark – for hvide mennesker" samt "Racisme – er kærlighed til Danmark". Der var mødt en ca. 50 personer op, og man var indstillede på at forsøge opstilling i Aalborg, København og Sorø.³³⁴ PET havde nu på DNSB-sagen syv fremtrædende DNSB-medlemmer, der var registreret med egne personsager. Riis-Knudsens beretning afspejlede fremgang for bevægelsen især i hovedstadsområdet og på Sjælland. Formentlig var der tale

332 U. Elbæk & M. Hansen: "Nazisterne i Danmark danner kamporganisation", *Information*, 20. juli 1987.

333 PET, personsag: "Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses opbygning og organisationsstruktur", 7. juni 1988.

334 PET, personsag: "Vedr. DNSB's landsmøde i Alsted Forsamlingshus i weekenden 8.-9. oktober 1988", 4. november 1988.

om organisationsarbejde ved Albert Larsen og Jonni Hansen, som forskubbede organisationens hovedvægt fra det jyske mod hovedstaden og Sjælland.³³⁵

Albert Larsen markerede sig snart som en aktiv politisk kraft for DNSB og blev i løbet af kort tid den uformelle nr. to i DNSB efter Riis-Knudsen. Kort efter at Riis-Knudsen havde glædet sig over indmeldelsen af den tidligere fremskridtsmand og over dennes organisatoriske kræfter, kom det imidlertid til et brud. Der var tilsyneladende tale om en konflikt, som skyldtes, at Riis-Knudsen havde ladet optage en græker i DNSB, og at Albert Larsen med flere betonedede, at DNSB skulle være et rent dansk foretagende. Derudover var der også tale om uenighed om en række af bevægelsens punkter, som Larsen ønskede ”blødt op”. Bruddet, hvis reelle årsager næppe kan klarlægges, åbnede imidlertid også for muligheden for, at der omkring Albert Larsen blev grundlagt et konkurrerende højreekstremistisk parti.³³⁶

En af de få, men også vanskelige kilder til forståelsen af PET’s trusselvurdering i forhold til DNSB er de bevarede retsanmodninger om domstolsgodkendelse af forskellige former for indhentning. Disse anmodninger var i reglen – ligesom mange af samme type rettet mod visse andre organisationer – begrundet i en mistanke om, at de berørte personer kunne tænkes at overtræde straffelovens § 114. Man nævnte således i en sådan anmodning fra 1985 vedrørende en af de ledende figurer i DNSB, at vedkommende var den øverste ansvarlige for aktioner og kampagner, som blev iværksat af DNSB. Der henvistes her til flere eksempler på aktioner, som mistænkttes at have voldelige hensigter, samt til voldeligt ladede og hadefulde udtalelser om indvandrere eller om bevægelsens politiske modstandere.³³⁷

Retsanmodningerne henviste flere gange til landslederens udtalelser i en sluttet kreds. PET interesserede sig således for, om landslederens benægtende udtalelser om DNSB’s involvering i voldshandlinger kun var på skrømt, og for, om man i bevægelsen spekulerede i *pro forma* udtalelser om lovlighed, mens man samtidig uofficielt opmuntrede medlemmerne til på egen hånd at begå voldshandlinger eller ulovligheder. Ved en lejlighed bemærkede PET således en ledende persons opfordring til at blande glasskår i limen til plakater for at skade

335 PET, personsag: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses 5. landsmøde – afholdt den 8. oktober 1988 i Alsted Forsamlingshus...”, udateret.

336 PET, personsag: ”Vedr. Albert Larsens...udmeldelse af DNSB”, 27. februar 1989.

337 PET, kildesag: ”Vedr. forlængelse af [retsanmodning]”, 5 sider, 6. november 1985.

de personer, som forsøgte at rive plakaterne ned.³³⁸ På et møde i DNSB den 5.-6. oktober 1985 udtalte Riis-Knudsen angiveligt:

“D.N.S.B. er en lovlig organisation, og der er ikke noget, man hellere vil end sige: Ah, de bruger vold og så grundlovens § 78. Det vinder vi ikke noget ved. Hvad hver enkelt gør, det er organisationen aldrig ansvarlig for, og derfor må den enkelte selvfølgelig bruge sin fantasi, som den enkelte bedst kan. Det er derfor bl.a., at vi har sådan et dejligt løst medlemsforhold, hvor man ikke forpligter sig til noget. Bladet kan da også omadresseres til Vridsløse. Det er ikke noget problem. Det skal bare være sådan, at af princip deltager organisationen ikke i sådan nogle ting, men der skal jo være plads til det private initiativ også.”³³⁹

Om bevægelsens arbejdsmetoder hed det bl.a., at:

“...for grunden til at vi kan trives, og vi har rige muligheder i dette samfund, derfor er det et svagt samfund, svagt samfund i opløsning. Og alle de støtteordninger, de har fundet på, der gælder de røde, kan vi også bruge. Det er kun et spørgsmål om at blive organiseret rigtigt, og få fat i hvor vi kan sætte ind. Det er sådan noget, vi sidder og arbejder med og pusler med.”³⁴⁰

I 1985 bestyrkedes PET's formodninger om en skyggeagtig illegalitet hos visse DNSB-medlemmer, hvilket gav sig udslag i en retsanmodning, hvori der henvises til bl.a. rygter om våbentræning, forbindelser til grønjakkerne, kontakter til udenlandske nazister (herunder mistanke om våben- og sprængstofsugling) samt mistanke om forbindelse til to bombe-sprængninger mod jødisk ejendom i København den 15. september 1985.³⁴¹ Denne opfattelse synes at være blevet skærpet hos PET, da man i 1987 anmodede om kendelse til visse efterforsknings-skridt, og henviste til, at:

“Det formodes, at der er etableret et snævert samarbejde i et hidtil ukendt omfang mellem 13 landes neonazistiske organisationer, og at Danmark er blandt deltagerne i dette nye europæiske nazisamarbejde, idet den tyske leder af ANS/NA har direkte forbindelse til RIIS-KNUDSEN og D.N.S.B.”³⁴²

338 Ibid.

339 PET kildesag: ”Vedr. forlængelse af [retsanmodning]”, 9. oktober 1985.

340 PET kildesag: ”Vedr. forlængelse af [retsanmodning]”, 6. november 1985.

341 PET, kildesag: ”Vedr. forlængelse af [retsanmodning]”, 3. oktober 1985.

342 PET, personsag: Retsanmodning, 23. februar 1987.

Heri henvises også til de to bombesprængninger og til de danske nazisters rolle i WUNS samt til kontakterne til grønjakkerne.³⁴³ Ved udgangen af 1980'erne synes PET således at have næret en vis bekymring for, at den nazistiske bevægelse havde bevæget sig i en mere militant retning.

343 Ibid.

3. PET'S KILDER I DNSB

PET havde i 60'erne og 70'erne et par kilder med tilknytning til den nazistiske bevægelse i Danmark. Kildesituationen forbedredes dog markant i 1980'erne med hvervningen af Frede Farmand Rasmussen. I dette kapitel redegøres der for PET's kilder og i særlig grad for omstændighederne omkring hvervningen af Frede Farmand. PET's forbindelse til nazisten Albert Larsen er beskrevet nedenfor i afsnittet om Partiet De Nationale.

Frede Farmands forbindelse med PET tager sin begyndelse i maj 1979 med en henvendelse fra Frede Farmand til først PET og senere FE med oplysning om, at der skulle være planlagt et voldeligt anslag mod den engelske dronning Elizabeths besøg i Århus. Farmand havde i første omgang henvendt sig til politigården i Århus for at komme i tale med PET's derværende afdeling. Da denne henvendelse ikke gav resultat, kontaktede han FE, som foranledigede, at Farmand blev opsøgt af en vicekriminalkommissær fra PET. Det fremgik under samtalen, at Farmand havde foretaget research for flere dagblade, og at han i den forbindelse havde talt med en nordirer, som efter Farmands opfattelse var i besiddelse af våben, der skulle sættes ind under en aktion mod dronningebesøget den 18. maj 1979. Under samtalen blev Farmand ringet op af en af arrangørerne af en demonstration, som skulle finde sted i anledning af dronningens besøg. Det fremgik af denne telefonsamtale, at demonstrationen var en fredelig protest mod briternes behandling af IRA-fangerne i Maze-fængslet i Nordirland. Foruden den pågældende arrangør var demonstrationen anmeldt af Poul Vinther Jensen, der senere blev aktiv i Den Danske Forening.³⁴⁴ PET's reaktion var en kende forsigtig med hensyn til, hvilken vægt man kunne lægge på Farmands mistanker. Men man noterede sig dog i meldingen tilbage til Centralafdelingen i København, at:

344 PET, kildesag: Vedr. Projekt FAKTA, 14. maj 1998.

“rasmussen var tilsyneladende ret velinformeret om alt – baade af aktuel men ogsaa af mere almen interesse – og han har lovet at holde os orienteret om ting af interesse i forbindelse med dronningebesoeget.”³⁴⁵

Frede Farmand havde efter faderen arvet en båndsamling fra bl.a. radioteatret og med den en interesse for at bevare dokumentation fra radio og tv. I 1984 havde Farmand optaget 53.500 udsendelser fra bl.a. Danmarks Radio. I årene 1983 til 1985 arbejdede Frede Farmand på at etablere Kulturhistorisk Fonds-arkiv som hjemsted for disse samlinger, og på at opbygge et samarbejde mellem DR, Statsbiblioteket i Århus og sin egen samling.³⁴⁶

Frede Farmand. Billedet fra 1994 er taget under et af Farmands mange foredrag om nazismen i Danmark. Farmand var leder af Kulturhistorisk Fondsarkiv, som samarbejdede med diverse medier, og desuden en af PET's vigtigste kilder på den yderste højrefløj. Han deltog bl.a. i en indhentningsoperation rettet mod Nordland Forlag 1988-1991. Farmand kom senere i konflikt med PET, som han mente havde lækket oplysninger om ham til pressen (Nordfoto, Arbejdermuseet og ABA).

I januar 1984 tog en PET-medarbejder fra Region II kontakt til Frede Farmand i den hensigt at skaffe sig oplysninger om DNSB og Povl Heinrich Riis-Knudsen,

345 PET, kildesag; Bilag 1: telex 17. maj 1979.

346 Ibid., bilag 5: Rapport vedr. privat til Mimi Jakobsen og privat til Peter Duetoft, 7. december 1985; ”Frede optager alt fra DR for at sikre Danmarks kulturhistorie”, *Århus Onsdag*, 25. januar 1984.

som Farmand kendte, siden han og Riis-Knudsen i 1970'erne havde stiftet bekendtskab med hinanden på Aarhus Universitet. Farmand var af denne grund interessant for PET, men også hans interesse for indsamling af materiale om DNSB, Partiet De Nationale ved Albert Larsen og Nationalpartiet Danmark ved Kaj Vilhelmsen gjorde ham til en nyttig kontakt for Politiets Efterretningstjeneste. Det hedder i PET-medarbejderens vurdering, at "Hans indsamling af oplysninger har medført en evne til at have "fingeren paa pulsen" i kulturelle og politiske begivenheder"³⁴⁷

I tiden, der fulgte, var der flere kontakter mellem den pågældende PET-medarbejder og Farmand, hvor sidstnævnte bl.a. forsynede PET med båndoptagelser med Riis-Knudsen. Det var sikkert på den baggrund, at Frede Farmand den 24. april 1985 af afdelingen søgtes godkendt som kilde i PET og fik tildelt et kodenavn. Godkendelsen skete på grundlag af et skriftligt oplæg fra PET-medarbejderen. Som formål anførtes: "At skaffe viden omkring Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse og om personen Povl Heinrich Riis-Knudsen". Redegørelsen fremlagde udførligt, hvordan kontakten til Frede Farmand var opstået, kvaliteten af hans informationer samt muligheden for via Farmand at skaffe sig flere oplysninger om de danske nazister. En påtegning på dokumentet tyder på, at politimester Henning Fode har godkendt kildeforholdet.³⁴⁸ Under Kommissionens afhøring havde Fode en præcisering i forhold til PET's redegørelse vedrørende Frede Farmand:

"Vidnet er enig i angivelsen i "den blå rapport" om, at Anders Nørgaard var penetrant. En penetrant er både en person, der sættes ind i en organisation, og én, der hverves i en organisation tæt på toppen. Frede Farmand var efter vidnets opfattelse ikke penetrant, men kilde. Frede Farmand var ikke tilknyttet en organisation og blev heller ikke placeret i en organisation."³⁴⁹

På dette tidspunkt var Niels Madsen departementschef i Justitsministeriet. Justitsminister var Erik Ninn-Hansen. Det er korrekt, når *Den Blå Rapport* kon-

347 Ibid., bilag 5: telex til PET's Centralafdeling, udateret.

348 PET, kildesag: "Vedr. godkendelse af kilde, 21. marts 1985". En telex fra kildeføreren i region II udlægger sagen således, at Frede Farmand var blevet godkendt som kilde af regionsafdelingslederen. Jf. PET, kildesag: telex til PET, Centralafdelingen, udateret. Det må vel – jf. ovennævnte dokument af 21. marts 1985 – forstås således, at det var regionsafdelingslederen, som efter godkendelse fra Centralafdelingen meddelte sagsbehandleren, at der var grønt lys for at benytte Farmand som kilde.

349 RB: Henning Fode, 24. april 2001.

staterer, at det ikke af sagens akter fremgår, hvorvidt Justitsministeriet eller den daværende justitsminister blev underrettet om et kildeforhold mellem PET og Frede Farmand. Motivet, som blev angivet, var Frede Farmands indgående kendskab til nazistiske kredse.³⁵⁰ Mere præcist angiver en intern redøgørelse fra to involverede PET-medarbejdere, at:

“Grunden var, at der fra udlandet blev forespurgt på nazistiske aktiviteter i Århusområdet. Der blev peget på Frede som den person, der muligt kunne bidrage med oplysninger. Det viste sig hurtigt, at Frede var leveringsdygtig i mange relevante oplysninger for PET.”³⁵¹

Fra 1986 knyttede en anden medarbejder ved Århus-afdelingen kontakt til Frede Farmand. Denne medarbejder beskæftigede sig med højrefløjen og modtog gennem en årrække en række oplysninger fra Farmand om organisationer på den politiske højrefløj samt fra enkelte venstrefløjsgupper.³⁵² Daværende kriminalinspektør i PET Per Larsen erindrer kilden:

“På ny adspurgt om Frede Farmand forklarede vidnet, at Frede Farmand nok var mere aktiv end de sædvanlige kilder, og der var en tæt og hyppig kontakt til ham. PET forsynede ham bl.a. med bånd, og han fik sine udgifter for sit arbejde for PET dækket. Det er vidnets indtryk, at Frede Farmand selv havde en meget stor interesse i at dyrke højrefløjen og specielt nynazisterne og afdækningen heraf.”³⁵³

I september 1987 blev samarbejdet mere formaliseret, idet der blev indgået aftaler om afregning med Frede Farmand for dennes fremskaffelse af oplysninger for PET's Århus-afdeling. I første omgang aftaltes en timeafklønning på 100,- kr. pr. time med godtgørelse for faste udgifter som telefon, rejser og abonnemeter. Midt i 1988 ændredes aftalen til en fast honorering på 1.500,- kr. pr. måned med godtgørelse af udgifter. I slutning af 1988 ændredes det månedlige honorar til 2.000,- kr. pr. måned for i midten af 1989 at slutte på 3.000,- kr. pr. måned.³⁵⁴ En

350 PET, *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed* (PET, 1998), s. 52.

351 PET, kildesag: Vedr. Oplysnings- og personbeskrivelse af Frede Farmand, 8. april 1999.

352 PET, kildesag: Vedr. kort beskrivelse af...indhentningsområder/arbejdsområder fra 1986 til august 1997, 23. februar 1998.

353 RB: Per Larsen, 6. maj 2003.

354 PET, kildesag: Vedr. kort beskrivelse af Farmands indhentningsområder/arbejdsområder fra 1986 til august 1997. Dokumentet er afklippet den sidste halve side og er derfor uden påtegning og dato. Øverst er dog anført datoen den 24. februar 1998. Da dokumentet er sprogligt meget lig ovenfor citerede dokument af 23. februar 1998 er forfatteren givetvis også her en af kildeførerne i region II.

opgørelse fra 1998 viser, at Frede Farmand i alt modtog 501.720,65 kr. i vederlag.³⁵⁵

Kildeføring

Kildeføringen fandt sted i den form, at Farmands kontaktperson i PET's Århus-afdeling mødtes med denne på Frede Farmands hjemadresse ca. tre gange om ugen. Hans deltagelse i møder blev på forhånd godkendt af PET's Centralafdeling i København, ligesom formålet med deltagelsen og honorering også på forhånd var fastsat efter aftale med PET's centrale ledelse i København. Materialerne blev i reglen afleveret med en kopi til Århus-afdelingen og en til København. Materialeudgifterne blev afholdt af Århus-afdelingen og afregnet direkte med bilag for diverse udgifter. De bandede telefonsamtaler blev sendt til København til sagsbehandling og efter gennemlytning og sletning tilbageleveret til Frede Farmand til genbrug. Modsat den gængse procedure blev der ikke skrevet kildeferater fra møderne med Farmand, og der blev ej heller oprettet en kildemappe over det indsamlede materiale, der blev lagt på emnesagerne. I det hele taget blev Farmands mundtlige oplysninger fulgt op med en opfordring til at fremskaffe dokumentation for oplysningerne f. eks. ved båndoptagelser.³⁵⁶

Karakteren af Frede Farmands forbindelse med PET var, som det her antydes, af en art, som det kan være vanskeligt at fastlægge entydigt. Meget tyder på, at det også i datiden har været svært for hans kontakter i PET's Århus-afdeling at fastlægge hans status i forhold til afdelingens indhentningsarbejde. I en redegørelse fra den 8. april 1999 redegør de to PET-medarbejdere fra Århus-afdelingen, som varetog forbindelsen med Frede Farmand, for, hvordan kildeføringen for denne antog en ganske særlig karakter. Dette forklares af de to PET-medarbejdere med henvisning til Frede Farmands særlige personlighed, et stort behov fra dennes side for meget tæt og hyppig kontakt til kildeføreren samt det, som i redegørelsen fremstår som en vanskelighed ved at skelne mellem spekulative og faktuelle oplysninger i de informationer, som man modtog fra Farmands side.³⁵⁷

355 Justitsministeriet, departementschefens pengeskab: Projektgruppe Fakta, Fakta Materiale, Briefingmappe til Birgitte Stampe, 1998: "Fakta-Situationsrapport til vicerigspolitichef Birgitte Stampe 27. februar 1999".

356 PET, kildesag: Vedr. beskrivelse af kildeføring af Frede Farmand Rasmussen, 27. marts 1998.

357 Ibid., Vedr. oplysnings- og personbeskrivelse af Frede Farmand, 8. april 1999.

“Den normale procedure i sikker kildedrift var ikke mulig, så kontakten mellem Farmand og sagsbehandleren i PET blev primært formet som en åben privat kontakt ud fra hensynet til, at det normalt var kilden, der skulle beskyttes. Dette krav havde Farmand ikke, og opfattelsen i PET blev da også, at en afsløring forårsaget af Farmand selv udelukkende ville skade ham selv. Kort sagt var det ikke muligt at strukturere kontakten til Farmand i jævnlige forud aftalte møder, da han faktisk kontaktede sagsbehandleren mange gange døgnet rundt. ... Møderne blev afholdt hos ham selv og han stillede ofte op på sagsbehandlerens private bopæle....Kildedriften blev ofte vurderet, hvor de negative forhold blev opvejet af de store mængder information, Farmand afleverede.”³⁵⁸

Føringen af Farmand blev endvidere strengere, da man mente, at ”Fredes fortolkninger var farlige”. Derfor stillede man strengere krav om dokumentation, og man søgte uden om ham at indhente oplysninger fra andre kilder. Det er sagsbehandlerens opfattelse, at Farmand viste tegn på at have svært ved at skille fiktion fra fakta.³⁵⁹

Farmand tillægges tillige ifølge de to kildeførere en vis stridbarhed, som skal have bragt ham på kant med flere tidligere samarbejdspartnere. Det gælder således Den Danske Forening. I slutningen af 1980'erne var Farmand ifølge redegørelsen optaget af indvandringen til landet og ”flirtede først med Søren Krarup og Jesper Langballe, og det endte med et egentligt engagement med Den Danske Forening”. Farmand skulle således under ”det fælles fodslag” med Ole Hasselbalch have fremstillet en video om sammenstødet mellem den kristne og den muslimske kultur. Man var imidlertid ikke i Den Danske Forening videre glade for resultatet, og det kom derpå til et brud. En af følgerne heraf var en fejde mellem Frede Farmand og Den Danske Forening, hvorunder Farmand søgte at påvise tætte relationer mellem den sidstnævnte forening og de danske nazister.³⁶⁰

Ifølge PET-medarbejdernes redegørelse gennemgik kildeføringen i forhold til Frede Farmand en udvikling over tid. I begyndelsen var kontakten begrænset, idet PET's kildefører blot var indstillet på at ”kigge ham over skulderen”. Samtidig hedder det, at kildeføreren i begyndelsen var utryk ved kilden, med hvem han flere gange fandt det nødvendigt at gennemgå PET's registreringsregler. Omkring 1986 blev det da besluttet at holde forbindelsen gennem to sagsbehandlere. Det resulterede imidlertid i, at kilden angiveligt spillede de to ud mod

358 Ibid.

359 Ibid.

360 Ibid.

hinanden. Derpå valgte man en form, hvor den ene sagsbehandler tog sig af den sociale kontakt, medens den anden varetog indhentningen af oplysninger. I 1988-89 overgik Farmand igen udelukkende til én sagsbehandler i PET.³⁶¹

Da man samtidig fra udlandet rettede henvendelse til PET for bl.a. at kaste lys på distribueringen af nazistisk propaganda fra Danmark, blev det besluttet at Farmand skulle bidrage til en endnu mere målrettet indhentning af oplysninger på højrefløjen. ”Der blev nu tale om, at Frede blev kørt i et fast struktureret kildeforhold, hvor han blev stillet konkrete opgaver.” Alligevel mente man, at det var nødvendigt løbende at vurdere kildedriften. Man var usikker på Farmands loyalitet, men mente stadig, at en afsløring af kildeforholdet ville belaste ham selv værre end PET.

“Det blev anført, at PET kunne kritiseres, hvis der ikke var blevet etableret kontakt til Frede, der som ingen andre havde adgang til oplysninger omkring højrefløjen i Danmark og i udlandet.”³⁶²

Der var altså tale om en afvejning af risikoen og kildens driftssikkerhed over for værdien af de oplysninger, som kunne indhentes ved et fortsat engagement. I forklaringen anslår de to politifolk i øvrigt også den mere generelle problematik med at skaffe pålidelige kilder i sådanne miljøer:

“Som det fremgår af ovenstående er det ikke problemfrit at være kildefører i PET med ekstremisme som sagsområde. Det er som at færdes i et minefelt og miljøerne kan være så betændte, at det er svært, ja ofte umuligt at finde den ”rene” person, der egner sig som kilde. D.v.s. skal kravet være en person, der er ufejlbarlig, så kan den pågældende ikke færdes i miljøet, der jo netop er kendetegnet ved at være på kant med det etablerede samfund.”³⁶³

Det skal her erindres, at oversigten over kildeføringen er forfattet af de to tidligere kildeførere i 1999, dvs. på et tidspunkt, hvor det i forholdet mellem Frede Farmand og PET var kommet til et brud. Kildeførerne bekræftede da også, at Frede Farmand havde været en nyttig kilde til den prioriterede indsats i forhold til højreekstremismen i 1980'erne. Man var opmærksom på, at Farmand viderebragte oplysninger til f. eks. pressen, og på at det var nødvendigt at sikre fuld

361 Ibid.

362 Ibid.

363 Ibid.

dokumentation.³⁶⁴ Risici og fordele blev ved flere lejligheder overvejet blandt kildeførerne:

“Adspurgt forklarede vidnet, at Frede Farmands troværdighed og arbejdsmetoder ofte blev drøftet, og hver gang kom de i PET til det samme resultat, hvorefter Frede Farmand fortsat kunne anvendes som kilde, så længe det ikke sikkerhedsmæssigt var et problem for PET, og det var Frede Farmands eget problem, hvis han eksponerede sig selv. Det afgørende var, at informationerne fra Frede Farmand kunne dokumenteres.

Der var ofte i PET diskussioner vedrørende Frede Farmands brug af de indsamlede informationer. Eksempelvis kan nævnes et møde i Sorø, hvor Frede Farmand efter aftale med Riis-Knudsen fotograferede fra mødet, og PET fik kopier af billederne, men 2 dage senere var et af billederne i Ekstra Bladet. Vidnet overværede en telefonsamtale mellem Riis-Knudsen og Frede Farmand, hvor Frede Farmand overfor Riis-Knudsen undskyldte sig med, at der havde været indbrud, og billederne var blevet stjålet. Vidnet har bebrejdet Frede Farmand, at han solgte til Ekstra Bladet.”³⁶⁵

Kildeføreren oplyste, at man satte sikkerheden i højsædet, og gav kilden besked på at holde sig fra det, hvis noget var sikkerhedsmæssigt uforvarsligt.³⁶⁶ Der blev også lagt vægt på, at alle oplysninger skulle kunne dokumenteres ved bånd eller papir. Der blev således afholdt debriefingsmøder med Farmand, hvor denne rapporterede, men ifølge kildeføreren lå hovedvægten for PET på det indhentede dokumentationsmateriale.

Indhentninger ved Frede Farmand blev drøftet på forhånd mellem kildeføreren og kilden. Ofte var kilden selv den udfarende kraft og henvendte sig med forslag eller med oplysninger. Ved PET-relaterede indhentninger drøftedes kildens deltagelse i f. eks. generalforsamlinger og lignende og hvilke oplysninger der evt. kunne skaffes. Forud for operationen lagdes et budget, og operationen blev stedse godkendt af chefen for regionsafdelingen.³⁶⁷

En meget stor del af oplysningerne fra Frede Farmand og af resultaterne fra hans operationer var båndoptagelser. Hvis disse båndoptagelser var ”interessante”, blev der lavet en udskrift. Bånd med relation til aktiviteter i region II blev

364 RB: PET-medarbejder, 20. september 2005.

365 Ibid.

366 Ibid.

367 Ibid.

aflyttet og evt. udskrevet i Århus, mens bånd med relation til hovedstadsområdet blev sendt til Centralafdelingen til bearbejdelse der. I nogle tilfælde blev der udfærdiget en notits, hvis der var ting af interesse på båndene. PET betalte båndene, og mange af dem blev genbrugt, efter at indholdet var blevet slettet. Hvis Farmand ønskede en båndoptagelse retur, blev det markeret med en mærkat på båndet påtegnet ”retur”. Ved afslutningen af engagementet med Farmand havde PET 60-80 bånd, som havde en vis interesse.³⁶⁸ Men mange af båndene var i cirkulation og blev genbrugt flere gange. Forbindelsen i sager vedrørende Farmand gik til sagsbehandleren i Centralafdelingens subversionsafdeling, som af og til meldte tilbage med ønsker om, hvad man gerne ville have kilden til at dække. Instruksen gik gennem kildeføreren. Forbindelsen til kilden blev dårligere i 1993, da denne begyndte at miste sine forbindelser på højrefløjen. Da Farmands kilder på højrefløjen tørrede ud, nedtonede PET sit engagement. Der blev mindre kontakt til Frede Farmand, færre møder og mindre økonomiske mellemværender. PET vurderede dog, at man kunne fastholde Farmand som kilde på venstrefløjen.³⁶⁹

I samme forbindelse kan det oplyses, at der den 21. september 1993 fra region II blev indgivet anmodning om registrering af Frede Farmand. Årsagen til anmodningen har Kommissionen ikke kunnet afdække nærmere. Det fremgår ikke af anmodningen, at Frede Farmand havde haft en forbindelse til PET, end-sige virket som kilde for PET. Anmodningen blev efterkommet. Farmand har hos PET en personsag dateret den 4. oktober 1993. Registreringen er godkendt af Wamberg-udvalget den 12. november 1993. Det ses af omslaget, at sagen seks gange i 1993 har været i brug internt i PET og to gange i 1998. Registreringsgrunden er anført som ekstremisme.³⁷⁰

Farmands opfattelse af kildeforholdet

Frede Farmand har beskrevet sit forhold til PET som en gentleman-aftale, hvor Farmand på frivillig basis leverede oplysninger. Da en anden PET-medarbejder senere overtog forbindelsen, var denne ifølge Farmand i mindre grad end for-

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ PET, kildesag; anmodning om registrering af Svend Frede Rasmussen, reg. II, 21. september 1993; PET, kildesag.

gængerer villig til at iagttage denne aftale og bad flere gange Farmand udføre flere opgaver. Farmand har forklaret, at han insisterede på sin uafhængighed, og at der blev etableret en forståelse mellem ham og PET. Ifølge Farmand skulle motivet bag denne ordning være, at samarbejdet kunne redde mennesker fra politisk motiverede voldshandlinger af den ene eller anden art. I sit svar på PET's *Blå Rapport* fra marts 1998 forklarede Farmand, at han blev kontaktet af PET i begyndelsen af 1985, og at man efter en række møder blev enige om, at han i sin kortlægning af den yderste højrefløj skulle "...meddele om kriminelle og livstruende forhold. Til gengæld ville PET hemmeligholde min identitet så kortlægningsarbejdet ikke blev forstyrret."³⁷¹

Frede Farmand mener da også, at han igennem sit kildeforhold til PET underhånden har videregivet oplysninger, som har bidraget til at undgå voldshandlinger og andre forbrydelser. I bogen *Den hemmelige tjeneste* oplyses det således, at han ved henvendelse til folketingsmedlem for CD Peter Duetoft og til PET har medvirket til at forpurre højreekstremistiske anslag. Det oplyses også, at Farmand har skaffet oplysninger til veje om trusler fra lederen af De Nationale, Albert Larsen, mod Erik Jensen fra Demos.³⁷² Over for Kommissionen har Frede Farmand henvist til andre eksempler.

Farmand forklarer, at der opstod problemer i arrangementet med kildeforholdet, da den oprindelige kildefører blev sat på Blekingegade-efterforskningen, og en ny kildefører overtog kontakten til Farmand. Den uformelle kontakt blev tilsyneladende nu afløst af en indstilling fra kildeførerens side, som fulgte en mere traditionel kildefører-kilderelation. På et tidspunkt ragede Farmand uklar ikke alene med den nye kildefører, men også med Region II's og PET's ledelse. De udsagn, som findes fra begge sider om samarbejdet er ganske tydeligt præget af dette afsluttende brud, hvor Farmand bl.a. medvirkede i tv-udsendelsen *Fakzren* og knyttede forbindelse til Anders Nørgaard.³⁷³

371 Kommissionens arkiv: Transskription af båndet samtale mellem Frede Farmand og to repræsentanter for Kommissionen, 3. maj 2000.

372 Søren Steen Jespersen og Miki Mistrati, *Den hemmelige tjeneste – da PET blev afsløret* (Aschehoug, 1999), s. 69.

373 Ser herom kapitlerne 7-9 samt Kommissionens beretning, bind 12.

Farmands kilder og optagelser i DNSB

Frede Farmands forbindelse til de danske nazister går tilbage til hans bekendtskab med Povl Heinrich Riis-Knudsen i de tidlige 1970'ere på Aarhus Universitet. Ifølge forlydender i pressen dukkede Frede Farmand op på Riis-Knudsens dørrtrin engang i efteråret 1973, hvorefter Farmand begyndte at læse Riis-Knudsen for oplysninger om danske og udenlandske nazister.³⁷⁴ Denne udlægning bekræftes til en vis grad af Frede Farmands forklaring for Kommissionen.³⁷⁵ Frede Farmand kom i de tidlige 1970'ere i berøring med Povl Heinrich Riis-Knudsen, som han efterhånden regelmæssigt interviewede til en båndoptager. Med tiden fik han en position som en uofficiel historiograf for nazisterne og fik mulighed for at foretage båndoptagelser og filme ved bevægelsens større møder.³⁷⁶

“De væsentlige ting, som Riis-Knudsen ikke ville fortælle vidnet om, angik alt vedrørende organisationsforhold, samarbejde med Tyskland og det enorme salg af illegal litteratur til Tyskland, som Riis-Knudsen og Thies Christophersen forestod. Det er klart, at vidnet holdt øje med dette, men det fortalte han ikke Riis-Knudsen.

Riis-Knudsen var sikker på, at vidnet kunne forvalte sin viden. Han blev selvfølgelig nervøs over, at vidnet måske vidste for meget. Han regnede med, at vidnet på et tidspunkt ville begynde at skrive den danske nazismes historie på Riis-Knudsens kriterier. Den illusion bristede.”³⁷⁷

Som nævnt blev Farmand accepteret som kilde i april 1985. Farmand bevarede sin forbindelse til Riis-Knudsen indtil 1993, hvor dokumentar-udsendelsen ”De skjulte Bånd”, som byggede på Farmands optagelser, blev sendt. Som en konsekvens af udsendelsen blev kontakten afbrudt. Farmand har beskrevet det opdrag, som han fik af PET, således:

“[Kildeføreren] og PET gjorde alt for at holde øje med og registrere personerne i den tiltagende nazistiske bevægelse, og de forsøgte at finde ud af nazisternes aktioner og de aktioner, som Den Danske Forening lavede, f.eks. ”Stop Indvandringen” i Aalborg, på Fyn og i København, ligesom PET undersøgte ”Nationalpartiet

374 Jesper Knudsen: ”Agent men for hvem?”, *Information*, 6.-7. marts 1999. Farmand daterer samarbejdets begyndelse til 1975, men bekendtskabet til 1973.

375 RB: Frede Farmand, 18. juni 2002.

376 Ibid.

377 Ibid.

Danmark? Vidnet holdt øje med dette. Vidnet forhørte sig dels hos Povl Heinrich Riis-Knudsen og dels blandt nogen af de andre nazister.³⁷⁸

I de første år optog Farmand med skjult båndoptager, men omkring 1988 blev det efterhånden accepteret, at han kunne tage billeder og videooptagelser fra bevægelsens møder:

“Før førnævnte møde havde vidnet også deltaget i interne møder eller drøftelser, men det var med brug af båndoptager, som de ikke kunne se. Vidnet havde nu i 5 år spillet dobbeltspil og syntes nu, at tiden var kommet, hvor frugterne skulle plukkes. Nu var partiet oppe at køre, og nu skulle man se, hvad der var sandt og løgn.

I første omgang forestod vidnet fotografiske optagelser. Det blev senere til videooptagelser i forbindelse med Hitlers fødselsdag og lignende begivenheder. Nazisterne har haft den opfattelse, at de nok en dag skulle få tilflydt et arkiv...³⁷⁹

PET modtog i rigt mål informationer om DNSB og Riis-Knudsen via Frede Farmand, som filmede en række af bevægelsens møder. Således indløb i 1989 en filoptagelse fra DNSB's fejring af Adolf Hitlers 100-års fødselsdag i Hemmeshøj Forsamlingshus i Vemmelev.³⁸⁰ PET's gennemgang af videoen viste, at Riis-Knudsen i sin beretning havde beklaget udviklingen i det sydlige Afrika og demokratiseringen i Sydamerika. Han omtalte også situationen i Østeuropa, som nu “... lå inde med ‘Den hvide races sidste reserver’, idet resten af Europa var ved at drukne i fremmedelementer.” På den hjemlige front bemærkede han svækkelsen som følge af tabet af Albert Larsen, men opfordrede medlemmerne til at gøre en ekstra indsats op til kommunalvalget. Han udtrykte også tvivl med hensyn til om der kunne blive tale om en reel valgkamp før ‘...BZ-truslen var knust.’³⁸¹

“Han gav politikerne på Christiansborg og Kbh. Rådhus skylden for BZ-problemerne og udtalte, at disse politikere hørte hjemme i en arbejdslejr, når de tillod denne bevægelse.

378 Ibid.

379 Ibid.

380 PET, personsag: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses festligholdelse af Adolf HITLERS 100 års fødselsdag den 20. APR 1989”, Farmand, 16. maj 1989.

381 PET, personsag: ”Vedr. DNSB's 6. landsmøde den 21. og 22. april 1989 [...] samt udtalelser i forbindelse med festligholdelsen af HITLERS 100 års dag på Hemmeshøj Forsamlingshus v. Slagelse den 20. april 1989”, 30. maj 1989.

Han forklarede i forbindelse hermed, at hvis myndighederne ikke ville fjerne BZ-erne, 'måtte DNSB selv udrydde eller smadre dem, idet han ikke ønskede sine folk skadede, hvorfor DNSB måtte komme først'.

RK var ikke klar over om DNSB magtede at løse dette problem, men var samtidig overbevist om, at engagementet ville give DNSB befolkningens sympati.

RK gjorde opmærksom på, at der formentlig ikke fra officiel side ville blive lagt hindringer i vejen for deres valgkamp, men sagde, 'at hvis demokratiet dumpede, var vejen slet ikke ad den demokratiske.'³⁸²

I sin tale til festligholdelse af Hitlers 100 års fødselsdag erklærede Riis-Knudsen, at:

“Hovedfjenden ikke var dem på Christiansborg, ikke Nørager og hans cirkus eller Mosaisk Trossamfund, men Pressen med dens mange nyttige idioter'.

RK opfordrede videre til, at DNSB satte sig i respekt, samt efterlyste personer 'der ku' gøre det, uden at det fik konsekvenser'.

RK forklarede, at han var indstillet på at ændre DNSB's organisationsstruktur, samt under alle omstændigheder stramme denne op efter mere militære retningslinier.'³⁸³

Disse udtalelser blev noteret hos PET's Centralafdeling på baggrund af de indkomne videotagelser fra Frede Farmand. Farmand deltog i DNSB's landsmøder, visse ledermøder og holdt kontakt til flere enkeltpersoner inden for organisationens ledelse ved bl.a. telefonsamtaler. Han havde med organisationen en aftale om at kunne filme mod til gengæld at aflevere en kopi af materialet til DNSB. Farmand leverede imidlertid også båndkopier til PET's Århusafdeling sammen med fotografier og båndoptagelser af alle relevante telefonsamtaler. Endvidere abonnerede han på DNSB's tidsskrifter, som ligeledes gik videre til til PET's Århus-afdeling. Forbindelsen til DNSB blev imidlertid afbrudt efter offentliggørelsen af TV-udsendelsen af "De skjulte bånd" i 1993.³⁸⁴ I september 1993 lod Farmand TV2 i udsendelsen "De skjulte bånd" vise eksempler på båndoptagelserne fra de danske nazisters møder op til kommunalvalget. Han forklarede

382 Ibid.

383 Ibid.

384 PET, kildesag: "Vedr. kort beskrivelse af...indhentningsområder/arbejdsområder fra 1986 til august 1997", 23. februar 1998. Der findes visse overvejelser om Frede Farmands forbindelse til Povl Heinrich Riis-Knudsen i ansøgningen om kildegodkendelse: PET, kildesag: Vedr. godkendelse af kilde, 21. marts 1985.

bagefter til Aarhus Stiftstidende, at han gennem mere end 20 år havde infiltreret den danske nazi-bevægelse.³⁸⁵

Frede Farmands engagement i forhold til PET fortsatte gennem 1992-93. PET blev ved med at modtage oplysninger om Farmands kontakter med andre grupperinger på den yderste højrefløj. Således bad man stadig fra PET's side Frede Farmand om at kontakte Partiet De Nationales leder Albert Larsen, om end flere kontakter også fandt sted på Farmands eget initiativ, dog således at PET mod dækning af omkostningerne modtog de oplysninger, som udsprang af disse kontakter.³⁸⁶ Frede Farmand gav oplysninger om blandt andet den såkaldte Søllerødgadebombe, der eksploderede i Internationale Socialisters Københavns-kontor den 16. marts 1992 (se kapitel 7-9).

Den stigende eksponering af Frede Farmand i medierne, som markant forringede Farmands muligheder for at operere i højrefløjsmiljøerne, synes at have været en medvirkende årsag til, at samarbejdet mellem PET og Frede Farmand blev udfaset i 1993.

385 PET, kildesag: "Den der lyves død lever længe", interview i *Aarhus Stiftstidende*, 9. januar 1994.

386 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004.

4. FREDE FARMAND OG OPERATIONEN MOD NORDLAND FORLAG

Frede Farmands vigtigste bidrag til PET's viden om de danske nazister og deres internationale forbindelser var utvivlsomt hans deltagelse i en teknisk operation rettet mod Nordland Forlag.

Operationen tog sin begyndelse med en samtale mellem Povl Heinrich Riis-Knudsen og Frede Farmand i 1988. Riis-Knudsen klagede over, at hans regnskabsprogram ikke havde kapacitet til at rumme alle navnene på dem, som købte materiale i hans Nordland Forlag, og tilsyneladende spurgte han Farmand til råds, fordi denne havde taget forskellige kurser i edb. Farmand svarede, at det Riis-Knudsen havde brug for, var et bestemt regnskabsprogram, og efterfølgende tilbød Farmand at stille en kopi af programmet til rådighed. Han konfererede med chefen for PET's regionsafdeling II samt med de to PET-medarbejdere og tilbød, at såfremt PET ville betale for programmet, ville Farmand stille det til rådighed for Riis-Knudsen, men samtidig kopiere indholdet af Riis-Knudsens program til brug for PET. Ydermere ville Farmand føje en fil ind i programmet, der kunne fremprovokere en periodisk regnefejl. Forhåbningen var, at Riis-Knudsen ville tilkalde Farmand for at få afhjulpet problemet, hvorved Farmand på ny kunne få adgang til at kopiere indholdet af programmet.³⁸⁷ Med denne manøvre kunne Farmand på en og samme tid sikre PET en kopi af Nordland Forlags samlede kundekartotek og indbygge en periodisk fejl i Nordland Forlags regnskabssystem. En tid efter henvendte Riis-Knudsen sig til Farmand og klagede over, at systemet ikke fungerede. Farmand besøgte flere gange Riis-Knudsen og ”ordnede” fejlen, idet han samtidig kopierede de nye navne – selv

387 Frede Farmands forklaring til to repræsentanter for Kommissionen, 5. oktober 2000, nr. 1, s. 40-41; RB: Frede Farmand, 18. juni 2002, s. 35-37.

kaldte Farmand det for postkassetømninger – til brug for PET. I alt 11 ”postkassetømninger” nåede han at foretage med en samlet omsætning på 30.000 navne.³⁸⁸

Oplysningerne fra Nordland Forlag greb tilsyneladende ind over andre forlag og organisationer, ligesom PET ad denne kanal også fik adgang til omfattende oplysninger om de danske nazisters internationale forbindelser. Ifølge Frede Farmand skrev de danske nazister – DNSB – deres medlemskartotek ind i Nordland Forlags database.³⁸⁹ Farmand oplyser også, at navne fra Den Danske Forening på denne måde kom til PET’s kendskab.³⁹⁰ Men også mange af de europæiske nazistiske forbindelser kom ifølge Farmand på denne måde til PET’s kendskab, idet forlaget stod i forbindelse med tyske forlag med forbindelse til Zündel og Thies Christophersen.³⁹¹

Ifølge Farmand havde man på denne måde i årene 1988-1989 indsamlet navne på 6.000 danske og europæiske nazister eller på personer med forbindelse til nazisterne.³⁹² Da sagen løb frem til 1991, kan det samlede tal være højere. Det fremgår ikke af PET’s materiale eller af Frede Farmands redegørelse, om man fra PET’s side gjorde sig overvejelser om den omstændighed, at Frede Farmand parallelt med sit virke for PET foretog en indsamlingsvirksomhed for Kulturhistorisk Fondsarkiv. Det ses således ikke, at PET har søgt at hindre, at Frede Farmand kunne beholde en kopi af de personfølsomme data, som han var kommet i besiddelse af bl.a. i kraft af sit virke for PET og med PET’s midler.

I en injuriesag mellem Farmand og Ole Hasselbalch i 1999 henviste Farmand til, at han havde haft adgang til kontoudtog fra Nordland Forlags debtorsystem af 6. december 1994, som vedrørte en periode i 1989. Hvorledes han fik adgang til kontoudtoget i 1994, fremgår ikke. Derimod fremgik det af Farmands forklaring for retten, at han leverede oplysninger til journalister om nynazister.³⁹³ Det fremgår i øvrigt af to PET-kildeførelses redegørelse om forholdet til Frede Farmand fra den 8. april 1999, at de to PET-medarbejdere havde kendskab til Frede

388 Ibid., s. 42. Dette tal forekommer meget højt, hvis der da ikke er tale om en del gengangere; over for Undersøgelseskommissionen forklarede Farmand, at han ved første tømning fik 3.400 navne ud. RB: Frede Farmand, 18. juni 2002, s. 36.

389 Kommissionens Arkiv: Frede Farmands forklaring til to repræsentanter for Kommissionen, 5. oktober 2000, nr. 1, s. 37 og s. 43; RB: Frede Farmand, 18. juni 2002, s. 36.

390 Kommissionens Arkiv: Frede Farmands forklaring til to repræsentanter for Kommissionen, 5. oktober 2000, nr. 1, s. 39.

391 Ibid., s. 37.

392 Ibid., s. 39 og s. 41.

393 PET, kildesag: Udskrift af dombogen for Vestre Landsret 2. august 1999, s. 8-9.

Farmands kommercielle interesse i indsamlingen af oplysninger, båndmateriale osv.³⁹⁴

Operationen har ikke efterladt sig tydelige spor fra PET's Centralafdelings eller fra region II's side. Der findes ingen notater i forbindelse med beslutningen om igangsætning af operationen; ej heller risikovurderinger, oplysninger om mål eller om, hvem der var initiativtager. Det eneste relevante dokument i den sammenhæng er en telex fra januar 1989 fra regionsafdelingen til Centralafdelingen, hvoraf det fremgår, at operationen havde fået tildelt et operationsnavn.³⁹⁵ Chefkriminalinspektør Per Larsen har for Kommissionen forklaret:

“Adspurgt om Operation..., der gik ud på at kopiere kundelister fra det nazistiske forlag Nordland, forklarede vidnet, at han ikke husker, hvem der kom på ideen hertil, men han kan forestille sig, at den kom fra Århus, muligvis i samarbejde med Frede Farmand. Vidnet antager, men husker det ikke præcist, at både vidnet og politimesteren har godkendt operationen. Disciplinen i PET var meget stor, og hvis politimesteren havde sagt nej, ville operationen ikke være blevet til noget. Vidnet ved ikke, om sagen har været forelagt departementschefen i Justitsministeriet, men han vil tro, at den har været omtalt som en del af den almindelige briefing af departementschefen.

Adspurgt forklarede vidnet, at der ikke var nogen legalitetsmæssige problemer med hensyn til kopieringen af nazisternes kartotek. Området var ulovreguleret. Vidnet husker ikke, hvad PET gjorde med de lister, som Frede Farmand kom med. Det ville være den centrale afdeling, der behandlede dette. Vidnet har ikke erindring om samarbejde med Frede Farmand senere i 1980'erne.”³⁹⁶

Regionsafdelingslederen i Århus har om operationen forklaret følgende:

“Adspurgt vedrørende operation...forklarede vidnet, at denne operation var oppe på højeste plan hos politimesteren. Det var enten Fode eller Hanne Bech Hansen, der godkendte operationen. Per Larsen og vistnok [Henning] Fode og vidnet drøftede det rent juridiske, ud fra de forslag, som Frede Farmand var kommet med. Problemet var, at hvis PET bad ham om at gøre det foreslåede, skulle der indhentes en retskendelse, men hvis han af egen drift kom med materialet, var spørgsmålet om der også i denne situation skulle foreligge en retskendelse. Det endte med, at

394 PET, kildesag: ”Vedr.: Oplysnings- og personbeskrivelse af Frede Farmand”, 8. april 1999. Om forholdet til pressen anføres det: ”Det blev diskuteret, hvorvidt det var klogt, at blande tingene, men det kunne også være en del af hans dækhistorie i forhold til PET”. Ibid., s. 8.

395 PET, operationssag: Telex fra Region II til Centralafdelingen, januar 1989.

396 RB: Per Larsen, 6. maj 2003, s. 3-4.

Frede Farmand kom med materialet og blev betalt for det. Frede Farmand blev også betalt for de timer, han brugte, når eksempelvis Riis-Knudsen skulle holde partimøde, og Frede Farmand skulle filme det for ham.”³⁹⁷

Det bemærkes til forklaringen, at operationen ikke kan være godkendt af Henning Fode, da operationen iværksattes i januar 1989 (jf. ovenstående) og beslutningen om efterforskningskridtet formentlig er taget i månederne umiddelbart forud herfor. Henning Fode fratrådte nemlig i efteråret 1987. Det er sandsynligt, at beslutningen er truffet i Hanne Bech Hansens tid som chef for PET, da hun ifølge det oplyste tiltrådte den 29. august 1988.³⁹⁸

Operationen kan følges i bilagsmappen vedrørende udgifter afholdt i forbindelse med Frede Farmands aktiviteter for PET. For 1988 findes i december to poster ”Udført EDB-arbejde efter aftale med [kodebetegnelse for PET-medarbejder]”. Hertil er den 6. januar 1989 betalt Frede Farmand 6.000 kr. af en navngiven PET-medarbejder for ”EDB-arbejde efter aftale med Kbh. [kodebetegnelse]”. Udgiften er godkendt af kriminalkommissæren i Århus den 13. januar 1989 med henvisning til ”jvf. aftale med Per Larsen”. På samme vis og med samme henvisning er den 13. januar 1989 udbetalt og godkendt en udgift på 4.000,- kr.³⁹⁹ En faktura på 6.100 kr. dokumenterer indkøb af computerprogram til Nordland Forlag i Frede Farmands navn og ses godtgjort af PET ved dagsdato-kvittering fra Frede Farmand til en PET-medarbejder af 19. januar 1989. Udgiften er godkendt i region II af kriminalkommissæren i Århus den 23. januar 1989.⁴⁰⁰

Bilagsmaterialet rækker i øvrigt kun til og med 1989. Her ses en række uspecificerede betalinger af honorar for forskellige måneder. Flere betalinger ses for møder i Aalborg hos Riis-Knudsen, og endelig findes der en enkelt post med betegnelsen ”Udgifter i forbindelse med ’postkassetømning’ hos Riis-K. 22/9-89”.⁴⁰¹ Der findes i materialet om Farmand en komplet navneliste fra Nordland Forlag pr. 14. december 1988. På samme vis findes den 15. februar 1989 en komplet navneliste fra Nordland Forlag pr. 4. februar 1989 og en liste over nordmænd ligele-

397 RB: Finn Nielsen, 5. maj 2004, s. 22.

398 PET, ujournaliseret sag. Kommissionen har anmodet Hanne Bech Hansen om en redegørelse for hjemmelsgrundlaget for operationen. Hanne Bech Hansen har via sin bisidder oplyst, at ”hun ikke erindrer noget om den i bilaget til ovennævnte brev omtalte operation.” Jf. Kommissionens arkiv: Brev fra bisidder til Kommissionen, 8. december 2008.

399 PET, kildesag: Bilag med kvittering og godkendelse.

400 PET, kildesag: Bilag med kvittering, faktura samt godkendelse af udgift.

401 Ibid. Se også samme, bilag 011786, udgifter i forbindelse med møde i Aalborg 15.-16. december 1989 til bl.a. disketter.

des pr. 4. februar 1989 (må vist forstås som nordmænd, som optræder i Nordland Forlags navnelister). Endelig findes en liste over identificerede medlemmer af DNSB pr. 7. november 1989. Materialefortegnelsen rækker frem til 5. december 1990.⁴⁰² I en notits fra region II henvises til en vedlagt navneliste over danskere fra Nordland Forlag pr. 22. september 1989. Det er samme dato, som ovennævnte postkassetømning fandt sted i Aalborg hos Riis-Knudsen.⁴⁰³ Kommissionen har efterfølgende modtaget en sag om operationen, som har været opbevaret i Regionsafdelingen i Århus. I denne sag forekommer notitser om operationen og indhentning af navnelister frem til 4. august 1991. Sidste henvisning i sagen, dog ikke om ”postkassetømning”, er fra 31. januar 1992.⁴⁰⁴

Operationen synes således at have løbet i perioden ultimo 1988 til 1991. Farmand blev dog bange for at få operationen afsløret, da en anden person i miljøet, Riis-Knudsens svoger, også havde edb-kundskaber. På et tidspunkt i 1991 fjernede Farmand derfor den fil i programmet, som gav anledning til, at han kunne dræne programmet for nye navne. Efter eget udsagn var det meget tæt på, at han var blevet afsløret. En uge efter skulle svogeren have ”støvsuget det hele”, og Riis-Knudsen skulle have sagt til Farmand, at der havde været en mistanke om, at der var noget galt, men at man altså nu havde konstateret, at det havde været uberettiget.⁴⁰⁵

Retlig vurdering af indhentningsoperationen mod Nordland Forlag

Ved operationen må straffelovens bestemmelser om fredskrænkelser og hærværk anses for objektivt realiserede. Dette betyder imidlertid ikke i sig selv, at der ved operationen er sket en tilsidesættelse af regler. Brug af straffeprocessuelle tvangsindgreb muliggør netop, at politiet lovligt kan gøre indgreb, der ellers ville være en overtrædelse af regler, der har til formål at beskytte borgerne. I denne sag har PET imidlertid ikke taget straffeprocessuelle midler i brug. Den omstændighed, at Frede Farmand har fået adgang til de informationer, som han videregav, med forlagets

402 PET, kildesag: Kildemateriale (rapporter og fotos).

403 Ibid., notits, 29. september 1989. Skrivelsen anførte som emne DNSB, og det hed, at navnelisten var afleveret til en medarbejder i region II.

404 PET, operationssag: Diverse bilag og notitser i PET.

405 Kommissionens arkiv: Frede Farmands forklaring til repræsentanter for Kommissionen, 5. oktober 2000, nr. 1, s. 42-43.

indforståelse og reglerne om manglende materiel typicitet⁴⁰⁶ kan imidlertid også påvirke bedømmelsen af, om der er sket en strafbar krænkelse af Nordland Forlag, med den følge, at PET skulle have søgt at indhente oplysningerne ved hjælp af de straffeprocessuelle tvangsindgreb. Den information, som PET erhvervede gennem operationen, kunne i princippet have været erhvervet ved en ransagning af Nordland Forlags computer – og muligvis gennem beslaglæggelse – om end det efter de oplysninger, der har foreligget for Kommissionen, må antages, at retsplejelovens betingelser for sådanne skridt ikke har været til stede.

Ved vurderingen af operationen mod Nordland Forlag må det overvejes, om det har betydning, at operationen ikke er gennemført af PET, men af Frede Farmand efter aftale med PET. Det kan i den forbindelse overvejes, om det er af betydning, om Frede Farmand kan anses for at have været agent provocateur for PET eller penetrant, meddelelser eller lignende.

Det kan anføres, at PET ikke ved at indskyde en privat mellem sig og en evt. ulovlig aktivitet kan frigøre sig for ansvar eller unddrage sig retsplejelovens regler om straffeprocessuelle tvangsindgreb. Selv om dette synspunkt som udgangspunkt er korrekt, er det næppe gældende i alle situationer. Det kan således næppe antages, at PET ved brug af private mellemlid i alle tilfælde er afskåret fra gennem disse at indhente information, som ellers kun kunne opnås ved straffeprocessuelle tvangsindgreb og dermed – normalt – domstolsprøvelse.

Ved bedømmelsen har det i første række været af betydning for Kommissionen, om Frede Farmand kunne anses for omfattet det agent provocateurbegreb, der fremgår af retsplejelovens § 754 a. Baggrunden for denne overvejelse har været, at der – når en agent provocateur indsættes – kan tænkes at bestå en vis adgang for agenten til at indhente oplysninger i forbindelse med agentvirksomheden, som ellers kun ville kunne være indhentet ved hjælp af straffeprocessuelle tvangsindgreb. Det må anses for usikkert, hvor omfattende denne adgang er og har været. Agent provocateurvirksomhed er ikke et straffeprocessuelt tvangsindgreb, men et ”aktivt” efterforskningskridt. At det begrebsmæssigt er kvalificeret således, skyldes bl.a., at der ved foranstaltningen ikke sker indgreb i en beskyttelsesværdig interesse.⁴⁰⁷ Bru- gen af Frede Farmand som civil agent provocateur og undladelse af at indhente retskendelse ville i givet fald ikke være i strid med agentreglerne, jf. § 754 e.

406 Mangelnde materiel typicitet forklares f.eks. af Waaben, *Strafferettens almindelige del*, 2. udg., s. 47 således: ”... strafansvar kan være udelukket ved fortolkning, når en handling ikke findes at burde være strafbar, skønt den i øvrigt opfylder de i gerningsbeskrivelsen opstillede krav.”

407 Jf. betænkning 1023/1984 s. 151 med henvisning til Gammeltoft-Hansen i U 1979 B 15-16.

Ved operationen handlede Frede Farmand i hvert fald i nogen grad efter aftale med PET. Han har dog ikke været en agent provocateur, omfattet af retsplejelovens § 754 e, men nok en form for penetrant eller meddeler, hvis aktiviteter ikke var dækket af beskrivelsen af agent provocateurvirksomhed i § 754 a.

En penetrant eller meddeler kan utvivlsomt give visse oplysninger til politiet og herunder PET, som ellers kun kunne erhverves ved tvangsindgreb. Den pågældende kan således f.eks. videregive oplysninger fra samtaler, som han har deltaget i. Hvor vidtgående denne adgang til at søge og videregive oplysninger til politiet er, må imidlertid henstå som tvivlsomt og omfatter vel i almindelighed ikke adgang til at undersøge gemmer og lignende.

Det kan fastslås, at Frede Farmand ikke har haft større beføjelser til at undersøge Nordland Forlags debitor kartotek, end en agent provocateur ville have haft, og i det omfang en agent provocateur ikke må krænke en beskyttet interesse, er det vedrørende de aktiviteter, der falder under grænsen for agent provocateurvirksomhed fra meddelere, informanter, penetranter mv. – og således Frede Farmand i denne sag – nærliggende at antage, at sådanne krænkelser efter aftale med politiet så meget desto mere er udelukket.

Operationen har efter Kommissionens opfattelse karakter af en ransagning hos forlaget. Indgrebet er hverken forud eller efterfølgende blevet forelagt retten, hvorved bemærkes, at kun politiet kan iværksætte straffeprocessuelle tvangsindgreb, og at denne beføjelse ikke kan delegeres til private. Kommissionen må konstatere, at der ved operationen er sket en omgåelse af retsplejelovens bestemmelser om straffeprocessuelle tvangsindgreb.⁴⁰⁸

408 Hanne Bech Hansen og Per Larsen har i et høringssvar af 27. februar 2009 erklæret sig uenige i Kommissionens vurdering og anført, at der ikke var tale om en ransagning, som skulle tillades eller efterfølgende godkendes af retten. Kommissionen har anmodet Hanne Bech Hansen om at uddybe sit høringssvar og herunder oplyse, om hun har erindring om overvejelser i PET om hjemmelsgrundlaget for operationen. Hanne Bech Hansen har hertil i en skrivelse af 6. marts 2009 oplyst, at hun ikke har erindring om drøftelser inden operationens iværksættelse, men alene om en efterfølgende orientering om en igangværende operation, ligesom hun ikke har erindring om at have deltaget eller hørt om overvejelser om hjemmelsgrundlaget. Der henvises i øvrigt til bind 1, hvor høringssvarene er optrykt.

5. UDVIKLINGEN PÅ DEN YDERSTE HØJREFLØJ EFTER DEN KOLDE KRIGS AFSLUTNING

Som nævnt i indledningen til dette bind skærpedes den politiske diskussion om flygtninge og indvandrere i sidste halvdel af 1980'erne, ligesom europæiserings- og globaliseringsprocesserne også blev gjort til genstand for offentlig debat. PET konstaterede i denne periode et opbrud på begge yderfløje i dansk politik og en fremkomst af et spændingsfelt mellem et nyt højre og en række venstreorienterede grupper, som bekæmpede, hvad de opfattede som højreradikale tendenser i samfundet. I dette og i det derpå følgende kapitel beskrives denne udvikling med særlig fokus på PET's overvågning af DNSB, Partiet De Nationale, Nationalpartiet Danmark, Den Danske Forening samt en række affilerede grupper. Desuden redegøres der for en række forbindelsestråde fra den yderste højrefløj til den yderste venstrefløj. Perioden efter den kolde krigs afslutning tjener som baggrundsbeskrivelse for Søllerødgadesagen, som er behandlet i kapitlerne 7-9.

DNSB 1989-1993

DNSB blev svækket af Albert Larsens udtræden af bevægelsens ledelse i 1989 og af dannelsen af Partiet De Nationale (PDN). Omtrent samtidig svækkedes DNSB også af en konflikt mellem Riis-Knudsen og dennes hidtidige organisationssekretær, som synes at have repræsenteret en mere aktivistisk linje i forhold til Riis-Knudsens ideologiske og publicistiske linje. Det var efter oplysninger fra Albert Larsen også organisationssekretæren, som havde ansvaret for DNSB's sikkerhedstjeneste, der angiveligt omfattede en snes personer. I oktober 1989 var organisationssekretæren afgørende blevet marginaliseret, bl.a. i kraft af en lukning af organisationssekretariatet, og stod nu uden for Riis-Knudsens indercirkel. Uden egentlig at forlade partiet gled sekretæren efterhånden ud af ledelsen og flyttede siden til en anden landsdel, hvor han stod uden et netværk af sympatisører. En forbindelse blev dog fastholdt til bevægelsen gennem regionslederen

på Sjælland, Jonni Hansen. I december 1989 blev sekretariatet flyttet til København.⁴⁰⁹

På et revisionisttræf i Hagenau skulle Riis-Knudsen have givet udtryk for, at han ønskede at overtage forlaget Nordwind/Kritik og udgivelsen af Die Bauernschaft fra Thies Christophersen. Hermed lagde han op til en udvidelse af den publicistiske virksomhed og et stærkere engagement i revisionismen. Grundlaget for DNSB's videre udvikling synes således at have sigtet på den ideologisk-publicistiske aktivitet, men Riis-Knudsen synes at have indstillet sig på ikke at forfølge samarbejdet med bl.a. Kühnen-gruppen i Tyskland.⁴¹⁰

Denne udvikling var imidlertid ikke uimodsagt inden for bevægelsen. Mens bevægelsens tyngdepunkt ved det nye tiår skiftede fra Jylland til Sjælland, synes der også at have opstået en række nye tendenser inden for DNSB. Først og fremmest tegnede der sig en ny gruppe omkring regionslederen for Sjælland, Jonni Hansen, med tyngden i Københavnsområdet. Samtidig syntes landslederen Povl Heinrich Riis-Knudsens autoritet at være blevet svækket.

I 1990 flyttede DNSB's organisationssekretariat som nævnt fra Aalborg til Københavnsområdet. Det betød bl.a., at Jonni Hansen fik kontrol med medlemskartotekerne, hvis form optog PET. Bl.a. havde man fra kildeoplysninger hørt, at der fandtes et kartotek over medlemmer, som ikke ønskede at stå som officielle medlemmer. PET overvejede også, om der under betegnelsen "den sorte mappe" skjulte sig en "dødsliste" over fremtrædende jøder og dommere fra retsopgøret. Samtidig begyndte partiet at udgive et nyt tidsskrift, *Fædrelandet*, som blev redigeret af en ny, yngre gruppe af DNSB-figurer med hjemsted i hovedstadsområdet.⁴¹¹ Der var bl.a. i denne gruppe en del utilfredshed med landslederens linje, og gruppens frygt var, at Riis-Knudsen skulle sætte forlagets interesser over bevægelsens. Der var således i 1990 visse stagnations- og opløsningstendenser i bevægelsen, ligesom landslederens autoritet markant blev udfordret. PET fik kendskab til, at et af medlemmerne skulle have forfattet et otte-ni sider langt "opløsningsnotat" om DNSB, hvori der bl.a. skulle være blevet slået til lyd for en

409 PET, kildesag: "Vedr...degradering fra organisationssekretær til sekretær uden beføjelser", 10. oktober 1989; *ibid.*, "Vedr. diverse oplysninger omkring DNSB...". PET, emnesag: "Vedr. Albert Larsen ...", 3. februar 1989.

410 PET, personsag: "Vedr. Povl Heinrich Riis-Knudsens udtalelser på 'Revisionisttræf' i Hagenau/Frankrig, den 10.-12. november 1989", 13. februar 1990.

411 PET, personsag: "Flytning af DNSB's organisationssekretariat fra Aalborg til København", 21. marts 1990; *ibid.*, bilag 31: "Vedr. udgivelsen af et nyt tidsskrift 'Fædrelandet', udgivet af DNSB", 21. marts 1990.

ny partidannelse, evt. sammen med et af de nye partier på højrefløj. Ifølge PET skulle Riis-Knudsen være modstander af en sådan tanke, idet ingen i DNSB's ledelse åbenbart kunne have noget at gøre med et sådant parti.⁴¹² Formentlig skulle dette forstås således, at en forbindelse ville være en belastning for en ny partidannelse. Derimod tyder andre indhentede udsagn fra kredsen i ledelsen på, at denne overvejede at støtte en ny partidannelse, samtidig med at DNSB bevarede som en separat gruppering.⁴¹³

En del taktiske overvejelser blandede sig i disse tanker. En i DNSB's ledelsesgruppe erklærede angiveligt i april 1990, at et samarbejde med NPD – en udbrydergruppe fra Den Danske Forening – kunne blive aktuelt, hvis DNSB kunne gå ind som samlet gruppe og samtidig få indflydelse på organisationen. Et tegn på, at denne tænkning havde en vis genklang, findes i, at man i den yngre ledergruppe ønskede at skaffe sig propagandamateriale fra Republikanerne i Tyskland. I hvert fald to-tre personer fra den syv mand store ledelsesgruppe, som den 21. april 1990 (dagen efter Adolf Hitlers fødselsdag) mødtes for at drøfte partiets fremtid, stod kritiske over for den hidtidige linje.⁴¹⁴ En lokal leder i DNSB tilskrev organisationens fiasko de sidste tyve år en fejlslagen agitation fra chefens side.⁴¹⁵

Ifølge PET's oplysninger ønskede Povl Heinrich Riis-Knudsen imidlertid ikke at ændre den førte politik, men mente, at man skulle være tro mod "...det Sande/national-socialismen, samt at Hitlertiden er det man virkelig ønsker."⁴¹⁶ Omkring 1990 findes ligeledes tegn på, at bevægelsen var ved at vie stærkere kræfter til den såkaldte revisionisme. Man skaffede sig i 1990 en dansk version af den såkaldte Leuchterrapport, som var udarbejdet af en amerikansk ingeniør, og som efter revisionisternes opfattelse skulle vise, at en storstilet jødeudryddelse rent teknisk ikke kunne have fundet sted i de tyske koncentrationslejre. DNSB havde således til hensigt at sælge eksemplarer af rapporten til medlemmer af NPD samt at sende den til udvalgte folketingsmedlemmer.⁴¹⁷

412 Ibid., bilag 38: "Vedr. muligt optræk til krise i DNSB", 28. marts 1990.

413 Ibid., bilag 42: "Vedr. opløsningstendenser i DNSB", 3. april 1990.

414 Ibid., bilag 57: "Vedr. muligt samarbejde mellem DNSB og Kaj VILHELMSENS Nationalpartiet Danmark", 27. april 1990.

415 Ibid., bilag 47: "Vedr. DNSB-afdelingsleder...", 4. april 1990.

416 Ibid., "Vedr. muligt optræk til krise i DNSB", 5. april 1990.

417 Ibid., "Vedr. DNSB's planer om at udsende Leuchterrapporten til flere af Folketingets medlemmer".

PET's samling af oplysninger om DNSB rummer ingen udførlige notater om det vigtige møde den 21. april 1990, hvor bevægelsens fremtidige organisatoriske og ideologiske udvikling synes at have været til debat. I tiden mellem 1990 og 1993 synes PET's akter at pege på flertydige udviklingstendenser. Povl Heinrich Riis-Knudsen forblev indtil 1992 en central lederfigur, men indflydelsen i bevægelsen synes samtidig klart at være gledet over på hænderne af kredsen omkring Jonni Hansen. Sidstnævnte bevarede samtidig nær kontakt til den tidligere organisationssekretær, som stadig havde en vis vægt, men hvis modsætningsforhold til Riis-Knudsen og flytning til en anden landsdel havde placeret ham i udkanten af ledelseskredsen. PET så en magtdeling mellem Hansen og den tidligere organisationssekretær som en mulighed i 1992.⁴¹⁸ Samtidig var der ved at opstå en misstemning over for landslederen af forskellige personlige årsager, ideologiske uenigheder og ønske om en stærkere profil.⁴¹⁹ I slutningen af 1992 var Riis-Knudsen reelt gledet ud af ledelsen, og i *DNSB Intern* fra november 1992 opfordrede ledelsen til boykot af Nordland Forlag.⁴²⁰

En tilbagevendende aktivitet synes at være de årlige grupperejser til Tyskland i forbindelse med Adolf Hitlers fødselsdag den 20. april og til Hess-marchen den 17. august.⁴²¹ Konsekvensen af disse rejser blev en gradvis vækst i forbindelserne til de tyske nynazister og yderliggående højregrupper. Visse forbindelser gav PET anledning til at overveje, om Danmark spillede en rolle som organisationsbase for de tyske højreekstremister, som ikke kunne operere frit i deres hjemland.⁴²² Det var da også reglen, at der deltog f. eks. norske og tyske meningsfæller i DNSB's solhvervsfester, som i reglen blev afholdt under store anstrengelser for at hemmeligholde tid og sted for bevægelsens modstandere.

Efter alt at dømme ændredes også organisationens struktur i 1991-92, idet DNSB *pro forma* opløste sig selv i 1991 i forbindelse med en injuriersag, som kom til at koste bevægelsen en del i sagsomkostninger. Bevægelsen fortsatte dog med stort set samme ledelse, men det forekommer, at vægten i større grad kom til at ligge på propaganda. På landsmødet i 1991 holdt Povl Heinrich Riis-Knudsen en tale, hvori han omtalte dannelsen af det "nye" DNSB og erklærede, at det var

418 Ibid., "Vedr. tidl. org. sekr. i DNSB...", 13. marts 1992.

419 Ibid., "Vedr. interne problemer i DNSB's ledelse" 11. maj 1992.

420 DNSB Intern, november 1992, i PET, D 1401, læg B 75 355: bilag u. nr.: Vedr. DNSB Intern – Intern nyhedsbrev for DNSB medlemmer", 29. december 1992.

421 PET, personsag: "Vedr. DNSB", 10. maj 1993.

422 Ibid., bilag u. nr.: "Vedr. DNSB/tyske nazister", 3. maj 1993.

slut med at lege politisk parti. I stedet var det tid til at danne græsrodsgrupper og autonome grupper. Han erklærede også, at en strategi baseret på væbnet oprørskamp ikke førte fremad, men at man skulle satse på at hverve og uddanne de rette folk, som skulle være klar, når tidens fylde kom. Indtil da skulle man opfatte sig som værende i fjendeland og handle derefter.⁴²³ PET noterede sig således i slutningen af 1992, at landslederen, som hidtil havde været meget tilbageholdende med dramatiske udtalelser i de sidste måneder havde udtalt sig særdeles frit.⁴²⁴ Vurderingen var, at landslederen nu var:

“...mere rabitat end DNSB’s ny ledelse, hvor man ønsker at gå mere varsomt til værks – relativt set – end R-K, der bl.a. ønsker en AKTIONSGRUPPE dannet, som kan indsættes mod ‘fjenden’ på venstrefløj.”⁴²⁵

Hvordan forholdet var mellem voldelig retorik og handling er svært at afklare. Partiets linje, som også fulgtes af kredsen omkring Jonni Hansen, var tilsyneladende, at man ikke ønskede at lægge navn til udtalelser, som kunne føre til injuriersager eller straffesager. Samtidig hermed skærpede man dog retorikken.⁴²⁶ I 1993 havde PET’s regionsafdeling i Århus mistanke om, at DNSB havde været involveret i indbruddet hos Fair Play 91 i København den 15.-16. juni 1991.⁴²⁷

PET og de danske nazister

I 1988 vurderede PET, at DNSB havde et sted mellem 600 og 800 medlemmer.⁴²⁸ I en oversigt fra 1992 udtrykte tjenesten, at DNSB under Riis-Knudsens ledelse havde haft en markant fremgang, og at bevægelsen havde formået at placere sig

423 Ibid., bilag 99: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelses landsmøde den 28.-29. september...”, 19. december 1991.

424 PET, personsag: ”Vedr. rabiate udtalelser fra Povl Heinrich Riis-Knudsen”, 22. november 1990.

425 PET, personsag: ”Vedr. Årligt møde i [...] om højreekstremisme i dagene 7. og 8/10 – 92”, 1. oktober 1992.

426 Således erklærede Jonni Hansen i et interview i anledning af mordbrandene mod udlændinge i Tyskland i november 1992, at: ”Der findes også mange rabiate mennesker her, som er parate til at forsvare deres land mod indvandrere. Det er kun et spørgsmål om tid, hvis politikerne ikke åbner øjnene!”, ”Næste gang Danmark”, *Ekstra Bladet*, 24. november 1992.

427 PET, personsag: ”Vedr. indbrud/hærværk i Fairplay 91, Blegdamsvej 4, 2100 København Ø, den 15.-16. juni 1991”, 9. august 1993.

428 PET, emnesag: ”Vedr. Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse (D.N.S.B.)”, 12. juli 1988.

i dagspressen. PET vurderede, at DNSB på havde mellem 600 og 1000 betalende medlemmer fordelt på fem regioner med seks afdelinger og et ukendt antal celler. Organisationen var hierarkisk. Bevægelsen blev ledet af landsleder Povl Heinrich Riis-Knudsen, som blev bistået af et Nationalsocialistisk Råd med en seks-syv personer. Herefter fulgte organisationssekretæren samt landsledelsen, hvor repræsentanter for regioner og afdelinger havde sæde.⁴²⁹ PET lå desuden inde med følgende oplysning om organisationsstrukturen:

“Organisationen er opbygget med A- og B-medlemmer, hvoraf langt hovedparten er B-medlemmer, idet der efter ansøgning om optagelse, reelt kun kræves kontingentbetaling på kr. 175,- pr. kvartal af disse. Disse medlemmer kan frit vælge om de ønsker at deltage i aktivt arbejde (blive aktivist), med plakatoptagelse og demonstrationsvirksomhed som hovedopgaver, eller om de blot ønsker at være passive.”⁴³⁰

Man mente i PET, at der var ca. 30 A-medlemmer på landsplan. B-medlemmer kunne først blive A-medlem efter ansøgning om optagelse i DNSB's kadetkorps. PET mente videre, at bevægelsen var struktureret med afdelinger for såvel den indre som den ydre sikkerhed, og en afdeling for snavsede sager. En gruppe tog sig af skolingskurser, mens der også fandtes instruktører i militære færdigheder. *Nationalsocialisten*, som blev udgivet også med sigte på udadvendt virksomhed, kom i et oplag på ca. 1.200 eksemplarer, mens *Kamptegnet* var et rent internt medlemsblad, som kom ca. seks gange årligt. PET vurderede, at DNSB's og især Riis-Knudsens målsætning var dels at holde så meget aktivitet i DNSB, at han kunne berettigede sit lederskab i WUNS, dels at udvikle denne organisation, men også at skabe grundlag for sit Nordland Forlag, som også var en indtægtskilde for Riis-Knudsen. PET's vurdering var – bl.a. med blikket rettet på højreekstremismens fremgang ved januarvalget i Berlin – at DNSB på baggrund af fremmedfrygten havde muligheder for at udvikle sig og ekspandere videre.⁴³¹

Disse oplysninger byggede muligvis på interne oplysninger fra Albert Larsen til PET, da denne brød med DNSB. I et par samtaler med PET-folk gav han en

429 PET, personsag: "Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse", udateret. Denne vurdering modsiges dog af en anden vurdering i 1992, efter hvilken man mente, at DNSB havde ca. 100 medlemmer. Jf. PET, personsag: "Vedr. Årligt møde i... om højreekstremisme i dagene 7. og 8/10 - 92", 1. oktober 1992.

430 PET, personsag: "Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse", udateret, 14. december 1992.

431 Ibid.

indgående beskrivelse af DNSB's organisatoriske opbygning og personelle forhold i ledergruppen. Han oplyste således, at man blandt B-medlemmerne valgte kadetter, hvorfra man efter skoling hos Riis-Knudsen valgte A-medlemmer således, at der var ret fast tal på 30 A-medlemmer. Blandt disse skulle landets regering udpeges. Han oplyste videre, at en del kadetter af sikkerhedsårsager blev meldt ud af partiet for at kunne indsættes i gode stillinger som meningsdannere mv. Blandt B-medlemmerne var der tre typer: passive medlemmer, som alene støttede økonomisk, andre med møderet og endelig aktivister. Hvervning skete diskret på lukkede hvervemøder eller gennem en postboks. Albert Larsen anslog, at der var ca. 1.000 medlemmer, og at antallet af sympatisører var ret stort.⁴³²

En oplysning fra Jonni Hansen i 1990 vurderede, at der var en ca. 4-500 nationalsocialister i Danmark, men at partiet var nede på 80.⁴³³ Det bekræftes af andre oplysninger fra samme og Povl Heinrich Riis-Knudsen, hvor begge mente, at DNSB, da man stod stærkest, havde været oppe på ca. 120 medlemmer, og at man i foråret 1990 havde ca. 80 medlemmer tilbage.⁴³⁴

PET's vurdering af DNSB's udviklingsmuligheder i 1992 må på baggrund af datidens politiske stemninger anses for en nøgtern prognose. Der var tale om en organisatorisk og medlemsmæssig udvikling, som fra DNSU's spæde begyndelse i 1970'erne frem til bevægelsens status i 1990 må anses for påfaldende.

Man kan stille spørgsmål ved den vurdering, at DNSB havde mellem 600 og 1.000 betalende medlemmer. Her må man først og fremmest overveje kriteriet for, at de pågældende kunne anses for sympatisører eller for egentlige tilhængere. Vurderingen af, at der fandtes ca. 30 A-medlemmer af DNSB var præcis, men hvordan forholdt det sig med de såkaldte B-medlemmer og med modtagerne af de udsendte skrifter? Her må man konstatere, at der ikke i PET's sag vedrørende DNSB og Povl Heinrich Riis-Knudsen findes betragtninger over, hvordan man præcist skal anskue den personkreds, som optrådte som B-medlemmer, som modtog *Nationalsocialisten* eller som modtog tryksager eller bøger fra Nordland Forlag. Mens PET havde enddog meget præcise oplysninger om den personkreds, som havde betalt medlemskontingent, abonnement eller foretaget indkøb af publikationer fra forlaget – som også styrede DNSB's medlemskartotek – findes der i materialet ingen analyser af, hvilken status de pågældende personer havde i forhold til den nazistiske ideologi eller i forhold til organisationen. Det

432 PET, emnesag: "Vedr. Albert Larsen...", 3. februar 1989.

433 PET, personsag: "Vedr. muligt optræk til krise i DNSB", 28. marts 1990.

434 Ibid., bilag 50: "Vedr. muligt optræk til krise i DNSB", 5. april 1990.

kan således være en nærliggende overvejelse, om alle B-medlemmer også var egentlige sympatisører eller om man ikke i bevægelsen kunne tænkes at have haft en tendens til at tælle modtagere af *Nationalsocialisten* med som B-medlemmer eller som sympatisører. Som nævnt havde PET selv bemærket DNSB's praksis med at sende *Nationalsocialisten* til personer, som i offentligheden var fremkommet med fremmedkritiske udtalelser eller andre holdninger, som man fra DNSB's side opfattede som mere eller mindre i overensstemmelse med bevægelsens mål og værdier. Spørgsmålet blev aktualiseret med en injuriersag, som Søren Espersen anlagde mod ungdomsbladet *Tjeck Magazine* for dets påstande inden folketingsvalget 2001 om, at Søren Espersen i 1988-92 stod registreret som B-medlem hos nazisterne under nummeret 9-1 B. Sagen endte med, at påstandene ved Østre Landsret den 24. februar 2004 blev kendt ubeføjede.⁴³⁵

435 Det kan være af interesse, at sagen var scene for vidneudsagn af Frede Farmand og den tidligere DNSB-leder Povl Heinrich Riis-Knudsen. Søren Espersen havde i den pågældende periode været journalist på *B.T.*, og dækkede indtil 1989 bl.a. nazisternes aktiviteter. Ugebladets oplysninger stammede fra Frede Farmand, som forklarede, at betegnelsen 9-1 B betød, at den pågældende var B-medlem af DNSB, og at dette medlemskab i 1988 var givet den pågældende for dennes fortjenester. Farmands oplysninger stammede fra operationen mod Nordland Forlag. Povl Heinrich Riis-Knudsen forklarede derimod for retten, at betegnelsen 9-1 B stod for, at bladet *Nationalsocialisten* skulle sendes til Espersen som brev og ikke som tryksag (som kunne åbnes af postvæsenet) 9 stod for årgang 9 (efter dannelsen af DNSB), og 1 for 1 eksemplar. Hans Mortensen: 9 1-B Espersen, *weekendavisen*, 23. januar 2004, 1. sektion, s. 2.; *Ritzau*: DF-pressechef ruset for nazi-anklager, *Politiken*, 25. februar 2004, 1. sektion, s. 6. I PET's arkiv findes bevaret en indmeldelsesblanket til DNSB, der giver et indtryk af den normale medlemsprocedure. Herved kunne man søge om B-medlemskab, som blev beskrevet på følgende måde: "B-medlemmer modtager bevægelsens nyhedsbrev "Kamptegnet" og har mulighed for deltagelse i aktivt arbejde, møder, kursusvirksomhed o. lign. B-medlemmet har ingen arbejdsmæssige forpligtelser ud over, hvad vedkommende måtte påtage sig frivilligt. Medlemmet har ingen ret til at optræde på bevægelsens vegne uden tilladelse, og bevægelsen kan ikke stå inde for den pågældendes handlinger. Medlemmet påtager sig tavshedspligt vedrørende interne bevægelsesanliggender." PET, kildesag: "Ansøgning om medlemskab af Danmarks Nationalsocialistiske Bevægelse D.N.S.B". PET havde imidlertid også eksempler på, at DNSB tildelte ufrivillige DNSB-status til f. eks. journalister, hvis artikler man syntes om. En journalist ved et lokalt dagblad, som i en artikel om gravskænderier på en mosaisk kirkegård bemærkede, at politiet ikke var i stand til at forbinde hærværket med jødeforfølgelser eller med DNSB modtog således et brev fra DNSB, hvori det hed: 'Jeg anser Dem nu for kontaktperson for DNSB-.... De vil få *Nationalsocialisten* tilsendt 4 gang om året, hvert kvartal.' PET, kildesag: "Vedr. Hærværk forøvet mod 35 gravsten på den mosaiske Kirkegård...", 22. august 1988. Riis-Knudsen forklarede i 1988 for Frede Farmand, at man blev B-medlem ved at underskrive en støtteerklæring og indsende den til organisationssekretariatet. Derpå ville man modtage et girokort. B-medlemskab forudsatte således

PET var opmærksom på, at grænsefladen mellem, om man henregnedes som nazist eller som en person, der havde rekvireret materiale fra en af disse organisationer, kunne være diffus. En navneliste fra 1992 viser således under titlen ”personer af mulig H-ekstrem. Observans” ca. 350 personer og organisationer. Blandt disse var 217 navne og organisationer med betegnelsen DNSB, 59 med betegnelsen de nationale, 43 med ”DDF” (dvs. Den Danske Forening), 11 med NPD og ca. 10 med betegnelsen nazisme eller andet.⁴³⁶

Længere sammenskrivninger af trusselsvurderinger i forhold til den yderste højrefløj ses ikke i PET’s akter. Der findes heller ikke i Regeringens Sikkerhedsudvalg eller i Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg i perioden 1975-90 nogen nedfældede drøftelser af de danske nazisters voksende styrke og aktivitet.⁴³⁷ I PET’s bevarede akter findes kun få sammenfatninger om nazisterne, som strækker sig over mere end en-to sider, og i reglen er der først og fremmest tale om en kort opsummerende sætning om, at man stadig bør holde øje med nazisterne. Blandt PET’s oplysninger om DNSU og senere hen DNSB findes en mængde båndoptagne interviews mv., videooptagelser og samlinger af udgivelser fra Nordland Forlag – der er mestendels tale om optryk af udgivelser fra 1930’erne og 1940’erne – samt af bevægelsens periodika som *Nationalsocialisten* og *Kamptegnet*. Hertil kommer en del indberetninger fra især regionsafdeling II og fra Frede Farmand, ligesom PET’s personsager om en række ledende nazister efterhånden blev af et vist omfang. Dette stof, som tilsammen danner et billede af DNSB’s ideologiske profil, politiske målsætninger, opbygning og medlemsskare er tilsyneladende ikke af PET underkastet nogen dyberegående bearbejdning ud over de rutinemæssige bestræbelser på at identificere nazistiske sympatisører, før oplysningerne blev lagt på sagen. Det betyder ikke, at PET forholdt sig passiv i forhold til nazismen. Som nævnt tog man ved flere lejligheder initiativ til skærpet indhentning i forhold til DNSB.

Det er således analysen og bearbejdningen af det indhentede stof, som forekommer fraværende. En undtagelse er dog et notat fra januar 1992 om højrefløjen i Danmark, hvori sagsbehandleren fra den relevante afdeling gjorde status

aktiv betaling af kontingent, og medførte, at man tildeltes et medlemsnummer. PET, personsag: ”Vedr. landslederen, POVL HEINRICH RIIS-KNUDSEN...”, 18. marts 1988.

436 PET, personsag: ”Vedr.: Højreekstremistisk observans”, 1. april 1992, vedhæftet liste med titlen: ”personer af mulig H-ekstrem. Observans”, 5. marts 1992.

437 RSU og ESU 1975-80. Eneste tilfælde, hvor højreekstremisme blev drøftet i denne periode var i 1985, hvor man drøftede en henvendelse fra ”nazi-jægeren” Simon Wiesenthal, ESU, 27. maj 1983.

over de forskellige grupperinger, og forsøgte en vurdering. I forhold til DNSB vurderede han, at bevægelsen stadig stod i den betydelige ledelseskriser, som havde varet siden 1990. Det var opfattelsen, at en vis aktivitetsstigning var at spore, og det var som tidligere nævnt forventningen, at den tidligere nævnte organisationssekretær var på vej tilbage og ville finde en forståelse med Riis-Knudsen, som derefter ville overlade organisations- og propagandaarbejdet til organisationssekretæren og trække sig tilbage til en rolle som grå eminence for bevægelsen.⁴³⁸ Det var opfattelsen, at Riis-Knudsen fortsat stod stærkt i det internationale samarbejde, men at han næppe alene ville være i stand til at bibringe bevægelsen fremdrift:

“Fremtiden for DNSB som slagkraftig organisation er med den nuværende ledelse tvivlsom, dog skal det som tidligere omtalt bemærkes, at der er interesserede og aktive nok, og at hvis [organisationssekretæren]...atter bliver ’lukket ind i varmen,’ så kan BZ-bevægelsen og venstrefløjen i øvrigt, måske med rimelighed begynde at føle sig truet.”⁴³⁹

En dybere analytisk bearbejdning af det indhentede stof måtte netop forekomme nærliggende på baggrund af dels nynazismens vækst i Danmark i perioden 1980-90, dels på baggrund af DNSB's og Povl Heinrich Riis-Knudsen's intensive forbindelser til udenlandske nazistiske grupper med meget forskellig ideologisk profil og arbejdsform. Mens Povl Heinrich Riis-Knudsen og DNSB bekendte sig til en traditionel Hitlerdyrkelse med en betoning på brugen af nazistiske symboler og referencer til Det tredje Riges traditionelle propaganda, var der flere af de grupperinger blandt dem, som DNSB plejede forbindelse til, som knyttede an til den aktivistiske, paramilitært orienterede nationalrevolutionære – og i visse tilfælde socialrevolutionære – strømning inden for det tyske nazistparti i 1930'erne. Disse strømninger, som i 1930'erne var blevet udmanøvreret af Adolf Hitler med eksklusionen af Otto Strasser, disciplineringen af de nazistiske stormtropper og i 1934 De Lange Knives Nat, var præget af større aktivisme og lagde normalt vægten på opbygningen af kampberedte grupper. Det var ikke mindst sådanne grupper, som kom til at markere sig med en militant, voldelig profil på både den internationale og den nordiske yderste højrefløj i de tidlige 1990'ere, bl.a. med fremkomsten af f. eks. Combat 18 og lignende ekstremt voldelige grupperinger.

438 PET, personsag: Kortfattet gennemgang af højreekstremismens ansigt i Danmark, 28. januar 1992.

439 Ibid.

Nationalpartiet Danmark og DNSB

PET kunne fra ca. 1990 notere sig, at der eksisterede tre grupperinger på den yderste højrefløj, og at der mellem disse bestod visse forbindelser. Foruden DNSB drejede det sig om Partiet de Nationale samt Nationalpartiet Danmark under ledelse af Kaj Vilhelmsen. Mens der med PDN var tale om en udskillelse fra DNSB med tyngdepunkt på Vestsjælland og Fyn, var NPD en fremmedfjendtlig udbrydergruppe fra Den Danske Forening, og samlingspunkt for flere af de indvandringsfjendtlige lokallister under ”Stop Indvandringen”, som havde opstillet forskellige steder i landet ved kommunalvalget i 1989. Spørgsmålet var, hvorvidt der fandtes en vis fælles politisk grund mellem disse lister og DNSB, eller om der mellem disse var så stor rivalisering, at en samling af de yderliggående højregrupper til en militant højrebevægelse kunne anses for udelukket. PET holdt sig i denne periode til at indsamle oplysninger om de eksisterende krydsforbindelser mellem grupperne, men underkastede ikke den verserende udvikling nogen egentlig strukturel analyse. Små opsummeringer eller kommentarer af tre-fire linjer i notitserne rummede i essensen de betragtninger, som PET har efterladt sig om den danske højrefløj i denne periode. Første egentlig større analyse findes i en opsummering over højrefløjen fra begyndelsen af 1993.⁴⁴⁰ Til gengæld fulgte man opmærksomt de spæde forbindelser og balancen mellem samarbejde og rivalisering. Man var således vel informeret om, at der mellem DNSB og NPD fandtes overvejelser om et vist samvirke.

I DNSB kan disse overvejelser anses for en brydning omkring bevægelsens hidtidige organisations- og arbejdsform. Forbindelsen mellem DNSB og NPD gik over to medlemmer af DNSB, der samtidig var medlemmer af NPD, og som opretholdt kontakt med Jonni Hansen. Om der var tale om en tilfældig personkonstellation eller en egentlig institutionaliseret kontakt, kan ikke ses af materialet, ligesom det heller ikke fremgår, om forbindelsen var kendt og accepteret af andre end Kaj Vilhelmsen.⁴⁴¹

440 PET, personsag: ”Højreekstremisme i Danmark. Status pr. 1. januar 1993”. PET, personsag; notat af 28. januar 1992.

441 Forbindelsen kom til en af NPD’s leders kendskab i november 1990. Vilhelmsen ville i den forbindelse have de to berørte personer til at erklære, at de havde været medlemmer af DNSB, og at de ikke længere var det. PET, personsag: ”Vedr. interne problemer i Nationalpartiet Danmark”, 19. november 1990. Da det internt kom frem, at NPD havde medlemmer, som også stod i DNSB, brød man officielt forbindelsen med de to personer. PET mente dog at vide, at der fortsat bestod en forbindelse mellem i hvert fald den ene af disse personer og Kaj Vilhelmsen. Jf. PET, person-

På et møde med en begrænset deltagerkare den 25. maj 1990 udtalte de to pågældende ”forbindelsespersoner”, at kun Vilhelmsen kendte til, at de to kom fra DNSB. Denne viden skulle tilsyneladende forholdes bestyrelsen i NPD. Men essensen af det var, at såvel Kaj Vilhelsen som Povl Heinrich Riis-Knudsen skulle have kendskab til forbindelsen.⁴⁴² Under alle omstændigheder reflekterede også Povl Heinrich Riis-Knudsen i denne tid over, at et møde med Kaj Vilhelmsen kunne ”...resultere i en opsplitning af DNSB i militant og politisk deling...”⁴⁴³

Kaj Vilhelmsen anså tilsyneladende også DNSB for en acceptabel og nyttig samarbejdspartner. Han skulle således i fortrolighed have udtrykt sympati og velvilje over for bevægelsen og ønsket at mødes med DNSB’s ledelse. Forudsætningen for et sådant møde var imidlertid, at det ikke måtte blive kendt af udenforstående, og at man skulle kunne benægte, at det havde fundet sted. Det forløb således også, at Vilhelmsen ikke troede på hagekorset som symbol i dagens Danmark, men at han overvejede en form for ornamentik til sin bevægelse.⁴⁴⁴

Nationalpartiet Danmark var blevet stiftet på et hemmeligt møde i Ringsted den 18. februar 1990 som en udbryderfraktion fra Den Danske Forening (DDF). Grundlæggerne udgjordes af ca. 40 personer, som ikke fandt, at DDF’s politik var markant og vidtrækkende nok. PET’s sagsbehandler opfattede NPD som en yderliggående gruppering og viede en ikke ringe interesse til det lille nye parti.⁴⁴⁵ Som det hed i en oversigt over højrefløjen fra 1992:

“På nuværende tidspunkt er vor viden om partiets aktiviteter og medlemstal begrænset, men eftersom vi har et glimrende kendskab til et par af personerne i partiets ledelse, ved vi, at den førte politik ligger et sted mellem Fremskridtspartiets superstrammere og nationalsocialisterne. Samtidig er vi bekendt med, at partiets formand, der samtidig er initiativtager til partiet, mag. art. Kaj Vilhelmsen

sag: ”Vedr. oplysning om fortsatte forbindelser mellem DNSB og Nationalpartiet Danmark”, 5. og 13. november 1991.

442 PET, personsag: ”Vedr. Møde i NATIONALPARTIET DANMARK fredag den 25. MAJ 1990 [...] Brønshøj”, 29. maj 1990.

443 PET, personsag: ”Vedr. forbindelser mellem Nationalpartiet Danmark/Kaj Vilhelmsen og DNSB” 22. marts 1990.

444 Ibid.

445 PET, personsag: ”Kortfattet gennemgang af højreekstremismens ansigt i Danmark”, afd. 5, 28. januar 1992. Kaj Vilhelsen blev ekskluderet fra DDF den 27. april 1990. PET, personsag: ”Vedr. Den danske Forening’s eksklusion af Kaj Vilhelmsen den 27.4. 1990”, 22. august 1990.

samt enkelte af partiets yngre medlemmer, uofficielt færdes hos RIIS-KNUDSENS nationalsocialister.”⁴⁴⁶

PET vurderede, at en betydelig del af NPD’s aktiviteter rettede sig mod planerne om at bygge en moské på Amager, men ville ikke afvise muligheden for, at NPD under den herskende flygtningemodstand kunne tænkes at tiltrække en del utilfredse fra bl.a. DDF.⁴⁴⁷

Borgerlisten Stop Invandringen! PET havde omkring 1990 den opfattelse, at der eksisterede tre grupperinger på den yderste højrefløj. Foruden DNSB drejede det sig om Partiet de Nationale (PDN) samt Nationalpartiet Danmark (NPD). PDN havde udskilt sig fra DNSB og havde tyngdepunktet på Vestsjælland og Fyn. NPD var en fremmedfjendtlig udbrødergruppe fra Den danske Forening og samlingspunkt for flere af de indvandringsfjendtlige lokalister under "Stop Indvandringen!", som havde opstillet forskellige steder i landet ved kommunalvalget i 1989. Borgerlistens pamflet, der prydes af Holger Danske, blev uddelt i forbindelse med valget (PET's arkiv).

446 Ibid.

447 Ibid.

PET fandt partiet interessant nok til, at man bearbejdede oplysningerne fra det stiftende møde, som man modtog i form af båndoptagelser fra Frede Farmand. Det fremgik heraf, at man med udgangspunkt i ”Stop Indvandringen” ville søge at opbygge en partiorganisation med henblik på opstilling til det næste folketingsvalg. PET noterede sig fra båndoptagelserne navnene på partiets nykonstituerede ledelse, og de vigtigste programpunkter for partiet. Det drejede sig bl.a. om at stoppe indvandringen, derpå udvise flygtninge og asylansøgere og endelig dernæst forsøge at udvise dem, som allerede havde fået dansk statsborgerskab. Man ville desuden knytte kontakt til Sverigesdemokraterne og Nordiska Rikspartiet i Sverige og i Norge Stopp Indvandringen. I Frankrig havde man kontakten Le Pens parti, og i Tyskland Republikanerne.⁴⁴⁸ Der var ingen spor af, at Frede Farmand deltog i det stiftende møde som følge af opfordring eller instruks fra PET.

Partiets ideologi og holdning til voldshandlinger blev antydet i et interview givet af Kaj Vilhelmsen til *Information* den 7.-8. november 1992. Her rettede den interviewede en stærk kritik mod indvandringen, og sammenfattede tildelingen af statsborgerskab med ordene: ”I er ikke 2. klasses borgere i vores land – I er overhovedet ikke borgere.” Der udtryktes også en ”relativ” voldsforståelse, som begrundedes med nødvendigheden af ”fortvivlelsens selvhjælp”.⁴⁴⁹ Videre hed det fra Vilhelmsen:

“Vores holdning er forståelse over for, at folk griber ind over for flygtningecentrene – der er ikke noget forkert i, at folk vil angribe dem. Forbrydelsen sker allerede når politikerne *opfører* centrene. Men: Vi siger ikke, de skal *gøre* det – den distinktion er vigtig at forstå – blandt andet fordi det har noget med lovgivning at gøre..... Vi betragter det som fuldstændig givet, at der i løbet af tre-fire år vil komme angreb på centre ligesom i Rostock.”⁴⁵⁰

PET indhentede også fra NPD løbende kildeoplysninger, som i april 1990 kunne orientere PET om medlemmerne af betyrelsen for NPD og tilsende partiets programerklæring. De pågældende blev registreret eller var allerede i forvejen

448 PET, personsag: ”Vedr. stiftende møde i Nationalpartiet Danmark (tidl. Danmarks Nationalliberale Parti)...”, 2. marts 1990.

449 ”Jo, vi får et dansk Rostock”, *Information*, 7.-8. november 1992, i *ibid.*

450 *Ibid.*

(med en undtagelse) registrerede.⁴⁵¹ Ligesom det var tilfældet med flere politiske organisationer på højrefløjen vandt Frede Farmand også hurtigt indpas til NPD's møder, hvorfra han regelmæssigt indsendte stemningsrapporter og optagelser.⁴⁵² På et møde den 25. maj 1990 i Brønshøj noterede PET sig således, at to af deltagerne var de personer, som også var medlemmer i DNSB. PET var også på grundlag oplysningerne fra Farmand i stand til at følge indholdet af mødet, som havde deltagelse af fire medlemmer af NPD's hovedbestyrelse, ti indbudte (herunder de to DNSB-medlemmer) samt en mand med angivelig kontakt til Det danske Frihedsråd og Fremskridtspartiet. Kaj Vilhelmsen oplyste på mødet, at man ønskede at registrere NPD's modstandere – bl.a. SOS Racisme – og alle indvandrere på EDB. PET's vurdering var i den forbindelse:

“NPD efterlader det indtryk at de opfatter sig selv som en Frihedsbevægelse ligesom under 2. verdenskrig. Gang på gang omtalte man kontakterne til Det danske Frihedsråd, et råd som koordinerer forskellige personer og bevægelser. Her kom det frem, at også nazister var velkomne – bare de sorte og farvede kommer ud. Efter megen debat om mål og midler blev man enige om at gøre noget ved det. Man foragtede Den danske Forening fordi de ikke ville noget. DNSB gør i hvert fald noget ved det, uanset om man kan lide det eller ej – udtalte KV. Under samtalen fortalte [de to medlemmer af DNSB] om jødernes forbandelse og gravskænderi. Det vakte jubel og andre kunne støtte de forbandede. [medlem af DNSB] fortalte om jødernes historie, hvilket han blev takket for. KV supplerede [medlem af DNSB] i hans betragtninger og fortalte, at det var NPD's pligt at rydde op over det hele.”⁴⁵³

I PET's Centralafdeling begrundede subversionsafdelingen i marts 1990 sin interesse i en registrering af bestyrelsen og de ledende personer i NPD. Man pegede som begrundelse på den stærke affinitet mellem visse personer i NPD og DNSB, Vilhelmsens ønske om en hemmelig forbindelse til DNSB og DNSB's formodninger om, at NPD lå tæt på nazisternes synspunkter.⁴⁵⁴ Organisationssagen for

451 PET, personsag: ”Vedr. hovedbestyrelsen i NATIONAL PARTIET DANMARK...”, 30. marts 1990. Oplysningerne byggede primært på pressemeddelelsen.

452 F. eks. Ibid., ”Vedr. møde i NATIONALPARTIET DANMARK fredag den 25 MAJ 1990...” Brønshøj, 29. maj 1990.

453 Ibid.

454 PET, personsag: ”Vedr. herværende afdelings ønske om tilladelse til registrering af bestyrelsen og de ledende personer i det nystiftede parti Nationalpartiet Danmark”, 30. marts 1990.

NPD blev forelagt Wambergudvalget til godkendelse den 30. april 1990 og blev godkendt samme dag.⁴⁵⁵

PET's interesse rettede sig efterfølgende primært mod NPD's ledelse og mod de mulige relationer til DNSB. En del af de oplysninger, som indkom om NPD, var da også overskudsinformation fra overvågningen af DNSB mv., mens den direkte overvågning af NPD som sådan må siges at have været mindre intens med hensyn til virkemidler. Det er muligvis i så henseende nyttigt at skelne mellem overvågning forstået som aktiv indhentning på den ene side, og på den anden side overvågning forstået som en interesse i at modtage oplysninger (fra f. eks. Frede Farmand), udnytte egne eksisterende oplysninger fra overvågning af andre grupperinger og samle og bearbejde sådanne oplysninger internt. I NPD's tilfælde synes hovedvægten at have ligget på den sidste form for overvågning.

Kaj Vilhelmsen definerede selv sit parti som en paraplyorganisation med det formål at samle de forskellige indvandrerfjendtlige borgerlister og andre smågrupperinger på den politiske højrefløj. I så henseende synes relationerne udadtil at have spillet en større rolle i NPD end det indre partiopbyggende arbejde. Det sidste viste sig efter få år at være NPD's akilleshæl. Bestræbelserne gik ikke alene på at række ud mod Den Danske Forening, hvor man vidste, at flere var indstillet på et samarbejde med NPD, mens formanden Ole Hasselbalch var imod, men også på i det skjulte at bygge en forbindelse til DNSB. I november 1990 meddelte Kaj Vilhelmsen således en "forbindelsesmand" til DNSB, at han overvejede en uformel samarbejdsforbindelse til DNSB, samtidig med at man udsendte en pressemeddelelse om, at NPD intet havde med DNSB at gøre. Dette skulle man imidlertid i DNSB blot forstå som taktik. Uanset karakteren af NPD's politiske program og øvrige aktiviteter må man vurdere, at forbindelsen til DNSB således gav PET et grundlag for at efterforske og registrere de relevante forbindelsesled i overensstemmelse med, hvad der var meddelt Wamberg-udvalget. Dette skete da også.⁴⁵⁶

Bestræbelserne på at samle højregrupperne og de uformelle forbindelser syntes at kulminere i 1991-92. I 1991 udsendte Vilhelmsen en skrivelse til medlemmer og sympatisører i DDF og NPD, hvori han opfordrede alle indvandrermodstandere til "konstruktivt samarbejde", idet han oplyste, at NPD sigtede på opstilling til det næste folketingsvalg og derfor ønskede et snævert samarbejde

455 Ibid., påtegning læg, 1980.

456 PET, personsag: "Vedr. samarbejde mellem Nationalpartiet Danmark og DNSB", 13. november 1990.

over hele landet. Samtidig synes der at have hersket en del indre brydninger i ledelsen af NPD.⁴⁵⁷ I 1992 etableredes ligeledes en forbindelse mellem NPD og Partiet De Nationale under Albert Larsens ledelse. Forbindelsen bestod i første omgang af udveksling af oplysninger om politiske modstandere mv. Der var således ifølge Vilhelmsen en aftale mellem NPD og PDN om, at oplysninger, som sidstnævnte lå inde med om antiracistiske modstandere, ville blive videregivet til NPD. Det drejede sig om oplysninger om Fællesinitiativet Imod Racisme i Odense, som PDN hævdede at have infiltreret. Til gengæld havde NPD advaret PDN om Frede Farmand.⁴⁵⁸

NPD's aktiviteter synes at have omfattet agitation mod bygningen af barakbyer til flygtninge. I 1993 gjorde NPD sig således bemærket med henvendelser til entreprenører med advarsel om, at de kunne komme ud for vanskeligheder, hvis de deltog i bygningen af sådanne barakbyer. Det oplystes også, at der var tale om landsskadelig virksomhed i forbindelse med den – som det hed – øgede flygtningeinvasjon. Endvidere satte NPD store anstrengelser ind på at hindre byggeri af en moské på Amager.⁴⁵⁹

NPD begyndte i 1994 at lide under indre opløsningstendenser, bl.a. på grund af utilfredshed med ledelsen og med partiets organisation. Hertil kom, at flere af medlemmerne ikke fandt, at afstanden til DNSB var så afskrækkende. Flere begyndte således at forlade partiet, mens andre havde ønsket tilsendt informationsmateriale fra DNSB.⁴⁶⁰ I sommeren 1994 deltog NPD's leder Kaj Vilhelmsen i et møde med repræsentanter for Den Danske Forening for at drøfte mulighederne for en samling på højrefløjen. Det blev imidlertid hurtigt klart, at der ikke var tale om en ligestillet forhandling, da Ole Hasselbalch udbad sig en redegørelse fra Vilhelmsen og Larsen med hensyn til medlemmer, økonomi og kommende politiske tiltag. Heraf fremgik, at både NPD og PDN led under stagnation, hvad angik såvel medlemmer som økonomi. Hasselbalch meddelte derpå Vilhelmsen, at han var velkommen som medlem i DDF, mens Larsen meddeltes, at som følge af PDN's nynazistiske fortid kunne der ikke blive tale om en sammenlæg-

457 Ibid., "Vedr. partiformand Kaj Vilhelmsen...Nationalpartiet Danmark, opfordring til Den danske Forening om samarbejde", Frede Farmand, 4. juni 1991. Ibid.: "Vedr. Oplysninger om ledelsen i Nationalpartiet Danmark", 11. juni 1991.

458 Ibid., Vedr. oplysninger om samarbejde mellem Nationalpartiet Danmark og Partiet De Nationale, 6. maj 1992.

459 Ibid., "Vedr. højreekstremisme/NPD, 23.11. 1993"; PET, personsag: Vedr. Nationalpartiet Danmark, 27. november 1993.

460 PET, personsag: "Vedr. opløsningstendenserne i Nationalpartiet Danmark, 17. januar 1994.

ning.⁴⁶¹ I efteråret 1994 nærmede NPD og PDN sig hinanden. PDN blev opløst den 27. september 1994, og der blev optaget kontakt mellem Kaj Vilhelmsen og et medlem af PDN om samlingen af en paraplyorganisation på højrefløjen. På et møde den 1. oktober 1994, hvor et par personer fra NPD deltog sammen med en fire-fem personer fra PDN, blev resterne af PDN reelt optaget i NPD. Kaj Vilhelmsens status over NPD's udvikling synede i øvrigt ikke af meget. Partiet havde to afdelinger i Jylland og en i Assens på Fyn. Desuden havde man tre postbokse. Antallet af medlemmer fremgik ikke, men Vilhelmsen oplyste, at medlemslisterne var hemmelige. Det fremgik dog, at medlemskontingenterne ikke kunne bære partiets økonomi, og at man fik bidrag fra sponsorer.⁴⁶²

PET vurderede i 1998, at medlemskab af NPD ikke længere udgjorde selvstændig registreringsgrund. Der blev i 1993 nyregistreret fem personer med relation til NPD, i 1994 fem og i 1995 en. I alt 18 personer med relation til NPD var registreret i 1998.⁴⁶³

Den Danske Forening

Den Danske Forening blev stiftet på et møde i Virumhallen den 18. marts 1987. Forud for stiftelsen var bl.a. gået et møde i København den 7. oktober 1986, hvor en snes kritikere af den danske flygtningepolitik – heriblandt mange læserbrevsskribenter – havde forberedt en samling af modstanderne af den danske flygtningepolitik. Forud for dannelsen af DDF var gået en større kampagne mod flygtningepolitikken. I oktober 1986 havde pastor Søren Krarup således organiseret en kampagne mod landsindsamlingen Flygtning 86. Initiativet blev konsolideret i Komitéen mod Flygtningeloven; stadig under ledelse af Søren Krarup, men også med andre personer med tilknytning til tidsskriftet *Tidehverv*. I 1987 skiftede komitéen navn til Komitéen mod Indvandrerpolitikken. Mellem pastor Krarups initiativ og Den Danske Forening synes at have hersket en vis affinitet i såvel målsætning som medlemskreds. Såvel navnet, Den Danske Forening, som navnet på foreningens tidsskrift, *Danskeren*, havde direkte reference til tids-

461 PET, personsag: "Vedr. landsmøde d. 18. JUN 1994 i restaurant Skovhuset, Dragør", 22. juni 1994.

462 Ibid., "Vedr. nedlæggelse af Partiet De Nationale", 30. september 1994, samt "Vedørende møde på Borup Kro den 1. oktober 1994", 24. oktober 1994.

463 PET, personsag: "Notits om organisationer, hvor medlemskab kan begrunde registrering", 16. oktober 1998.

skriftet *Danskeren*, som N.F.S. Grundtvig udgav 1848-51 og til foreningen Den Danske Forening, som med Grundtvig som formand i 1852 samlede de danske rigsdagsmænd.

DDF var organiseret med en selvsupplerende styrelse som det ledende organ. De to initiativtagere, fhv. byretsdommer Ellen Larsen og fhv. overtoldvagtimester Georg Schjørmann, havde plads i styrelsen sammen med foreningens formand dr. med. Johannes Clemmensen, dr. phil. Sune Dalgård og læge Bendt Andersen. Sune Dalgård havde også forbindelse til Komitéen mod Indvandrerpolitikken, ligesom murer Poul Vinther Jensen, der i 1988 indtrådte i styrelsen. Professor Ole Hasselbalch indtrådte i styrelsen i 1989 for i 1990 at blive formand for foreningen.

Når foreningens organisationsstruktur således adskilte sig fra det traditionelle danske foreningsdemokrati, begrundedes det i ikke ringe grad med hensynet til at holde højreradikale og andre ekstremister ude af foreningens ledelse.⁴⁶⁴ I foreningens love, som blev nedfældet på landsmødet den 20. januar 1990, blev denne målsætning fastslået i bestemmelsen om, at foreningen optog danske borgere eller udenlandske borgere med nær tilknytning til Danmark, mens man udelukkede personer, som var eller havde været tilknyttet ekstremistiske – herunder nazistiske – organisationer. Foreningens formål blev fastslået som:

“...at sikre dansk kultur, sprog og levevis i en verden, der trues af kaos, overbefolkning, vold og fanatisme. At advare mod den opløsning af vor kulturelle og folkelige egenart, som forvoldes af overdreven tilstrømning fra overbefolkningstruede lande. At hindre nedbrydelse af vort land som hjemsted for det danske folk.”⁴⁶⁵

Foreningens virke fandt ikke mindst udtryk i udgivelsen af tidsskriftet, *Danskeren*, som fra maj 1987 og i de følgende år vedholdende beskæftigede sig med indvandringen, det multietniske samfund, flygtningepolitikken, og i skarpe vendinger kritiserede den politiske elite og beskæftigede sig med danskhed.

En særlig rolle i foreningens profil og i tidsskriftet var mange af talernes og skribenternes beskæftigelse med besættelsestiden. Blandt medlemmerne var da også modstandsmand og tidligere nedkastningsleder under besættelsen, Jens Tholstrup. Ved mange lejligheder blev der draget direkte paralleller med erfaringerne fra modstandskampen, hvor en lille del af befolkningen ved modstands-

⁴⁶⁴ *Danskeren*, 1, 1988, s. 5.

⁴⁶⁵ Af foreningens hjemmeside fremgår det, at formålet stadig er det samme. Jf. www.dendanskeforening.dk. Set august 2008.

kampens begyndelse havde trodset den politiske elite (dvs. samarbejdspolitikere) og efterhånden vundet bredere kredse for sagen. Det hed således i Sune Dalgårds artikel i *Danskeren* fra 1987:

“Opgaven må være at gøre denne folkelige modstand til en politisk magtfaktor. De hidtil splittede og spredte modstandere må søge at finde sammen i et fællesskab om at udstikke en anden kurs og om at samle så mange danske som muligt om det altafgørende for en nationalt ansvarlig politik: at bevare og genskabe Danmark som et dansk land for det danske folk og at hindre, at det gøres til indvandringsland og kolonisationsområde for fremmede landes eller verdensdeles overskudsbefolkning...”⁴⁶⁶

På samme måde som modstandsbevægelsen havde rettet sin kritik mod de ansvarlige politikere, placerede bidragsyderne i *Danskeren* ansvaret for indvandringen hos den politiske elite og hos de intellektuelle. Således Ole Hasselbalch:

“Vi kæmper ikke mod de fremmede. De er blot mennesker, der som vi stræber efter lykken. Nogle er flygtet fra terror og vold, andre søger blot velstand og økonomisk bedre kår, nogle er svindlere og bedragerer. De er, som folk er flest, og det er ikke dem, kampen i virkeligheden gælder. Nej, striden står mellem os og dem, der har åbnet Danmarks grænser og ikke vil tillade os at være et folk.”⁴⁶⁷

Det fjendebillede, som etableredes, var altså rettet mod en bredt sammenfattet alliance af etablerede politiske partier, en vagt defineret elite og intellektuelle, som sattes i modstilling til foreningen, der betragtede sig som talerør for dansk folkelighed og for nationens interesser. Tidsskriftet *Danskeren* fremførte ofte kritik af navngivne personer og debattører som eksponenter for denne alliance af folkets modstandere.

DDF's møder

Allerede de første møder afholdt af Den Danske Forening tiltrak sig betydelig opmærksomhed i pressen. Forskellige aktivistiske grupper arrangerede demonstrationer, som manifesterede sig under en skarp retorik og til tider truende eller voldelige former. Foreningens aktiviteter udløste stærke reaktioner. I september 1988 planlagdes et møde i Medborgerhuset Pilegården i Brønshøj.

466 Sune Dalgård, *Danskeren*, 1, 1987, s. 3 ff.

467 Ole Hasselbalch, *Viljen til modstand*, s. 38.

Her blev DDF lukket ude, da personalet i medborgerhuset nægtede at servere for foreningens medlemmer. Som begrundelse anførte de ansatte, at de mente, at der var tale om en racistisk forening. 100 mennesker deltog i en uanmeldt moddemonstration foran medborgerhuset.⁴⁶⁸ I september 1988 ønskede DDF at afholde et møde på biblioteket i Gentofte, men mødte betydelige hindringer fra dels ansatte og ledelse, som ikke ønskede at huse et møde, som skulle holdes under politibeskyttelse. DDF oplyste, at de ønskede at holde en demonstration foran biblioteket, men blev varslet om, at SiD i Gentofte ville rejse en moddemonstration. Også 200 yngre mennesker og BZ'ere mødte op til moddemonstrationen.⁴⁶⁹

Da DDF i oktober 1987 inviterede den britiske forhenværende skoleleder Ray Honeyford til møde i Virumhallen, blev de ca. 150 deltagere fra DDF mødt af 500 demonstranter. Moddemonstrationen var organiseret af Fællesinitiativet mod racisme, PMF, Ishøjkomitéen mod Fremmedhad og Landskoordineringen for Flygtninges Rettigheder. Talerne opfordrede demonstranterne til ikke-voldelig protest, men flere aktivister kastede brosten, kanonslag mv. mod politiet, og efter mødet fik næstformanden i DDF, Sune Dalgård, sin bil raseret, mens den var parkeret på gaden.⁴⁷⁰

De toneangivende medlemmer af Den Danske Forening reagerede på dette pres ved at henvise til, at der skulle være tale om en art alliance mellem nynazister og antiracister. Søren Krarup mente således at have fået et anonymt tip om, at de to grupper arbejdede sammen for at ødelægge DDF, og henviste til, at nazister og kommunister arbejdede sammen i Weimarrepublikken. Han henviste ydermere til FIR's moddemonstrationer og til, at DDF havde været ude for, at lejemaal i mødelokaler osv. blev ophævet på grund af forskellige former for pres. Han mente således, at hensigten skulle være, at indvandringen og de religiøse modsætninger ville føre til indre splid i det danske samfund og måske endda til borgerkrig.⁴⁷¹

“...I Weimar-republikkens Tyskland arbejdede kommunister og nazister sammen, og i dagens skrøbelige danske samfund, hvor opløsningstendenserne er kun alt for

468 Ole Rasmussen: "Den danske Forening blev låst ude", *Politiken*, 2. september 1988.

469 Torben Gross: "Nej til nazister", *Land og Folk*, 7. september 1988; Fl. Northrup og Fl. Christiansen: "Otte bidt af politihunde", *Politiken*, 8. september 1988.

470 Flemming Christiansen: "Anti-racister gik til angreb på politi", *Politiken*, 14. oktober 1987; Søren Mortensen: "Sabotage mod race-debattør", *B.T.*, 13. oktober 1987.

471 Søren Krarup "Ny-nazister og anti-racister to allierede?", *Ekstra Bladet*, 7. juni 1988.

synlige og landet i grunden ikke kan regeres, mens volden breder sig i gaderne og fører krig mod politiet, har venstrefløjsektremister og ny-nazister samme interesse i at løbe det bestående samfund over ende og lægge Danmark åbent for den splittelse og desperation, der er revolutionens forstadium.⁴⁷²

PET's interesse for Den Danske Forening

PET's opmærksomhed rettede sig efter alt at dømme mod det nye politiske fænomen i midten af 1988. Fra denne periode findes der mængder af avisudklip vedrørende konflikten mellem DDF og bl.a. Fællesinitiativet mod Racisme. I 1988 optræder også de første notitser fra forskellige indhentninger med oplysninger om forskellige forsøg på at vanskeliggøre eller hindre DDF's mødevirksomhed, moddemonstrationer eller andre protester mod foreningens virke. Disse notitser bærer imidlertid præg af at basere sig på oplysninger, som ikke primært er indhentet motiveret i en interesse i DDF. I flere tilfælde er det aktivister, som i anden sammenhæng har tiltrukket sig opmærksomhed, som har været genstand for interessen. Der findes således eksempler på, at PET med baggrund i oplysninger fra forskellig indhentning har ladet sine observationshold overvåge DDF-møder og de samtidige moddemonstrationer.⁴⁷³

Den første opmærksomhed i forhold til DDF i PET's arkiv er en notits den 3. september 1987, hvori det blot noteres, at der er blevet dannet en ny forening ved dette navn, og at foreningens formål var en skærpelse af udlændingeloven. Ledelsens navne anførtes. Der henvises til tidligere indgivet notits, men en sådan har det ikke været muligt at identificere entydigt. Det ses af påtegning, at foreningen blev registreret som emnesag. Vedlagt var en kopi af første nummer

472 Ibid. Det er korrekt, at NSDAP og KPD ved flere lejligheder arbejdede indirekte sammen i 1930'erne. I 1931 opfordrede Tysklands Kommunistiske Parti sine folk til at støtte en folkeafstemning om afsættelse af den socialdemokratiske regering i Preussen. Afstemningen var iværksat af højrenationale kræfter i samarbejde med NSDAP. Ved en anden lejlighed støttede de nazistiske bedriftscele-organisationer (dvs. de nazistiske fagforeninger) en ligeledes af kommunisterne støttet trafikstrejke i Berlin i 1932. Der er konsensus blandt tyske historikere om, at Adolf Hitler blev bragt til magten som rigskansler i kraft af hans alliance med de nationalkonservative kræfter i landet, men de fleste betoner i større eller mindre grad den rolle, som KPD's politik spillede i Weimarrepublikkens destabilisering.

473 PET, emnesag: "Vedr. demonstration mod møde afholdt af Den danske Forening, mandag den 18. april 1988 v/Vartov, Kbh. Emne: BZ-bevægelsen".

af *Danskeren*. Medlemmerne af ledelsen blev søgt i PET's arkiver, men ikke registreret.⁴⁷⁴ Materialet blev forelagt Wamberg-udvalget den 3. november 1987, og registreringen blev godkendt ved påtegning af udvalgets medlemmer.⁴⁷⁵ Ledelsen i PET har da også interesseret sig for foreningen. En notits vedrørende urolighederne i forbindelse med mødet i Virumhallen var således den 13. oktober påtegnet ”parole”.⁴⁷⁶

Der findes også materiale, som hidrører fra mere aktive indhentninger. Allerede fra tidligt i januar 1988 findes der på emnesagen oplysninger vedrørende lukkede møder med deltagelse af medlemmer af DDF og Komiteen mod Indvandrerpolitikken. Dette materiale stammer fra en kilde, som flere gange dukker op i forbindelse med Den Danske Forening. Der er tale om oplysninger, som drejer sig om angivelig libysk indflydelse i Danmark. Oplysningerne var af ret spekulativ art og omhandlede libyske forsøg på at promovere flygtningestrømmen til Danmark og kontakter til bl.a. BZ-bevægelsen i Danmark. Kilden fik et kodenavn. Der er formodentlig tale om den kontakt mellem Poul Vinther Jensen og en PET-medarbejder, som fandt sted engang i 1988. Denne kontakt fandt ikke sted som led i et PET-initiativ, men som følge af en henvendelse fra Poul Vinther Jensen til PET.

I det hele taget var relationen mellem PET og Den Danske Forening ikke kendetegnet ved, at PET var udfarende i forhold til foreningen. Som det fremgår af afsnittet nedenfor, lagde flere ledende medlemmer af DDF – herunder i foreningens styrelse – tilsyneladende vægt på at opretholde forbindelser til myndighederne. Sådanne kontakter spillede efter alt at dømme en vis rolle i den indre politiske proces i foreningen. Et andet vigtigt aspekt var, at ledende medlemmer i foreningen også synes at have lagt vægt på gennemsigtighed i forhold til PET. Man har åbenbart været opmærksom på, at de mange offentlige beskyldninger mod foreningen for at rumme nazistiske og racistiske tendenser kan have skabt et behov for legitimering i forhold til PET. Dette kan have været årsagen til, at Poul Vinther Jensen tog kontakt til PET's regionsafdeling i Århus. Kontakten til PET blev omtalt og var angiveligt kilde til status i foreningen.

474 Ibid., ”Vedr. udgivelse af et nyt tidsskrift kaldet ‘Danskeren’”, 3. september 1987.

475 Ibid., læg med påtegning af Wamberg-udvalget. Jf. referat fra møde i WU, 3. november 1987. Det hedder blot i referatet fra Wamberg-udvalgets møde, at man har godkendt et antal nyregistreringer.

Den konkrete begrundelse for registreringen er ikke anført.

476 Ibid., ”Foreningen ‘Dansk Forening’”, *Vagten*, 13. oktober 1987.

I oktober 1988 tilgik der således til en PET-medarbejder i region II fra kilden en samling af dokumenter, korrespondance mv. fra Den Danske Forening. PET bemærkede, at foreningen havde forbindelser til Norge og Sverige, og at der var ca. 60 lokalforeninger over hele landet. Han noterede de centrale figurer i foreningen. Han citerede foreningens formål mht. at kæmpe for en homogen nationalstat og modstand mod, at Danmark blev til et multikulturelt samfund. Endelig fremgik det, at papirerne efter hans egen vurdering var kommet ham i hænde som led i en ganske bevidst politik fra foreningens side med hensyn til åbenhed over for PET vedrørende DDF's aktiviteter. Det var PET-medarbejderens vurdering, at udleveringen af dokumenter var sket med de centrale persons vidende.⁴⁷⁷

Poul Vinther Jensen vedblev en tid med at kontakte den pågældende medarbejder i Region II om sikkerheden på Den Danske Forenings møder og formodninger om, at autonome mv. planlagde uro til møderne. Kontakten gled imidlertid ud, da den pågældende PET-medarbejder i 1989 arbejdede i København. PET-medarbejderen formodede i denne sammenhæng, at hans navn på en eller anden måde er blevet brugt i DDF, idet det åbenbart spillede en rolle for ledelsen i foreningen at kende nogle myndighedspersoner.⁴⁷⁸

Oplysningerne fra Poul Vinther Jensen var ret sporadiske og falder inden for en ret kort tidsperiode mellem oktober 1988 og januar 1989. En notits fra region II oplyste i november 1988 nogle enkelte basale oplysninger om foreningen, herunder navnene på styrelsen. Det berettedes også, at man havde ca. 2.200 betalende medlemmer og 44 lokalforeninger. Det bemærkedes, at foreningens struktur var valgt således, at den selvsupplerende styrelse skulle sikre foreningen mod et kup fra nazister eller fra Fremskridtspartiet. ”Man er fuldt bevidst om, at foreningen nemt kan få et højreorienteret skær, hvilket ikke må blive tilfældet.” Det blev også videre oplyst, at foreningens strategi var, at kampen skulle føres ”... bag en skrivemaskine” i duel med de forskellige myndigheder. Man var sig også fuldt bevidst om, at urolighederne på gadeplan kunne give nyttig reklame.⁴⁷⁹

PET-medarbejderen vedblev flere gange med at modtage tip fra sin kontakt i DDF. Således modtog han i 1989 oplysninger om, at man i foreningen mistænkte en person for at have infiltreret DDF fra en antiracistisk gruppe, mens man samtidig havde modtaget klager over, at den pågældende skulle have delt racistisk

477 Ibid., ”Vedr. Den danske Forening. Kopi af breve, regnskab mv.”, 11. oktober 1988.

478 Ibid.

479 Ibid., ”Vedr.: Generelt om Den danske Forening”, 10. november 1988.

materiale ud. PET udfoldede endelig også en vis interesse for forbindelserne mellem DDF og de norske organisationer Folkebevægelsen mot Indvandring og Folkebevægelsen – Stopp Indvandringen.⁴⁸⁰ Med tiden modtog man en række indberetninger fra regionsafdeling II. Det gjaldt bl.a. varsler om mulig uro i forbindelse med DDF's møder og oplysninger om mistanker om, at antiracistiske grupper havde infiltreret DDF.⁴⁸¹ Der indkom også oplysninger om, at foreningen skulle have kontakt til en gruppe unge, militante medlemmer fra Vestsjælland, Patrioterne, som kunne udgøre et muligt uroelement inden for foreningen.⁴⁸²

“Manglen på møde- og talefrihed er netop “benzin på bålet” hos Patrioterne, der meget vel kan udvikle voldelige tendenser i pressede situationer. I denne anledning har man i bestyrelsen talt om, at kun så længe slaget føres med pen og ord, vil de nuværende ledende kræfter føre kampen mod indvandringen. Omvendt vil de, hvis volden starter ved arrangementerne, stå af, og fralægge sig ethvert ansvar for urolighederne.”⁴⁸³

I december indgik videre oplysninger fra samme kilde. Der var her blot tale om en status over foreningens organisatoriske udvikling, og oplysning om, hvor foreningens sommerstævne skulle afholdes. Dette sidste blev – sandsynligvis med henblik på forholdsregler mod uro – videregivet til den relevante regionsafdeling.⁴⁸⁴ I januar 1989 henvendte kilden sig påny med oplysning om to planlagte arrangementer, og om at man i ledelsen frygtede uro – også fordi man frygtede, at ”patrioterne” eller ”grønjakkerne” skulle blande sig i optøjerne omkring mod-demonstrationer eller lignende.⁴⁸⁵ Endelig kan det bemærkes, at numre af *Danskeren* rutinemæssigt blev tilsendt Centralafdelingen fra regionsafdeling II.⁴⁸⁶

Sådanne oplysninger – dels fra regions II's kilde, dels fra brydninger omkring DDF's møder – udgjorde i november 1988 grundlaget for en første vurdering fra

480 Ibid., diverse notitser, november 1988 og januar 1989.

481 Ibid., ”Vedr. mødeaktivitet i Den danske Forening”, 11. november 1988. Interessen var her tilsyneladende motiveret i et forvarsel om uro: “Det vides også, at når der bliver indkaldt til medlemsmøder i Københavnsområdet, siver oplysningerne straks til de anti-racistiske grupper, der givet har ‘trojanske heste’ i Den danske Forenings Københavnsafdelinger.” Ibid.

482 Ibid., ”Vedr. Patrioterne – en gruppe i København, der arbejder imod indvandringen af flygtninge”, 10. november 1988.

483 Ibid.

484 Ibid., ”Vedr. Diverse oplysninger omkring Den danske Forening”, 7. december 1989.

485 Ibid., ”Vedr. Mødeaktivitet i Den danske Forening” 23. januar 1989.

486 Ibid., ”Vedr. Den danske Forenings tidsskrift ’Danskeren’ SEP 89”, 19. september 1989.

PET's Centralafdelings side vedrørende DDF. Det hed blot kort, at foreningen arbejdede for en stramning af udlændingeloven og, som man citerede foreningen for, at bekæmpe fremmedgørelsen af Danmark. Foreningens styrelse blev angivet ved cpr.-numre og adresser. Foreningen havde således ca. 150 medlemmer med 63 navngivne repræsentanter omkring i landet. Man bemærkede, at der mestendels var tale om ældre mennesker. PET bemærkede, at DDF ikke kunne betragtes som en højreekstremistisk bevægelse, selvom den blev omtalt som racistisk og nazistisk i pressen. Man noterede sig, at foreningens møder havde været centrum for markante moddemonstrationer og til tider for optøjer.⁴⁸⁷ Som det konkluderedes:

“Den danske Forening, må trods deres yderliggående meninger omkring udlændinge, betragtes som 'ufarlige', dels p.g.a. den lille medlemsskare og bestyrelsesmedlemmernes relativt høje alder, og dels p.g.a. at de med demokratiske midler ønsker at ændre Danmarks flygtningepolitik.”

Der må her være tale om Centralafdelingens vurdering på et meget tidligt stade i foreningens udvikling. En egentlig analyse var der næppe tale om. En systematisk vurdering af de offentlige udtalelser og publicerede debatindlæg, jf. indlæg i *Danskeren*, var der heller ikke tale om. Grundlaget må have været de få notitser om DDF, hvoraf langt størstedelen stammede fra regionsafdeling II. Oplysningerne fra regionsafdeling II stammede vel at mærke fra en kilde i DDF's styrelse, som mere eller mindre med styrelsens velsignelse videregav oplysninger om bevægelsens udvikling. Det kan også være på sin plads at erindre, at de fleste kontakter til Povl Vinther Jensen havde karakter af, at kilden henvendte sig til PET i den hensigt at drøfte sikkerheden omkring DDF's møder, og muligvis ad denne vej søge at aktivere politiet til i højere grad at dæmme op for de antiracistiske modstanderes pres på DDF's mødeaktivitet.

PET's interesse i Den Danske Forening synes således i denne periode centreret om den gadeuro, som ofte opstod omkring foreningens møder. Det var ikke en vurdering i PET, at foreningen kunne blive infiltreret af nazister eller lignende ekstremistiske kræfter.⁴⁸⁸

487 Ibid., ”Vedr. sammenfattet redegørelse for Den danske Forening”, 28. oktober 1988.

488 RB: PET-medarbejder i region II, 21. april 2004, s. 13. Medarbejderen fragik imidlertid til anden efterforskning i 1989 og havde således ikke mulighed for at følge PET's videre vurdering i tiden efter 1989.

Frede Farmand og DDF

I 1989 opstod der forbindelser mellem ledende kræfter i DDF og Frede Farmand. Om der hos foreningen bestod en opfattelse af, at Farmand sympatiserede med foreningens politiske målsætninger, er uklart. Derimod synes forbindelsen at have haft en professionel baggrund, hvor Farmand delvist har fungeret som en art efterretningsmæssig konsulent. Frede Farmand blev i efteråret 1989 af Poul Vinther Jensen introduceret i Den Danske Forening som en person, der kunne lave en video for foreningen. Poul Vinther Jensen orienterede også flere ledende personer i Den Danske Forening om, at Frede Farmand samarbejdede med PET i Århus, herunder konkret med én bestemt medarbejder. Ifølge Farmands redegørelse kunne der således hos flere ledende personer i DDF – herunder Ole Hasselbalch – herske den opfattelse, at Farmand var PET's "mand". Vinther Jensen skulle således også have fortalt, at Farmand løste "...bløde opgaver' for PET over for DDF, og at FF er DDF's ansigt overfor PET."⁴⁸⁹

Baggrunden for forbindelsen var, at DDF i foråret 1990 lå i konflikt med Folkebevægelsen mod Nazisme (FMN). Det var kommet dertil i konflikten med FMN, at Den Danske Forenings ledelse (åbenbart fremprovokeret af den såkaldte ISS-affære: Se nedenfor) søgte at skaffe sig oplysninger om Jens Sejersen, som var en af de ledende figurer i FMN. Poul Vinther Jensen udtrykte i ledelses-samtaler, at han kendte en person fra Århus, som kunne fremskaffe oplysninger om Sejersen. Denne person var Frede Farmand. Der blev efterfølgende omkring foråret eller forsommeren 1990 etableret et møde mellem Farmand og styrelsen i Den Danske Forening.⁴⁹⁰

“På dette møde oplyste Frede Farmand, at han var meddeler for politiet i Århus, at han var på politiets lønningsliste samt at han var blevet udstyret med politiskilt, uden han dog fremviste dette.

Frede Farmand havde under mødet ikke lagt skjul på, at han gerne ville arbejde for Den danske Forening, men det var afhørtes opfattelse, at Farmand samtidig øn-

489 Kommissionens Arkiv: PET-medarbejders personlige papirer overdraget undersøgelseskommissionen i kopi (Kortfattet rapport angående *Ekstra Bladet* den 18. januar 92, 19. januar 1992, samt "Foreløbig kortfattet redegørelse...", 31. januar 1992). Citat i dokument af 31. januar 1992.

490 PET, faktagruppen: "Anmeldelse Jens Sejersen til politimesteren i Århus", 7. november 1991 samt: Rapport vedrørende undersøgelser i relation til Ekstrabladets oplysninger om, at formanden for Den danske Forening Ole Hasselbalch skulle kende en højtstående politimand i Århus, telefonisk afhøring af Ole Hasselbalch, 8. november 1991.

skede intern viden om foreningens arbejde, politiske ståsted m.m. Der blev under dette møde ikke aftalt nærmere om evt. samarbejde.”⁴⁹¹

Et samarbejde blev tilsyneladende etableret. En i hemmelighed båndoptaget samtale mellem Jens Sejersen og Frede Farmand spillede således en væsentlig rolle i en injuriersag mellem Sejersen og *Danskerens* ansvarshavende redaktør Sune Dalgård. Samtalen kan være blevet til som en planlagt fælde for Sejersen på vegne af DDF for at sikre foreningen et våben i den verserende konflikt med Sejersen, som i denne periode rettede kraftige angreb på foreningen for dennes angiveligt racistiske karakter og ligeledes angivelige forbindelser til nazisterne. Det er imidlertid også muligt, at samtalen er blevet til under omstændigheder med relation til Frede Farmands virksomhed for Kulturhistorisk Fondsarkiv, og siden hen i tiden mellem den 1. maj og november 1990 er blevet overdraget DDF som led i en form for kontraktforhold eller professionelt engagement.

Under en retssag den 27. maj 1991 forklarede Ole Hasselbalch, at Frede Farmand havde oplyst DDF om, at Jens Sejersens rejser rundt i landet med Erik Jensen skulle have til formål at indsamle belastende oplysninger mod DDF. Frede Farmand forklarede ved samme lejlighed, at han havde truffet Jens Sejersen på et tidspunkt, hvor denne sammen med Erik Jensen henvendte sig til Farmand på dennes bopæl. De forklarede, at de indsamlede oplysninger mod Riis-Knudsen og DNSB til en retsag mod Poul Nørager. Farmand forklarede også, at han havde båndoptaget en samtale med Jens Sejersen på Jakobs Bar i Århus.⁴⁹²

Frede Farmand har efterfølgende forklaret, at han blev brugt som ”lusetæmmer” af Den Danske Forenings formand Ole Hasselbalch.⁴⁹³ Med udgangspunkt i den viden om DNSB’s medlemsskare, som han havde erhvervet sig i forbindelse med førnævnte operation mod Nordland Forlag, skal der have eksisteret et samarbejde, hvor Frede Farmand hjalp ledelsen i Den Danske Forening med at holde nazister ude af foreningen. Problemet var tilsyneladende, at der i denne tid fandt en del infiltration sted på tværs af de forskellige politiske grupperinger.

Ole Hasselbalch beskrev efterfølgende under en injuriersag mellem denne og Frede Farmand samarbejdet på følgende vis:

491 Ibid., (rapport).

492 PET, faktagruppen: Sagen Jens Sejersen mod Peder Hans Bering, dommernote af partsforklaringer i retsmødet den 27. maj 1991.

493 Samtale mellem Frede Farmand og to repræsentanter for Kommissionen, 16. december 2000, s. 46.

“Det var bl.a. nynazister og andre højreradikale, som søgte at infiltrere foreningen. Gennem Vinther Jensen tog foreningen herefter kontakt til appellanten [Frede Farmand], som man vidste var meddeler for PET. Appellantens indsats var til at begynde med til nogen nytte, bl.a. med oplysninger om Folkebevægelsen mod Nazismen. Det lykkedes imidlertid ikke appellanten at levere et tilfredsstillende overblik over den nazistiske infiltration. Foreningen bestilte en video hos appellanten, men appellanten holdt sig ikke til de retningslinier, som foreningen havde udstukket. De oplysninger, som appellanten fremkom med, var i det hele taget præget af uklarhed og hans fortolkninger ofte af overdrevet konspiratorisk karakter.”⁴⁹⁴

Etableringen af Frede Farmands forhold til Den Danske Forening fandt sted omtrent samtidig med eller med en kort tidsforskydning i forhold til den tidligere omtalte operation mod Nordland Forlag. Frede Farmand havde således allerede etableret sig i et løbende samarbejde med PET's regionsafdeling i Århus, da han kom i kontakt med Den Danske Forening.

Hvornår og hvorvidt PET's regionsafdeling i Århus indledte en systematisk indhentning af oplysninger fra DDF ved Frede Farmand, kan ikke rekonstrueres præcist. Derimod står det klart, at den person i PET's regionsafdeling II, som Farmand regelmæssigt havde kontakten til, i 1989 blev udskiftet med en anden PET-medarbejder. Tilsyneladende tilbød Frede Farmand PET oplysninger fra DDF samtidig med, at han arbejdede for DDF med bl.a. at færdiggøre en video for foreningen.

Frede Farmand har således i forløbet af sine samtaler med den daværende formand for DDF, Ole Hasselbalch, optaget disse samtaler, og Farmand har oplyst, at han har overladt disse båndoptagelser til PET. Det gjaldt også de samtaler, hvor Ole Hasselbalch skal have givet udtryk for at have forbindelser til forskellige politifolk. Frede Farmand har også oplyst, at han som led i sit arbejde med at ”luse” medlemmerne i DDF viderebragte medlemskartoteket til PET.⁴⁹⁵

“Vidnet brugte meget tid på at følge med i, hvad der foregik i de højreorienterede miljøer i denne periode. Han havde ingen assistenter, men Povl Heinrich Riis-Knudsen fra DNSB var ubetinget vidnets hovedkilde. Han var ”nøglen til skabet”. Den næste var Poul Vinther Jensen fra Den Danske Forening og senere Ole Hasselbalch, og når man havde de to, så var nøglen givet til Den Danske Forening. Der var knopskydninger ud af Den Danske Forening. Den Danske Forening stiftedes

494 Udskrift af dombogen for Vestre Landsret, 2. august 1999 ankesag B-2453-96, dom afsagt ved retten i Århus, 5. afdeling, 6. november 1996, s. 10.

495 RB: Frede Farmand, 19. juni 2002. DDF's medlemskartotek er ikke bevaret i PET's arkiv.

den 18. marts 1987. Forud for den var der sket et opgør med Søren Krarup og hans flygtningekomite. Vidnet kiggede på alt dette, som forløb parallelt med, at nazisterne ekspanderede. Vidnet og [en navngiven PET-medarbejder]...var som nævnt meget optaget af dette og også af, at Den Danske Forening fik indre problemer, der gjorde, at den optog en del af nazisterne. De forskellige grupperinger rivaliserede og meldte sig ind hos hinanden for at se, hvad der foregik og prøvede at blande sig i det.”⁴⁹⁶

Spørgsmålet om, hvorvidt Frede Farmand af egen kraft eller efter anmodning fra PET efterforskede Den Danske Forening kan ikke klart besvares. Efter alt at dømme forløb samarbejdet mellem PET og Frede Farmand på samme måde som i en række andre sager, hvor det i vidt omfang var Frede Farmand, som tog initiativet. PET var således én blandt flere kontaktflader. En række notitser vedrørende oplysninger fra Farmand og forskelligt indsamlet materiale fra DDF's interne liv tyder på, at kildeføreren i Region II og Centralafdelingen i PET var interesserede i at følge med i udviklingen. Den PET-medarbejder, der overtog kildeføringen af Frede Farmand, har forklaret, at PET's primære interesse i forhold til DDF var den eventualitet, at der kunne være forsøg fra nazistisk side på at infiltrere og påvirke foreningen.

“Adspurgt vedrørende overvågning af Den Danske Forening, forklarede vidnet, at interessen var at klarlægge, hvorvidt medlemmer af DNSB deltog i foreningens møder. Det var ikke medlemmer af Den Danske Forening som sådan, at PET var interesseret i.”⁴⁹⁷

“Adspurgt på ny vedrørende Den Danske Forening forklarede vidnet, at der kunne være sammenfald mellem medlemmer af Den Danske Forening og DNSB. Spørgsmålet var nok, om medlemmer af DNSB søgte oplysninger om Den Danske Forening og søgte at påvirke dem politisk, eller om medlemmer af DNSB søgte til Den Danske Forening i irritation over DNSB. PET konstaterede aldrig en påvirkning fra DNSB.”⁴⁹⁸

Det er i øvrigt værd at bemærke, at kildeføreren som sit arbejdsfelt havde hele højrefløjen, og som følge heraf kunne han have en begrundet interesse i at følge gamle kendinge, som måtte dukke op i foreninger af en anderledes eller beslægtet natur. Medlemmerne af DDF var man i sig selv ikke interesseret i at følge.

496 RB: Frede Farmand, 18. juni 2002.

497 RB: PET-medarbejder, 19. november 2003.

498 Ibid.

“Adspurgt forklarede vidnet, at til stor irritation for Ole Hasselbalch var der gengangere fra Den Danske Forening til DNSB. PET havde – vidnet bekendt – ikke andre kilder end Frede Farmand, der kunne belyse, hvorfor der opstod uenighed mellem Ole Hasselbalch og Frede Farmand.”⁴⁹⁹

Interessen fra regionsledelsen synes at have været mådeholden. Regionsafdelingslederen fra regionsafdeling II erindrer ikke nogen særlig interesse for DDF, men antyder nærmest, at man modtog oplysningerne som biprodukt af Frede Farmands interesse i de indre brydninger i foreningen. Samme regionsafdelingsleder bemærkede også, at man ofte uopfordret modtog oplysninger fra Frede Farmand eller ligeledes uopfordret modtog materiale, som man derpå måtte makulere.⁵⁰⁰

I en oversigt over højrefløjen forfattet i Centralafdelingen den 28. januar 1992 blev DDF inkluderet sammen med PDN, DNSB og NPD. Forfatteren erkendte dog, at det kunne diskuteres om inklusionen af DDF i denne sammenhæng var berettiget. Foreningen blev, som det hed, medtaget ”...for fuldstændighedens skyld”. Man konstaterede foreningens formål, og at den tilsyneladende arbejdede i en ”...aktiv kamp på ord og oplysning”. Sagsbehandleren konstaterede, at foreningen imidlertid også var i en vis bevægelse, bl.a. med henvisning til udspaltningen af Nationalpartiet Danmark, som blev set som udtryk for ønske om en mere aktivistisk politik. Forfatteren noterede sig formanden Ole Hasselbalchs ”yderliggående udtalelser” bl.a. om muligheden for, at det ”...på et eller andet tidspunkt kunne blive nødvendigt at bruge voldelige metoder.”⁵⁰¹ Det blev formodet, at disse tendenser ville svække foreningen:

“Man vil herefter kunne begynde at gætte på, om en sådan “ødelæggelse” vil betyde en opsplnitning i flere små men godt sammensvejsede grupper, “der nu har set, hvad demokratiske midler og ord fører til” og handler derefter, eller om “man” blot opgiver det hele og efter nogen tid begynder forfra.”⁵⁰²

499 RB: PET-medarbejder, 19. november 2003.

500 RB: regionsafdelingslederen, 5. maj 2004: “I vidnets tid har PET ikke interesseret sig for Den Danske Forening. Frede Farmand var interesseret, fordi de sloges indbyrdes, men det var noget, der lå uden for PET’s interesseområde.” Samt: “Frede Farmand havde tilbøjelighed til at samle meget materiale sammen og aflevere det til PET, som derpå måtte makulere materialet og meddele Frede Farmand, at de ikke var interesseret.” Ibid.

501 PET emnesag: ”Kortfattet gennemgang af højreekstremismens ansigt”, 28. januar 1992.

502 Sammenfatningen var udarbejdet af sagsbehandleren vedrørende højrefløjen i Centralafdelingen. Jf. RB: PET-medarbejder, 30. november 2004. Ibid.

I en ajourført version udarbejdet af en anden medarbejder den 1. januar 1993 blev trusselovervejelserne kort suppleret. I den sammenfattende trusselvurdering for hele den yderste højrefløj kom forfatteren ind på risikoen for, at den radikalisering, som var set i Tyskland, også kunne gøre sig gældende i Danmark. Han overvejede risikoen ved, at begrebet ”racisme”, om end det ofte blev misbrugt, kunne blive mere almindeligt, således at sådanne holdninger blev mere acceptable.⁵⁰³

“...efterhånden kan ”man” vænne sig til det, hvorefter det bliver mere ”legalt” at bruge ordet – bl.a. til at oppiske en måske ægte racistisk holdning med efterfølgende voldelige episoder.”⁵⁰⁴

Det blev derfor anbefalet, at PET skulle øge bemanningen, som arbejdede med højrefløjen, og at man i stærkere grad skulle inddrage regionerne i arbejdet.⁵⁰⁵ Denne sammenfatning blev forfattet af en PET-medarbejder og synes efterfølgende at have fået ledelsens opbakning, idet den blev udsendt til regionsafdelingerne. Den opfattelse, som kom til udtryk i notitsen, synes også at have hersket hos sagsbehandleren i Centralafdelingen vedrørende højrefløjen. Vedkommende forklarede, at han ikke mente, at DDF hørte hjemme på den ekstremistiske højrefløj, men at foreningen blev medtaget i oversigten, da man ikke kunne udelukke, at der kunne være enkelte medlemmer, som ”...ville finde på noget”.⁵⁰⁶

“Adspurgt om der var en vis udveksling af folk, der bevægede sig fra det ene miljø til det andet, forklarede vidnet, at flere medlemmer fra Albert Larsens Partiet De Nationale kom fra DNSB, og flere medlemmer fra DNSB og Partiet De Nationale havde relationer til Den Danske Forening. Denne relation kunne dog blot være, at de holdt medlemsbladet/magasinet fra DDF. Enkelte af Albert Larsens bekendte gav udtryk for at de havde været eller var medlemmer af Fremskridtspartiet.”⁵⁰⁷

PET modtog da også i tiden fra 1990 forskellige oplysninger fra Frede Farmand, hvoraf flere havde berøring til gennemtræks- og infiltrationsproblemet. I forskellige tilfælde kom der også antydninger af mulige forbindelser mellem enkelt-

503 PET, materiale fra Region IV: ”Vedr.: Højreekstremismen i Danmark, Status pr. 1. januar 1993”.

504 Ibid.

505 Ibid.

506 RB, PET-medarbejder, 30. november 2004.

507 Ibid.

personer i DDF og mere yderliggående højreorganisationer. Det fremgik således af indhentning andetsteds, at et militant medlem af PDN også var medlem af DDF.⁵⁰⁸ En egentlig institutionel forbrødring ses der meget få spor af. Det oplystes dog, at i november 1990 var der overvejelser fra flere kredse i DDF om at gå ind på et forslag fra NPD om en samordning af de to gruppers politik. Dette modsatte formanden i DDF sig.⁵⁰⁹

I det hele taget synes Den Danske Forening i tiden 1990-91 at have gennemlevet en del indre brydninger, som til dels fik form af uro omkring ledelsen, til dels havde karakter af uenighed om foreningens taktik og beslutningsstruktur. I 1990 udskiltes en udbrydergruppe fra Den Danske Forening omkring Kaj Vilhelmsen, som i 1990 etablerede sig som et egentligt politisk parti i utilfredshed med, at DDF's linje ikke var markant og militant nok. Partiet NPD blev stiftet på et møde i Ringsted den 18. februar 1990. En betydelig del af oplysningerne i PET's sag vedrørende DDF havde forbindelse til NPD.⁵¹⁰ En del af oplysningerne kom tydeligvis fra en mere aktiv interesse for NPD's forhold, ligesom en del oplysninger fra bl.a. Frede Farmand havde berøring til forbindelser mellem enkelte medlemmer eller tillidsfolk i DDF og NPD eller PDN. Man overvejede da også, om NPD kunne finde en bredere tilhængerskare i DDF's medlemskreds:

“Om partiet har en reel fremtid er uklart, men givet er det, at mange af “moderorganisationens” ca. 4000 medlemmer vil være med til at støtte partiets ideer om flytninge langt hen ad vejen, måske ikke mindst nu, hvor den danske forening generelt virker noget utroværdig.”⁵¹¹

Rygterne og påstandene om infiltration i DDF bør ses i dette lys. Når der i dagspressen fremkom påstande om, at DDF havde eller havde haft forbindelse til racister eller lignende, så var der i flere tilfælde tale om DDF-medlemmer, som havde forladt foreningen og i stedet knyttet forbindelse til nydannede partier som NPD og PDN. Men der synes også at have været tale om, at visse medlemmer af DNSB havde meldt sig ind i bl.a. DDF. Frede Farmand har herom forklaret:

508 PET, emnesag: ”Vedr. oplysninger om en mulig aktion mod M/Ls boglade i Odense.”, 5. marts 1990.

Se også eksempel: PET, emnesag: 22. marts 1990, hvori omtales en person, som var medlem af Fremskridtspartiet og DDF, men ønskede samarbejde med DNSB.

509 Ibid., notits fra reg. II til Centralafdelingen, 20. november 1990 samt ”Vedr. samarbejde mellem Nationalpartiet Danmark og DNSB”, 13. november 1990.

510 Ibid., ”Den danske Forening, vedr. Anmeldelse fra [...]”, 1. oktober 1990.

511 Ibid.

“Riis-Knudsen lod sine folk melde sig ind alle steder, f.eks. i Den Danske Forening, og Jonni Hansen havde medlemsnummer 24 i Den Danske Forening. Riis-Knudsen sagde, at Kaj Vilhelmsens bedste aktivister var hans nazister.”⁵¹²

Farmand hævdede i samme forbindelse, at Povl Heinrich Riis-Knudsen fra DNSB havde plantet en ”spyflue” i sekretariatet.⁵¹³ Sådanne oplysninger indgik tilsyneladende i en vis kommuns, hvor Farmand også i større eller mindre grad samarbejdede med andre grupperinger.

I september 1991 toppede debatten om infiltration. Ekstra Bladet mente således at vide, at tre medlemmer af DNSB havde meldt sig ind i DDF, og at en fremtrædende ledende skikkelse i DNSB i årene 1987-89 havde været medlem af foreningen. Formanden, Ole Hasselbalch, udtrykte angiveligt den opfattelse, at den eneste metode til at holde sådanne folk ude var at undlade at gennemføre frie valg til styrelsen.⁵¹⁴ Men også dette var omstridt. To medlemmer af foreningens sekretariat forlod således i efteråret 1991 foreningen på grund af vrede over, at der ikke blev indført frie valg til ledelsen.⁵¹⁵

Et andet muligt interessefelt for PET var oplysninger om til tider dramatiske udtalelser fra især DDF-formanden Ole Hasselbalch i 1990. De opfattelser, som kom til udtryk ved denne lejlighed, skal muligvis ses i sammenhæng med de indre brydninger i foreningen over organisatoriske og til dels taktiske spørgsmål. Men de bundede utvivlsomt også i de undergangs- og opbrudsstemninger, som ved flere lejligheder kom til udtryk i de kulturpessimistiske debatindlæg fra foreningens medlemmer i offentligheden og i foreningens blad. Således skrev Ole Hasselbalch i 1990 i et brev til Frede Farmand om sin frygt for en udvikling i retning af folkelig frustration over de manglende resultater af de mange bestræbelser på at ændre dansk udlændinge- og flygtningepolitik ved ordets magt, og for at folket i desperation skulle gribe til vold eller anskaffe våben. Sammen med dette brev fulgte et manuskript til et foredrag, som i vidt omfang fulgte de samme linjer. Ole Hasselbalch gav angiveligt også Frede Farmand lejlighed til at få kendskab til, at han var i besiddelse af en liste med instruktioner til produktion af forskellige spræng- og røgstoffer. Oplysninger om disse forhold tilgik

512 RB: Frede Farmand, 19. juni 2002.

513 Ibid.

514 Niels Westberg og Peter Bresemann, ”Top-nazist i den danske forening”, *Ekstra Bladet*, 5. september 1991.

515 Niels Westberg og Peter Bresemann, ”Går i protest mod Hasselbalch”, *Ekstra Bladet*, 5. september 1991. ”Splittelse i den danske forening”, *Politiken*, 5. september 1991.

PET fra Frede Farmand omkring den 7. september 1990. Farmand videregav listen over spræng- og røgstoffer samt brevet fra Ole Hasselbalch. Som det hed i videresendelsen:

“Der vedlægges kopi af ovennævnte liste, som DDF har ladet udfærdige med henblik på at gøre politikerne opmærksomme på, at DDF vil tages alvorligt. Politikerne skal gøres opmærksomme på, at DDF er i stand til at fremstille nævnte sprængstoffer, hvis DDF nægtes at gøre sine meninger gældende.”⁵¹⁶

Disse oplysninger blev modtaget den 11. september, videresendt til Centralafdelingen den 12. september og den 19. september af sagsbehandleren i Afdeling 2 påtegnet, at den var lagt ved sagen.⁵¹⁷ Det ses ikke, hvad PET har foretaget sig i den anledning. Hverken bombelisten, brevet fra Ole Hasselbalch til Farmand eller foredragsmanuskriptet findes på DDF's sag.

Året efter bidrog denne sag til et brud mellem Ole Hasselbalch og Frede Farmand. Den 16. august 1991 bragte Ekstra Bladet en sensationel påstand om, at DDF's formand Ole Hasselbalch var besiddelse af lister med anvisninger til fremstilling af sprængstoffer. Ole Hasselbalch erkendte at have disse papirer i sin besiddelse og at have påført notater derpå, men hævdede, at han netop ønskede at advare om, at kredse i befolkningen var så desperate over indvandringen, at de kunne tænkes at gribe til voldeligheder.⁵¹⁸

Ole Hasselbalch svarede i Ekstra Bladets *Vinduet* den 26. august 1991, at de pågældende oplysninger var fremkommet som en forsendelse fra ham selv til Frede Farmand. I denne var et brev med forskellige betragtninger om bl.a., at befolkningen kunne tænkes at gribe til modstand, samt et foredragsmanuskript. Hasselbalch gav udtryk for, at han fandt, at det skyldtes en konflikt mellem ham selv og Frede Farmand over en video, som Farmand skulle have produceret for DDF. Han mente, at Farmand havde løbet storm på ham og intrigeret mod ham i DDF på grund af hans modstand mod at acceptere den pågældende video.⁵¹⁹

516 PET, emnesag: ”Vedr. Den danske Forenings besiddelse af en liste over SPRÆNG- OG RØGSTOFFER”, 7. september 1990. Det medfølgende brev findes ikke længere blandt akterne.

517 Ibid., påtegninger.

518 PET, emnesag: Peter Bresemann og Kurt Simonsen, ”Professoren med bombeopskrifterne”, *Ekstra Bladet*, 16. august 1991. Artiklen er i PET påtegnet: ”Historien afleveret af kilde...”.

519 Ole Hasselbalch, ”Folket har kun knyttnæverne som argument”, *Ekstra Bladet*, 26. august 1991.

Det kom til et brud mellem Frede Farmand og Den Danske Forening i almindelighed og Ole Hasselbalch i særdeleshed i sidste halvdel af 1991 eller tidligt 1992. I løbet af 1991 udspandt der sig i styrelsen af Den Danske Forening en række brydninger, som førte til et egentligt brud i sidste halvdel af 1991. Konflikten synes at have haft relation til Ole Hasselbalchs såkaldte bombebrev, men kan også have haft sin rod i personlige forhold eller rivalisering. I august 1991 meldte Poul Vinther Jensen sig således ud af styrelsen. Senere kom det til et brud mellem formanden Ole Hasselbalch og to medarbejdere i sekretariatet.

Frede Farmand var ifølge egen forklaring som følge af bruddet mellem DDF's sekretariat i Århus og formanden for DDF Ole Hasselbalch i stand til at erhverve sig en betydelig del af DDF's arkiv med korrespondance, navneregistre og oplysninger om økonomisk støtte.⁵²⁰ Der er dog ikke spor af, at dette materiale er tilgået PET fra Frede Farmand.⁵²¹ Emnesagen rummer en del materiale fra DDF, som Frede Farmand har overladt til PET, herunder interne skrivelser og f. eks. fotos og program fra sommerstævnet i 1991 mv.⁵²² Bruddet mellem Frede Farmand og Ole Hasselbalch betød imidlertid også, at strømmen af oplysninger fra Farmand tørrede ud. Der føjedes dog fortsat nye oplysninger til sagen. De fleste af disse havde karakter af avisudklip. Men der findes også mange politirapporter fra de talrige verbale sammenstød mellem DDF og moddemonstranter ved foreningens møder, eller eksempler på uro eller optøjer ved sådanne demonstrationer. En del oplysninger stammede fra indhentninger af forskellig art i forbindelse med PET's interesse for DDF's modstandere på venstrefløjen eller for forskellig politisk virksomhed på højrefløjen.

Der findes derimod med Frede Farmand som kilde oplysninger fra foreningens landsmøde på Hotel Landsoldaten i Fredericia i 1991. Notitsen rummer oplysninger om de ni ledende personer i DDF. Desuden fandtes en del oplysninger om det, som skulle være forløbet på landsmødet, samt forskelligt om, hvilke pengemidler foreningen rådede over, og hvem der kunne disponere over disse midler. Rapporten rummede oplysninger om organisationen. Kildeføreren i PET oplyste til Centralafdelingen, at man var i stand til – hvis der skulle opstå

520 Samtale mellem Frede Farmand og to medlemmer af Kommissionen, 16. december 2000. Det hedder således kort før i samtalen: "...jeg har alle hans breve [Ole Hasselbalchs], ikk'. Og Erik Jensen han får også sådan nogen."

521 Der findes dog en bevaret udateret forside til et ikke bevaret materiale. På bladet står: "Form. medlemskartotek Den danske Forening. Mat. fra ransagning." PET, emnesag.

522 PET, emnesag: "Vedr. Den danske Forenings sommerstævne i Snoghøj den 21. JUN – 23. JUN 1991", 19. august 1991.

interesse derfor – at fremskaffe korrespondancen til og fra DDF siden 1987 samt alle ind- og udmeldelser. Søgning i PET's registre førte til påtegning på dokumentet om, at tre navngivne personer var medlemmer af DNSB. Afsluttende hed det: ”Dette er blot en opsamling af forskellige oplysninger vedrørende DDF.”⁵²³ Notitsen var rent refererende i forhold til kildens oplysninger og bar ikke videre bemærkninger fra kildeførerens side om autenticiteten af de givne oplysninger, og ej heller betragtninger over, at kilden var blevet uenig med Ole Hasselbalch fra DDF's ledelse. Ifølge kildeførerens forklaring for Kommissionen var politikken i forhold til DDF, at man interesserede sig for, om der var nazister, som var medlemmer af foreningen.⁵²⁴

“...vidnet forklarede, at der kunne være sammenfald mellem medlemmer af Den Danske Forening og DNSB. Spørgsmålet var nok, om medlemmer af DNSB søgte oplysninger om Den Danske Forening og søgte at påvirke dem politisk, eller om medlemmer af DNSB søgte til Den Danske Forening i irritation over DNSB. PET konstaterede aldrig en påvirkning fra DNSB. Vidnet har ikke kendskab til underhåndskontakter fra PET til Ole Hasselbalch.”⁵²⁵

Med hensyn til registrering synes den samme retningslinje at have gjort sig gældende:

“Vidnet forklarede videre, at før man iværksatte en efterforskning på en organisation, var der en drøftelse med afdelingslederen, som også talte med Centralafdelingen, og det lå helt klart, hvad man måtte, og hvad der måtte registreres. Skillelinjen var, at hvis PET kunne godtgøre, at personer var medlemmer af DNSB, kunne de registreres. Hvis de derimod blot var medløbere og deltog i møderne uden at være medlem, samlede PET oplysningerne sammen til en evt. senere registrering. PET kunne støde på personer, som havde en interesse i DNSB uden at være medlem. Det kunne eksempelvis være personer, der fik tilsendt materiale fra DNSB. Disse personer blev fulgt, men ikke registreret. Hvis der kom yderligere belastende oplysninger, kunne der blive tale om registrering. Der var medlemmer i Den Danske Forening, der også var medlemmer i DNSB, og de var registreret, men ikke i egenkab af deres medlemskab af Den Danske Forening.”⁵²⁶

523 PET, personsag: ”Vedr. Den danske Forenings landsmøde 1991, Hotel Landsoldaten – Fredericia, samt div. oplysninger om DDF”, 10. september 1991. Notitsen var påtegnet i afd. 1 i Centralafdelingen den 9. oktober 1991.

524 RB: PET-medarbejder, 19. november 2003.

525 Ibid.

526 Ibid.

Dette bekræftes af en PET-notits fra 1991, hvori man konstaterede, at fire medlemmer af DNSB også figurerede som medlemmer af DDF.⁵²⁷ Det bør imidlertid tilføjes, at der i emnesagen vedrørende DNSB findes en navneliste fra 1992, som under titlen 'personer af mulig H-ekstrem. observans' viser ca. 350 personer og organisationer. Blandt disse var 43 navne anført med adresse, regionsafdeling samt påtegningen "DDF" (dvs. Den Danske Forening). Listen omfattede navne på en lang række ledende personer i Den Danske Forening.⁵²⁸

Med denne undtagelse, som beror i materialet om DNSB, giver emnesagen vedrørende DDF imidlertid ikke indtryk af at være fulgt systematisk. Mange bilag er som nævnt henvisningsstof fra andre PET-overvågninger, mere eller mindre uopfordret stof modtaget fra Farmand eller avisartikler og materiale vedrørende sammenstød omkring foreningens møder. Der findes heller ikke udførlige skriftlige overvejelser om de nye sikkerhedsproblemer, som fremkomsten af DDF, FMR og de hyppige sammenstød om DDF's møder skabte. Ligeledes fandtes der ingen overvejelser om, hvorvidt de mange hadefulde retoriske angreb fra anti-racistiske grupper kunne anspore aktivister til voldeligheder. Omvendt findes der ud over det citerede ikke betragtninger om, hvorvidt de stærkt alarmerende og fremmedkritiske debatindlæg fra enkeltmedlemmer af DDF og i foreningens tidsskrift kunne skabe et ideologisk grundlag for eller en krisestemning, som kunne anspore højreekstremister eller ubefæstede borgere til excesser.

Gedsersagen

I 1991-92 kom PET's forhold til DDF – bl.a. på baggrund af flere kampagner i Ekstra Bladet – i offentlighedens søgelys. Anledningen til denne interesse synes at have været en række sager, som knyttede sig til en politikmand fra Gedser, som samtidig var medlem af Den Danske Forening. Interessen samlede sig omkring den pågældende person i tre omgange 1990-92. I begyndelsen af 1990 modtog han en irettesættelse for racistiske udtalelser over for to indrejsende zimbabweanere. I 1991 blev han derpå genstand for en disciplinærsag i forbindelse med udtalelser til pressen om brugen af vold foranlediget af indvandringen til landet. Endelig blev der i 1991-92 i Nykøbing Falster gennemført en straffesag mod den

527 PET, personsag: "Vedr. danske nazisters medlemskab af Den danske Forening", 5. september 1991.

528 PET, personsag: "Vedr.: Højre ekstremistisk observans", 1. april 1992, vedhæftet liste med titlen: "personer af mulig H-ekstrem. Observans", 5. marts 1992.

samme politimand, idet næstformanden i Den Danske Forening, Poul Vinther Jensen, i udtalelser til pressen havde oplyst, at han fra samme person havde modtaget interne dokumenter fra politiet. Ikke mindst den sidste sag vakte genklang i pressen og gav anledning til påstande om, at der mellem Den Danske Forening og PET eksisterede upassende forbindelser.

Den pågældende politimand arbejdede i paskontrollen i Gedser og havde været medlem af DDF siden foreningens grundlæggelse. Han var frem til 1990 medlem af styrelsen for foreningen. Den pågældende var meget aktiv inden for indvandrerspørgsmål og udlændingepolitikken. I januar 1990 omtalte politiassistenten angiveligt i forbindelse med indrejsekontrollen en indrejsende zimbabweaner og to andre udlændinge som ”aber”. Det blev bemærket af en indrejsende tysk statsborger, som gjorde opmærksom på sagen i et læserbrev i Politiken. Sagen medførte en irettesættelse af politiassistenten.⁵²⁹

Politiassistenten forlod den 12. august 1991 styrelsen af Den Danske Forening, men fortsatte som menigt medlem i foreningen. Nogle få dage senere kontaktede han den lokale PET-medarbejder i Nykøbing Falster og fortalte denne, at han muligvis havde nogle oplysninger, som kunne være interessante i forbindelse med formanden for den danske forening, Ole Hasselbalchs, ”bombehistorier” i Ekstra Bladet.⁵³⁰

I september 1991 gjorde den pågældende sig igen bemærket i forbindelse med et interview med Connie Hedegaard i Berlingske Tidende.⁵³¹ Artiklen var tilsyneladende foranlediget af debatten om det såkaldte bombebrev. Politiassistenten skal ifølge reportagen have sagt, at han ikke var uenig med dem, der mente, at man skulle gribe til vold og våben for at gøre opmærksom på problemerne med de fremmede i Danmark:

“Men kunne du selv finde på at gribe til våben, hvis politikerne ikke ændrer kurs?”

529 Læserbrev: ”Grov tone af politiet”, *Politiken*, 6. februar 1990. Se også nedenstående sagsfremstilling.

530 Rigspolitechefen, personaleafdelingen, journaldato 3. september 1991: Politiassistentens forklaring til politimesteren Nykøbing Falster, 2. september 1991.

531 Connie Hedegaard: ”Politimand klar til væbnet kamp mod indvandrere”, *Berlingske Tidende*, 1. september 1991.

'Ja' svarer politiassistenten utvetydigt. 'Under forudsætning af, at det ikke ville slagte Den Danske Forening, men de få reaktioner der har været på vores formand Ole Hasselbalchs såkaldte bombeliste, giver stof til eftertanke.'⁵³²

Den pågældende tog i Berlingske Tidende den 4. september afstand fra avisens udlægning af hans udtalelser.⁵³³ Allerede den 2. september havde Information imidlertid følgende interview:

“- Er det forkert, når der står, at du kan finde på at gribe til våben, hvis politikerne ikke ændrer flygtninge- og indvandrerpolitikken?

'Det er både forkert og ikke forkert.'

- Vil du gribe til våben?

'Nej, men. Der er noget, der hedder nødværge og nødret. Og hvis du føler dig truet, så er du nødt til at forsvare dig selv eller dine nærmeste. Vi risikerer, at befolkningsgrupper af fremmed herkomst begynder at overtage magten.'

- Og i den situation er du parat til at gribe til våben?

'Helt og aldeles afgjort. For at forsvare mig selv og min familie,' svarer politiassistenten.'⁵³⁴

Udtalelserne blev fulgt op i et interview i TV-2 den 1. september. Her bekræftede den pågældende, at der kunne komme situationer, hvor han ville gribe til vold:

“...men altså det afhænger jo fuldstændig af situationen, det er da givet, men altså hvis et tryk bliver for stort, så avler det sgu også et modtryk. Vold – som er noget modbydeligt skidt – kan jo være det eneste middel mod at bremse en eller anden udvikling og det kan jo være truende for mig selv eller min familie eller hvad som helst. Altså det må jo være det sidste der sker, men jeg er sgu bange for, at hvis indvandringen til Danmark fortsætter, øeh – så kunne det godt blive et resultat, vi ser det jo trods alt i England og i Frankrig og i Belgien.'⁵³⁵

532 Et medlem af foreningens Aalborg-afdeling, P.H. Bering, blev citeret for at sige, at: “Men Danmark vil ende ligesom Sri Lanka eller Libanon. Sådant er mennesker nu engang, uanset om sri lankanere invaderer Danmark eller omvendt. Lunten er ikke ret lang, inden bomber begynder at sprænge. Måske har politikerne et årstid eller to endnu.” Ibid.

533 ”Jeg føler mig misfortolket”, *Berlingske Tidende*, 4. september 1991.

534 Frank Stokholm, ”Politimand står til fyring”, *Information*, 2. september 1991.

535 Rigspolitechefen, personaleafdelingen, journaldato 3. september 1991: bilag med uddrag fra TV-2 interview. I bilagslisten (sammesteds): Bilagsfortegnelse i disciplinærsagen mod politiassistenten, rejseafdelingen 9. september 1991, står bilaget anført som bilag 12 ”skrevet af PET”.

Da han kort efter blev afhørt af rejseafdelingen som led i en disciplinærsag som følge af sine udtalelser, beklagede han, at man havde klippet i hans udtalelser og dermed udeladt bemærkninger om nødrets- og nødværgebestemmelserne i Straffeloven.⁵³⁶ Den pågældende var iøvrigt af den opfattelse, at hans mange læserbreve om indvandrer- og flygtningespørgsmål fandtes i kopi hos PET.⁵³⁷

Sagen afsluttedes med, at rigspolitichefen den 8. oktober 1991 fandt det godt-gjort, at politiassistenten til pressen havde fremsat dels nedsættende udtalelser om indvandrere, herunder udtalt støtte til om fornødent at anvende vold og eventuelt våben over for indvandrere, og dels nedsættende udtalelser om Connie Hedegaard. Disse udtalelser var ifølge rigspolitichefen af en sådan karakter, at den pågældende havde tilsidesat hensynet til den agtelse og den tillid, som stillingen som polititjenestemand krævede. Den pågældende blev efterfølgende forflyttet, og der blev ikke fremover givet ham mulighed for at arbejde med personkontrol.⁵³⁸

Pressen fortsatte imidlertid med at bore i sagen. I en større opsat artikel i Ekstra Bladet den 14. oktober 1991 oplyste næstformanden i DDF, Poul Vinther Jensen, at foreningen havde en muldvarp i fremmedpolitiet og i Rigspolitiet, og at man derfra fik fortrolige oplysninger om flygtninge.

“Det er vigtigt for os at få de oplysninger om de fremmedes gøren og laden. Vi vil blive ved med at skaffe alle de oplysninger vi kan fra fortrolige kilder i bl.a. Fremmedpolitiet og Rigspolitiet. Jeg godkender det, selv om det er i strid med straffeloven. Jeg er parat til at bryde loven. Og det vil jeg fortsætte med, siger Vinther Jensen.”⁵³⁹

Sagen blev af politimesteren i Nykøbing Falster overdraget til rejseafdelingen, og den 15. oktober blev politiassistenten orienteret om, at han ville blive sigtet for overtrædelse af straffelovens § 152 om krænkelse af tavshedspligten.⁵⁴⁰ Undersøgelsen og den efterfølgende retssag ved retten i Nykøbing Falster bragte for dagen, at den pågældende politiassistent ved et besøg på politivagten på Københavns hovedbanegård i februar 1990 havde taget en kopi af et internt opslag og

536 Rigspolitichefen, personaleafdelingen, journaldato 3. september 1991: Rapport vedrørende undersøgelser i relation til disciplinærsagen mod politiassistent, 4. september 1991.

537 Ibid.: "...afhørte var vidende om, at PET lå inde med hans skrevne artikler..." Ibid.

538 Rigspolitichefen, personaleafdelingen, journaldato 3. september 1991: Rigspolitichefen til Justitsministeriet (udateret).

539 Kurt Simonsen, "Vi har muldvarpe i Fremmedpolitiet", *Ekstra Bladet*, 14. oktober 1991.

540 PET, faktagruppen, Rejseafdelingen: resumé i sagen mod politiassistent, 29. oktober 1991.

videresendt det til Poul Vinther Jensen via Den Danske Forenings hovedkontor. Der var tale om et opslag vedrørende en særlig efterforskningsgruppe vedrørende kriminelle indvandrere i København, som skulle sættes ind på Vesterbro. Ved modtagelsen på Den Danske Forenings hovedkontor var skrivelsen efter alt at dømme blevet kopieret. Kopierne var henlagt i foreningens arkiv, men også udsendt til foreningens formand, Ole Hasselbalch.⁵⁴¹

Under retssagen gav flere ledende medlemmer af Den Danske Forening forklaring om forløbet. Poul Vinther Jensen forklarede, at han kendte den pågældende fra arbejdet i foreningen, og at de sammen havde siddet i styrelsen for foreningen frem til 1990. Foreningens daværende landssekretær ringede på et tidspunkt Poul Vinther Jensen op og meddelte, at der var kommet et brev fra politiassistenten. Poul Vinther Jensen forklarede, at han var kommet meget i en kreds af DDF på Vesterbro, hvor der var nogle ret aktivistiske medlemmer, som skulle være meget bekymrede for de mange udlændinge, som boede på Vesterbro. Vinther Jensen opfattede brevet som et vink om, at der blev sørget for beskyttelse.⁵⁴²

“Han videregav selv et dokument til en kontakt, som han har i politiets efterretningstjeneste. Han ønskede fra en højereplaceret politimand at få at vide med hvilken vægt “Lima-gruppen” var nedsat. Han fik et godt svar fra den pågældende, men fik ikke dokumentet tilbage. Han lagde ikke nogen særlig vægt herpå, da han regnede med, at det under alle omstændigheder lå i sekretariatets arkiv. Han kender flere politifolk på mellemniveau, som han mødes med 2 eller 3 gange om året. Han taler med de pågældende om emner, som han har læst om i pressen, og som han ønsker at få uddybet. Han plejer at få et fyldestgørende svar på de spørgsmål, han stiller.”⁵⁴³

Videre forklarede Poul Vinther Jensen, at:

“Han har over for tiltalte nævnt, at han kender 3 højtstående politifolk, der refererer direkte til politichefen. Han har fortalt det samme til bestyrelsen i Den Danske Forening, da han ikke ønskede at man hér på anden måde skulle blive bekendt med det forhold.”⁵⁴⁴

541 Udskrift af retsbogen for straffesager for retten i Nykøbing Falster, 9. januar 1992, anklagemyndigheden mod politiassistent, 1991.

542 Ibid., s. 7-8 samt politiassistentens forklaring s. 3-5.

543 Ibid., s. 8.

544 Ibid., s. 9.

Tilsvarende forklarede landssekretæren for Den Danske Forening, at man i 1989-1990 fra den tiltalte modtog 6-12 politidokumenter, og at man i februar 1990 havde modtaget dokumentet om efterforskningsgruppen på Vesterbro, kaldet ”Lima-gruppen”. Han sendte endvidere en kopi af dokumentet til forretningsføreren. Landssekretæren talte senere med foreningens formand om dokumentet og kom ind på det sikkerhedsmæssige aspekt i at sende det med almindelig post. Det var Ole Hasselbalch enig i, og tilføjede:

”Ole Hasselbalch tilføjede, at det heller ikke var nødvendigt, at de blev sendt, da han fik de oplysninger, han ønskede, fra en kontakt i Århus Politi.”

Vidnet videresendte skrivelsen til Poul Vinther Jensen, men var i tvivl om, hvorvidt også foreningens formand havde modtaget en kopi.⁵⁴⁵ Sagen endte med, at politiasistenten af retten i Nykøbing Falster ved dom den 9. januar 1992 blev kendt skyldig i overtrædelse af straffelovens § 152, stk. 1. Han blev idømt 20 dagbøder af 100 kr. og blev efterfølgende disciplinært forflyttet.⁵⁴⁶

Påståede forbindelser mellem PET og DDF

Det er på baggrund af ovenstående sag blevet hævdet, at der i begyndelsen af 1990'erne bestod forbindelser mellem PET og kredse med forbindelse til Den Danske Forening. En del af disse formodninger byggede på artikler i Ekstra Bladet i 1991-92 – mere eller mindre inspireret af de oplysninger, som fremkom i forbindelse med bl.a. Gedsersagen. Dette er formentlig baggrunden for, at retsudvalget som led i debatten om PET i slutningen af 1990'erne stillede et spørgsmål til justitsministeren om PET's relation til DDF og til Poul Vinther Jensen, som på daværende tidspunkt var et fremtrædende medlem af DDF.⁵⁴⁷

545 Ibid., s. 9-10, citat s. 10.

546 Rigspolitichefen, personaleafdeling: Påtegning af 22. januar 1992.

547 Jf. spørgsmål nr. 2 fra retsudvalget til Justitsministeren: ”Ministeren bedes redegøre for det nærmere samarbejde mellem PET og medlemmer af den højrerabiate organisation ’Den danske Forening’, herunder med Poul Vinther Jensen”. Kommissionen har efter overvejelse af sagsforholdet besluttet at fravige hovedreglen om ikke at offentliggøre PET-kilders identitet. Dette sker bl.a. på baggrund af, at den pågældende kilde over for offentligheden ved flere lejligheder selv udførligt har berettet om samarbejdet med PET.

I januar 1992 fremkom der videre vedholdende presseforlydender om, at der var kontakter mellem PET's regionsafdeling i Århus og visse ledende medlemmer af DDF. Det offentlige røre gav den 17. januar 1992 anledning til en politianmeldelse fra Jens Sejersen fra Folkebevægelsen mod Nazisme mod den pågældende PET-medarbejder for at have videregivet fortrolige oplysninger til formanden i Den Danske Forening, Ole Hasselbalch, eller til næstformanden i samme, Poul Vinther Jensen. Allerede før anmeldelsen var der imidlertid blevet iværksat en undersøgelse af sagen med bistand af Rigspolitiets rejseafdeling. Den 4. februar 1992 kunne politimesteren i Århus sammenfatte resultatet af undersøgelsen og videresende sin indstilling om at afslutte sagen til statsadvokaten i Viborg og til Rigspolitiet. Resultatet af undersøgelsen var entydig: De fremsatte beskyldninger mod den pågældende medarbejder var grundløse. Indstillingen blev tiltrådt.⁵⁴⁸ Kommissionen har ikke kendskab til materiale, der på nogen måde kan drage denne afgørelse i tvivl. På baggrund af Kommissionens vidneafhøringer og en kritisk gennemgang af det foreliggende kildemateriale kan der ikke føjes noget til den slutning, som rejseafdelingen nåede frem til efter undersøgelsen af forbindelsen. Der er intet, som tyder på videregivelse af oplysninger fra PET til medlemmer af DDF.⁵⁴⁹

DDF's og nynazisters kontakter til Folkebevægelsen Mod Nazisme

I perioden 1988-92 fik PET's arbejde berøring til Folkebevægelsen Mod Nazisme (FMN). FMN blev stiftet på en stiftende generalforsamling i Aalborg den 5. maj 1988 med det formål at bekæmpe den nynazisme, som var trådt stærkere frem gennem 1980'erne. Det var ikke mindst formålet at hindre danske nazister i at stille op til kommunalvalget i 1989. Initiativet til og ledelsen i den nye bevægelse kom fra brede dele af det danske samfundsliv. Flere kendte skikkelser optrådte i toppen af foreningen, bl.a. Anker Jørgensen, Frank Jensen og Bent Melchior.

548 Århus Politi: pm. T. Bækgaard til statsadvokaten i Viborg, 4. februar 1992 (påtegning 7. februar 1992), pm. T. Bækgaard til Rigspolitechefen, 13. februar 1992 (påtegnet 28. februar 1992) samt pm. T. Bækgaard til Jens Sejersen, 4. marts 1992.

549 Det materiale vedr. den politimæssige undersøgelse, som Kommissionen har gennemgået, er ikke fuldstændigt. Sagen omfatter væsentligst den afsluttende korrespondance vedr. den strafferetlige og den tjenestelige del af undersøgelsen. Akter fra selve Rejseholdets undersøgelse er rutinemæssigt blevet destrueret efter fem år, idet Århus Politi har oplyst, at der var tale om en administrativ sag. Jf. Kommissionens Arkiv: korrespondance med PET, 22. oktober 2003 og 30. august 2004.

En fremtrædende rolle blev spillet af Jens Sejersen, der havde en militær uddannelse, og som var ejer af et vikarbureau. Gennem en årrække spillede FMN en vigtig rolle med hensyn til at mobilisere folkelige protester mod nynazisterne, og bevægelsen var flere gange i fokus for nynazistiske moddemonstrationer.

PET's relation til FMN er – formentlig med Frede Farmand som kilde – omtalt i bogen *Den hemmelige Tjeneste*. Heri hed det, at folkebevægelsens aktiviteter – især mere aktivistiske forsøg på at træde stærkt frem over for nazisterne – af PET blev anset for en risiko, som kunne tænkes at få nazisterne til at reorganisere sig eller evt. slå voldeligt tilbage. Som det hed i den pågældende passage:

“Frede Farmand og PET tolker situationen som en optrapning af volden mellem nazister og anti-nazister, og ifølge Frede Farmand tager de den fælles beslutning, at Jens Sejersen ikke blot skal overvåges. Oplysningerne, der kan komme ud af det, skal bruges til at splitte folkebevægelsen og dermed stække den, så den ingen betydning får. Den skal simpelthen gøres ukampdygtig.”⁵⁵⁰

Farmand videregav sine oplysninger i et interview til TV2 Nyhederne den 5. maj 1999. Som dokumentation afspillede i nyhedsudsendelsen en båndet telefonsamtale mellem Farmand og dennes kildefører i PET, hvor Farmand omtalte en optagelse med Jens Sejersen til PET, og hvor kildeføreren blot tre gange svarede ja.⁵⁵¹ Samme udlægning blev fremsat i Ekstra Bladet den 6. maj 1999, hvori det hed, at bl.a. Frank Jensen havde været overvåget af PET som følge af sit engagement i FMN. Her hed det, at:

“PETs interesse var så stor, at man både fulgte Folkebevægelsens møder – og sendte agenter med mikrofoner og skjulte båndoptagere ud for at møde foreningens ledende medlemmer.... En af de personer, PET interesserede sig særligt for, var direktør Jens Sejersen fra firmaet ‘Sejersen Vikar’. I 1990 var han både genstand for overvågning og retningsbestemte mikrofoner, og han blev tilsyneladende offer for en intrige, der både stækkede foreningens position og kostede Sejersen hans fremtrædende rolle. Denne intrige var gennemført af folk tilknyttet PET, som handlede efter aftale med deres chefer.”⁵⁵²

Frede Farmand forklarede i et interview, at man var motiveret af konfrontationer mellem foreningen og nazisterne og af frygt for voldeligheder. Han hen-

550 Søren Steen Jespersen og Miki Mistrati, *Den hemmelige Tjeneste*, s. 82.

551 PET, ujournaliseret sag: ”Notits vedrørende TV2 Nyhederne om PET den 5. maj 1999”, 5. maj 1999.

552 Anders-Peter Mathiasen, ”Frank Jensen i PETs søgelys”, *Ekstra Bladet*, 6. maj 1999.

viste til et angreb på en dansk nazist i Nordtyskland på Hitlers fødselsdag den 20. april 1990. Han mente, at man frygtede, at foreningens aktiviteter kunne få nazisterne til at bevæbne sig, og at man derfor ville ”stække deres vinger” (dvs. antinazisternes).⁵⁵³

“- Det var mig og mine foresatte i PET enige om, og beslutningen må være kendt hele vejen op gennem PET’s system, siger Frede Farmand til Ekstra Bladet.”⁵⁵⁴

Som led i denne bestræbelse skulle Farmand have holdt møder med Jens Sejersen, hvor PET havde udstyret ham med aflytningsudstyr og bagefter modtog de i hemmelighed optagne samtaler. Farmand hævdede også, at han i sommeren 1990 deltog i en aktion, hvor han gik til Ekstra Bladet med en historie om, at FMN’s medlemsarkiv var havnet hos Povl Heinrich Riis-Knudsen. Det viste sig senere, at det ”kun” var en enkelt side fra kartoteket, som var kommet Riis-Knudsen i hænde, men historien blev et hårdt slag mod FMN og mod Jens Sejersens stilling i bevægelsen.⁵⁵⁵

Det var formentlig disse oplysninger, som fik retsudvalget til også at stille justitsministeren spørgsmål om PET’s forhold til FMN:

“Kan ministeren bekræfte, at PET ikke alene har været involveret i aflytning af Folkebevægelsen mod Nazisme, men også har indgået i en operation for direkte at splitte og svække den?”⁵⁵⁶

Sagen gav videre anledning til, at Søren Søndergaard i et § 20 spørgsmål til justitsminister Frank Jensen den 12. maj 1999 ønskede oplysninger om PET’s eventuelle infiltration og undergravning af FMN. Justitsministeren henviste spørgsmålet til belysning ved Kommissionen.⁵⁵⁷

Jens Sejersen fra Folkebevægelsen Mod Nazisme og ledelsen af Den Danske Forening lå i 1990-92 i en indbyrdes konflikt. Allerede i 1988 havde Jens Sejersen i en artikel i Aktuelt bemærket, at Den Danske Forening ”...faktisk fører racistisk politik”. Denne påstand blev fulgt op af en artikel i Ekstra Bladet den 12. septem-

553 Ibid.

554 Ibid.

555 Ibid., s. 4-5.

556 Se spørgsmål nr. 409 fra retsudvalget til justitsministeren.

557 FT 1998-99, 8, sp. 6594-6596.

ber 1988, hvor Sejersen var medunderskriver af en artikel for Fællesinitiativet Mod Racisme, hvori det hed, at Den Danske Forening var "...organiseret omkring et racistisk formål."⁵⁵⁸

Et væsentligt motiv til konflikten mellem Jens Sejersen og DDF var den såkaldte ISS-sag. I det tidlige forår 1990 havde DDF reserveret lokaler til foreningens sommerstævne på ISS' kursusejendom nord for København. Lejemålet blev imidlertid ophævet af udlejer. Årsagen skulle være et brev, som Jens Sejersen havde tilsendt ISS-direktionen. Han skulle heri have beskyldt DDF for racistiske tilbøjeligheder, forbindelser til nynazisterne og advaret om, at ISS kunne risikere forskellige former for vanskeligheder som følge af forbindelsen til DDF. Den Danske Forening anlagde derpå injuriersøgsmål mod Jens Sejersen.⁵⁵⁹

Som tidligere anført bestod der en samarbejdsrelation mellem Frede Farmand og DDF, hvor førstnævnte på forskellig vis bidrog med oplysninger til Den Danske Forenings ledelse. Frede Farmand synes at have haft direkte forbindelse med Jens Sejersen ved i hvert fald to lejligheder. Interessen koncentrerer sig om et møde mellem Farmand og Jens Sejersen den 1. maj 1990. Det er vanskeligt at afgøre, om mødet med Jens Sejersen den 1. maj 1990 fandt sted på bestilling fra DDF, eller om der var tale om et møde som led i Farmands almindelige virke for Kulturhistorisk Fondsarkiv. De to mænd mødtes på Jakobs Bar i Århus, og Frede Farmand frittede her Jens Sejersen om dennes syn på nazisters og højregrupper grundlovssikrede rettigheder, om de metoder, som han ville benytte i forhold til de yderligtgående grupper ytringsfrihed, mødevirksomhed og i forhold til pressen:

"Under et møde på Jakobs Bar bekræftede Sejersen at der skulle være grænser for nazister [der menes grundlovssikrede rettigheder], og det lå på vippen, om det også skulle gælde for Den Danske Forening og Bering. Sejersens grundholdning var, at de kunne jo få magt, og hvis de fik det, kunne de fremme deres synspunkter, og han har måske nok sagt, at så kunne de nok få bank..."⁵⁶⁰

558 *Aktuelt* 18. juni 1988; *Ekstra Bladet*, 12. september 1988. Lignende påstande fulgte: I *Ekstra Bladet* 3. september 1991 talte Sejersen om "...Den danske Forenings sande racistiske ansigt", ligesom han fandt, at DDF var kommet med opfordringer til vold mod flygtninge og indvandrere.

559 Forløbet er skildret i *Danskeren*, april 1993. Jf. PET, faktagruppen: Sagen Jens Sejersen mod Peder Hans Bering, dommernotat af partsforklaringer i retsmødet den 27. maj 1991.

560 PET, faktagruppen: Sagen Jens Sejersen mod Peder Hans Bering, dommernotat af partsforklaringer i retsmødet den 27. maj 1991, s. 8. Farmands forklaring.

Båndoptagelsen fra samtalen mellem Frede Farmand og Jens Sejersen spiller en central rolle i vurderingen af, hvorledes PET forholdt sig til FMN. I en nyhedsudsendelse i TV2 den 5. maj 1999 hævdede Frede Farmand således, at han af PET var blevet givet i opdrag at aflytte FMN og at aflevere båndoptagelserne til PET. Det gjaldt blandt andet båndoptagelsen af samtalen med Jens Sejersen på Jakobs Bar i Århus. Der findes ingen akter, som tyder på, at denne samtale er optaget på PET's opfordring, ligesom båndet heller ikke er afleveret til PET.⁵⁶¹

Den Danske Forening interesserede sig imidlertid også for Jens Sejersen. Som tidligere anført havde foreningens styrelse i foråret eller forsommeren 1990 afholdt et møde med Frede Farmand. Den pågældende samtale mellem Jens Sejersen og Frede Farmand fandt som nævnt sted den 1. maj 1990. Timingen er heller ikke uden betydning. Den 27. juni fandt et retsmøde sted i den såkaldte ISS-sag.

Oplysningerne fra samtalen mellem Farmand og Jens Sejersen blev i november 1990 bragt i spil i den løbende konflikt mellem Sejersen og DDF. I foreningens blad *Danskeren* omtalte man i november 1990 således Jens Sejersen som kilde til en EF-parlamentsrapport om racisme og fremmedhad. Om Sejersen bemærkede man i artiklen: "...der i privat selskab kan finde på at udtale, at han kynisk manipulerer pressen, blæser på vor grundlov og om nødvendigt vil bruge vold til at opnå sine formål."⁵⁶² Lignende omtaler af indholdet af samtalen mellem Frede Farmand og Jens Sejersen optrådte i *Danskeren* i september 1991:

"Han har da for øvrigt også i privat selskab udtalt, at han vil (citat) "skide" på Grundloven og anvende "Goebbelske" metoder til at manipulere pressen og at "nazisterne" skal have "bank". Nazister er naturligvis dem, som Jens Sejersen udpeger som sådanne – herunder Den Danske Forening."⁵⁶³

Disse citater førte til, at Jens Sejersen anlagde en injuriersag mod *Danskerens* ansvarshavende redaktør Sune Dalgård. I Østre Landsret fremlagde Dalgårds

561 PET, faktagruppen: "Redegørelse til Justitsministeriet vedrørende eventuel 'aflytning' af Folkebevægelsen mod Nazisme og/eller af Jens Sejersen", PET, 7. maj 1999. Farmands kildefører i PET afviste ligeledes, at han skulle have anmodet Farmand om at optage et møde med Sejersen. Han føjede dog til: "...at hvis Frede Farmand har været udstyret med en båndoptager, kan det kun skyldes, at Farmand selv har givet udtryk for, at Sejersen kunne give oplysninger af betydning for PET." Ibid. Dette må forstås derhen, at Frede Farmand kan have benyttet en Nagra båndoptager stillet til rådighed af PET, dog således at initiativet til lånet af denne båndoptager og til samtalen er kommet fra Farmand selv.

562 "EF-humbug", *Danskeren*, nr. 5, november 1990, s. 7.

563 Ole Hasselbalch, "Fair play – eller hvad?", *Danskeren*, nr. 4, september 1991, s. 11.

advokat båndoptagelsen af samtalen mellem Frede Farmand og Jens Sejersen. Sune Dalgård blev efterfølgende frifundet og tilkendt sagsomkostninger.⁵⁶⁴ Efterfølgende lod Den Danske Forening udskriften af båndoptagelsen optrykke i et særnummer af *Danskeren* i april 1993.⁵⁶⁵

Man kan således umiddelbart gå ud fra, at Den Danske Forening senest i november 1990 har haft i hvert fald dele af båndoptagelsen (eller udskrift heraf) til rådighed. Det kan ligeledes formodes, at båndoptagelsen er kommet til veje som følge af et engagement mellem Den Danske Forening og Frede Farmand, eller som følge af, at Frede Farmand på egen hånd har ladet samtalen optage i eget efterforskningsøjemed (det er ikke usandsynligt, at det er sket på en af PET udlånt båndoptager), og at han siden hen har givet den DDF i hænde.⁵⁶⁶

Oplysningerne om, at PET skulle have ønsket at splitte og underminere FMN, finder ingen bekræftelse i PET's akter. Der findes ingen notitser eller lignende, som belyser spørgsmålet om, at DNSB skulle have fået dele af en medlemsliste fra FMN i hænde. En PET-medarbejder med kontakt til Frede Farmand fandt det usandsynligt, at PET på nogen måde skulle have foranlediget noget sådant, og erindrede ikke at have hørt om noget sådant på noget tidspunkt.⁵⁶⁷ Set i lyset af ovenstående, hvoraf det fremgår, at Farmand på samme tidspunkt var engageret i at hjælpe Den Danske Forening med at fremskaffe belastende udsagn og lignende fra Jens Sejersen, og i lyset af den forekommende gensidige infiltration mellem højreekstremister og antiracistere, må det konkluderes, at historien om en bevidst underminering af FMN fra PET's side savner grundlag.

PET's interesse for Folkebevægelsen synes at være blevet vakt allerede i forbindelse med presseomtalen af det første offentlige møde den 15. juni og det formelt stiftende møde den 28. juni 1988. Regionsafdeling I i Aalborg rapporterede således til Centralafdelingen om sagen, idet man synes at have forventet, at medlemmer af DNSB ville deltage i mødet for at uddele materiale og evt. være anledning til uroligheder. Der mødte ni nazister op uden for mødet for at uddele brochurer og fotografere deltagerne. PET's notits rummede navnene på seks af

564 Østre Landsret, dom af 22. februar 1993, 1. afd. a.s. nr. 312/1991.

565 *Danskeren*, april 1993, særnummer.

566 Det hedder i særnummeret s. 1: "Stillet i denne situation har foreningen værget for sig med injurielovgivningen i hånden, og har da også vundet en stribe sager. I det tidlige forår 1990 måtte styrelsen imidlertid erkende, at dette ikke var nok til at stoppe overgrebene. Beslutningen blev derfor, at foreningen selv skulle forsøge at finde ud af, hvad og hvem der stod bag terroren, og derefter offentliggøre resultaterne." *Danskeren*, april 1993.

567 RB: PET-medarbejder, region II, 20. september 2005.

de prominente støtter for FMN (bl.a. MF Frank Jensen og borgmester Kaj Kjær), men rummede kun en nøjere identificering af de nazister, som kunne genkendes.⁵⁶⁸ PET's akter viser, at den primære kontaktflade mellem PET og FMN var Frede Farmand. Det gjaldt også i forhold til Jens Sejersen. Frede Farmand synes at have fungeret for PET allerede fra mødet i Vejgårdhallen den 15. juni 1988, hvorfra der findes en række fotografier. Disse fotografier viste dels Jens Sejersen, men også en del DNSB-folk, som var mødt op for at uddele propagandamateriale.⁵⁶⁹ Frede Farmand deltog også i foreningens møde den 28. juni 1988 og optog også her en del billeder af mødedeltagerne. I ingen af de to møder blev der foretaget aflytning. PET's tilslutning til Farmands deltagelse synes motiveret af frygt for, at DNSB-folk ville søge at deltage i mødet. Et stiftende møde i FMN i Esbjerg den 28. juni 1988 blev overværet af Farmand, som også tog billeder af deltagerne.⁵⁷⁰ Som det hedder i en PET-notits om FMN-organisationssagen:

“Frede Farmand blev anmodet om at deltage, idet PET troede, at der ligeledes ville deltage nynazister i dette møde. Det gjorde der tilsyneladende ikke. Frede Farmand har optaget en del fotos af mødedeltagerne. Der ses ikke at være foretaget aflytning af mødet.

Endvidere er der i sagen en del materiale (pjecer, breve mv.) fra FMN, der i et vist omfang er afleveret til PET af Frede Farmand. Seneste oplysning er afleveret januar 1991 og hidrører fra en samtale Frede Farmand havde med Albert Larsen. Seneste øvrige materiale er fra maj 1990.”⁵⁷¹

Tilsyneladende blev også det stiftende møde i hovedstadsafdelingen den 23. november 1988 overvåget af en PET-medarbejder, som kort i sin notits noterede navne på hoveddebattører og hovedpunkter i indlæggene. Han konstaterede også, at tre kendte nazister var til stede under mødet.⁵⁷² Observationen af

568 PET, personsag: Rapport af 12. juli 1988. Markeringer ved navnene på de seks personer viste, at ingen af disse var registreret i PET.

569 PET, kildesag: ”Vedr. afholdelse af Folkebevægelsen mod Nazismens første møde den 15. juni 1988 i Vejgaardhallen, Aalborg”, 19. juli 1988.

570 PET, emnesag: Rapport af 13. juni 1988 samt ibid.: ”Vedr. ’Folkebevægelsen mod Nazismens’ stiftende møde i Esbjerg den 28 JUN 1988...”, 19. juli 1988.

571 PET, ujournaliseret sag: ”Notits om PET's sag om Folkebevægelsen mod Nazisme”, 6. maj 1999. Der er tale om en oversigt fremstillet i forbindelse med Farmands oplysninger til TV2 Nyhederne den 5. maj 1999.

572 PET, emnesag: ”Vedr. stiftende møde – hovedstadsafd. – Folkebevægelsen mod Nazisme”, 4. december 1988.

mødet skete formentlig, fordi der på Folkebevægelsens møde i Aalborg den 15. juni 1988 havde været DNSB-medlemmer til stede, og en af disse havde holdt en tale. Arrangørerne gjorde efterfølgende ordenspolitiet opmærksomme på mødets afholdelse i København og på risikoen for, at nazister ville deltage i mødet. Den pågældende taler havde også i DNSB's blad *Kamptegnet* oplyst, at man ville følge Folkebevægelsens møder. PET vurderede, at DNSB søgte at give et moderat indtryk, og at deltagere fra Sjællandsafdelingen derfor kun ville markere sig ved deres tilstedeværelse.⁵⁷³ Et møde den 7. oktober 1988 i Foreningen Adoption og Samfund i Københavns Amt blev ligeledes overvåget efter aftale med afd. 2 i Centralafdelingen. Indlæggene blev i rapporten kort skitseret, og observanten bemærkede:

“...foreningen Adoption og samfund er helt uden interesse for PET. Mit indtryk af Folkebevægelsen mod Nazisme, efter kun at have hørt denne ene repræsentant er, at de helt vil koncentrere sig om at bruge lovlige midler til at forsøge at stoppe den nazistiske bevægelse i Danmark.”⁵⁷⁴

Organisationssagen vedrørende FMN blev godkendt af Wamberg-udvalget den 29. september 1988. Den rummede ikke andet end en liste med kort angivelse af bevægelsens formål, sekretariatets adresse og navne og adresser på to af de fremtrædende medlemmer.⁵⁷⁵ Ikke alene kontroludvalgets godkendelse af registreringen markerer, at der var orden i sagerne vedrørende FMN. Netop på det møde, hvor organisationssagen blev godkendt, drøftede udvalget principperne for inddækning af navne på danske statsborgere i organisationssager.⁵⁷⁶ Som det hed i PET's notat om sagen fremsendt til det efterfølgende møde:

“Lovlige organisationer kan registreres i det omfang, det såvel generelt som konkret er nødvendigt for PET's arbejde med at etablere et korrekt efterretningsbillede. Dette fører til, at PET er berettiget og forpligtet til at indsamle og i organisationssager at opbevare generelle oplysninger om en række organisationer, partier mv. uanset om medlemmer af de pågældende partier eller organisationer ikke alene på grundlag af dette medlemsskab kan registreres.

573 Ibid.

574 Ibid.

575 PET, personsag: læg m. påtegning fra Wamberg-udvalget 29. september 1988 samt Ibid.: ”Vedr. oprettelse af en ’Folkebevægelse mod Nazisme’”, 14. juni 1988.

576 WU: Referat af møde, 29. september 1988.

Navne på ledende medlemmer kan indgå i organisationssagen. Det forhold, at en person er kandidat til folketings-, kommunal- og amtsrådsvalg er ikke til hinder for at den pågældende indgår i organisationssagen. Registrering af organisationer må imidlertid ikke føre til, at man i organisationssagen systematisk medtager navne på organisationens medlemmer.⁵⁷⁷

Der var dog undtagelser fra denne regel. Det gjaldt således, at visse partier eller grupperinger var af en sådan karakter, at man kunne registrere personen på grundlag af det blotte medlemskab. Blandt disse var DNSB.⁵⁷⁸ Udvalget enedes om på et møde i august 1988, at denne udlægning kunne danne grundlag for PET's praksis.⁵⁷⁹ Den form for registrering, som skete med organisationssagen om Folkebevægelsen blev på det efterfølgende møde godkendt. Det forhold, at enkelte navne på prominente, moderate politikere og andre fremtrædende samfundsborgere optrådte på organisationssagen, var altså ikke udtryk for, at de var under overvågning af PET, eller for at de var søgt registreret, men alene udtryk for, at PET ønskede et alment kendskab til foreningen og dens ledelse. Det bør imidlertid bemærkes, at PET og Wamberg-udvalget netop i forbindelse med gennemgangen af visse organisationssager om venskabsforeninger havde konstateret, at der i visse tilfælde fandtes medlemslister i disse sager. PET havde derfor gennemgået alle organisationssager i den gruppe af sager, som bl.a. FMN tilhørte.⁵⁸⁰

Jens Sejersen mentes at spille en vigtig rolle i bevægelsen, og opfattelsen i PET var, at samme Sejersen havde forbindelser til venstrefløjsmiljøet omkring Demos, som igen havde forbindelser til autonome kredse. De PET-medarbejdere, som i 1999 undersøgte sagen, formodede, at dette udgjorde den primære baggrund for PET's oprindelige interesse for FMN og for Jens Sejersen. Det noteredes her, at der fandtes en del materiale indhentet af Frede Farmand, og at denne deltog i FMN's stiftende møde.⁵⁸¹ Dette bekræftes i forklaringerne fra kildeføreren:

577 Ibid: H. Thiessen: Notat Vedr. anførelse af navne på danske statsborgere i organisationssager, 27. september 1988.

578 Ibid., s. 2.

579 WU: Referat af møde, 18. november 1988.

580 WU: Referat af møde, 16. august 1988.

581 PET, ujournaliseret sag: "Vedr. gennemgang af [...] Folkebevægelsen mod Nazisme og...Jens Sejersen samt tilhørende...i anledning af Frede Farmands oplysninger i TV2 den 050599", 6. maj 1999. Om det stiftende møde hed det: "Kildens opgave kan således have været at afdække nazisternes identitet og aktiviteter ved mødet. Rapporten omhandler også primært nazisternes aktiviteter, men

“Folkebevægelsen mod Nazisme med Jens Sejersens blev overvåget i Aalborg under et møde, hvor PET forud for mødet havde modtaget oplysninger om, at der ville komme medlemmer fra DNSB for at chikanere deltagerne. Det er muligt, at PET har bedt Frede Farmand deltage for at klarlægge hvem der fra DNSB deltog i dette møde.”⁵⁸²

I en beskrivelse fra 1998 af Frede Farmands kildeopgaver for PET (dvs. før oplysningerne om FMN kom til offentlighedens kendskab) hed det, at Farmand deltog i enkelte af FMN’s møder, hvor han optog fotografier, at han fremskaffede ”div. materialer” om FMN, og at han havde telefonisk kontakt til lederen Povl E. Nørager.⁵⁸³ Frede Farmand forklarede selv om forbindelsen, at:

“Vedrørende Folkebevægelsen mod Nazismen forklarede vidnet, at der den 9. april 1989 blev afholdt et møde, hvor bestyrelsen skulle konstitueres. Vidnet meldte sig ind i bevægelsen for at kunne deltage i mødet. Han kunne samtidig observere de nazister, der havde forsamlet sig udenfor. Adspurgt forklarede vidnet, at han ikke af PET var blevet bedt om at melde sig ind, men han fandt selv på dette.”⁵⁸⁴

Materialet fra Folkebevægelsens landsmøde i 1989 er inddækket på Jens Sejersens sag og rummer program, regnskab mv., men ingen navnelister.⁵⁸⁵

Formanden for Folkebevægelsen mødtes den 3. juli 1989 med PET i Centralafdelingen og skitserede kort bevægelsens mål og arbejde. Han fortalte bl.a., at man i bevægelsen modtog en del oplysninger med navne på nazister, men at bevægelsen også selv regnede med at være blevet infiltreret af nazister. Der var således fremkommet advarsler mod navngivne personer, og formanden ønskede PET’s hjælp til at verificere disse forlydender. Sagsbehandleren fra Centralafdelingens afd. 2 meddelte, at man altid var glad for at høre om Folkebevægelsen og for at modtage oplysninger fra den om nazisterne, men at man ikke kunne af- eller bekræfte sådanne forlydender. Det blev aftalt, at formanden ville indsende forskelligt materiale vedrørende nazisterne.⁵⁸⁶

PET’s Centralafdeling anmodede i 1990 om en observation af et foreningsmøde på Christianshavns Beboerhus:

det nævnes, at Jens Sejersens deltog og var medarrangør. Intet om at FF optog mødet på bånd.”
Ibid.

582 RB: PET-medarbejder, 19. november 2003.

583 PET, ujournaliseret sag: notits, 24. februar 1998.

584 RB: Frede Farmand, 19. juni 2002.

585 PET, personsag: Læg: ”Folkebevægelsen mod Nazisme”, påtegnet: ”henlægges”, 18. maj 1989.

586 Ibid., ”Vedr. Folkebevægelsen mod Nazisme”, bilag 12, afd. 2, 7. juli 1989.

“Det vil være af speciel interesse at få kendskab til Bestyrelsens sammensætning, idet denne i løbet af 89 er blevet udskiftet, samt få kendskab til holdningen/stemningen blandt de delegerede.

Hvis Jens Sejersen ytrer sig på mødet, er det af interesse at få kendskab til hans tilsyneladende magt i bevægelsen.”⁵⁸⁷

Dette er en af de uhyre få tilkendegivelser af interesse for FMN. Observationsrapporten var imidlertid kun meget sporadisk. Observatøren deltog nemlig ikke i selve mødet, da det kun var for medlemmer.⁵⁸⁸ Fra Farmand modtog PET i 1989 oplysninger om det ekstraordinære landsmøde i Randers den 25. november 1989. I kildeførerens rapport oplystes syv navne fra hovedbestyrelsen, og at FMN havde 2.375 medlemmer.⁵⁸⁹ I organisationssagen findes endvidere en kort skrivelse fra regionsafdeling II, hvori det hedder: “Vedlagte medlemsliste samt div. papirer fremsendes efter aftale”. Modtager er ikke oplyst, men det noteres, at der er afsendt kopi til region I.⁵⁹⁰ Der er formentlig tale om materiale indsamlet af Frede Farmand (eftersom oplysningerne stammer fra region II), og materialet må antages at være identisk med det materiale, som findes på organisationssagen om Aalborg mod Nazisme. Medlemslisten er i så fald nærmere betegnet listen over de 12 ledende personer (jf. nedenfor). Medlemslister over menige medlemmer findes ikke i akterne.

Stridigheder i FMN førte allerede i 1990 til dannelsen af Aalborg mod Nazismen, hvori de fleste medlemmer af foreningen indmeldte sig. Regionsafdeling I rapporterede herom til Centralafdelingen og meddelte navnene på de fire ledende i FMN. Organisationssagen rummer også en del originalt materiale fra Aalborg mod Nazismen; herunder en navneliste med de 12 ledende personer.⁵⁹¹ Folkebevægelsen mod Nazisme blev på landsmødet den 5. maj 1991 splittet, og deltes i FMN og Fair Play 91. Motivet for skismaet er vanskeligt at lokalisere, men det synes, at der bl.a. mellem de to stiftende personer, Poul E. Nørager og Jens Sejer-

587 PET, emnesag: “Vedr. anmodning om obs. deltagelse i generalforsamling arrangeret af Folkebevægelsen mod Nazisme”, 22. januar 1990.

588 Ibid.: Observationsrapport, 25. januar 1990.

589 Ibid., “Vedr. Folkebevægelsen mod Nazismes afholdelse af ekstraordinært landsmøde i Randers lørdag den 25. november 1989”, 5. januar 1989. Oplysningerne var baseret på en avisartikel.

590 Ibid., “Vedr. medlemslister pr. 1. MAR 1989 i ‘Folkebevægelsen Mod Nazisme’ i Aalborg samt div. korrespondance bevægelsens medlemmer imellem”, 23. marts 1989. Se også, Ibid.: læg indeholdende kopier af enkelte dokumenter og korrespondance fra FMN.

591 Ibid., “Vedr. Folkebevægelsen mod Nazismen”, 28. marts 1990; se også aktsamling vedr. Aalborg mod Nazismen. Ibid.

sen opstod en konflikt om, hvorvidt man skulle satse alene på antinazismen eller om, hvorvidt man – således som Sejersen var begyndt på – skulle samle indsatsen mod racismen.⁵⁹² PET kunne i 1991 konstatere, at Sejersen sammen med det meste af FMN's Københavnsafdeling havde trukket sig ud af bevægelsen. Man formodede, at årsagen til splittelsen først og fremmest lå i indvandrerpolitikken, hvor bl.a. Sejersen havde engageret sig i det antiracistiske samarbejde, men også det nære samarbejde med Demos.⁵⁹³ Splittelsen førte til dannelsen af Fair Play 91, som var en ny antinazistisk og antiracistisk paraplyorganisation rettet mod fremmedhad i Danmark. Blandt de deltagende grupper var bl.a. FIR, SOS Racisme, IND-Sam, Ishøjkomiteen mod Fremmedhad m. fl.⁵⁹⁴

Jens Sejersen og PET

Jens Sejersen og dennes forbindelser synes altså at have været hovedinteressen for PET's opmærksomhed i forhold til FMN. Men nogen instruks om en aflytning af Jens Sejersen ses ikke i akterne, ligesom der heller ikke findes spor efter, at Sejersen er blevet aflyttet på initiativ af PET. Derimod findes der materiale, hvor Sejersen havde samtaler med personer, som han havde forbindelse med, og som blev aflyttet af PET.⁵⁹⁵ Sejersens aktmappe hos PET rummede således i mindre grad oplysninger om organisationsarbejdet i forbindelse med FMN, end om Sejersens forbindelser og aktiviteter uden om FMN. En del af materialet vedrørende Sejersens antinazistiske aktiviteter stammede fra Farmand. Oplysningerne havde i reglen karakter af notitser fra regionsafdelingen på grundlag af disse kildeoplysninger. Oplysningerne blev videresendt til Centralafdelingen, hvor de blev sagsbehandlet i subversionsafdelingen.

PET synes i særlig grad at have været opmærksom på den personlige forbindelse mellem Jens Sejersen og Erik Jensen fra Demos. En ikke ringe del af tilvæksten i Jens Sejersens personsag hos PET skyldtes forskellige efterforskningsmidler, som medførte tilgang af oplysninger om forbindelsen til Erik Jen-

592 S. Sabinsky, "Anti-nazister indhentet af fortiden", *Frederiksborg Amts Avis*, 22. juni 1994.

593 PET, emnesag: "Vedr. splittelse i Folkebevægelsen mod Nazisme på generalforsamlingen på Hvidkildevej, den 05.05. 1991", 17. juni 1991. Oplysningerne herom var ikke fremkommet ved overvågning af hverken FMN eller Jens Sejersen.

594 Ibid., "Vedr. Antiracistisk/Antinazistisk paraplyorganisation ved navn Fair Play 91 er stiftet i foråret 1991 af bl.a. Jens Sejersen (...)", 17. juni 1991.

595 PET, ujournaliseret sag: Notits om PET's personsag på JENS SEJERSEN, 6. juni 1999.

sen, Sejersens kontakter til bl.a. Frede Farmand og Albert Larsen fra PDN samt Sejersens talrige kontakter til personer, som var aktive i eller havde forbindelse til små yderliggående politiske miljøer på såvel venstre som højre fløj. Jens Sejersens personsag rummer ingen egentlige trusselsvurderinger og kun meget få opsummerende bemærkninger på notitser med nye oplysninger. Af materialet og af sådanne knappe vurderinger synes at fremgå, at PET blandt aktiviteterne for det første interesserede sig for Sejersens samarbejde med Erik Jensen m.fl. om at forstyrre højreekstremistiske arrangementer, bl.a. ved unge aktivister fra det med Demos forbundne ungdoms- og BZ-miljø. For det andet interesserede PET sig for det, som kun kan karakteriseres som Sejersens omfattende informationsindsamling om danske højrefløjsmiljøer.⁵⁹⁶

Jens Sejerse fik tilsyneladende forbindelse til Erik Jensen i forbindelse med det antinazistiske arbejde, som begge udfoldede og i forbindelse med den fælles interesse for indhentnings- og dokumentationsvirksomhed i forhold til nazisterne. PET formodede således, at de to mænd – som begge syntes at besidde væsentligt navnestof om danske højremiljøer – ”byttede nazister”, men også at den erfarne Erik Jensen til dels fungerede som sparringspartner for Sejersens antinazistiske aktivisme. Forbindelsen blev bemærket i en notits i PET’s Centralafdeling den 26. juni 1989. Her formodede man, at kontakten drejede sig om kampen mod nazismen. Det fremgik af efterforskningsoplysninger, at:

“de begge jævnligt besøger hinanden, samt at de under disse møder udveksler fotos og navne på kendte eller formodede danske nazister. I forbindelse med et af SEJERSEN arrangeret møde i Sorø den 1.6. 89 med tidligere topmedlem af DNSB, Albert LARSEN (...) fremgår det, at SEJERSEN ikke er tryk ved det forestående møde, samt at ERIK JENSEN tilbyder at sende nogle ”af sine drenge” med. Det er p.t. ikke fastlagt, om samarbejdet udelukkende omhandler ”Kampen mod Nazismen”, men forbindelsen mellem en særdeles velhavende og succesrig forretningsmand, SEJERSEN og den højtbegavede og ultra-venstreorienterede ERIK JENSEN er absolut interessant.”⁵⁹⁷

Samarbejdet blev fulgt ret intensivt, men der ses ingen tiltag fra PET’s side i forhold til Jens Sejerse i denne periode. Oplysninger tilgik primært, fordi Sejerse dukkede op i forbindelse med anden efterforskning af og indsamling af navnestof fra højrefløjen.

596 PET, personsag.

597 Ibid.: ”Vedr. Samarbejde mellem Jens SEJERSEN (...) og ERIK JENSEN (...)”, 26. juni 1989.

Der var i flere tilfælde tale om aktiviteter, som nærmest må karakteriseres som spionage mod de danske nazister – enten i form af åbne indhentninger eller i form af indtrængen i de nazistiske netværk ved hjælp af en ”muldvarp” i bl.a. NPD. Der findes imidlertid også i materialet eksempler på mere aktivistiske tiltag, hvor kredse af unge i en eller anden form chikanerede højrefløjsarrangementer.

Sejersen rettede ikke mindst stor energi mod at søge at skabe besværligheder for Nationalpartiet Danmark, bl.a. ved bestræbelser på at afsløre en formodet forbindelse mellem dettes leder Kaj Vilhelmsen og DNSB. Der udspandt sig ligeledes bestræbelser på i 1990 at forpurre det stiftende møde for Stop Indvandringen den 3. marts 1990 i Fredericia. Mødet blev senere aflyst, da hotellet nægtede at udleje lokaler, da de hørte om formålet.⁵⁹⁸

Et moment i PET's interesse for Jens Sejersen synes at have været den mulighed, at Sejersen besad oplysninger om nazisterne, og at han passivt eller aktivt kunne spille en rolle i de interne brydninger mellem de højreekstremistiske grupperinger. Gennem Farmand formidledes således formodninger om, at Sejersen havde en kilde i DNSB, og at han ad DNSB-bestræbelser på at infiltrere og modarbejde PDN havde en vis viden om de interne stridigheder mellem Povl Heinrich Riis-Knudsen, DNSB og PDN.⁵⁹⁹

I 1989 tog Jens Sejersen i øvrigt kontakt til lederen af PDN, Albert Larsen. Den 15. november afholdtes på Hotel Postgården i Sorø et møde mellem de to mænd, som efter alt at dømme var kommet i stand af pragmatiske, taktiske overvejelser. Albert Larsen var interesseret i oplysninger om DNSB og Kaj Vilhelmsens Nationalpartiet Danmark, mens Jens Sejersen var interesseret i oplysninger om, hvem af de opstillede på borgerliste til kommunalvalget, der havde nazistiske sympatier.⁶⁰⁰ Samtidig havde Jens Sejersen et samarbejde med Erik Jensen fra Demos for at søge at hindre opstilling af og valg af nazister til kommunalvalgene i 1989.

598 PET, emnesag: ”Vedr. Jens Sejersen/Folkebevægelsen mod Nazisme og Erik Jensens planlægning af aktion imod stiftende møde i det politiske parti Stop Indvandringen”, 14. februar 1990.

599 PET, personsag: ”Vedr. Albert Larsens...møde med Jens Sejersen...den 15. november 1989...på Postgården i Sorø”, 5. december 1989.

600 Ibid.: ”Vedr. Albert Larsens invitation af Jens Sejersen til møde i Ledøje -Smørum forsamlingshus”, 5. december 1989; Ibid., ”Vedr. møde mellem Jens Sejersen og...Albert Larsen...på restaurant Postgården i Sorø, den 15.11...1989”, 23. november 1989.

Man frygtede således, at en PDN-kandidat kunne blive valgt i Ledøje-Smørum og dér blive tungen på vægtskålen i byrådet.⁶⁰¹

Jens Sejersen har ydermere været genstand for efterretningsmæssig indhentning fra Frede Farmands side. Frede Farmand optog som nævnt i 1990 to gange en samtale med Jens Sejersen. Den første gang var den 1. maj 1990 på Jacobs Bar i Århus, og den anden samtale var den 24. juli 1990 på Lystbådehavnen i Århus. I begge tilfælde synes optagelsen at være sket med PET's optageudstyr, den såkaldte mini-Nagra, og optagelserne blev videregivet til PET.⁶⁰² Derimod ses det ikke, at samtalerne er kommet i stand på PET's initiativ, eller at optagelsen er sket som følge af en instruks fra PET. Lederen af regionsafdelingen i Århus afviste i 1999, at man i regionsafdelingen havde haft nogen interesse i en sådan aflytning, og pegede på, at Frede Farmand derimod gennem en tid havde "plaget" kildeføreren med påstande om, at der foregik ulovligheder.⁶⁰³ Baggrunden for Frede Farmands optagelser af de to samtaler med Jens Sejersen synes derimod fortrinsvis at have været Farmands efterretningsmæssige konsulentvirksomhed for Den Danske Forening, som netop Sejersen lå i hyppige fejder – og retstvister – med.

Jens Sejersen fortsatte også i pressen sin kampagne mod nazisterne og højrefløjen. I august 1991 erklærede Sejersen i Berlingske Tidende og Aktuelt, at Den Danske Forenings formand havde udsendt en fortrolig skrivelse til medlemmerne, hvori han anbefalede, at foreningen planlagde overgang til en guerilla-fase, hvor medlemmerne greb til vold mod indvandrere og flygtninge. "...det står klar for enhver...at bag ledelsens statistikfusk, floskler og løgne skjuler sig et slæng af rabiate ekstremister, for hvem bombefremstilling og vold er rimelige midler til opnåelse af politiske mål."⁶⁰⁴ Den 10. september 1991 skrev han sammen med Bashi Quraishy, at enfoldige mennesker havde "...ladet sig manipulere til statistikfusk, løgne og nationalt hysteri fra Den Danske Forenings side".⁶⁰⁵ Et styrelsesmedlem svarede den 17. september 1991, at de to brevskrivere var "ekstremister", og at Sejersen for nylig var en flittig skribent i Land og Folk, samt at de to herrer havde "...nær kontakt til BZ-kredse". Dette førte til en injuriersag, hvor

601 PET, emnesag: "Vedr. partiet de Nationales mulige opstilling til kommunevalget i Smørum", 13. november 1989.

602 Søren Steen Jespersen og Miki Mistrati, *Den hemmelige Tjeneste*, s. 82-84.

603 PET, emnesag: udateret notits.

604 *Aktuelt*, 24. august 1991, samt *Berlingske Tidende*, 25. august 1991.

605 *Berlingske Tidende*, 10. september 1991.

det blev kendt ubeføjet, at der var tale om ekstremister, og at der var tæt kontakt til BZ-kredse.⁶⁰⁶

Samlende kan det konstateres, at PET ikke har haft nogen løbende efterforskning af Jens Sejersen, men at hans vidtstrakte aktiviteter i kampen mod det politiske højre og hans store kontaktflade bragte ham ind på PET's "radar" i forhold til andre indhentninger – herunder specifikt som følge af PET's overvågning af højreekstremistiske personer eller grupper. En aflytning af Jens Sejersen ses der ingen spor af i PET-regi. Derimod ses der spor efter Jens Sejersen i en række andre efterforskninger og tilknyttede indhentninger. En direkte indhentning i forhold til Jens Sejersen har fundet sted ved tre lejligheder. To gange i 1990 er hans samtaler med Frede Farmand i hemmelighed blevet optaget på PET's Nagrabåndoptager. Initiativet til samtalerne og båndoptagelserne er ikke kommet fra PET, men fra Frede Farmand – muligvis som følge af dennes forbindelse til DDF – men oplysninger fra båndoptagelserne er kommet PET's regionsafdeling II i hænde og er videresendt til PET's Centralafdeling. Tredje overvågning af Sejersen er fundet sted i forbindelse med dennes møde med Albert Larsen i Sorø, hvor PET lod en politiobservatør overvåge mødet fra et bord i krostuen. En båndoptagelse har ikke fundet sted. Endelig kan man konstatere, at Jens Sejersen ved flere tilfælde er blevet fotograferet, og at der på anden måde er rapporteret til PET om hans politiske aktiviteter, som følge af hans deltagelse i FMN's landsmøder og arrangementer. Denne indhentning har i stort set alle tilfælde været subsidiær, og PET's eller kilders tilstedeværelse har været foranlediget af forventning om, at nazister ville deltage i mødet eller være til stede uden for mødelokaliteterne. En egentlig efterretningsmæssig interesse for Sejersens aktiviteter kan konstateres som følge af hans efterretningsvirksomhed i forhold til de højreekstremistiske miljøer i Danmark, som følge af hans aktivisme i forhold til højregruppers møder (jf. ISS-sagen) og ikke mindst som følge af hans tætte forbindelser til miljøet omkring Erik Jensen, Demos og – efterhånden aktivistiske antiracistiske grupperinger på den yderste venstre fløj.

606 *Berlingske Tidende*, 17. september 1991.

6. ALBERT LARSEN OG PARTIET DE NATIONALE, 1988-92⁶⁰⁷

Landslederen af Partiet De Nationale, Albert Larsen, var indtil 1988 medlem af Fremskridtspartiet og opstillet til Folketinget for dette parti. Han var tillige næstformand for Fremskridtspartiet i Vestsjælland. Kort efter jul 1987 trådte han frem som nationalsocialist. Han erklærede, at han aldrig havde accepteret demokratiet: "Det er sygt og fungerer overhovedet ikke. Se bare, hvad de går og laver i Folketinget". Han havde fået interesse for nazismen ved at læse *Mein Kampf* i 1960'erne.⁶⁰⁸ I begyndelsen af 1988 konstaterede PET's region V, at der i Sorøområdet var etableret en afdeling af DNSB, og at Albert Larsen i *Nationalsocialisten* havde bragt to artikler om, hvorfor han var blevet nazist.⁶⁰⁹ Efter en del indre brydninger udskilte sig i 1988 en mindre gruppe fra DNSB. Denne ret begrænsede personkreds samlede sig i Partiet De Nationale (PDN) under ledelse af samme Albert Larsen.⁶¹⁰

PDN skal være grundlagt den 5. maj 1989 delvis som en udbryderbevægelse fra DNSB, hvorfra dets leder Albert Larsen kom. Det blev grundlagt af en gruppe på seks personer, hvoraf halvdelen kom fra DNSB. De fragmentariske vedtægter for De Nationale synes baseret på en førerlignende organisation, som lagde stort set al magt centralt i landslederens hænder, og en hierarkisk beslutningsstruktur uden lighed med traditionelt dansk foreningsdemokrati. Kun danske mænd og kvinder tilhørende den "europæiske race" kunne blive medlemmer. Man udsendte ved partiets stiftelse en politisk erklæring, som efter et års tid blev revideret. Her

607 I dette afsnit skal besvares følgende spørgsmål til justitsministeren: Kan ministeren bekræfte, at PET har advaret folketingsmedlem Peter Duetoft om trusler mod hans person på baggrund af udtalelser fra Albert Larsen? (406), samt: Kan ministeren oplyse, om PET har advaret historiker Erik Jensen om trusler mod ham og hans kone afgivet af Albert Larsen? (407).

608 "Z-kronprins fra Sorø er blevet nazist", *Sjællands Tidende*, 12. januar 1988.

609 PET, personsag: "Vedr.: Oprettelse af lokalafdeling af D.N.S.B. i Sorøområdet", 10. maj 1988.

610 Albert Larsen var allerede kendt hos PET qua sin forbindelse til DNSB. Det var også gennem denne forbindelse, at han kom i kontakt med Frede Farmand.

hed det blot, at man ville opbygge en nationalstat med tryghed og frihed i fællesskabet, og at man ville forsvare dansk kultur og grænser. Det hed, at man gik ind for folkestyre, men samtidig skulle Folketinget blot være rådgivende. Det stod klart, at partiet vendte sig mod flygtninge og indvandrere. Partiet var organiseret med en landsleder og en landsledelse, som vejledte landslederen. De fem medlemmer af bestyrelsen blev udpeget af landslederen. Efter en tid var den indre gruppe gået i opløsning og den egentlige ledelse samlet om Albert Larsen. PDN opretholdt ved flere lejligheder forbindelse til tyske nationalsocialister, bl.a. Nationalistische Front og Jugendsturm. Ved flere lejligheder rejste medlemmer af PDN's ledelse til møder og solhvervsfest med disse grupper i Forbundsrepublikken, ligesom disse blev inviteret til PDN's delegeretmøde i Fangel på Fyn i april 1992.⁶¹¹ Partiet søgte også uden for landets grænser kontakt til det republikanske parti i Tyskland og til Den Nationale Front i Frankrig. I Norden søgte man forbindelse til Rikspartiet i Sverige.⁶¹² Siden tog partiet kontakt til Unionspartiet i Sverige, og senere igen forsøgte man at opbygge kontakt til VAM (Vit Ariskt Motstånd).⁶¹³ Det synes som om PDN's bånd til de mere konsoliderede svenske højremiljøer ikke var præget af konsistens eller stor fortrolighed. Det kan således med henblik på det følgende være på sin plads at konstatere, at der ikke synes at have eksisteret nære, længerevarende samarbejdsbånd mellem de svenske højrenationale partier og PDN.

PDN skulle ifølge Albert Larsens egne opgivelser i 1991 have haft ca. 500 medlemmer. Dette afvistes af PET's sagsbehandler på området som vildt overdrevet. Denne anslog nærmere det realistiske tal til at ligge omkring de ca. 50 medlemmer.⁶¹⁴ I 1992 dannedes en ungdomsorganisation: National Ungdom, som efter alt at dømme havde meget få medlemmer.⁶¹⁵

611 PET, emnesag: "Partiet De Nationales deltagelse i tysk solhvervsfest den 20.-21. juni 1992 med flere tyske nationalsocialistiske bevægelser, [...]"; 9. juli 1992, [...]; "Tyske ny-nazister til møde på Fyn", *Ekstra Bladet*, 12. april 1992.

612 PET, faktagruppen: "Vedr. Interview med landslederen for Partiet De Nationale, Albert Larsen, den 12. oktober 1991, 25. oktober 1991. PET, personsag: "Vedr. Albert Larsen (...), partierjer", samtale med Albert Larsen af 16. marts 1989 om DNSB-organisation, bilag: Vedtægter. PET, personsag: "Vedr. Albert Larsen", 7. marts 1989, bilag: "politisk erklæring, mv."; PET, emnesag: "Vedr. DE NATIONALES møde hos [...], den 1. SEP 1990".

613 PET, emnesag: Telex fra PET's Centralafdeling, 30. maj 1991, samt "Højreekstremisme i Danmark, status pr. 1. januar 1993", 5. januar 1993. Se også: *Övervakningen av nazister och högerextremister, Forskerrapportar til Säkerhetstjänstkommissionen* (Stockholm, 2002), s. 183 ff.

614 PET, emnesag: "Vedr. Oplysninger om medlemstal og status i 'De Nationale'", 4. november 1991.

615 Ibid., "Vedr. referat fra DE NATIONALES ledermøde den 9. AUG 1992, reg. II", 25. august 1992.

Partiets program tog sig nationalkonservativt ud og skilte sig ikke med inspirationen fra højreekstremismen. Der var dog ret drastiske elementer såsom dødsstraf for mord, voldtægt og landsforræderi. Hertil kom programpunkter som: Hjemsendelse af alle "etniske fremmede" og krav om dansk indfødsret ved politiske valg og besættelse af offentlige hverv. Desuden hed det, at: "Ingen international organisation kan bestemme over Danmark." Det økonomiske program mindede om visse ideologier fra 1930'erne såsom Jord-Arbejde-Kapital. Der skulle fastsættes maksimalrente på 5 %, afbetaling forbydes og ingen skat på jord, bolig og produktionsmidler.⁶¹⁶

Forskellen mellem PDN og DNSB var – efter oplysninger fra Albert Larsen selv – at PDN ikke gik ind for et etpartisystem, men ønskede at alle partier skulle have mulighed for opstilling til demokratiske valg. Ligeledes var man også efter egen oplysning imod de nazistiske raceteorier. Man ønskede at hindre fremmede i at få opholdstilladelse i Danmark, men mente i øvrigt ikke, at disse var dårligere mennesker end danskere og nordeuropæere.⁶¹⁷ Disse programmatisk oplysninger blev givet af Albert Larsen til en kriminalassistent i 1993 og må synes at fremstå mere moderate i sammenligning med de ret kategoriske fjendebilleder, som Larsen ved anden lejlighed gav udtryk for. Albert Larsen afviste således, at PDN var nazister.⁶¹⁸ Men i december 1992 meddelte han alligevel Frede Farmand, at han politisk havde et stort sammenfald – for ikke at sige fuldstændig identitet – med førnævnte Nationalistische Front, og at han ikke kunne drømme om at bekæmpe nationalsocialismen.⁶¹⁹ En løbeseddel uddelt i Smørum i 1989 for PDN oplyste, at De Nationale ville bekæmpe klassesdelingen af folket, som de anskuede som en "national, organisk enhed". Den forklarede også følgende om partiets syn på den politiske styreform:

616 Ibid., "De Nationale. Program", udateret. Påtegnet 12. september 1990. Se også programindledningen for partiet i: Partiets opbygning, bilag til: Ibid.: Vedr. referat fra DE NATIONALES ledermøde den 9. AUG 1992", 25. august 1992. Her tales om folkestyrets manglende funktion, den manglende respekt for nationalstaten og behovet for ledelse efter "ansvarlighedsprincippet" (hvilket synes at ligge nær et centraliseret førerprincip).

617 PET, ujournaliseret sag: "Rapport vedr. afhøring af Albert Larsen i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser", 14. oktober 1993, fortsat 8. november 1993.

618 "Tyske ny-nazister til møde på Fyn", *Ekstra Bladet*, 12. april 1992, i PET, emnesag.

619 PET, emnesag: "Partiet De Nationale, PDN", 23. december 1992. Udskrift af aflytning af telefonsamtale med Frede Farmand, 19. oktober 1992. Se også den ideologiske drøftelse mellem PDN og NF på PDN's landsdelegeretmøde den 11. april 1992, i *ibid.*: "Landsdelegeretmøde den 11. april 1992 i Fangel forsamlingshus", 6. juli 1992.

“Vi bekæmper den parlamentariske statsform, som vi vil erstatte med det personligt ansvarlige statsstyre med de faglige korporationer og institutioner som rådgivende grundlag.”⁶²⁰

Dette var synspunkter, som var i overensstemmelse med traditionel fascistisk og nazistisk tankegang. Partiets vedtægter blev udformet af Albert Larsen. På et møde den 1. september 1990 hos et medlem af PDN om de af Albert Larsen udarbejdede vedtægter og love for PDN kom man ind på forholdet til Adolf Hitler:

“Albert Larsen udtalte: ‘DE NATIONALE vil udøve aktiviteter på lovlige møder, d.v.s. det skal tages med visse modifikationer. Når vi bliver større, vil vi klaske og tæske dem. Altså op til næste kommunevalg.’

AL: ‘Se pkt. 5, vi skal altid påstå, at alle problemer kommer fra flygtningene, uanset om det er rigtigt eller ej. Vi må bruge alle beskudte midler. Altså ligesom AH [Adolf Hitler] – Den der behersker gaden behersker landet.’”⁶²¹

Ved partiets stiftelse i 1989 udtalte Albert Larsen til B.T., at man ville bekæmpe den parlamentariske statsform, og erstatte den med ”det personligt ansvarlige statsstyre”. Folketinget skulle kun være rådgivende og indkaldes hver tredje måned. Renten skulle fastfryses på fem procent. Han afviste dog, at man var nazister og racister.⁶²² Men:

“Vi vil gøre den stadig stigende indvandring af folk, der ikke er os kulturelt eller biologisk nært beslægtet, til en udvandring.”⁶²³

Også religionsfriheden ville mærke partiets politik:

“- De jøder, der har været i Danmark længe, må godt blive her. Men hvis de dyrker deres religion, må de tage hjem til Israel. Jødedommen passer ikke til det danske samfund. Sådan er vi ikke, så den religion skal de ikke dyrke.”⁶²⁴

620 PET, emnesag: Løbeseddel uddelt af byråds kandidat Michael Larsen for De Nationale, 1. november 1989.

621 PET, emnesag: ”Vedr. DE NATIONALES møde hos..., den 1. SEP 1990”.

622 ”Vi vil have magt over kommune og Folketinget”, B.T., 10. november 1989.

623 Ibid.

624 Ibid.

I et interview med DR erklærede Larsen i 1991, at jøderne skulle smides ud af Danmark, og at PDN samarbejdede med Republikanerne i Forbundsrepublikken.⁶²⁵ Meget tyder på, at Albert Larsen bevidst undgik nazistisk symbolik, men at han ikke stod nazistisk ideologi fjernt. Således søgte han i 1989 fra DNSB-lederen Povl Heinrich Riis-Knudsens Nordland Forlag at købe ti stk. af hver af bøgerne *Zions vises protokoller* og *Jøderne og deres løgne*. Han anførte samtidig, at bøgerne skulle leveres uden hagekors, da de skulle sælges videre. Som han skrev i brevet til Povl Heinrich Riis-Knudsen:

“Det er ikke for at træde DNSB over tærne, eller fordi jeg har noget mod hagekors, men det har mange af mine medlemmer. Men da jeg mener, at flest mulig skal læse om hvordan jøderne er ville jeg gerne forhandle disse titler.”⁶²⁶

En illustrerende episode er formidlet fra Frede Farmands indberetning til region II om et møde den 1. september 1990 hos et medlem af PDN om de af Albert Larsen udarbejdede vedtægter og love for PDN. Her erklærede en deltager i mødet, at:

“...det eneste jeg bebrejder AH [Adolf Hitler] for, er at han ikke slog den sidste jøde ihjel. Alle lo og skålede på 'Død over jøderne'”⁶²⁷

Og lidt senere:

“DE NATIONALE går ind for racisme og raceadskillelse, sådan at alle danskere i tredje led må være her i landet. Uanset om jøder har boet her i mere end et tredje led skal de ud – Danmark skal være racerent... [En person] kunne fortælle, at han havde en ren raceattest fra 30'erne, og mente at man burde indføre den igen. Forslaget kunne ikke vinde tilslutning – endnu.”⁶²⁸

625 PET, emnesag: ”Vedr. Oplysninger om medlemstal og status i 'De Nationale'”, 4. november 1991. På PET's arbejdskartotekskort (muligvis fra arbejdskartotek over højreekstremister) stod der visse oplysninger om PDN's organisation og program. Det oplystes bl.a., at dansk indfødsret først kunne fås efter tre generationer, men at dette ikke gjaldt jøder. Jf. PET, emnesag: to kartotekskort påhæftet A4-ark, 27. oktober 1993.

626 Albert Larsen til Povl Heinrich Riis-Knudsen, 29. december 1989, i PET, emnesag: ”Vedr. Albert Larsen, [...], 'DE NATIONALE' køb af bøger fra Nordland Forlag”, 6. januar 1990. Kopi af brevet vedlagt.

627 Ibid.: ”Vedr. DE NATIONALES møde hos [...], den 1. SEP 1990”.

628 Ibid.

Til Ekstra Bladet forklarede Albert Larsen, at De Nationale gik ind for naturlig afgang:

“Vi er nok lidt mere humane. Vi er ikke højrefolk, men revolutionære på venstrefløjen. De fremmede skal sendes hjem på menneskelige vilkår – måske skal vi betale for deres hjemrejse....”⁶²⁹

PDN søgte og fik i 1990/1991 godkendelse som politisk parti hos Indenrigsministeriet.⁶³⁰ Partiet søgte i 1989 opstilling til kommunevalget i Ledøje-Smørum kommune. Valget blev dog ikke noget gennembrud. Det lykkedes ganske vist at få ca. 50 stillere, men partiet fik ved valget kun 27 stemmer.⁶³¹ Igen i 1993 forsøgte man opstilling til kommunevalget; denne gang også på Bornholm og i Herning. I Odense fik man 48 stemmer. Fælles for disse kommunalpolitiske forsøg var, at PDN først og fremmest søgte at slå sig op på en stærkt national, fremmedfjendsk kampagne, men med en klar nedtoning af andre dele af partiets politik og ideologi.

PDN's placering på den yderste højrefløj

Partiet De Nationale var interessant for PET også af den grund, at partiet opretholdt – eller arbejdede på at knytte – bånd til forskellige internationale og danske grupperinger, og i det hele taget var aktivt i det interne ”diplomati” og magtkampe på den danske højrefløj. Man søgte således forbindelse til Kaj Vilhelmsens Nationalpartiet Danmark og til Stop Indvandringen,⁶³² ligesom båndene til DNSB og Povl Heinrich Riis-Knudsen ikke ganske var brudte. Som led i en formalisering af samarbejdet mellem PDN og bl.a. Stop Indvandringen blev der den 2. september 1990 afholdt et møde med deltagelse af bl.a. Albert Larsen og en person fra Stop Indvandringen. Frede Farmand var med sit videokamera

629 PET, emnesag: Niels Westberg, ”De bejler til hadet med bomber”, *Ekstra Bladet*, 3. marts 1990.

630 PET, emnesag: ”Vedr. Godkendelse af De Nationale som politisk parti”, 13. november 1991. Denne oplysning byggede på Indenrigsministeriets svarskrivelse med bekræftelse af modtagelse af ansøgningen pr. 18. januar 1991. Der var altså ikke tale om en direkte videresendelse, men om at region II fik denne skrivelse i kopi fra Farmand.

631 PET, personsag: Notits: Partiet De Nationale, 22. november 1989.

632 PET, emnesag: ”Vedr. DE NATIONALES møde hos ..., den 1. SEP 1990”.

med til mødet efter aftale med PET.⁶³³ PDN stod altså i centrum af bevægelserne mellem en fire-fem grupperinger på den yderste danske højrefløj, og det var landslederen Albert Larsens udtrykkelige strategi at splitte konkurrenterne for sidenhen at samle deres tilhængere op. Samtidig skulle PDN opretholde et nationalt, ikke-nazistisk ansigt udadtil og profitere på flytninge- og indvandreruroen i den danske befolkning. Hermed ville man være i stand til at opsamle en del af de utilfredse elementer fra mindre yderliggående foreninger som f. eks. Den Danske Forening og Fremskridtspartiet.

Ligesom det var tilfældet i Sverige, gav fremkomsten af de indvandrerkritiske partier på den yderste højrefløj også yderligere momentum til etableringen af antiracistiske og antinazistiske grupperinger, som i reglen – men ikke altid kun – var knyttet til eksisterende grupper på den politiske venstrefløj.⁶³⁴ Retoriske udfald og håndgribelige sammenstød med antiracister var i de sene 1980'ere og tidlige 1990'ere en etableret del af de højreekstremistiske grupperingers virkefelt. Det gjaldt i ikke ringe grad også for Albert Larsen og PDN, for hvem fjendskabet til sådanne modstandergrupper blev en vigtig faktor. Ved flere lejligheder blev offentlige møder eller demonstrationer arrangeret af bl.a. PDN udsat for moddemonstrationer eller håndgribeligheder fra modstandernes side. Det gjaldt i særlig grad Folkebevægelsen mod Nazisme (FMN), og en del ungdomsmiljøer omkring de autonome og BZ'erne, som efter PET's opfattelse stod i forbindelse med Demos. Et eksempel på, at et møde arrangeret af PDN blev brudt op af moddemonstranter, var PDN's møde i Vesterbro Kulturhus den 26. marts 1990. I Sverige mundede sådanne konfrontationer i 1991 ud i et voldsomt sammenstød, da den svenske højrefløj den 30. november fejrede årsdagen for Karl den 12.s død med en demonstration i Lund. Den blev mødt af en moddemonstration organiseret af svenske antifascister og med deltagelse af danske BZ'ere og venstrefløjsfolk.⁶³⁵ I 1992 erklærede Albert Larsen til en avis i anledning af afstemningen om Maastricht-traktaten om Den europæiske Union, at:

“BZ'ere og andre voldelige demonstranter vil blive stoppet med vold flere gader fra vores mødesteder. Folk skal kunne komme og gå til vore møder uden at risikere

633 PET, emnesag: ”Tage Abilgart [...] NATIONALPARTIET DANMARK møde med ALBERT LARSEN...DE NATIONALE den 2. SEP 1990”, 26. september 1990.

634 For det svenske tilfælde se *Övervakningen av nazister och högerextremister*, s. 186 samt Magnus Hjort, *Hotet från vänster. Säkerhetstjänsternas övervakning av kommunister, anarkister m.m. 1965-2002. Forskerrapport till säkerhetstjänstkommissionen* (Stockholm, 2002), s. 343-347.

635 Magnus Hjort, *Hotet från vänster*, s. 347.

svinske tilråb, en brosten eller en tom flaske i nakken. Vi har folk, der er bedre trænede i gadekamp end de venstreorienterede, og de er klar til at give dem en afklapsning.”⁶³⁶

Han understregede samtidig, at man kun ville gribe til vold som nødværge, og at man anerkendte demokratiets spilleregler og retten til at afholde fredelige demonstrationer.⁶³⁷

Albert Larsen. På billedet ses PDN's leder foran indgangen til Vesterbro Kulturhus, hvor et møde i marts 1990 arrangeret af PDN blev brudt op af unge moddemonstranter (Arbejdermuseet og ABA).

Også på et andet punkt synes konfrontationen mellem antifascisterne og de højre-ekstremistiske grupperinger i Danmark at have udviklet sig. Tilsvarende udviklingen i Sverige var der bl.a. i FMN og i dokumentationsgruppen Demos bestræbelser på at kortlægge de danske nazister og den yderste højrefløj generelt.⁶³⁸

636 PET, emnesag: ”Politisk vold lurer før EF-valg,” *Morgenposten*, 19. april 1992.

637 Ibid.

638 Også i Norge var der eksempler på, at grupper på venstrefløj på dette tidspunkt var aktive med systematisk at indsamle oplysninger om norske højreekstremister. Trond Berg og Knut Einar Eriksen, *Den hemmelige krigen* (Oslo, 1998), bd. 2, s. 438 ff. I Norge indledte medarbejdere i POT endda en kontakt til visse af disse personer med henblik på at drage nytte af disse oplysninger.

Et aspekt af Partiet De Nationales aktiviteter var forholdet til FMN. I 1989 var der således på et tidspunkt en forbindelse mellem Albert Larsen og Jens Sejersens. Albert Larsen var presset af rivaliseringen med DNSB og Riis-Knudsen, mens Jens Sejersens skulle nære ønske om at opklare, hvorvidt der på visse af de borgerlister, der var opstillet til kommunalvalgene, befandt sig personer med nazistiske forbindelser. Forbindelsen syntes at have været pragmatisk. Jens Sejersens nægtede således at optræde offentligt i møde med Albert Larsen og arbejdede i øvrigt for at hindre nazisterne adgang til lokalradioer og mødefaciliteter.⁶³⁹

Forholdene synes at have været endog yderst komplicerede. Efter den antinazistiske moddemonstration mod De Nationales møde i Vesterbro Kulturhus i marts 1990 synes Albert Larsen og PDN igen at nærme sig DNSB og Povl Heinrich Riis-Knudsen. Om motivet var fysisk at udfordre Jens Sejersens og FMN, eller om det var at omklamre DNSB med henblik på overtagelse, fremgår ikke klart af materialet. Det fremgår, at man opfattede det således, at Jens Sejersens var drivkraften bag moddemonstrationen på Vesterbro, og at man følte sig meget klemt af FMN og de øvrige antinazistiske grupperinger.⁶⁴⁰ Albert Larsen oprettede således i 1990 en vis personlig kontakt med Povl Heinrich Riis-Knudsen og med Jonni Hansen. I april 1990 gav han efter et tilbageslag ved en moddemonstration af BZere ved et møde i Kulturhuset, Lyrskovgade i København, udtryk for, at han nu var rede til et vidtstrakt samarbejde med DNSB.⁶⁴¹ Få dage forinden havde han over for Jonni Hansen givet udtryk for, at han ville fortsætte

639 PET, personsag: "Vedr. Albert Larsen...møde med Jens Sejersens...den 15. november 1989", 5. december 1989; *ibid.*: "Vedr. Albert Larsens...invitation af Jens Sejersens...til møde i Ledøje Smørum forsamlingshus", 5. december 1989; *ibid.*: "Vedr. møde mellem Jens Sejersens...og Albert Larsen... på restaurant Postgården i Sorø, den 15.11. 89....", 23. november 1989. Jens Sejersens havde således et samarbejde med Erik Jensen om at forhindre opstilling og valg af nazister til kommunalvalgene i 1989. Man var særlig optagne af den risiko, som bestod i, at en PDN-kandidat kunne blive valgt ind i kommunalbestyrelsen i Ledøje-Smørum og der blive tungen på vægtskålen. PET, emnesag: "Vedr. Partiet De Nationales mulige opstilling til kommunevalget i Smørum", 13. november 1989. Der var bilagt en udskrift fra aflytning af Erik Jensen. *Ibid.*

640 PET, emnesag: "Forbindelser mellem DNSB og De Nationale", 5. april 1990; *ibid.*, "Jens Sejersens [...] mulige engagement i demonstrationen og balladen omkring De Nationales møde i Vesterbro Kulturhus..., mandag den 26. marts 1990", 27. april 1990; *ibid.*, "'Samarbejde' mellem Den Danske Forening, De Nationale og DNSB", 8. maj 1990. Det fremgik, at "samarbejdet" var passivt for DDF's vedkommende, idet de to partier via tredjemand kanaliserede oplysninger til Ole Hasselbalch til brug for journalist Jakob Andersen, og at: "...der ikke p.g.a. denne enkelte 'fællessag' kan rettes mistanke mod Den Danske Forening for Nationalsocialistiske eller racistiske holdninger." *Ibid.*

641 PET, personsag: "Vedr. forbindelse mellem DNSB og Partiet De Nationale", 5. april 1990.

med PDN tre år endnu, men at han nok derpå ville vende tilbage til DNSB: ”... Albert LARSEN foreslår, at deres to bevægelser (De Nationale og DNSB) må til at finde sammen, idet de er nød til dette, så ikke svinene på venstrefløjen kan splitte det hele op.”⁶⁴² Få måneder senere opfordrede han i en samtale med Jonni Hansen denne til at undersøge muligheden for at lave fælles aktioner samt til at etablere lokal kontakt.⁶⁴³ Disse kontakter kan være udtryk for, at Albert Larsen var opmærksom på opløsningstendenserne i DNSB og ønskede at holde så nær kontakt, at han fastholdt muligheden for at samle højrefløjen under egen ledelse. Tilsyneladende rettede også PDN og Nationalpartiet Danmark visse anstrengelser i retning af at lade belastende oplysninger tilflyde formanden for Den Danske Forening, Ole Hasselbalch, som på dette tidspunkt var i færd med at rette et modangreb mod Jens Sejersen.⁶⁴⁴

Kontakten blev dog alligevel genoptaget i 1990-91, hvor Jens Sejersen og Albert Larsen ud fra forskellige overvejelser – ifølge kildeoplysninger – så en interesse i samarbejdet. Indholdet i samarbejdet var at udveksle oplysninger med henblik på at afsløre, at der bestod et samarbejde mellem Kaj Vilhelmsens Nationalpartiet Danmark og DNSB. I det øjemed infiltrerede PDN bl.a. DNSB. Sejersen skulle, ifølge de informationer PET modtog, med disse oplysninger have haft til hensigt at afsløre forbindelsen mellem Vilhelmsens parti og nazisterne og dermed sikre sin position i FMN. Albert Larsen ville på sin side høste medlemmerne fra Nationalpartiet Danmark og knytte forbindelse til DNSB med henblik på at få PDN alene på banen til folketingsvalget 1994-95. Samtidig skulle han fra Sejersen have oplysninger om FIR og personer med tilknytning til Demos, som bl.a. under et møde ved Tarup Kro havde brudt PDN's møde op.⁶⁴⁵

Det komplekse forhold mellem PDN og Jens Sejersen og FMN, og for så vidt også i forhold til bl.a. Demos og det unge antinazistiske BZ-miljø, måtte pådrage

642 Ibid.: bilag 54: ”Vedr. forbindelse mellem Albert Larsens parti, De Nationale, og DNSB”, 27. april 1990.

643 Ibid.: bilag 71: ”Vedr. muligt aktionssamarbejde mellem De Nationale og DNSB”, 14. november 1990.

644 PET, emnesag: ”Forbindelser mellem DNSB og De Nationale”, 5. april 1990; *ibid.*, ”Jens Sejersens... mulige engagement i demonstrationen og balladen omkring De Nationales møde i Vesterbro Kulturhus..., mandag den 26. marts 1990”, 27. april 1990; *ibid.*, ”Samarbejde mellem Den Danske Forening, De Nationale og DNSB”, 8. maj 1990.

645 Ibid.: ”Vedr. Møde i Sorø den 19. januar 1991 hos Albert Larsen”, 4. marts 1991. Kopi blev sendt til reg. IV, da indberetningen rummede oplysninger om et forestående angreb på DKP/ML's boghandel i Odense.

sig tjenestens opmærksomhed i og med, at parterne tilsyneladende systematisk synes at have indsamlet oplysninger om modparten, infiltreret hinanden og søgt at bryde hinandens møder op eller planlægge konfrontationer. Dette var så meget mere alvorligt, som netop PDN ligesom DNSB arbejdede systematisk på at få sine folk indvalgt i flere kommuner landet over ved kommunevalget. Endelig var der den traditionelle problematik, at man i tjenesten ikke kunne være sikker på, at nazistiske sympatisører tonede rent flag, men kunne tænkes at holde lav profil og i det skjulte søge at støtte denne eller hin bevægelse på den yderste højrefløj.

Et mellemspil, som er svært at vurdere, fandt sted i oktober 1992, da Albert Larsen angiveligt blev udsat for en benzinbombe ved indkørslen til sit stråttækte hus uden for Sorø. Der var tale om fire liter benzin i nogle gamle plastic-isbøtter, forbundet med nogle ledninger, et æggeur og to nivoltsbatterier. Bomben kom af ukendte årsager ikke til udløsning. Albert Larsen satte det selv i sammenhæng med den planlagte igangsætning af en kampagne mod sit gamle parti DNSB, som skulle starte med en lokal TV-udsendelse i TV-Svendborg få dage efter. Larsen hævdede, at det var DNSB, som stod bag bomben, og at den havde sammenhæng med rivaliseringen mellem de to partier på højrefløjen.⁶⁴⁶ PET noterede, at de to partier havde skærpet tonen over for hinanden i pressen, og at fire DNSB-folk den 10. oktober havde kastet med genstande ved Albert Larsens hus. Sagsbehandleren i PET ville på den anden side heller ikke udelukke, at Albert Larsen selv kunne have anbragt bomben som led i den løbende åbne konflikt mellem DNSB og PDN. Han støttede bl.a. dette på Larsens adfærd ved opdagelsen af bomben og på, at bomben var placeret sådan og konstrueret på en sådan måde, at den ikke kunne gøre større skade, og i det hele taget næppe kunne bringes til sprængning. Ved fundet af bomben ringede Albert Larsen først til Frede Farmand og først derpå til politiet. Hensigten med det hele skulle være at skade Jonni Hansen. Siden hen stiftede de to partier imidlertid borgfred, og begge parter placerede efterfølgende ansvaret hos venstreorienterede.⁶⁴⁷

646 "Nazister ville myrde mig med terror-bombe", *Ekstra Bladet*, 14. oktober 1992; "Nazifører er bange", *Ekstra Bladet*, 18. oktober 1992.

647 PET, emnesag: "Vedr. Partiet de Nationale (PDN) og DNSB, Brandattentat forsøg mod Albert Larsens...hus den 13/10 -1992 i resuméform", 1. juni 1993.

Det Danske Broderskab

Ved siden af PDN's politiske målsætninger, opbygning og ideologi var også partiets politiske metoder af interesse for PET. Man måtte således i særlig grad nære interesse for den til tider ret voldelige retorik, som udsprang fra bl.a. Albert Larsen selv, og de mange oplysninger, som man modtog om snak om at anstifte politiske sammenstød eller om at angribe og forulempe politiske modstandere.

Albert Larsen bekræftede i 1993 over for kriminalpolitiet, at han havde stiftet et Dansk Broderskab af personer, som havde været medlemmer af PDN gennem længere tid. Medlemmerne af broderskabet deltog i politiske møder og rapporterede tilbage til Albert Larsen, ligesom de også fungerede som vagter på PDN's møder. Albert Larsen insisterede dog på, at han havde instrueret dem om kun at bruge den nødvendige magt og ikke øve vold for voldens skyld. Dette blev fastholdt efter nærmere afhøring ved politiet. Han vedgik, at Broderskabet gik til modpartens møder og indsamlede ud klip mv. om politiske modstandere.⁶⁴⁸ En anden forklaring tilgik en af PET's kilder i 1993. Ifølge kilden oplyste Albert Larsen, at DB var tilsluttet PDN som en underorganisation, men at Broderskabet var 100 % underlagt hans kontrol. De var uafhængige af hinanden, men deltog i PDN's møder.⁶⁴⁹ I en personlig samtale med Jonni Hansen erklærede han imidlertid i 1990:

“At Albert LARSEN oplyser, at han nok vil gå længere end DNSB, idet han ikke har noget imod personlig terror, hvis det fremmer hans sag, samt hvis det kan koste 4-5 mennesker livet at fremme en politisk sag, så er det jo ingen ting.

648 PET, ujournaliseret sag: ”Rapport vedr. afhøring af Albert Larsen i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser”, 14. oktober 1993, fortsat 8. november 1993. Afhøringen fandt sted i forbindelse med TV-udsendelsen Fakzren den 8. september 1993, hvor Albert Larsen skulle være fremkommet med voldelige trusler. Anmelderne henviste bl.a. til grundlovens § 78. Afhøringen havde dog også forbindelse til påstandene om en forbindelse mellem PDN og Søllerødgadebomben.

649 PET, kildesag: Notits vedr. samtale mellem Albert Larsen og Frede Farmand, 8. juli 1993. Albert Larsen sagde angiveligt: “Kravet for at komme ind i DB er, at de ikke har ret meget hjerne, men de er helt usandsynlig tro overfor mig. Det er sådan nogle folk, jeg skal have.” Ibid., s. 14. På et debatmøde på Stenløse Gymnasium med Københavns byplanborgmester Gunna Starck (VS) mødte Albert Larsen op med livvagter iført hvid skjorte og rødt slips med hagekors. Gunna Starck indledte mødet med at erklære, at man ikke kunne tale med nazister og forlod derpå mødet. ”Borgmester-protest mod ny-nazist”, *Information*, 2. februar 1989.

Samt at Albert LARSEN har en gruppe i Næstved "nogle dejlige drenge", som han vil se, hvor langt de er villige til at gå.⁶⁵⁰

Det er vanskeligt i dag at vurdere realiteterne bag Albert Larsens retorik om DB, og det var det utvivlsomt også i samtiden. Det er nærliggende, at Albert Larsen kan have ønsket at få medieomtale for måske ad den vej at tiltrække flere nye medlemmer til PDN. Der kan også have været et vist mål af bluff. Albert Larsen skal således have følt sig under et vist politisk pres fra den opmærksomhed, som de antinazistiske modstandere tildelte ham. Det har ikke været muligt at konstatere selv en rudimentær organisatorisk basis bag DB, og PET besad da heller ikke i samtiden medlemslister eller andre spor efter eksistensen af en sådan organisation. PET's sagsbehandler vurderede, at organisationen ikke eksisterede, og at den kun var udtryk for tom snak fra Albert Larsens side.⁶⁵¹ Hvis DB havde nogen form for eksistens, så har der efter alt at dømme ikke været tale om en egentlig formel organisation. Derimod kan det tænkes, at Albert Larsen har henvist til DB som et – meget lille – antal unge aktionsivrige mænd, som han kunne regne med til forskellige aktiviteter, som strakte sig fra opklæbning af plakater og klistermærker til egentlige natlige rudeknusninger og lignende. Der kan have været tale om højst et halvt dusin unge mænd spredt mellem København, Sorø og Odense.⁶⁵²

Albert Larsen og PDN synes at have næret stærke fjendebilleder i forhold til deres politiske modstandere. Således kan de stærke modsætninger mellem det yderste højre og de venstreorienterede aktivister have spillet en rolle i det militante politiske univers. Der var i de tidlige 1990'ere markante tilfælde af stærkt højreorienterede eller højreekstremistiske møder og demonstrationer, som blev mødt af moddemonstrationer, hvor ikke mindst BZ-ungdommen havde en stærk tilstedeværelse. En sådan lejlighed var et møde arrangeret af Partiet De Nationale i Vesterbro Kulturhus den 26. marts 1990. Ved denne lejlighed havde Demos og Autonomt Info arrangeret en telefonkæde for at mobilisere en moddemonstration, som samlede 150 personer. Da Albert Larsen forlod mødet, kom han i diskussion med demonstranterne og erklærede, at: "Sådan nogle som jer

650 PET, personsag: "Vedr. forbindelse mellem Albert Larsens parti, De Nationale, og DNSB", 27. april 1990.

651 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004.

652 Sagsbehandleren i PET vurderede, at "Der var en ung mand på Fyn, som Albert Larsen anså som medlem af Broderskabet, men det var den unge mand ikke selv klar over." Ibid.

skal ikke have ytringsfrihed”, hvorefter en af demonstranterne sparkede ham, så han var ved at falde, men dog var i stand til at forlade stedet.⁶⁵³ Albert Larsen gav ved flere lejligheder udtryk for, at man først og fremmest opfattede Fair Play og Folkebevægelsen mod Nazisme omkring Jens Sejersen og Demosgruppen omkring Erik Jensen som de primære fjender, og for, at disse stod i forbindelse med forsøgene på at bryde højrefløjens møder op.⁶⁵⁴

I 1990 fremkom Albert Larsen ligeledes i en telefonsamtale med en række dramatiske udtalelser om, at han ville sprænge en moské i luften, hvis man byggede en sådan i Danmark. Han hævdede her, at han havde viden om sprængladninger mv. fra sit arbejde i en mine i Grønland.⁶⁵⁵

I 1990 blev Albert Larsen genstand for efterforskning i forbindelse med angrebet på det københavnske medlem af Borgerrepræsentationen, Lubna Elahi. Den pakistansk-fødte Lubna Elahi var medlem af Københavns Borgerrepræsentation for SF og havde gennem længere tid være udsat for ubehagelige telefonopkald og trusselbreve. Hun blev den 6. juni 1990 på åben gade på Nørrebro passet op af seks danske mænd, som angiveligt sagde, at de kom fra en racistisk

653 PET, emnesag: ”Møde i De Nationale, mandag 26. marts 1990 i Vesterbro Kulturhus”, 27. marts 1990. Mødet fandt sted under polititilstedeværelse udenfor. Selve mødet blev tilsyneladende ikke overvåget. Se også PET, ujournaliseret sag: ”Rapport vedrørende afhøring af Albert Larsen i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser”, 14. oktober 1993. Her tales om et møde i Folkets Hus, Enghave Plads, den 26. marts 1990, hvor Albert Larsen skal have fået nogle knubs, så han fik trykket nogle ribben. Der er tale om det samme møde, idet Albert Larsen må have forvekslet de to ejendomme, som støder op til hinanden på hjørnet Lyrskovgade/Enghavevej i København.

654 PET, faktagruppen: ”Vedr. Interview med landslederen for Partiet De Nationale, Albert Larsen, den 12. oktober 1991”, 25. oktober 1991. Mistanken kan ikke siges at have været uden et vist grundlag. I november 1989 drøftede repræsentanter for FMN og Demos således at transportere et antal BZ’ere til møde i Ledøje-Smørum og få en kvinde til at give Albert Larsen buksevand og overhælde ham med sort maling, samtidig med at der var sørget for pressedækning fra Ekstra Bladet. Det hed således: “...og jeg har spekuleret på, at han forbereder at lave nogle aktioner for at få noget PR på taxachauffører og små detaillister bl.a. Jeg synes, vi skal tage roven på ham en gang for alle og banke ham tilbage, så han aldrig tør lave en skid fremover!” og senere: “Jo mere jeg spekulerede over det, jo mere blev jeg klar over, at det her fis, som jeg skrev til borgmesteren om at det skulle ties ihjel, weimar-republik om igen – de skal edderhugme ha’ hele armen. Og ligesom RIIS-KNUDSEN skal de bankes tilbage i undergrunden. Og så kan det godt være at der er nogle intellektuelle mennesker der står og siger, det er uklogt og at de får PR – vel gør de ej. De får ganske simpelt mærket, hvad det drejer sig om. – Og ikke alt det andet overintelligente fis dér.” PET, personsag: Vedr. Planlægning af tumult i forbindelse med afholdelse af politisk møde i Smørum m. bilag, 23. november 1989.

655 PET, kildesag: Udskrift af samtale mellem Frede Farmand og Albert Larsen den 23. marts 1990.

gruppe ”Den hvide hånd”, og slog hende i ansigtet, så hun brækkede næsen.⁶⁵⁶ Til B.T. forklarede Albert Larsen, at voldsmændene kom fra Danskernes Broderskab, som PDN samarbejdede med, og at han som leder af PDN havde godkendt aktionen.⁶⁵⁷ Albert Larsen udtalte også andetsteds forskelligt til pressen om, at han lå inde med oplysninger om gerningsmændene, som skulle tilhøre Danskernes Broderskab. Han blev i den forbindelse fængslet af Københavns Byret for at nægte at videregive disse oplysninger til politiet. Fængslingen blev snart igen opgivet.⁶⁵⁸ Men mistanken forblev, at PDN og DB havde en relation til angrebet.⁶⁵⁹ PET’s ekstremismeafdeling havde imidlertid ikke tiltro til, at PDN havde stået bag overfaldet.⁶⁶⁰

De udtalelser, som Albert Larsen var refereret for i Ekstra Bladet den 7. september 1993 og i tv-udsendelsen *De skjulte bånd* den 8. september 1993, forklarede han, stammede fra Frede Farmand. Denne havde interviewet Albert Larsen i slutningen af marts måned 1990, efter at Albert Larsen som tidligere omtalt ved et møde i Folkets Hus, Enghave Plads i København, skulle være blevet slået ned som følge af en moddemonstration. Her var han, som han forklarede, i interviewet fremkommet med sine udtalelser i ophidselse, og uden at han var klar over, at Frede Farmand optog disse udtalelser. Han bestred at have gjort alvor deraf.⁶⁶¹

Frede Farmand indsendte ved flere lejligheder til PET rapporter om PDN og om partiets leder. Frede Farmand havde etableret en forbindelse til denne gruppe med aftale om at måtte optage dokumentariske film fra partiets aktivite-

656 ”Terror og vold mod indvandrere-politiker”, *Berlingske Tidende*, 13. juni 1990.

657 ”Ekstremist afhøres om overfald”, *Berlingske Tidende*, 7. august 1990; ”Spørger om voldssag”, *Berlingske Tidende*, 8. august 1990. Albert Larsen havde hævdet, at to mænd blot havde holdt hende i armene, og at hun havde vredet sig løs og derved brækket næsen. Da han den 7. august blev afhørt af kriminalpolitiet om sine udtalelser, afviste han at have godkendt aktionen.

658 ”Højreekstremist på fri fod”, *Land og Folk*, 7. november 1990.

659 Senere i 1990 aflyttede PET en telefonsamtale mellem Frede Farmand og Albert Larsen, hvori Farmand spurgte: ”hvad vil du nu ud og ruske LUBNA i kvinderne?”. Albert Larsen svarede: ”Ja det blir det, men bliver det nu, er de jo godt klar over, at det er mig, der beder om, at få hende rusket igen, men når den tid kommer går vi ned i Julius Blomsgade og hilser på hende og ikke på sådan en offentlig vej denne her gang.”. PET, emnesag: ”Politisk hærværk mod FIR’s og FIDO’s lokaler, den 13.11. 1991”, bilag til aflytningsudskrift, 13. november 1990. I en samtale med Frede Farmand på Sorø Storkro den 10. juli 1993 erklærede Larsen, at DB og PDN havde noget at gøre med overfaldet på Lubna Elahi. PET, kildesag: ”Vedr. samtale mellem...på Sorø Storkro den 10. juli 1993 kl. 21.00”.

660 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004.

661 PET, ujournaliseret sag: ”Kriminalpolitiet Ringsted: Rapport vedrørende afhøring af ALBERT LARSEN i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser”, 14. oktober 1993.

ter. Flere af disse båndoptagelser blev videregivet til PET, som noterede, at PDN's leder i tydeligt sprog bekendte sig til brugen af vold som politisk kampmiddel.⁶⁶² Farmand oplyste den 7. november 1989, at De Nationale i december planlagde at foretage en aktion uden for nogle detailforretninger i Istedgade ejet af ud-lændinge. Der skulle uddeles løbesedler med opfordring til boykot. Samtidig skulle PDN planlægge at kontakte pressen med oplysning om, at der stod nogle fascister i Istedgade. Tanken skulle være, at der kunne blive et "...lille slag, hvor DE NATIONALE får lov at banke nogle af DEM".⁶⁶³ PET noterede sig således allerede i 1989 med Frede Farmand som kilde, at Albert Larsen på båndoptagne samtaler havde udtalt sig for brugen af vold som politisk kampmiddel.⁶⁶⁴ Blandt disse var følgende udtalelse:

"Vold har altid kunnet betale sig, altid – vold er et af de bedste midler, du kan bruge, – det overtaler flest mennesker på kortest mulig tid.
Hvis du selv vil bruge vold, – det har jeg ikke noget imod – altså, jeg tår ikke af-stand fra vold, men den skal være lagt, så den virkelig tjener et formål."⁶⁶⁵

I det hele taget var PDN's aktiviteter ikke begrænset til Vestsjælland. Partiet og dets landsleder refererede adskillige gange til forskellige aktiviteter i Københavnsområdet, eller som var under planlægning.⁶⁶⁶ I en samtale den 6. november 1990 omtales brug af brandbomber, og det betonedes, at det var flygtningecentre, som skulle være mål. Albert Larsen havde ikke noget imod, at personer kom til skade, men ville angiveligt ikke have, at der var "danskere, der bliver futtet

662 PET, faktagruppen: "Vedr. udtalelser fra Albert Larsen (...) om brugen af vold, [...]", 20. december 1989. Jf. samarbejdsaftalen mellem Kulturhistorisk Fondsarkiv og Albert Larsen: PET, faktagruppen, samarbejdsaftale, udateret. Frede Farmand benyttede sig bl.a. af den metode at lade Albert Larsen tro, at kameraet var slukket, og derpå udspørge denne om forhold af interesse. Mange af disse optagelser blev i september 1993 benyttet i udsendelsen *De skjulte bånd*.

663 PET, personsag: "De Nationale aktioner i Istedgade i København", 7. november 1989. Det forlød, at man kunne trække på assistance fra en gruppe på 112 personer. PET formodede, at der var tale om grønjakker.

664 PET, personsag: "Vedr. udtalelser fra Albert Larsen...om brugen af vold", 20. december 1989.

665 Udtalelsen faldt over for Farmand den 19. november 1989. Flere centrale udtalelser af denne art var citeret i notitsen. Ibid.

666 PET, emnesag: "Vedr. endelig identificering af medlem hos De Nationale..."; 8. februar 1991. Her oplyste det pågældende partimedlem til Albert Larsen, at han sammen med et andet medlem af PDN havde smidt nogle brosten og et signalkanonslag ind gennem et vindue til nogle indvandrere i Smørum. PET mente, at der kunne være tale om to aktionsfolk fra DB. Ibid.

af...”⁶⁶⁷ Senere fremgik det, at Albert Larsen havde hørt om forskellige aktioner, hvoraf flere blev til noget, og at DB havde brug for forstærkninger, da ”...det er for hård en belastning, at det altid er de samme, der laver ”lort” rundt omkring.”⁶⁶⁸

Fra 1990 til 1993 modtog PET løbende underretning om Det Danske Broderskab. Hovedkilden til disse oplysninger var Frede Farmands samtaler med Albert Larsen under sit kulturhistorisk-dokumentariske dække. Albert Larsen fremkom her med en række oplysninger om sine hensigter med etableringen af DB og om udviklingen i organisationen.

Farmand kunne således i 1992 berette, at Albert Larsen under et besøg hos Farmand i Århus var utilfreds med, at der skete for lidt i partiet. Han var indstillet på, at der skulle opbygges en organisation, som bl.a. skulle have til opgave at genere forskellige personer, som var positivt indstillede over for flygtninge.⁶⁶⁹ Albert Larsen refererede således i 1993 til ”...de 5-6 mand, der skal være med, når der foregår noget”, og til, at disse var identiske med DB, og at de skulle bære et mærke, hvorpå der stod Danskernes Broderskab. Et medlem af denne gruppe var en yngre mand, som havde modtaget sikkerhedstræning i udlandet, og som ifølge Albert Larsen var dennes personlige livvagt.⁶⁷⁰

I september 1993 kunne Ekstra Bladet med samme kilde – dvs. Frede Farmand – berette, at:

“...PDN-fører Albert Larsen i foråret dannede sin egen spion- og kampgruppe, ‘Danskernes Broderskab’. Gruppen går kun i direkte aktion på Albert Larsens personlige kommando og har til opgave at udspionere og angribe modstandere af den stærkt fremmed-fjendtlige organisation.”

Ekstra Bladet støttede sig i udstrakt grad på en i hemmelighed foretaget båndoptagelse ved Frede Farmand af en samtale mellem denne og Albert Larsen den 8. juli 1993. På dette grundlag mente man, at Albert Larsen tilsigtede at danne

667 Ibid., ”Vedr. De Nationale/Albert Larsen. Trusler om afbrænding af moskéer”, 6. november 1990.

668 Ibid., ”Vedr. oplysning om mulige fremtidige aktioner udført af ’De Nationale’ eller af ’Broderskabet””, 20. november 1990. Der blev i samtalen henvist til angrebet på FIR i Odense, Demos, Lubna Elahi, Tom Ahlberg og Jens Sejersen. Ibid.

669 Ibid., ”Vedr. Albert Larsen [...] besøg hos Frede Farmand Rasmussen, Århus, lørdag den 8. AUG 1992”, 12. august 1992.

670 Ibid., ”Vedr. Højreekstremisme/PDN, 1.9. 1993....”

både et politisk parti og en terrororganisation, som skulle blive samlingspunkt for højrefløjen, bl.a. i kraft af udstrakt politisk vold mod modstanderne.⁶⁷¹

Også fra andre kilder indgik oplysninger om DB. Albert Larsen forklarede således i 1993 et nyt partimedlem, at DB ”arbejder efterretningsmæssigt – altså kun i Danmark. Bl.a. indsamler ‘de’ oplysninger om folk de (PDN) aldeles ikke kan stole på og som i pgl. situation ville være ‘smart’ at få ‘fjernet’, inden der bliver for meget gang i den...” De havde således til opgave at følge og observere folk.⁶⁷² Andetsteds omtalte Albert Larsen i april 1993 DB som en slags ”internt politi” i PDN. Forudsætningen for medlemskab af DB var, at man havde været medlem af PDN i mindst et år. Uniformen bestod af støvler, skjorte og slips.⁶⁷³ Derimod var der lidt forskellige oplysninger med hensyn til, hvorvidt medlemmer af broderskabet bibeholdt medlemsskabet af PDN. I 1990 forklarede Larsen således i en telefonsamtale, at medlemmerne af broderskabet ikke måtte være folk, som repræsenterede PDN politisk, da der så ville være sammenfald.⁶⁷⁴ I 1991 oplyste Albert Larsen i en telefonsamtale til et af medlemmerne i PDN, at DB havde ca. 30 medlemmer, og at han ikke ønskede nogen over 40 år i DB.⁶⁷⁵

Voldshandlinger kom flere gange på tale internt bl.a. i relation til yngre medlemmer af PDN, som også tilhørte broderskabet. Således talte Albert Larsen og en yngre person om PDN’s forsøg på at opkøbe en ejendom på Langeland og en lokal ejendomsmæglers udtalelse om, at man ikke ønskede nazister dér. De to mænd enedes om, at det ville være en god ide at tage ned og klistre nazistiske mærker og plakater på mandens udstillingsvindue, og dertil smide en brosten gennem hans vindue.⁶⁷⁶

Mens Albert Larsen således i det ydre betonede PDN’s legale virke og demokratiske hensigter, så rummede ikke blot retorikken, men også ganske konkrete drøftelser på de indre linjer en betydelig mere voldsorienteret karakter. I PET vurderede man ganske vist en del af dette som bragesnak uden egentligt indhold. Men det kan på den anden side hævdes, at dobbeltheden mellem det legale ydre og voldshandlinger begået af elementer med tilknytning til den politiske bevægelse også historisk har været knyttet til stærkt højreekstremisti-

671 Ibid.: ”Dansk parti truer med bomber og terror”, *Ekstra Bladet*, 6. september 1993.

672 Ibid.: ”Vedr. Partiet De Nationale”, 15. juni 1993.

673 Ibid.: ”Vedr. PDN, Emne: Danskernes Broderskab”, 10. maj 1993.

674 Ibid.: ”Vedr. ALBERT LARSEN...tilknytning til 'Broderskabet'”.

675 Ibid.: ”Oplysninger om mulig aktion mod M/Ls boglade i Odense”, 5. marts 1991 samt udskrift af aflytning, 22. februar 1991.

676 Ibid.: ”Vedr. Partiet De Nationale”, 20. januar 1993.

ske og nazistiske grupperinger. Hos Rikspartiet i Sverige – som Albert Larsen havde haft forbindelse til – var der også på visse punkter berøringsflader med hensyn til problematikken, idet Säpo her havde mistanke om, at partiledelsen kunne have en forbindelse til en række voldshandlinger udført af yngre personer.⁶⁷⁷

I andre tilfælde taltes der i PDN om aktioner mod politikere, som der i flere tilfælde systematisk blev indsamlet oplysninger om. I et tilfælde var der tale om en kommunalpolitiker i Vestjylland, som havde været med til at stifte Dansk-Tyrkisk Forening og var medlem af Dansk-Tamilsk Forening. Region II rettede gennem kontaktmanden i politikredsen henvendelse til den pågældende.⁶⁷⁸

Det var således PDN's praksis at udsprede propagandamateriale, bl.a. ved at anbringe klistermærker hos antiracister og hos politikere. Det var PET's vurdering, at PDN's opfattelse var, at vold ville kunne bibringe en ændring af politikernes opfattelse af især indvandrerpolitikken.⁶⁷⁹ Aktiviteterne blev i øvrigt understøttet af bestræbelser på at indsamle navne og oplysninger om folk, som PDN anså for sine og sagens fjender. Således bad Albert Larsen i juli 1992 landsledelsens medlemmer om at udfærdige en liste med 10-20 navne på politikere, som var flygtningevenlige. Hensigten var at benytte listen til en aktion mod de pågældende i august måned.⁶⁸⁰

En særlig alvorlig og alarmerende tendens var, at PDN og det hermed forbundne Det Danske Broderskab angiveligt systematisk indsamlede oplysninger om politiske modstandere ved bl.a. infiltration, opbygning af kartoteker og overvågning af de pågældendes hjem eller tilholdssteder.⁶⁸¹ Partiet udviklede frem mod 1992 også overvejelser over særlige sikkerhedsforanstaltninger i form af

677 *Övervakningen av nazister och högerextremister*, s. 142-144. Se også 158 ff. samt s. 174.

678 PET, emnesag: "Partiet De Nationales forsøg på at ødelægge kendte politikeres bagland", 17. november 1992. Der blev ikke oplyst noget om, hvilke metoder PDN agtede at benytte. Denne sag blev refereret på PDN's ledermøde den 9. august 1992. Ibid.: "Referat fra De Nationales ledermøde den 9. august 1992...Sorø". Heraf fremgik det, at man skulle opsætte klistermærker og plakater hos den pågældende. Det fremgik også, at man havde åbnet offerets post.

679 Ibid.: "Årligt møde i London om højreekstremisme i dagene 7. og 8/10-1992".

680 Ibid.: "Indsamling af navne på politikere, som er 'flygtningevenlige', 28 JUL 1992".

681 Således havde PDN tilsyneladende via en af sine tillidsmænd på Fyn infiltreret "Flygtningevennerne" (der må være tale om Landsforeningen Danske Flygtningevenner), som på den anden side havde haft planer om, at den pågældende skulle infiltrere DNSB. Jf. Ibid., "Vedr. medlem af 'De Nationale, [...]"; 6. december 1990.

kodede meddelelser.⁶⁸² I 1993 var man kommet dertil, at Albert Larsen var overbevist om, at han blev skygget og aflyttet. I marts 1993 overvejede Albert Larsen ligeledes med en anden fra partiledelsen, hvorvidt Frede Farmand kunne have forbindelse til PET.⁶⁸³ I det hele taget findes der i PET's akter om PDN mange oplysninger, som taler om en vis informationsindsamling om politiske modstandere og om infiltration i modstanderorganisationer. Dette erklærede Albert Larsen åbenlyst til Ekstra Bladet i forbindelse med PDN's delegeretmøde på Fyn i april 1992 om kampen mod Maastricht-traktaten om Den europæiske Union:

“Vi infiltrerer selvfølgelig den voldelige venstrefløj, så vi kan stå bedre rustet i kampen mod dem. Vi forudser vold og regulære gadekampe.”⁶⁸⁴

Albert Larsen gav udtryk for, at man især infiltrerede BZ-miljøet, FIR og FMN samt forskellige marxistiske organisationer. ”Der har vi folk, som samtidig er medlemmer af Partiet De Nationale. Vi ved alt om, hvad de foretager sig.” Albert Larsen afviste i denne forbindelse noget kendskab til Søllerødgadebomben, og tilføjede: ”Vi har ikke længere folk med i Internationale Socialister. Det er ikke længere nødvendigt. Vi har registreret dem...”⁶⁸⁵

På selve mødet forklarede Albert Larsen, at det var DB, som var nøglen i denne virksomhed:

“Albert Larsen fortalte om PDNs underorganisationen ‘Danskernes Broderskab’, som følger med og indsamler oplysninger, og så rapporterer tilbage til PDN. AL sagde, at de oplysninger, der bliver indsamlet, navne og adresser, mv. på folk, som PDN mener driver landsskadelig virksomhed – eksempelvis en formand for en flygtningeklub, bliver brugt i Faklen og Bavnen.”⁶⁸⁶

Det var ikke altsammen tom retorik. PDN havde således ladet indmelde et medlem af PDN i Fællesinitiativet Imod Racisme i Odense.⁶⁸⁷ PDN's kontakt i Odense

682 Ibid., ”Vedr. større bevidsthed omkring partiets sikkerhed”, 27. november 1992.

683 Ibid., ”Ang. Albert Larsen føler sig overvåget af FET og PET”, 4. marts 1993, samt ”Mulig forbindelse til efterretningstjenesten”, 15. marts 1993.

684 ”Tyske ny-nazister til møde på Fyn”, *Ekstra Bladet*, 12. april 1992, *ibid.*

685 *Ibid.*

686 PET, emnesag: ”Landsdelegeretmøde den 11. april 1992 i Fangel forsamlingshus”, 6. juli 1992. Der er givetvis tale om en sammenskrivning på grundlag af videofilm modtaget fra Frede Farmand.

687 *Ibid.*, ”Vedr. oplysninger om samarbejde mellem Nationalpartiet Danmark og Partiet De Nationale”, 6. maj 1992. Der bestod et samarbejde mellem Nationalpartiet Danmark og PDN om udveksling

lod ligeledes udfærdige en liste over udenlandsk ejede restaurationer i Odense.⁶⁸⁸ Disse oplysninger blev bragt i medlemsbladene *Bavnen* og *Faklen*. Der var også her tale om en udvikling, som havde visse paralleller til udviklingen i Sverige, hvor højrefløjsgupperinger i 1970'erne og 1980'erne havde indsamlet oplysninger om deres politiske modstandere.⁶⁸⁹

PET's stilling til trusler og mulige voldshandlinger

Da PDN sidenhen dukkede op i efterforskningen vedrørende Søllerødgadebomben, kan der være grund til i det følgende at se nærmere på PET's trusselsbillede i forhold til PDN's virksomhed og den voldsretorik, som partiets leder benyttede sig af.

Odense var centrum for mange af de voldelige overvejelser mellem Albert Larsen og medlemmer af PDN. Tidligt i 1991 drøftede Albert Larsen i en telefonsamtale med et PDN-medlem forskelligt, herunder Den Danske Forening, og DKP/ml-bogladen i Odense. Om den sidste sagde PDN-medlemmet, at "den ryger meget snart".⁶⁹⁰ I marts 1991 foretog politiet i Odense en afhøring i forbindelse med mistanke om planer om et brandattentat mod DKP/ml's bogbutik.⁶⁹¹ Talen om et angreb på bogbutikken og på Foreningen af Indvandrere og Dan-skere i Odense (FIDO) fortsatte i 1991. Albert Larsen drøftede videre med medlemmet modus for angrebet, bl.a. ved indkastning af brosten gennem vinduet og efterfølgende at hælde solarolie/smørsyre eller lignende ind for at gøre lokalerne ubrugelige. PDN-medlemmet skulle derpå ifølge Larsen med venstre hånd skrive en vedkendelsesskrivelse underskrevet Danskernes Broderskab. Aktioner blev efterfølgende udført mod såvel bogladen som FIDO den 13. november 1991

af oplysninger om antiracistiske organisationer. Desuden skal Nationalpartiet Danmark have givet PDN "nogle tips" om Frede Farmand. Ibid.

688 Ibid., "Oversigt over udenlandsk ejede restaurationer mv. i Odense", 13. november 1991.

689 *Övervakningen av nazister och högerextremister*, s. 142.

690 PET, emnesag: "Oplysninger om mulig aktion mod M/Ls boglade i Odense", 5. marts 1991 samt udskrift af aflytning, 22. februar 1991. Sagsbehandleren var skeptisk over for truslen. Det noteredes dog, at PDN-medlemmet før havde benyttet to 16-årige drenge til sine politiske aktioner mod betaling i form af en kasse øl. Samtalen viste i øvrigt, at PDN-medlemmet var medlem af Den danske Forening, men fandt at der skete for lidt. Albert Larsen havde skrevet til DDE, fordi de havde udelukket flere af hans medlemmer. Ibid.

691 Ibid., "Afhøring af [...], 22. MAR 1991", 26. marts 1991. Afhøringsrapport 22. marts 1991.

af to gerningsmænd. Der blev smidt brosten ind gennem begge vinduer, og bøger smidt ud på gaden.⁶⁹²

I 1991 noterede PET's Centralafdeling, at man havde fået færten af, at PDN på Fyn ville forsøge at få nogle mennesker til at overfalde Erik Jensen fra Demos, når denne kom til Antiracistisk Træf i Odense 19.-21. april 1991.⁶⁹³ Et lignende tegn på, at PDN kunne mistænkes for at anvende vold som kampmiddel, fik PET, da man opsnappede oplysninger, som kunne tyde på, at et medlem af PDN planlagde at få nogle unge til at angribe Erik Jensen, således at denne ikke kunne møde til et arrangement i Fællesinitiativet Imod Racisme (FIR).⁶⁹⁴ I september 1992 kontaktede det samme medlem Albert Larsen og drøftede påny med denne et angreb på Erik Jensen, som skulle tale i Odense for FIR. Den pågældende ville sammen med fire bekendte "gokke" ham en, hvilket begejstrede Albert Larsen. Larsen fortalte også, at han bagefter ville påstå, at sådanne metoder ikke blev brugt i partiet.⁶⁹⁵ Der skete dog intet. Det fremgår ikke af akterne, om PET har givet denne viden videre eller på anden måde taget skridt til at afværge et sådant angreb.⁶⁹⁶ Derimod har sagsbehandleren i Centralafdelingen berettet, at

692 Ibid., "Vedr. politisk hærværk mod FIR's og FIDO's lokaler, den 13. november 1991", 22. november 1991. Det fremgår ikke, om PET har bidraget til opklaringen af dette hærværk. Se også *ibid.*, "De Nationale", 7. februar 1991, udskrift af aflytning, 14. januar 1991. Over for Kommissionen har Frede Farmand beklaget, at der ikke blev givet advarsel: "Jeg erfarer senere på baggrund af de her sager, at selv i Odense kunne jeg senere konstatere at man havde ikke advaret dem i bogbutikken. Man havde ikke advaret IS [Internationale Socialister], man havde ikke advaret de steder man havde ødelagt noget for indvanderne og det til trods for at jeg på mine indberetninger og rapporter og dem har jeg vist jer ...". RB: Frede Farmand, 16. juni 2004, s. 191.

693 PET, emnesag: Vedr. trusler mod Erik Jensen..., afd. 2, 19. april 1991. Det blev noteret, at der ville ske underretning, hvis der kom flere detaljer, men at der ellers ville være normal procedure. Hvad denne procedure var, ses ikke. Der kan have været tale om, at man via region IV ville informere ordenspolitiet og anbefale skærpet opmærksomhed. Det hed således i notitsen, at den ligeledes tilgik region IV. *Ibid.*

694 PET, faktagruppen: "Planlagt voldeligt angreb mod Erik Jensen fra Demos", 8. december 1992.

695 PET, emnesag: "Vedr. [...] PDN-repræsentant i Odense, planlagt voldeligt angreb på Erik Jensen fra Demos, 24. september 1992", 8. december 1992. Angrebet fandt ikke sted, selv om mødet blev afholdt. Der ses ikke overvejelser om en evt. advarsel til Erik Jensen eller andre forebyggende foranstaltninger.

696 Frede Farmand forklarede, at da han fik etableret kontakt til Erik Jensen i 1993 fandt han ud af, at: "... alle de forhold, hvor vidnet havde varsloet om nazisternes indbrud hos VS'erne for at tømme deres partikontorer og i det hele taget lave angreb på Erik Jensen og hans sympatisører, aldrig var opklaret." RB: Frede Farmand, 19. juni 2002.

man derfra ved en lejlighed tog skridt til at lade Erik Jensen diskret bevogte med henblik på at afværge et eventuelt angreb:

”Adspurgt, om der blev etableret observation, når f.eks. en boglade fik ruderne knust, forklarede vidnet, at ved denne type angreb lagde PET observation på. Vidnet tilføjede, at han ikke ville have, at Erik Jensen fik bølgebank, og derfor blev der lagt observation på ham. Generelt kan man sige, at når PET selv troede på, at der kunne ske noget, blev der lagt observation på. Det hørte under observationsafdelingen, der sideløbende så udarbejdede observationsrapporter.”⁶⁹⁷

En lignende problematik gjaldt for trusler, som Albert Larsen i december 1991 fremsatte over for en journalist ved Ekstra Bladet og mod folketingsmedlemmerne Mimi Jacobsen, Arne Melchior og Peter Duetoft. Der var her den forskel, at oplysningerne om truslerne kom fra det offentlige rum og tilsyneladende ikke kunne spores tilbage til PET's overvågning. I dette tilfælde blev PET notificeret af kriminalpolitiet i Ringsted, som overvejede tiltalerejsning mod Albert Larsen på grundlag af straffelovens § 119, subsidiært § 266. Anklagemyndigheden besluttede at undlade at rejse tiltale.⁶⁹⁸

For Fyns vedkommende forlød det, at PDN havde forbindelse til en mindre rockerklub, som var tiltænkt rollen som sikkerhedsvagter for Albert Larsen under dennes besøg på Fyn.⁶⁹⁹ En person drøftede i 1991 med Albert Larsen, at han næste gang Arne Melchior kom til Odense ville overfalde denne, og ”...pande ham sådan en, at han ikke kan rejse sig igen.”⁷⁰⁰ Også Jens Sejersen fra FMN var tiltænkt rollen som offer for et voldeligt overfald, idet PDN's mand på Fyn havde planer om at lade “2 mand med køller” angribe Sejersen, når denne næste gang kom til Odense. Oplysninger om dennes færden kunne skaffes fra kilder i FMN.⁷⁰¹ I marts 1993 overvejede PET en del oplysninger fra en samtale mellem Albert Larsen og et medlem af partiet, hvor man talte om at forsøge at få nogle af de ”kammerater”, man havde i Århus til at ”hilse på Frede”. Man havde mistanke

697 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004.

698 PET, emnesag, ”Partiet de Nationale, Vedr. Albert Larsen...”, 10. januar 1992.

699 Ibid., ”Vedr. oplysninger om Erik Jensens virke”, 15. oktober 1992.

700 Ibid., ”Trussel om overfald på ARNE MELCHIOR, MF fra ledende medlem af Partiet 'De Nationale'”, 28. oktober 1991. Udskrift af aflytning, 22. oktober 1991.

701 Ibid., ”Oplysninger om muligt forsøg på overfald mod Jens Sejersen...”, 27. juni 1991. Jf. udskrift af aflytning, 18. juni 1991. Sagsbehandleren overvejede i notitsen, om der var realiteter bag truslen. Han noterede, at den pågældende havde forbindelse til rockere i Odense, men at dennes planer i reglen altid gik i vasken.

om, at der kunne være tale om at presse Farmand til ikke at offentliggøre et vist materiale om PDN, men sagen var omgærdet med tvivl, idet man dels ikke klart kunne tyde samtalen, dels havde indtryk af, at der i den seneste tid var indtrådt en vis forsoning.⁷⁰² Frede Farmand har sidenhen nævnt et eksempel på, at han af PET blev advaret om et planlagt angreb og derved blev i stand til at trække sig ud af det pågældende møde.⁷⁰³ Men generelt har han hævdet, at PET ikke advarede politiet om forestående angreb på venstrefløjen, mens man på den anden side beskyttede højrefløjens møder.⁷⁰⁴ En sådan holdning hos PET eller enkelte medarbejdere finder ingen støtte i akterne vedrørende overvågningen af PDN og Albert Larsen.

Den 6. august 1991 gav byretten i Odense tilladelse til PET-aflytning af PDN's ledende medlem i Odense. Denne operation blev indledt, fordi den pågældende havde fundet frem til en postboksadresse på FIR i Odense og derfra til boksens indehavere og deres adresse. Da Albert Larsen og PDN-medlemmet gik ud fra, at det var FIR, som stod bag PDN's problemer med at leje sig ind på Ringe Hotel i forbindelse med partiets landsmøde den 4. august 1991, var det tanken at lave en straffeekspedition mod de pågældende personer bag FIR. Odensemедlemmet havde inspiceret på adressen og fandt, at der var mulighed for et brandattentat. Han meddelte Albert Larsen, at han havde talt med en person, som var rede til at foretage sig nogle ting, hvis han fik 1.000 kr.. PET indledte i denne forbindelse en efterforskning mod den pågældende og mod PDN. PET overvejede, om der lå realiteter bag truslerne, men vurderede, at dennes planer altid var løbet ud i sandet.

702 Ibid., "Vedr. Partiet de Nationale, Ang. samtale den 9.3. 1993 kl. 0957 mellem Albert Larsen og et medlem af PDN", samt fortsat 15. marts 1993. Her er der altså tale om en reaktion fra Centralafdelingens sagsbehandler på oplysninger indsendt fra region V fire dage før. En varsling af Frede Farmands kildefører i region II ses ikke i akterne. PET-medarbejderens vurdering støttede sig muligvis på, at der mellem Albert Larsen og Frede Farmand udspandt sig en telefonsamtale inden for en time efter den første samtale, og at denne syntes at have en nogenlunde venskabelig form. Jf. *ibid.*, "Vedr. partiet De Nationale, Refr... af 03 marts 1993 kl. 1048", 4. marts 1993 samt tilføjet 15. marts 1993.

703 RB: Frede Farmand, 19. juni 2002: "Det var i den forbindelse, at PET i et tilfælde advarede vidnet om, at han skulle have bank. Vidnet mødte derfor ikke op, idet han foregav at være blevet forkølet. Det var absolut et PET-projekt."

704 Frede Farmands samtale med to repræsentanter for Kommissionen den 16. december 2000. Se også RB: Frede Farmand, 18. juni og 19. juni 2002 samt 16. juni 2004.

“Som ved den første efterforskning mod...[den pågældende], vil konklusionen også denne gang blive, at... [den pågældende] formår sammen med Albert Larsen, Sorø, at ’blæse en masse luft i nogle ting, som så i sidste ende siver ud til ingen ting’”⁷⁰⁵

Samme år talte den pågældende med Albert Larsen om et angreb på et asylcenter ved Fåborg. Man drøftede, at “...muslimerne i Odense om ti år vil lave en muslimsk stat, og det skal forhindres evt. ligesom i Tyskland, ved brug af ’stokkeslag’”. Albert Larsen mente, at de – PDN – var få, men at de jo kunne åbne ballet og derved tiltrække andre. Man drøftede i denne forbindelse asylcentret ved Odense – som “trænger til en afklapper” – og ved Fåborg, hvorfra det var lettere at komme væk hurtigt.⁷⁰⁶

Der er ikke spor efter PET’s overvejelser om at tage skridt til at rejse sigtelse mod Albert Larsen for trusler i de tilfælde, hvor denne mere eller mindre offentligt (i det sidste tilfælde til Farmands kamera) havde fremsat sådanne. På den anden side er der heller ikke entydige spor efter, at de planlagte aktioner har ført til vold mod personer som følge af, at PET har undladt at videregive oplysninger. Det er således muligt, som den ovenfor citerede PET-medarbejder har forklaret for Kommissionen, at PET har foretaget en løbende vurdering af, om planerne havde noget reelt indhold. Det er også muligt, at PET – eventuelt via regionsafdelingerne – har videresendt oplysningerne til den lokale politikreds. Spørgsmålet berører et dilemma i PET’s arbejde. Skulle man først og fremmest – selv i tvivlstilfælde – rykke ud med advarsler til de pågældende eller til det lokale politi, eventuelt rejse sigtelse, og dermed kompromittere de kilder, som tjenesten rådede over, indstille operationer eller afsløre, at denne eller hin person blev overvåget?⁷⁰⁷

Sagsbehandleren i Centralafdelingens ekstremismeafdeling har for Kommissionen forklaret, at der for PET kunne være tale om et dilemma, hvor forskellige hensyn nøje måtte afvejes. Når PET på grundlag af kilder eller indhentningsoperationer som f.eks. telefonaflytninger kom i besiddelse af oplysninger om mulige angreb på borgere, måtte man naturligvis overveje modforanstaltninger som f.eks. en advarsel til den pågældende borger. Problemet var imidlertid på den anden side, at hvis oplysningerne stammede fra én kilde, så risikerede man

705 PET, emnesag: Notits, 22. oktober 1991.

706 Ibid.: ”Samtale mellem medlemmer af De Nationale om angreb på asylcentre i Danmark”, 4. november 1991. Udskrift af aflytning 14. oktober 1991.

707 Jf. spørgsmål nr. 407 og 408 fra retsudvalget til justitsministeren.

med en advarsel baseret på oplysninger fra denne at eksponere kildens identitet, vedkommendes forbindelse til PET og eksistensen af en PET-overvågning af det pågældende politiske miljø. Man risikerede altså at "...brænde kilden af." Men sagsbehandleren understregede i sin forklaring for Kommissionen, at hvis man troede på truslen, så ville PET altid handle på basis af sine oplysninger. I flere tilfælde har man i Centralafdelingen valgt at lade et observationshold overvåge et møde, en bygning eller lignende for at være i stand til at gribe ind i tilfælde af, at der var alvor bag de planlagte voldshandlinger.⁷⁰⁸

En nøjere undersøgelse af Albert Larsens talrige udtalelser blev foretaget i 1993 i forbindelse med fremkomsten af *De skjulte bånd* og forskellige artikler i Ekstra Bladet i dagene 6.-7. september 1993. Albert Larsen blev i den forbindelse afhørt af politiet den 18. oktober og den 8. november 1993 på foranledning af politianmeldelser fra bl.a. Folkebevægelsen mod Nazisme. Albert Larsen henviste i sine svar til, at han havde fremsat sine udtalelser efter selv at være blevet forulempet, og at det var sket i ophidselse. Han havde ikke tænkt sig at føre dem ud i livet, og i øvrigt var han blevet misforstået af Frede Farmand. Han gav udtryk for, at han ikke havde tænkt sig at benytte voldelige midler.⁷⁰⁹ Hvis man sammenligner Albert Larsens udtalelser til Frede Farmand den 8. juli 1993 og hans forklaring til politiet den 8. november, så træder det imidlertid frem, at referencerne til vold i reglen var knyttet til hypotetiske forudsætninger om en fremtidig krisesituation eller et opstået nødværge af politisk art. Til Farmand erklærede han:

“Ved du hvad, jeg ville til enhver tid ingen som helst samvittighed have ved at skyde en hvilken som helst politibetjent eller en hvilken som helst person, som jeg føler truer mig. Jeg ville overhovedet ikke have betænkeligheder ved at likvidere en sådan person. Og det har jeg sagt til politiet, og det ved de, og det står i en rapport. Det var under afhøring hernede i Ringsted. Han spurgte mig, om jeg selv ville gøre det, og jeg sagde “det kan I eddermanne tro”. Færdig med det, og så sludrede vi ikke mere om det. Det var ikke Hansen selv – ham derinde fra, som nu er blevet øverst i den sag der – det var en lokal PET-mand, som sidder dernede. Det var dengang, han spurgte mig om, hvor langt jeg ville gå. Jeg sagde “hvor langt gik man dengang”. Og jeg føler en parallel – det kan da godt være, at jeg er syg oven i hovedet. Men jeg føler det som en besættelse, og jeg vil beskytte mit land og mit folk.

708 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004. Se også PET, emnesag: "Vedr. oplysninger om mulige fremtidige aktioner udført af 'De Nationale' eller af 'Broderskabet'", 20. november 1990.

709 PET, ujournaliseret sag: "Vedr. Albert Larsen...Partiet De Nationale"; "Kriminalpolitiet i Ringsted: Rapport vedrørende afhøring af Albert Larsen i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser", 14. oktober 1993.

Så jeg vil godt benytte mig af de metoder – ikke fordi de gjorde det, men fordi det måske er en vej at komme ud af det der. Så det kommer helt sikkert det der.”⁷¹⁰

Parallellen til besættelsestiden og den påtvungne nødværge dukkede flere gange op i direkte eller indirekte form i Albert Larsens henvisninger til mulig brug af vold og var på sin vis en forlængelse af den retfærdiggørelse, som byggede på, at man følte sig presset og truet af de antifascistiske venstreorienterede grupperingers aktiviteter.⁷¹¹

PDN blev i 1993 taget op på et møde i Wamberg-udvalget. Udvalgets drøftelse drejede sig om, hvorvidt medlemslister kunne inddækkes på organisationssager. Partiet nævntes her som eksempel på et sådant parti, hvor det blotte medlemskab kunne begrunde en registrering. Det samlede antal registrerede med relation til PDN var ved partiets opløsning i 1994 kun 13. Tilgangen af registrerede var også meget beskednen. Således blev der i 1993 registreret to, og i 1994 en med relation til PDN.⁷¹² To kort, som stammer fra et arbejdskartotek, anførte dog flere navne på emnekortet for PDN. Her stod opført 52 navne på medlemmer og enkelte med relation til PDN. Sammen med navnene stod anført cpr.-numre, i visse tilfælde B-numre samt enkelte småoplysninger som f. eks. ”tidl. Z”, ”Stop indvandringen”,

710 PET, kildesag: Notits vedr. samtale mellem Albert Larsen og Farmand, 8. juli 1993.

711 Da Albert Larsen blev afhørt i forbindelse med anmeldelserne i sommeren 1993, kom han igen ind på parallellen til besættelsestiden: “Albert Larsen mener, at Frede Farmand har stillet ham et spørgsmål noget i retning af, ’hvordan opnår man resultater i et opløst samfund eller et samfund på vej til opløsning’. Det er i forbindelse med et sådant spørgsmål, at afhørte har fremsat udtalelsen. Det er Frede Farmand, der har taget netop denne sentens og ’kørt den sammen med noget andet’. Afhørte fremfører også, at udtalelserne er fremsat i en diskussion mellem to private personer, nemlig ham selv og Frede Farmand Rasmussen. Som et eksempel på et samfund på vej til opløsning nævner afhørte Sydafrika, ligesom han nævner Peru og den derværende oprørsbevægelse ’Den lysende sti’. Afhørte nævner også Danmark under 2. verdenskrig, hvor, som han udtrykker det, frihedskæmperne på et tidspunkt, ’begyndte at vågne op’. Det er under sådanne forhold og lignende tilstande, at han kan anerkende, at der bruges vold og han går ind for det, man kan betegne som terrorisme. Afhørte pointerer, at han ikke på nuværende tidspunkt går ind for den slags metoder, men som beskrevet kun under helt ekstreme forhold.” PET, ujournaliseret sag: ”Vedr. Albert Larsen...Partiet De Nationale”; ”Kriminalpolitiet i Ringsted: Rapport vedrørende afhøring af ALBERT LARSEN i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser”, (oprettet) 14. oktober 1993.

712 PET, emnesag: Notits om organisationer, hvor medlemskab kan begrunde registrering, 16. oktober 1998; *ibid.*, bilag 1: Eksempler på organisationer, hvor medlemsskab kan begrunde registrering, afd. 5. 4. marts 1993. Heri hed det blot om PDN, at partiet ideologisk lå meget tæt på DNSB, men blot ikke benyttede hagekorset som symbol.

”DDF” eller ”tidl. DNSB”. De 39 navne stod bag emnekortet under ”medl.”. Af dem havde fire et B-nummer. På det andet kort stod der anført navne, adresser eller cpr.-numre på de pågældende 13 personer. Der var i alt 7 kvinder. Resten var mænd.⁷¹³

Et eksempel på PET’s vurdering af PDN’s medlemmer kan ses i en sikkerhedsgodkendelsessag vedrørende et centralt placeret medlem af PDN, som skulle godkendes til ”Til Tjenestebrug” i forbindelse med sin tjeneste som professionel soldat. Vurderingen fra den centrale sagsbehandler var her, at den pågældende var meget påvirket af Albert Larsens politiske synspunkter, men at man samtidig ikke så nogen problemer i at sikkerhedsgodkende den pågældende.⁷¹⁴ Som en eftertanke tilføjes:

”Afslutningsvis kan det bemærkes, at meget nationalt prægede politiske holdninger hos mennesker normalt ikke taler til ugunst for disses evner til at efterleve sikkerhedsmæssige forskrifter.”⁷¹⁵

Det kan være svært umiddelbart at følge tankegangen i dette ræsonnement. Dels var der ikke tale om, at den pågældende var registreret på grund af ”meget nationale” synspunkter, men for medlemskab af et parti med stærkt antidemokratiske, nazilignende sympatier og hvis leder i flere tilfælde havde givet udtryk for tilslutning til voldshandlinger. Dels kunne der være grund til at befrygte, at personer med sådanne sympatier, hvis de fik adgang til våben eller sprængstoffer kunne udgøre en fare for – ikke sikkerhedsforskrifterne – men derimod visse politikeres eller andre borgeres sikkerhed.

Den afdeling i PET, som koordinerede arbejdet med De Nationale, var Centralafdelingens ekstremismeafdeling, hvor en af de cirka seks-syv medarbejdere fra 1988 viede det meste af sin tid til overvågningen af de danske nazister. Denne medarbejder koordinerede samarbejdet med regionsafdelingerne. Især region II og region I spillede en vigtig rolle i dette arbejde, men også region V kom ind med overvågningen af PDN fra 1989. Overvågningen af PDN skete primært ved region V, hvorunder partiets landsledelse i Sorø hørte. Også region II spillede en vigtig rolle, idet man her havde kontakten til Frede Farmand. Senere trådte også andre afdelinger – især regionsafdeling IV – ind i forbindelse med visse kon-

713 Ibid., to kartotekskort påhæftet A4-ark, 27. oktober 1993. Der er her tale om et arbejdskartotek vedrørende højreekstremisme.

714 PET, personsag: ”Notits vedr. forespørgsel om sikkerhedsgodkendelse af...til ’Til Tjenestebrug’, 12. februar 1991.

715 Ibid.

krete sager. Til gengæld findes der få akter, som kaster lys på Centralafdelingens stilling i forhold til PDN. Tyngden i arbejdet med PDN og Albert Larsen var således spredt på flere regionsafdelinger med Centralafdelingens afdeling 2 som koordinerende bindeled. Her bevægede man sig mellem 1989 og 1992 i retning af et skærpet trusselbillede og en tættere overvågning af Albert Larsen. Det var ikke mindst en del af det materiale, som overvågningen kastede af sig, der gav anledning til en skærpet opmærksomhed omkring Albert Larsens aktiviteter og kommunikation.

I PET var man i særlig grad bekymrede for, at højrefløjen i Danmark skulle udvikle sig på tilsvarende vis som i Tyskland med en opblussende højreradikalisme, der senest havde givet sig udslag i uroligheder i Rostock med angreb mod asyl- og flygtningecentre. Det gav sig udslag i et oversigtsnotat fra Centralafdelingen den 1. oktober 1992. Man var opmærksom på, at tegnene på en voksende modstand mod den officielle flygtningepolitik nu kunne ses i form af bl.a. et angreb med molotovcocktails mod et asylcenter i Jyderup den 28. august 1992 og i form af forskelligt hærværk og brandbomber mod indvandrerjede butikker. Ligeledes var man opmærksom på, at denne tiltagende opbakning til højreekstremismen i Danmark også mobiliserede den yderste venstrefløj til kamp, og at dette medførte øget risiko for voldelige konfrontationer. Danske højreekstremister havde direkte refereret til udviklingen i Tyskland og slået på, at vold var det eneste middel til at få politikerne i tale. Derfor havde PET bedt alle politikredse om at skærpe overvågningen omkring indvandrere og ekstremister (i betydningen: ekstremisters aktivitet i relation til indvandrere). Man nævnte i samme sammenhæng den uopklarede bombesprængning i Søllerødgade hos IS. Om PDN konstaterede PET blot, at partiet hidtil havde været mest aktivt inden for propaganda, men at det helt tydeligt var partiets opfattelse, at der måtte voldshandlinger til for at få politikerne i tale og ændre på flygtninge- og indvandrerpolitikken.⁷¹⁶

Det var nu PET's klare opfattelse, at den eneste forskel mellem DNSB og PDN var, at det sidstnævnte parti ikke ville tone rent flag med brugen af hagekorset og de nazistiske referencer, som man vidste havde en dårlig presse i Danmark. PDN ønskede derimod at fremstå som en stærkt indvandrerfjendsk dansk organisation

716 PET, emnesag: "Årligt møde i London om højreekstremisme i dagene 7. og 8/10-1992", 1. oktober 1992. Tyskland havde i 1992 set voldsomme højreekstremistiske og fremmedfjendtlige aktioner bl.a. i Rostock i det tidligere DDR og i november 1992 i Mölln, hvor tre mennesker omkom som følge af en mordbrand.

og ville på dette grundlag søge at hverve potentielle vælgere til kommunalvalget i 1993. PDN selv anslog, at man havde 700-800 medlemmer, men PET vurderede, at det reelle tal nærmere var mellem 50 og 100. En del personer syntes at pendle frem og tilbage mellem de forskellige højrefløjsorganisationer. Man var ligeledes opmærksom på PDN's praksis med hensyn til at benytte sig af spionage mod modstanderne og havde mistanke om bl.a. brug af spioner i Postvæsenet og KTAS og JTAS. Der var i et tilfælde påstået uautoriseret åbning af post til en tamilsk organisation.⁷¹⁷ Man fandt dog især anledning til bekymring for øget vold i det mulige samspil mellem tilstedeværelsen af de højreekstremistiske foreninger, den voksende indvandring og den stigende utilfredshed hos mange danskere med fremmedpolitikken.⁷¹⁸ Det blev derfor anbefalet, at man skulle vie disse forhold øget opmærksomhed. Man havde da også i PET udvidet bemanningen på området fra en enkelt sagsbehandler til to mand. Men det var den pågældende – underordnede – medarbejders opfattelse, at området burde oprustes, og at regionerne skulle sættes stærkere ind på feltet.⁷¹⁹

En opsummering fra Centralafdelingen i januar 1992 om højreekstremismen i Danmark kom således også ind på PDN, som klart opfattedes som et nazistisk parti i slægt med DNSB.

“At vi fortsat er nødt til at tage ham [Albert Larsen] og hans gruppe alvorligt, skyldes hans påståede kendskab til et 'overfald' på en lokal SF-politiker i 1990, samt hans gentagne udtalelser om attentatplaner mod indvandrere og disses institutioner.

Vi tvivler efterhånden alvorligt på, at hr. LARSEN har det fornødne 'mod' til at udføre et 'reelt' bombe- eller brandattentat. Sikkert er dog, at enkeltmedlemmer af hans organisation uden megen overtalelse, vil være i stand til at hæve niveauet fra de hidtidige 'bagatelagtige' hærværksaktioner, som et par medlemmer i Odense indtil videre har udført mod indvandrerorg. og 'fjenderne på venstrefløjen.

Flere af medlemmerne har ligeledes relativt nemt ved – via arbejdsplads eller Hjemmeværnet – at skaffe sig det nødvendige sprængstof.⁷²⁰

Analysen konstaterede, at såvel PDN som DNSB og Nationalpartiet Danmark havde betydelige ledelsesmæssige vanskeligheder, og at det manglende samarbejde på den yderste højrefløj var en hindring for ekspansion. Men det blev

717 PET, materiale fra Region IV: "Højreekstremisme i Danmark, status pr. 1. januar 1993".

718 Ibid.

719 Ibid.

720 PET, emnesag: "Kortfattet gennemgang af højreekstremismens ansigt", 28. januar 1992.

også konstateret, at der tilsyneladende var en betydelig opbrudsstemning i den danske befolkning bl.a. på grund af flygtningespørgsmålet, og at potentialet for højreekstremismen "...har måske ikke siden førkrigsårene været større." Med i overvejelserne var også den tilsyneladende krise som Den Danske Forening led under som følge af bl.a. formanden Ole Hasselbalchs udtalelser om en mulig fremtidig brug af voldelige metoder, og at der blandt visse DDF-medlemmer kunne være sympati for en del af de fremmedfjendtlige temaer, som der blev ført kampagne på.

"Man vil herefter kunne begynde at gætte på, om en sådan 'ødelæggelse' vil betyde en opsplitning i flere små men godt sammensvejsede grupper, 'der nu har set hvad demokratiets midler og ord fører til' og handler derefter, eller om 'man' blot opgiver det hele og efter nogen tid begynder forfra. Vi lever jo heldigvis i Danmark, så man har da lov at håbe."⁷²¹

Dette håb kunne efter sagsbehandlerens opfattelse støtte sig til, at den svære højrebølge, som 1988-90 havde skyllet over Europa med en del politisk vold som følge, og som også havde ramt Sverige med skinheads, ikke i Danmark havde andet resultat end et par sporadiske og dårligt gennemførte aktioner mod flygtninge.⁷²²

I sagen vedrørende PDN ligger en notits om det yderste højres forhold til Hjemmeværnet. Her konstateres det, at der ikke er noget mærkeligt i, at mange højrenationale har forbindelse til Hjemmeværnet, som jo netop samlede danskere med et ønske om at forsvare landets nationale interesser. Det gav alligevel anledning til bekymring, at nogle af Hjemmeværnets medlemmer havde forbindelse til de yderligtgående højreekstremistiske bevægelser, og at der blandt disse også var folk, som individuelt var medlemmer af bevæbnede aktivitetsgrupper, som uden for Hjemmeværnet angiveligt var helstøbte kamp- og indsatsenheder. Set i forbindelse med arbejdsløsheden, politikertrætheden og befolkningens mistillid til den officielle flygtninge- og indvandrerpolitik var der, fandt koncipisten, grund til at være på vagt. Denne anbefalede en skrap-pere sortering, en mere aktiv modgæelse af ekstremistsynspunkter og en kon-

⁷²¹ Ibid.

⁷²² Ibid.

stant undervisning i demokratiets spilleregler og Hjemmeværnets forholdsparagraf.⁷²³

Trods alt så PET udviklingen på den yderste højrefløj i møde med en blanding af alvor og tilfredshed. Man kunne således konstatere, at der trods den politiske polarisering og uroen omkring flygtninge- og indvandrerpolitikken ikke kunne konstateres en mærkbart øget støtte til højreekstremismen i Danmark. Det blev vurderet, at antallet af medlemmer af DNSB, PDN og Nationalpartiet Danmark var på under 1.000. Af de ca. 150 episoder af racistisk karakter over ca. otte måneder var kun ganske få begået af organiserede højreekstremister.

“Det kan således konstateres, at nok er der grobund for stærke nationalsocialistiske – eller måske rettere nationale følelser, men at hyldelsen til ensartetheden som nationalt symbol, fortsat ligger danskerne utroligt fjernt.”

Blandt de højreekstreme partier blev PDN efterhånden opfattet som hensygnende. Selv om landslederen Albert Larsen havde gode oratoriske evner, var det ikke lykkedes at samle nogen større gruppe om partiet. Gruppen var ifølge PET's skøn på under 100 personer, hvoraf en del kom fra DNSB, og visse andre fra den ”stuerene” (PET's anførselstegn) bevægelse Den Danske Forening. Man opfattede det som usandsynligt, at PDN ville være i stand til at lukrere på fremmedmodstanden og ekspandere med hensyn til tilslutning. Man kunne bl.a. af den grund (men også på grundlag af vurderingen af de to øvrige partier) konkludere, at nationalsocialismen ikke udgjorde nogen fare for demokratiet. Der var heller ikke nogen bevægelse fra utilfredsheden med flygtninge- og indvandrerpolitikken til nogen voldsom stigning i medlemstallet hos partierne på ”dette ekstreme overdrev”. Derimod gav det anledning til skærpet opmærksomhed, at utilfredsheden syntes at have givet sig udslag i flere spontane angreb på asylcentre og på ”fremmede”.⁷²⁴

Opmærksomheden over for den ekstreme højrefløj – herunder PDN – blev åbenbart løftet til højeste niveau i løbet af 1994. I februar 1994 advarede justitsminister Erling Olsen således på et møde i Den Danske Publicistklub mod det nazistiske miljø i Danmark, og erklærede, at politiet havde intensiveret overvågningen af disse grupper, som måtte opfattes som farligere end venstrefløjen.

723 PET, emnesag: Generelt men løst om danske højreradikale og nationalsocialisters tilknytning til Hjemmeværnet, 28. september 1993.

724 PET, materiale fra Region IV: ”Vedr. møde om højreekstremisme i...”, 27. august 1993 Der var tale om et statuspapir over situationen i Danmark til brug på et internationalt møde.

Han henviste til, at man gennem de sidste 18 måneder havde registreret et par hundrede tilfælde af ulovligheder begået i det nynazistiske miljø. Der var tilfælde af bombetrusler, uddeling af nazistisk materiale osv. Men der havde også været en snes bombesager, en snes brandstiftelser og en snes alvorlige voldssager af racistisk karakter. Han henviste konkret til DNSB, NPD og PDN.⁷²⁵

Det lykkedes ganske vist PDN at få 48 stemmer ved amts- og kommunevalget i 1993 i Odense kommune, men da Albert Larsen i 1994 blev alvorligt syg, opfattede man partiets dage som talte.⁷²⁶ PDN blev reelt lagt sammen med NPD i efteråret 1994. PDN blev opløst den 27. september 1994. På et møde den 1. oktober 1994 blev resterne af PDN optaget i NPD. En videreførelse af medlemslister og økonomi var der imidlertid ikke tale om. Medlemslisterne var destruerede ved Albert Larsens død i 1994, og et økonomisk fundament eksisterede ikke længere.⁷²⁷

PET opretholdt gennem de følgende fire år på lavt blus en registrering og overvågning af de tidligere PDN-medlemmer. I 1998 blev det besluttet, at tidligere medlemskab af PDN ikke længere kunne begrunde fortsat registrering. PET's fokus på PDN blev opgivet i 1998.⁷²⁸

Konklusion vedrørende kapitlerne 1-6

Kendetegnende for den yderste højrefløj er dens manglende opbakning i den danske befolkning. Efter besættelsen stod nazismen svagt både som ideologi og bevægelse; den opfattedes som et udtryk for "unational" eller "landsforræderisk" virksomhed. Dertil kom, at afsløringerne af nazismens og fascismens forbrydelser under 2. Verdenskrig yderligere begrænsede bevægelsens mulighed for at etablere sig. Der dannedes dog en lang række nazistisk prægede organisationer i den umiddelbare efterkrigstid, men disse havde mere karakter af interesseorganisationer for landsvigerdømte i forbindelse med retsopgøret. Mange af de ledende figurer på den yderste højrefløj – bl.a. DNSAP, men også blandt de

725 "PET holder øje med nazister", *Politiken*, 18. februar 1994.

726 PET, materiale fra Region IV.

727 PET, personsag: "Vedr. nedlæggelse af Partiet De Nationale", 30. september 1994; PET, personsag: "Vedrørende møde på Borup Kro den 1. oktober 1994", 24. oktober 1994.

728 PET, materiale fra Region IV.

østfrontfrivillige og i det tyske mindretal i Sønderjylland – blev som følge af retsopgøret efter besættelsen kriminaliseret og stigmatiseret som landssvigere.

Antallet af nazister i Danmark under den kolde krig findes der ingen præcise opgørelser over, men forespørgsler fra PET til partiet DNSAP's leder, Svend Salicath, i 1960-61, viste, at der godt og vel var 25 engagerede medlemmer i partiet samt et ukendt antal sympatisører. Formentlig har der ikke på noget tidspunkt i Danmark været over 100 medlemmer af det i 1983 etablerede DNSB, der erstattede DNSU, som var blevet grundlagt af Povl Heinrich Riis-Knudsen i 1970. Flere danske nynazister i DNSU og DNSB havde en personlig forbindelseslinje til fortidens nazister i kraft af, at de var efterkommere af landssvigerdømte. Andre yderliggående partier som Nationalpartiet Danmark og Partiet De Nationale har heller ikke formået at tiltrække medlemmer ud over en nærmest ubetydelig skare. PET var dog opmærksom på, at grænsefladen mellem, om man henregnedes som nazist eller som en person, der havde rekvireret materiale fra en af disse organisationer, kunne være diffus. En navneliste fra 1992 viser således under titlen "personer af mulig H-ekstrem. Observans" ca. 350 personer og organisationer. Blandt disse var 217 navne og organisationer med betegnelsen DNSB, 59 med betegnelsen de nationale, 43 med "DDF" (dvs. Den Danske Forening), 11 med NPJ og ca. 10 med betegnelsen nazisme eller andet.

Den eneste bevægelse, der har kunnet fremvise en egentlig landsdækkende organisation med et par tusinde medlemmer, er Den Danske Forening, som ved dannelsen klart adskilte sig fra de andre partiers yderliggående retorik. Foreningen blev dog senere periodevis genstand for infiltration fra det yderste højre.

PET's overvågning af nazister og andre grupperinger på den yderste højrefløj har varieret i intensitet. I perioden 1945-1950 holdt politiet det tyske mindretal i Sønderjylland under overvågning, særlig på grund af mindretallets stilling under besættelsen og de pronazistiske strømninger, som tjenesten stadig mente at kunne identificere i lokalbefolkningen. Myndighedernes frygt var, at disse holdninger ville føre til fornyede krav om en grænserevision. I samme periode interneredes over 3.000 medlemmer af mindretallet for unational virksomhed.

I den resterende del af Danmark var overvågningen nærmest på vågeblus indtil dannelsen af DNSU i 1970. Gennem 1970'erne var der imidlertid stadig blot tale om et beskedent antal yngre nazister. Kredsen af mere eller mindre passive sympatisører i især den ældre generation må anses at have været noget større. Til gengæld var aktiviteten voksende med hensyn til især publiceringsvirksomhed og den internationale kontaktflade. Optrapningen i efterforskningen af nazisterne synes at være blevet taget ganske naturgivent i PET.

Efter Svend Salicaths død i 1983 indledtes en ny og mere intensiv fase i såvel det nye parti, DNSB's, udvikling som i PET's overvejelser om, hvordan man skulle gribe den nye udfordring fra det yderste højre an. I tiden fra DNSB's grundlæggelse i 1983 frem til slutningen af 1980'erne tegnede nynazisterne sig stærkere i den danske offentlighed, ligesom bevægelsens internationale kontakter styrkedes. Danmark blev et strategisk knudepunkt for nazistisk forlagsvirksomhed, hvilket også skal ses i sammenhæng med det tyske forbud mod at producere og distribuere nazistisk materiale. Som en følge heraf blev efterretninger afledt af PET's overvågning af DNSB vigtige for samarbejdet med udenlandske tjenester, hvilket i vid udstrækning også kan forklare PET's ønske om at fortsætte og udbygge denne overvågning.

PET's regionsafdeling i Århus kom til at stå i centrum for denne indhentning, idet den forestod kildeføringen af Frede Farmand. Farmands virke dels som informationsindhenter for sit eget Kulturhistorisk Fondsarkiv dels som kilde for PET kan være vanskelig at udskille fra hinanden. Farmand tog ofte selv initiativ til informationsindhentning i højrefløjsmiljøerne og overlod dernæst PET materialet, også i visse tilfælde hvor PET ikke havde udtrykt noget ønske om at følge eller overvåge de pågældende. Frede Farmands "postkasse-tømning" af Nordland Forlags debitor kartotek var en del af den virksomhed, som uden tvivl blev udført i samarbejde med PET. Der henvises her til den retlige vurdering i kapitel 4.

Fra midten og slutningen af 1980'erne, samtidig med de stigende udfordringer fra internationalisering, europæisk integration og den øgede tilstedeværelse af flygtninge og indvandrere, kom nye højregrupperinger til. Disse gruppers aktiviteter og forbindelseslinjer blev udvidet, og modsætningerne til andre dele af dansk politisk liv blev skærpet. Således kom en række grupperinger af meget forskellig observans i PET's interessefelt. Man kan i denne periode tale om et egentligt skift i dansk politik, hvor de mindre grupperinger på yderfløjene i dansk politik søgte nye orienteringspunkter og reorganiserede sig. Modstanden mod EU og mod flygtninge- og udlændingepolitikken blev et samlingspunkt for både et markant skifte i den politiske retorik, men også for en fremvækst af nye grupperinger, som slog sig op på forsvaret af traditionelle forestillinger om dansk folkelighed, den udsatte nationalstat og traditionelle nationale mærkesager. Det gjaldt i udpræget grad initiativet Flygtning 86 og dannelsen af Den Danske Forening (DDF). Det er også kendetegnende, at nazistiske grupperinger – som f. eks. DNSB – i denne periode markerede sig stærkere, og at der i perioden opstod flere nye yderliggående grupperinger – eksempelvis Partiet De Nationale (PDN) og Stop Indvandringen.

Også den yderste venstrefløj søgte i disse år efter nye ideologiske referencepunkter. Med henvisning til den nazistiske fare var venstrefløjen til en vis grad i stand til at forene sig med bredere politiske grupper i det danske samfund i f. eks. Folkebevægelsen Mod Nazisme (FMN), mens f. eks. Demos og Internationale Socialister (IS) i særlig grad fokuserede på antiracismen med initiativer som Fællesinitiativet imod Racisme (FIR). De to yderfløje i danske politik definerede sig i forhold til skarpt tegnede fjendebilleder, som frakendte modparten en legitim plads i folkestyret.

Spændingsfeltet mellem det nye højre og de venstrefløjsorganisationer, som i særlig grad rettede deres energi ind i kampen mod de nye højretendenser, rummede væsentlige nye udfordringer for PET. Det nye var også, at det nye højre, de egentlige nazistiske og racistiske grupper samt det antinazistiske og antiracistiske felt i hidtil uset grad udfoldede en del af deres aktiviteter rettet mod hinanden, og at de som led i deres politiske kampagner i stort omfang søgte at bruge medierne som platform i kampen om den politiske dagsorden.

Materialet i PET's arkiv vidner om, at højrefløjsmiljøerne øvede afsmitning på hinanden. Videre gjaldt det også – igen i periodens sidste år – at grupperinger på højrefløjen og venstrefløjen nærrede en gensidig interesse for hinanden på en sådan måde, at PET havde grund til at frygte voldshandlinger. Konflikten mellem det yderste højre og det yderste venstre blev for alvor synlig i forbindelse med sagen om Søllerødgadebomben i 1992, som er gjort til genstand for særskilt behandling i de følgende tre kapitler.

Det kan på baggrund af det gennemgåede materiale konstateres, at PET har afdækket udviklingen på den danske højrefløj, som man i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne så med stigende bekymring på. Samtidig foretog PET en tilsyneladende realistisk vurdering med hensyn til den yderste højrefløjs muligheder for at omsætte den voldelige retorik til politiske attentater. At noget sådant ville forekomme, var ikke sandsynligt.

Det undersøgte materiale har ikke tilvejebragt holdepunkter for de i offentligheden fremsatte påstande om, at der har eksisteret upassende forbindelser mellem de overvågede højrefløjsmiljøer og PET. Det må ligeledes konkluderes, at de fremsatte beskyldninger om en bevidst underminering af Folkebevægelsen Mod Nazisme (FMN) fra PET's side er grundløse.

Retlig vurdering vedrørende kapitlerne 2-6

Kommissionen har ved sin gennemgang af PET's virksomhed omhandlet i kapitlerne 2-6, bortset fra operationen mod Nordland Forlag, som er gjort til genstand for en særskilt juridisk vurdering i kapitel 4, ikke konstateret tilfælde, hvor PET har overtrådt regler og retningslinjer fastsat af Folketinget eller regeringen.

7. PET OG SØLLERØDGADESAGEN

Bombesprængningen den 16. marts 1992

Den 16. marts 1992 klokken 11.30 skete en større eksplosion på Internationale Socialisters (IS) Københavnskantor i Søllerødgade nr. 33 på Nørrebro. Sprængningen anrettede store skader på bygningen og udløste en voldsom brand, som først efter et større slukningsarbejde blev nedkæmpet. Eksplosionen var så voldsom, at vinduesfag med rammer blev blæst ud på gaden, og kontoret udbrændte fuldstændig.⁷²⁹ Redningsfolkene bjærgede fra brandstedet liget af en person, der havde været i bygningen på sprængningstidspunktet, og som var blevet dræbt af eksplosionen. Vedkommende blev efterfølgende identificeret som et 29-årigt medlem af IS. Den dræbte havde også forbindelse til Fællesinitiativet Imod Racisme (FIR).

Da brandinspektøren mente, at der var tale om en gasekspllosion, blev en stor del af inventaret smidt ud på gaden, hvor brandsluknings- og spulearbejdet fortsatte. Voldsomheden af eksplosionen og følgerne af slukningsarbejdet betød, at der var meget få spor at arbejde med fra brandstedet. Efterforskningen af sprængningen blev snart yderligere kompliceret af, at der kom en politisk dimension ind i den offentlige debat, der fulgte sagens gang. IS var en gruppe, som i 1984 havde udskilt sig fra VS. Gruppen havde cirka 100 medlemmer i København og Århus og havde fortrinsvist viet sig til kampen mod racisme. Der var på dette tidspunkt som følge af en følelsesladet og bitter debat om flygtninge- og fremmedpolitikken stigende spændinger mellem de antiracistiske grupperinger fortrinsvis på venstrefløjen og en række grupperinger på den yderste højrefløj. Medlemmer af IS antog allerede

⁷²⁹ John Kreiner, "Bombebrag måske politisk", *Information*, 17. marts 1992.

straks efter begivenheden, at der var tale om en aktion foretaget af en enkelt galning eller en racistisk eller nynazistisk organisation på den yderste højrefløj.⁷³⁰

Søllerødgade. Politi og brandfolk besigtiger skaderne efter slukningen af den ildebrand, som bombe-sprængningen havde forårsaget (PET's arkiv).

Kommissoriet og Søllerødgadesagen

Efterforskningen af bombesprængningen blev foretaget af drabsafdelingen i Københavns kriminalpoliti. Søllerødgadebomben og debatten herom havde imidlertid også flere berøringspunkter til PET's arbejde og til de politiske grupperinger på især den yderste højrefløj, som havde PET's bevågenhed. Det blev siden hævdet af Frede Farmand, at en politisk gruppering på den yderste højre fløj, Partiet de Nationale (PDN) og dets leder Albert Larsen, havde forbindelse til sprængnin-

⁷³⁰ Et medlem af IS i Århus nævnte, at IS var blevet portrætteret i *Dagbladet Aktuelt* samme lørdag, som eksplosionen var fundet sted mandag, og mente derfor, at gerningsmanden kunne være blevet opmærksom på IS' antiracistiske holdninger i denne forbindelse. Ibid. Andetsteds angives IS til at have ca. 70 medlemmer, "Bombe i posten", *Politiken*, 18. marts 1992.

gen. Da denne gruppering ydermere var under overvågning fra PET, kan der være grund til at undersøge, hvordan PET varetog sine opgaver og karakteren af denne politiske grupperings aktiviteter. Overvågningen af PDN og partiets leder tog som nævnt i forrige kapitel sit udgangspunkt i 1988-89 og strakte sig frem mod ca. 1994. En del af denne overvågning støttede sig på oplysninger og materiale indhentet af Frede Farmand via dennes forbindelse til Albert Larsen og højremiljøerne.

Selv om den centrale begivenhed, bombesprængningen den 16. marts 1992, ligger uden for kommissoriets kronologiske afgrænsning (1945-1989), må det samtidig konstateres, at begivenheden ligger i klar forlængelse af relevante forhold inden for den af kommissoriet dækkede periode. Det gælder som nævnt overvågningen af Partiet de Nationales, men det gælder i ikke mindre grad Frede Farmands rolle som kilde i forhold til de politiske bevægelser på den yderste højre fløj og forbindelsen mellem PET og Farmand.⁷³¹

Dette udgangspunkt betyder på sin side, at en række vigtige spørgsmål i forbindelse med årene 1992-93 og 1998⁷³² kommer i Kommissionens søgelys. Det blev således hævdet i pressen, at PET i forvejen var blevet advaret om den forestående bombesprængning uden at skride til handling. Denne og andre påstande har Kommissionen nøje undersøgt.

Det bør dog i den forbindelse præciseres, at Kommissionen ikke med det følgende tilstræber at bidrage til sagens opklaring, at bedømme den politimæssige efterforskning eller på anden vis tage stilling til drabsafdelingens og efterforskningsgruppens arbejde.

Efter i nærværende kapitel 7 at have belyst de opfattelser, som er fremkommet om PET og Søllerødgadebomben, følger kapitel 8 konkret sagens udvikling op til og efter bombesprængningen. Kapitlet viser de konkrete skridt i efterforskningen (for så vidt angår PET's og Frede Farmands rolle), og kilderne til forløbet i deres sammenhæng – herunder de vilkår, hvorunder kildematerialet er fremkommet. Dernæst undersøger kapitel 9, der kan betragtes som Kommissionens konkluderende afsnit, de påstande, som er blevet fremsat af Frede Farmand.

731 Der er stillet justitsministeren flere spørgsmål med henvisning til Søllerødgadesagen og PDN. Det drejer sig om spørgsmål 285, 406-408.

732 Om 1998 kan det dog bemærkes, at det her passerede først og fremmest er af betydning for at vurdere troværdigheden af oplysninger, som i dette år kom frem om begivenhederne i 1992-93.

Debatten om efterforskningen 1992-93

Kriminalinspektør Bent Hansen fra drabsafdelingen ved Københavns Politi antog på grund af sprængningens voldsomhed, at der var tale om en bombe, men lagde sig ikke fast på noget endeligt. Man udelukkede heller ikke den mulighed, at det var den dræbte selv, som havde arbejdet med eksplosiver og ved et uheld havde udløst eksplosionen. Allerede den 18. marts 1992 erklærede en talsmand for IS, at:

“Der står organiserede kræfter bag handlingen. Racistiske personer, der går ind for at dræbe for at nå deres mål – og som kan finde på at gøre det igen....”⁷³³

Kriminalpolitiet mente derimod ikke at have grundlag for at tro, at bomben skulle være afsendt fra højreekstremistiske grupper, og havde derfor heller ikke – formodede pressen – gennemført afhøringer i disse grupper. Bent Hansen gjorde også opmærksom på, at man ikke, som vanligt ved politiske terroraktioner, havde modtaget besked fra nogen, der påtog sig ansvaret. Det kunne, erklærede han, også være en enkelt gal mands værk. Indtil videre forfulgte man det spor, at postbudet mente at have afleveret en tung brevpakke til IS samme dag, som eksplosionen fandt sted.⁷³⁴

Politiet rettede i første omgang opmærksomheden mod medlemmerne af IS for, som Bent Hansen forklarede til Information, at konstatere, om der var modtaget trusler eller breve. Talsmanden for IS udtrykte imidlertid den opfattelse, at politiet straks burde rette opmærksomheden mod højreekstremisterne, og at der var tale om ”...et politisk motiveret drab og dermed i sidste ende en trussel mod demokratiet.” Talsmanden gav udtryk for, at IS med tesen om, at man selv var årsag til bombesprængningen, blev hængt ud, og at det hang sammen med, at IS var en lille venstreorienteret organisation. Han mente, at Blekingegadesagen spøjte i baghovedet på folk, men afviste ganske, at organisationen havde noget at skjule. Han havde da også den 17. marts 1992 afleveret en komplet medlemsliste over IS til politiet.⁷³⁵

Den 19. marts kom det frem, at PET havde en interesse i sagen. Chefen for PET, Hanne Bech Hansen, sagde, at: ”Jeg kan ikke udtale mig om, hvordan PET

⁷³³ John Kreiner, ”Bombe kom med posten”, *Information*, 18. marts 1992.

⁷³⁴ Ibid.

⁷³⁵ Ibid., samt: ”Bombe i posten”, *Politiken*, 18. marts 1992.

deltager i efterforskningen, fordi det vil kunne vanskeliggøre det videre arbejde.” Hun tilføjede, at man fulgte arbejdet meget nøje. I den artikel i *Information*, hvori denne oplysning kom frem, henvises der til PET’s opgaver inden for terrorområdet, ligesom der blev givet eksempler på, at organisationer på venstrefløjen, som arbejdede mod racisme, siden 1988 flere gange havde været udsat for forskellige attentater.⁷³⁶

Tesen om en højreekstremistisk forbindelse blev trukket i forgrunden, da Erik Jensen fra Demos kommenterede sagen. Erik Jensen var en af de folk på venstrefløjen, som gennem sit engagement i Demos havde skaffet sig et betydeligt kendskab til de danske højreekstremistiske miljøer. Han afviste den tanke, at det var nogen af de kendte højregupper, som stod bag bombesprængningen. Der var ifølge Erik Jensen to sandsynlige muligheder: at der var tale om ”en ensom ulv” eller, at det var en gruppe højreekstremister, som man ikke tidligere havde kendt til. Han henvisede til begrebet *’ensom ulv’* i forbindelse med især den nazistiske subkultur i USA og med et eksempel på en sådan i Sverige, hvor en person flere gange havde skudt på mørklødede personer. Erik Jensen mente, at det var forudsigeligt, at den politiske vold også ville eksplodere i Danmark. Man havde således en del eksempler på, at der var kastet brandbomber ind hos venstrefløjspartier, ligesom IND-SAM flere gange havde været udsat for hærværk og indbrud.⁷³⁷

Det viste sig imidlertid snart, at efterforskningen var meget vanskelig. Eksplosionen, branden og brandslukningen havde raseret de fleste tekniske spor, og politiets appeller til befolkningen om at henvende sig med oplysninger blev mødt med meget begrænset held.⁷³⁸ Man afhørte to unge fra Nordsjælland i forbindelse med sagen. Disse kom ind i sagen på grund af en anden efterforskning af de to unge mænd, som selv fremstillede sprængstof og var kendt for racistiske synspunkter. En ransagning førte til fund af 400 gram sprængstof, og de to mænd blev derfor også afhørt af politiet om en mulig forbindelse til sagen fra Søllerødgade. Man arbejdede ligeledes på en mulig forbindelse til nogle sammenstød i Sydsvrige mellem racister og antiracister, som havde givet det kø-

736 John Kreiner, ”PET ind i opklaring af bombedrab”, *Information*, 19. marts 1992.

737 ”Det kan være en ensom ulv”, *Politiken*, 22. marts 1992. Erik Jensen skulle angiveligt have arbejdet på en licentiataffhandling om de fremmedfjendtlige bevægelser i Danmark i denne periode.

738 John Kreiner, ”Står uden spor i bombesagen”, *Information*, 20. marts 1992.

benhavnske politi anledning til at holde det svenske politi nøje orienteret om Søllerøgadesagen.⁷³⁹

Mens efterforskningen gik sin gang, skete der en politisering af sagen. En leder i Information gav sammen med avisens dækning i det hele taget anledning til en serie læserbreve fra bl.a. Søren Søndergaard.⁷⁴⁰ Justitsminister Hans Engell blev af Dorthe Bennedsen kaldt i samråd i Folketingets retsudvalg om sagen, idet hun beklagede, at ministeren ikke for længst havde taget afstand fra mordet. Hun mente, at mordet med dets mulige politiske motiver var dybt bekymrende for det danske demokrati og for muligheden for at udtrykke politiske standpunkter frit uden risiko for trusler og mord. Hans Engell udsendte derpå en erklæring, hvori han tog afstand fra bombesprængningen. Under henvisning til, at politiet og PET arbejdede med efterforskningen, afviste han at udtale sig om sagens omstændigheder.⁷⁴¹ PET's forbindelse til efterforskningen synes ikke på dette tidspunkt at have spillet nogen større rolle i den offentlige opmærksomhed omkring sagen. En kriminalkommissær fra drabsafdelingen oplyste torsdag den 26. marts, at man i politiet mere og mere hældede til, at der ikke kunne være tale om en enkelt mands værk:

“Vi kan naturligvis ikke sige det med sikkerhed, men omstændighederne omkring drabet giver os en klar fornemmelse af, at der må stå flere bag.”⁷⁴²

Hans Engell afviste ifølge Information at orientere retsudvalget om opklaringsarbejdet, og rygter om, at Dorthe Bennedsen overvejede at aflyse samrådet, kunne vel også tyde på, at efterforskningen havde en sikkerhedsmæssig dimension i den forstand, at PET var direkte involveret i arbejdet.⁷⁴³ 88 medlemmer af Folketinget skrev i forbindelse med sagen under på en erklæring, hvori de gav udtryk for deres chok og afsky over mordet og fordømte vold som politisk mid-

739 "Politiet afhørte unge i bombesag", *Information*, 21.-22. marts 1992; John Kreiner, "Unge med sprængstof afhørt i bombesagen", *Information*, 25. marts 1992. Artiklen synes at bygge på et interview med en medarbejder i politiet. De sammenstød i Sydsverige, som der henvises til, må være optøjerne i forbindelse med højregruppers fejring af Karl 12. i Lund den 30. november 1991.

740 "Attentatet", *Information*, 21.-22. marts 1992; se læserindlæggene i *Information*, 26. marts 1992 samt lederen samme dag: "Avisens pligt".

741 John Kreiner, "Engell skal redegøre for opklaring af bombemord", *Information*, 26. marts 1992.

742 John Kreiner, "Politiet: Næppe en enkelt person bag bombe-attentatet", *Information*, 27. marts 1992.

743 Ibid.

del. Initiativet kom fra SF, men underskriverne kom fra alle partier bortset fra V og K. De to borgerlige partier havde behandlet underskriftindsamlingen på deres gruppemøder og overladt det til de enkelte medlemmer, om de ville skrive under. Som grupper ville de imidlertid ikke anbefale at skrive under, førend der var klare beviser for, at der rent faktisk var tale om et politisk attentat.⁷⁴⁴

I maj 1992 bredte pessimismen sig med hensyn til en snarlig opklaring. Politiet havde modtaget meget få henvendelser i sagen trods en dusør på 92.500 kroner. Kriminalinspektør Bent Hansen gisnede således om, at det kunne være fordi, der kun var meget få mennesker med kendskab til sagen. Hertil kom en række vanskeligheder. Det var meget vanskeligt at få fastlagt den dræbtes færden frem til bombesprængningen. Ødelæggelserne på sprængningsstedet gjorde det meget vanskeligt at identificere bombemekanismen. Efterforskerne nærede stor interesse for en hvid plasticpose med en firkantet genstand, som den dræbte var set med, men havde ingen mulighed for at konstatere indholdet deraf, eller hvornår og hvordan den var kommet den dræbte i hænde.⁷⁴⁵ Bent Hansen sammenfattede sagen sådan, at:

“Lige siden bombedrabet har den mest nærliggende teori været, at...[den bombedræbte] er blevet offer for et politisk attentat, der er udløst af hans arbejde på venstrefløjen mod racismen. – Vi behandler sagen på samme måde, som hvis der var tale om et politisk attentat. Vi har ikke herhjemme været udsat for, at de politiske fløje har brugt alvorlige voldelige anslag mod hinanden, og slet ikke været udsat for bomber. Hvis det er tilfældet her, skal det bekæmpes med alle de midler, vi har. Det er en alvorlig situation, som ikke skal have lov til at udvikle sig, siger Bent Hansen. Men som sagen står nu, har vi intet belæg for at sige, at...[den bombedræbte] har været udsat for et politisk attentat. Der er intet, som peger mod den ekstreme højrefløj, og der er intet der peger mod andre grupper på venstrefløjen, og der er intet, som peger mod, at...[den bombedræbte] er blevet offer for en selvkonstrueret bombe.”⁷⁴⁶

Trods hjælp fra Scotland Yards bombeeksperter var man heller ikke i stand til nøjere at fastslå, hvilken type sprængstof der var brugt. Der var så ringe mængder tilbage, at man kun kunne konstatere, at der var tale om et trotyllignende stof, men uden at kunne identificere substansen yderligere.⁷⁴⁷ Hertil kom, at postbu-

744 John Kreiner, ”MF’ere i protest mod bombedræb”, *Information*, 27. marts 1992.

745 ”Tavshed dækker en bombemorder”, *Ekstra Bladet*, 24. maj 1992.

746 Ibid.

747 ”Politisk bombe sprængte sine spor”, *Politiken*, 24. september 1992.

det, som først havde ment at have afleveret en tyk konvolut på adressen, nu var kommet i tvivl om sin hukommelse. Hermed var også tesen om en brevbombe blevet bragt i tvivl.⁷⁴⁸ På den anden side erklærede Bent Hansen til weekendavisen, at det var svært at se, at den dræbte selv skulle have lavet bomben:

“Det er sådan et spørgsmål, man hverken kan svare ja eller nej til (...). Umiddelbart vil jeg dog sige, at det kan man godt svare nej til. For vi har ikke noget, der bekræfter, at han overhovedet skulle have med sådan noget at gøre. Så det kan vi godt udelukke. Men jeg ved det ikke med sikkerhed. Jeg ved reelt ingenting.”⁷⁴⁹

Den manglende opklaring gav efterhånden anledning til kritik af politiets efterforskning og af prioriteringerne i denne. I september 1992 beskyldte et ledende IS-medlem politiet for manglende evne og for at fejlvurdere sagen. Han var også vred over, at politiet ikke havde gjort offentligheden opmærksom på eksistensen af et brev fra personer, som hævdede at stå bag attentatet.⁷⁵⁰ Dette såkaldte Frit Danmark-brev blev modtaget af kriminalinspektør Bent Hansen dagen efter bombesprængningen og rummede en tilståelse. Venstrefløjen opfordrede kriminalpolitiet til at offentliggøre indholdet af brevet, men dette blev afvist af politiet, som ikke vurderede, at brevet udgjorde et afgørende spor. Først i 1995 kunne Politiken Søndag offentliggøre indholdet af brevet:

“Vi kan meddele, at det var os, der anbragte bomben i Søllerødgade. Vi anser disse venstresnoede elementer for landsforrædere overfor det danske folk. Derfor denne aktion, flere vil følge. Hilsen Frit Danmark K12.”⁷⁵¹

Politiet var i øvrigt opmærksom på, kom det nu frem, at fem andre danskere havde modtaget trusselbreve fra K12. Talsmanden for IS kritiserede politiet for at kortlægge den danske venstrefløj i stedet for at følge sporet til højreekstremisterne. K12 var jo, erklærede denne, sandsynligvis de svenske skinheads, som hvert år fejrede krigerkongen Karl den 12. Man troede ikke i IS på politiets forklaring om, at K12 ikke var et realistisk spor. Et af IS' medlemmer, som var den sidste, der så den dræbte, blev således kaldt til afhøring hos det svenske sikkerhedspoliti.

748 "Attentat stadig uopklaret", *Politiken*, 16. september 1992.

749 Peter Tygesen & Hans Davidsen-Nielsen, "Mord uden spor", *weekendavisen*, 10. juli 1992.

750 "Attentat stadig uopklaret", *Politiken*, 16. september 1992.

751 "Vi anbragte bomben", *Politiken* 5. marts 1995. Fremkomsten af disse oplysninger gav anledning til, at Holger K. Nielsen i Folketingets kontroludvalg vedr. efterretningstjenesterne krævede aktindsigt i Søllerødgadesagen. Jf. "SF kræver aktindsigt i politisk mordsag", *Politiken*, 16. marts 1995.

Han blev her forevist fotos fra demonstrationer i Lund, hvor der den 30. november 1991 på årsdagen for Karl 12.s død havde været voldsomme sammenstød mellem bl.a. danske antiracister og svenske nazister, og bedt om at identificere de danske antiracister, der deltog i demonstrationerne. Fire, som han genkendte, blev kaldt ind til afhøring om deres deltagelse i demonstrationen i Lund.⁷⁵² Bent Hansen afviste heroverfor, at man skulle have kortlagt venstrefløjen:

“For mig er det rent vrøvl, at vi skulle have brugt bombedrabet til at kortlægge venstrefløjen i stedet for at koncentrere os om opklaringen af mordet. Når vi ret tidligt afhørte samtlige medlemmer fra IS, så var det for at prøve at finde frem til, om den dræbte havde betroet sig til nogle af hans kammerater, f. eks. om han havde fortalt om tidligere trusler, der på en eller anden måde kunne sættes i forbindelse med bombeattentatet.”⁷⁵³

I marts 1993 kom det igen frem, at PET havde deltaget i efterforskningen, og kriminalinspektør Manfred Seitner gav nu udtryk for, at PET havde haft og stadig havde ”antenneerne ude”. Bent Hansen ønskede derimod ikke at komme ind på, hvorvidt den yderste højrefløj i Danmark var blevet kigget efter i sømmene. ”Vi har efterforsket i den udstrækning, det er forsvarligt og rimeligt. Også kolleger i bl.a. Sverige og Tyskland har været involveret.”⁷⁵⁴

Debatten om efterforskningen 1993-98

I kølvandet på denne debat fremkom der i Ekstra Bladet i september 1993 en serie artikler om de yderliggående højregupper i almindelighed og om Albert Larsen og PDN i særdeleshed. Den 6. september bragte avisen på grundlag af Frede Farmands båndoptagelser en større artikel om trusler, som partilederen skulle have afgivet, mens Farmands båndoptager kørte. Den 7. september blev der fulgt op med en artikel om bl.a. DNSB,⁷⁵⁵ og den 8. september bragte TV-2 Nordisk Films produktion af en dokumentarudsendelse om den yderste højrefløj

752 Ibid. Vedr. Karl 12.-kulten se: *Övervakningen av nazister och högerextremister*, s. 65, 69, 161, 182.

753 ”Vi anbragte bomben”, *Politiken*, 5. marts 1995.

754 ”Bombe-drabet på Nørrebro en gåde”, *Politiken*, 14. marts 1993.

755 ”Dansk parti truer med bomber og terror”, *Ekstra Bladet*, 6. september 1993. ”DNSB-chef gemmer nazi-våben”, *Ekstra Bladet*, 7. september 1993; ”Klar til illegal aktivitet”, *ibid.*

De skjulte bånd, som var blevet til som led i et samarbejde med Frede Farmand.⁷⁵⁶ Trods forsøg fra Farmands side på at få PDN's leder til at fremkomme med konkrete udtalelser om en eventuel involvering i bombesprængningen i Søllerødgade, måtte man opgive at inddrage dette element i dokumentarudsendelsen. Til gengæld bragte Ekstra Bladet den 13. september 1993 en række påstande fra Frede Farmand om, at bombesprængningen i Søllerødgade kunne have forbindelse til Partiet De Nationale. Frede Farmand henviste i avisen til, at partilederen over for Farmand skulle have fremkommet med udtalelser om planlagte voldshandlinger af denne art. Farmand erklærede, at PDN's leder i en båndoptaget samtale over for Farmand havde erklæret, at han havde haft en person til at rekonoscere for sig i Søllerødgade op til et halvt år før sprængningen.⁷⁵⁷ Farmand støttede videre sin antagelse på, at det var lykkedes ham at opspore den person, som han mente havde rekonosceret i Søllerødgade.⁷⁵⁸

Fremkomsten i offentligheden af disse nye oplysninger bidrog til, at drabsafdelingen i september 1993 foretog en afhøring af Frede Farmand. Kriminalinspektør Bent Hansen udtrykte forundring over, at Farmand først så sent var fremkommet med disse oplysninger. Til dette sagde Farmand, at han var blevet afhørt i forbindelse med en bombetrussel mod PDN's leder i efteråret 1992, og at han i den forbindelse havde fortalt en politimand fra rejseafdelingen om dennes udtalelser om Søllerødgade.⁷⁵⁹ Farmands oplysninger til pressen førte i øvrigt også til en afhøring af Albert Larsen.⁷⁶⁰ Da presset på Politiets Efterretningstjeneste i begyndelsen af 1998 begyndte at tage til i forbindelse med de oplysninger, som kom frem om Anders Nørgaard, kom det endvidere frem i dagspressen, at Frede Farmand mente at have advaret PET om det forestående bombeattentat mod IS.⁷⁶¹ Farmand oplyste til Politiken, at han havde overladt PET båndoptagelser, som viste, at PDN's leder bekendte sig til vold som politisk kampmiddel, og at denne i løbet af den bandede samtale gav et forvarsel om angrebet på IS

756 Frede Farmand har for Kommissionen forklaret, at *De skjulte bånd* blev sendt den 14. september 1993. RB: Frede Farmand, 16. juni 2004.

757 Frede Farmand, "Nazi-spionage før bombedrab", *Ekstra Bladet*, 13. september 1993.

758 Ibid.

759 "Frede Farmand skal afhøres", *Ekstra Bladet*, 14. september 1993.

760 "Højre-fører afhøres igen i bombesag", *Ekstra Bladet*, 17. september 1993. Politiet var også blevet aktiveret af anmeldelser mod Albert Larsen, som var fremprovokeret af dennes udtalelser til Farmands mikrofon i dokumentarudsendelsen. Jf. PET, ujournaliseret sag: "Rapport vedrørende afhøring af Albert Larsen i forbindelse med hertil indgivne anmeldelser", 14. september 1993.

761 Om Anders Nørgaard se Kommissionens beretning, bind 12.

i Søllerødgade.⁷⁶² Farmand oplyste også til Ekstra Bladet, at han to måneder før bombeattentatet havde givet oplysninger til PET's Århusafdeling om det forestående angreb, samt at PET ikke havde foretaget sig noget for at advare IS om angrebet. For at bestyrke sin påstand henviste han til en båndet telefonsamtale med en PET-medarbejder, hvor denne efter Farmands opfattelse i en telefonsamtale i 1998 bekræftede, at advarslen ikke var blevet taget alvorligt. Farmand oplyste videre, at han mindre end en halv time efter bombesprængningen blev opsøgt af PET, som sagde, at tjenesten ville undersøge sagen, og at Farmand skulle tie med sin viden om den. Disse oplysninger bidrog til, at Justitsminister Frank Jensen bad PET-chef Birgitte Stampe om den skriftlige redegørelse, som kendes som *Den Blå Rapport*.⁷⁶³ Den pågældende PET-medarbejder og PET's regionsafdeling II blev inddraget i arbejdet med rapporten. Det hedder således i den pågældendes forklaring for Kommissionen:

“Forud for redegørelsen, blev alle 60-80 bånd fra Frede Farmand udskrevet ordret. Alt blev endevendt, også arkivet, så man kan sige, at PET's redegørelse er slutstenen, hvor der er gjort rent bord over for Frede Farmand.”⁷⁶⁴

Den såkaldte *Blå Rapport* fra PET fremkom den 1. april 1998 og rummede ud over en række andre forhold også en kort redegørelse for PET's deltagelse i efterforskningen vedrørende Søllerødgadesagen. Det hed her, at efterforskningen af bombesprængningen blev forestået af Københavns politi med bistand af PET. Rapporten rummede derfor også et bilag 4, hvori kriminalinspektør Bent Hansen fra Københavns politi gjorde rede for efterforskningen. Med henvisning til omfanget af efterforskningsindsatsen tilbageviste Bent Hansen påstandene

762 Jakob Marschner, ”Bombemistænkt var kendt for vold”, *Politiken*, 5. marts 1998.

763 Anders-Peter Mathiasen, ”PET advaret”, *Ekstra Bladet*, 4. marts 1998. Der synes at være en vis usikkerhed om tidspunktet, hvor Farmand mener at have advaret PET og for samtalen med Albert Larsen. I oplysningen til *Politiken* (ovenst. note) tales der om en samtale den 2. august 1990, og at PET vidste besked halvandet år før attentatet. Derimod hedder det i oplysningerne til *Ekstra Bladet*, at der var tale om en samtale omkring nytår 1991-92, og at PET var advaret to måneder før.

764 RB: PET-medarbejder i region II, 20. september 2005. Regionsafdeling II stod for udskriften af de mange bånd til udarbejdelsen af *Den Blå Rapport*, og alle medarbejdere – bortset fra den her citerede medarbejder, som havde travlt med at besvare de mange spørgsmål – deltog i udskrivningen af båndene, som efter ordre fra ledelsen skulle ske ordret. Kopi af båndudskrifterne blev sendt til Centralafdelingen.

om, at man ikke i tilstrækkelig grad havde interesseret sig for den yderste højrefløj.⁷⁶⁵

Endelig fremkom der i april 1998 nye oplysninger, idet en person trådte frem og til Aalborg politi anmeldte en gruppe højreekstremister for bombesprængningen. Den pågældende henviste til PDN's ledelse som ansvarlig, men hævdede også, at forbrydelsen var blevet udført af en gruppe yngre mænd, hvoraf den egentlige gerningsmand tidligere var blevet straffet for vold og politisk motiveret kriminalitet. Anmelderen mente, at han på et værthus ca. tre måneder før bombesprængningen havde hørt de pågældende sige, at socialisternes kontor i Søllerødgade snart ville eksplodere. Den pågældende rettede i øvrigt også kritik mod politiets håndtering af efterforskningen, idet han hævdede, at vicekriminalinspektør Ove Dahl fra Københavns politi på ordre fra PET skulle have maku-leret tilståelsesbrevet fra K12.⁷⁶⁶ Oplysningerne i anmeldelsen kan ikke bekræftes af Kommissionens undersøgelse.

765 "Redegørelse vedrørende visse forhold omkring efterforskningen af sagen om bombesprængningen i Søllerødgade", Bent Hansen, 22. marts 1998, bilag 4 i PET, *Redegørelse*. Også kendt som *Den Blå Rapport*.

766 Jakob Marschner, "Nye spor i sag om bombeattentat", *Politiken*, 4. april 1998. Tilståelsesbrevet findes i kopi i PET's akter. Kommissionen har ikke haft indsigt i drabsafdelingens sagsakter.

8. EFTERFORSKNINGEN

PET's samarbejde med drabsafdelingen

PET indgik i 1992 i et samarbejde med Københavns politis drabsafdeling om opklaringen af bombesprængningen. Formen for den direkte forbindelse mellem drabsafdelingen og PET kendes ikke. I PET's arkiver er bevaret sagen vedrørende efterforskningen samt emnesagen vedrørende IS. Der findes i dette materiale kun ganske få vidnesbyrd om forbindelsen mellem drabsafdelingen og PET. Det er således ikke muligt at konstatere, hvornår PET efter bombesprængningen blev draget ind i sagen i forbindelse med drabsafdelingen. Der findes ingen notitser om møder på ledelsesniveau om samarbejdet i den første fase af efterforskningen. Det bevarede kildemateriale karakter antyder imidlertid allerede lidt om, hvordan forbindelsen mellem PET og drabsafdelingens efterforskere har været. PET's materiale vedrørende efterforskningen af bombesprængningen omfatter fire store arkivkasser, mens sagen vedrørende IS omfatter ca. én arkivæske. Størstedelen af det materiale, som findes i sagen vedrørende IS, stammer fra efterforskningen af bombesprængningen og består af afhøringsrapporter og efterforskningsnotater udarbejdet af drabsafdelingens efterforskere. PET's egenproduktion af materiale i anledning af bombesprængningen synes kun at have bestået af meget få papirer, som i øvrigt er blevet videregivet til drabsafdelingen. Dette peger i retning af, at PET meget tidligt blev draget ind i efterforskningen som en bestanddel af drabsafdelingens efterforskningshold, og at der ikke har været tøven mellem påbegyndelsen af drabsafdelingens efterforskning og PET's inddragelse i denne efterforskning.

I PET's arkiv findes et kort baggrundsnotat om IS dateret den 17. marts 1992, dvs. dagen efter bombesprængningen. Der er tale om et dokument, som kort skitserer baggrunden for IS og enkelte af de nyere politiske indsatsområder, bl.a.

modstanden mod Golfkrigen og deltagelse i antinazistiske demonstrationer.⁷⁶⁷ Dokumentet er tydeligt produceret i anledning af efterforskningen og må formodes at være til brug for PET's ledelse og Københavns politis drabsafdeling.

Dette underbygges af den forklaring, som PET's centrale sagsbehandler på forhold vedrørende den ekstremistiske højrefløj har afgivet til Kommissionen. Han har således forklaret, at han umiddelbart i tilslutning til bombesprængningen blev instrueret om at træde ind i drabsafdelingens efterforskning:

”Han var af afdeling A, drabsafdelingen, blevet bedt om at støtte efterforskningen med oplysninger om højrefløjen. Vidnet var tilknyttet drabsafdelingen i hele perioden med opklaringsarbejdet. Vidnet har ikke kendskab til om andre fra PET deltog, men kan ikke forestille sig, at der ikke har været andre, der har været interesseret eller beskæftiget sig med sagen. Rent fysisk skiftede vidnet arbejdsplads i denne periode og sad således i et par måneder på politigården.”⁷⁶⁸

Sagsbehandleren har videre forklaret, at han tog sit arbejdskartotek vedrørende den yderste højrefløj med sig ”under armen”, og at hans foresatte i PET var indforstået med, at sådanne oplysninger indgik i drabsafdelingens efterforskning. Han fik ikke nogen decideret instruktion af ledelsen, men denne kendte til og var indforstået med, at han medbragte sit arbejdskartotek. Der var, som han forklarede, ”...ikke nogen begrænsninger...”⁷⁶⁹ For så vidt som der måtte være hindringer for videregivelse af relevante oplysninger, knyttede sådanne sig udelukkende til kildeoplysninger.

”Adspurgt forklarede vidnet, at han delte alle de oplysninger, han havde vedrørende højrefløjen, med drabsafdelingen, bortset fra kildeoplysningerne.”⁷⁷⁰

Dette forbehold må formentlig forstås således, at man ikke indviede drabsafdelingen i identiteten af PET's kilder på højrefløjen, men at alle oplysninger herfra stod til rådighed for efterforskningen. Det præcise tidspunkt for den pågældende medarbejders indsættelse til støtte for drabsafdelingen kan ikke fastslås. Derimod findes et notat fra april 1992 efter et møde i ledelsesgruppen, hvor PET og drabsafdelingen drøftede den form, hvorunder forbindelsen mellem PET's

767 PET, emnesag: ”Notits vedrørende organisationen Internationale Socialister”, 17. marts 1992.

768 RB: PET-medarbejder, 30. november 2004.

769 Ibid.

770 Ibid.

medarbejdere og drabsafdelingens folk blev varetaget.⁷⁷¹ Det fremgår heraf, at den indsatte styrke fra afdeling A havde været betydelig – om end svingende fra dag til dag – og, at kollegerne fra PET aktivt havde "...deltaget i morgenparoler og løbende er der udvekslet div. info.-materiale."⁷⁷²

Det blev aftalt, at begge sider ville sætte mere mandskab ind i den fælles efterforskning. For PET's vedkommende drejede det sig om tre medarbejdere, som fra den 6. april ville indgå på lige fod med Afd. A's mandskab. Samlet ville der være tale om ti mand fra PET og Afd. A, hvor man ville lade medarbejderne fra PET arbejde med en partner fra drabsafdelingen. Efterforskningen ville blive ledet af en tremandsgruppe fra Afd. A samt en ledende medarbejder fra PET. Politidirektøren og chefen for PET ville blive holdt nøje underrettet om efterforskningen. Derimod ville sagen ikke længere som hidtil og i samme omfang blive refereret på morgenparolen: "Disse herefter mere indgående drøftelser vil finde sted i gruppen, – der får adgang til alt relevant materiale."⁷⁷³ Endelig blev sagen opsummeret med bl.a. ordene:

"VI VED IKKE om der er tale om et politisk attentat, og vi ved derfor heller ikke, hvem der står bag.

Men vi ved at efterforskningsgruppen står overfor en vanskelig opklaringsopgave, hvor alle, der er udtaget, vil yde en ansvarsbevidst og loyal indsats."⁷⁷⁴

Efterforskningens akter er meget omfattende og præget af stor grundighed. De indkomne oplysninger er taget til overvejelse og afprøvning, og ingen spor er blevet udelukket på forhånd. Tværtimod må det konstateres, at efterforskningen var præget af, at man holdt en række muligheder åbne. Indsnævringen af informationsudvekslingen til efterforskningsgruppen (i modsætning til morgenparolen) gjorde en mere detaljeret udveksling af følsomme oplysninger mulig, ligesom det direkte personlige samarbejde utvivlsomt smidiggjorde anvendelsen af PET-medarbejdernes viden og erfaringsbaggrund i det daglige efterforskningsarbejde. Det må imidlertid fastholdes, at denne vurdering må ses på baggrund

771 Bent Hansen, "Efterforskningen i Søllerødgadesagen", 5. april 1992, i: PET, emnesag. Baggrunden var et ledelsesmøde den 3. april, hvori deltog pm. Hanne Bech Hansen, medarbejdere for PET og repræsentanter for Københavns Politi.

772 Ibid., s. 2.

773 Ibid., s. 1-2.

774 Ibid., s. 3.

af, at en lang række konkrete og generelle oplysninger uhindret allerede var tilgængeligt efterforskerne, bl.a. i form af baggrundsnotater,⁷⁷⁵ men også med hensyn til de personoplysninger, som muliggjorde en hurtig kontakt til en lang række af de centrale aktører på den yderste politiske højrefløj, som blev afhørt i umiddelbar tilslutning til bombesprængningen.

Forbindelsen til drabs efterforskningen har derimod været mindre direkte efterhånden, som denne fortsatte ind i 1993, og efter den udsendte medarbejders tilbagevenden til PET. Der er således ikke noget, der tyder på, at drabsafdelingen blev orienteret om Frede Farmands PET-understøttede indhentninger fra Albert Larsen i sommeren 1993, ligesom PET tilsyneladende heller ikke blev orienteret om Frede Farmands afhøring ved Københavns politi i sensommeren 1993. Drabsafdelingen var efter alt at dømme således ikke orienteret om Frede Farmands rolle som kilde for PET.⁷⁷⁶

Efterforskning mod højrefløjen

PET leverede den 20. marts 1992 et kort baggrundsdokument til efterforskerne. Der var tale om en oversigt over de forskellige aktive grupperinger på den yderste højrefløj samt en trusselsvurdering. Blandt de højreekstremistiske organisationer omtalt var DNSB, PDN og Nationalpartiet Danmark. Man konstaterede, at man ikke i samme grad som i udlandet havde set en fremvækst af højreekstreme grupper, men at der dog havde været tale om trusler mod personer, som havde markeret sig med liberale synspunkter i forhold til udlændingspørgsmål og lignende. Mere udførligt henvistes til faren for sammenstød mellem højre- og venstreekstremister. Man vurderede, at de pågældende grupper var ved at ruste sig til sådanne sammenstød, og henviste også til, at danske statsborgere havde deltaget i sådanne sammenstød i udlandet.⁷⁷⁷ Der er sikkert her tale om en henvisning til sammenstød i Lund den 30. november 1991 mellem danske og svenske antiracistere og svenske højreradikale. Efter en gennemgang af de tre hovedgrup-

⁷⁷⁵ Der blev i marts måned 1992 fra PET til Københavns politis afd. A udleveret otte dokumenter. Blandt disse var to baggrundsnotater vedr. hhv. IS og højreekstremismen i Danmark, visse personrelaterede notater, udskrifter fra aflytninger samt visse oplysninger indhentet fra udenlandske samarbejdspartnere. PET, emnesag: "Bombesagen hos Int. Socialister: Materiale udleveret til Kbh. Politi Afd. A", udateret.

⁷⁷⁶ RB: PET-medarbejder, 20. september 2005.

⁷⁷⁷ PET, emnesag: "Højreekstremismen i Danmark", 5 s., stemplet 20. marts 1992.

per på den yderste højrefløj blev det konkluderet, at højreekstremismen ikke for nærværende udgjorde en reel fare for det demokratiske samfund, men at der bestod en fare i relation til enkeltpersoners sikkerhed, og især "...udlændinge og personer som offentligt tilkendegiver støtte til flygtninge mv." Denne trussel blev dog anset for fjern, om end der var særlig frygt for, at enkeltpersoner inspireret af udenlandske eksempler kunne tænkes at udføre voldelige aktioner af mere spontan karakter.⁷⁷⁸ Der var altså tale om en mere generel analyse, som må formodes at have trukket på oplysninger fra før bombesprængningen.

PET's deltagelse i efterforskningen og anvendelsen af oplysninger fra PET vedrørende den yderste højrefløj i Danmark satte sig et klart spor i bl.a. afhøringerne i forbindelse med efterforskningen. Meget tidligt i forløbet – dvs. i løbet af få dage – foretog politiet afhøringer af en række personer på den yderste højrefløj. Der var tale om personer, som ikke kunne knyttes til den dræbte eller til begivenheden, men som indtog en central stilling i politiske grupperinger på den yderste højrefløj. De pågældende blev således spurgt om, hvorvidt de havde kendskab til forskellige mindre grupperinger eller fænomener på den yderste højrefløj. Disse afhøringer fandt sted i perioden den 17. marts til den 23. marts og på ny den 7. og 14. april 1992.

Kun i en enkelt af disse afhøringer vedkendte afhørte sig et kendskab til afdøde. Han beskrev den afdøde som en aktivist, hvis navn var blevet nævnt i november 1991 under en samtale med to mænd, en dansker og en palæstinenser. Det fremgår af forklaringen, at de to mænd skulle have forsøgt at overtale afhørte til at nedtone sin agitation mod islamiske indvandrere og i stedet koncentrere sig om en antijødisk og antizionistisk agitation. Til gengæld ville man love afhørtes parti arbejdsro og agitationsmateriale. De hævdede at komme fra Fællesinitiativet Imod Racisme i København og gav bl.a. afdødes navn som reference.⁷⁷⁹ Ifølge egne oplysninger afviste afhørte forbitret en sådan aftale med henvisning til, at han ikke indgik aftaler med fremmede, uanset om disse var jøder eller arabere. I vrede skrev han efterfølgende et brev til overrabbiner Bent Melchior, hvori han oplyste denne om episoden.⁷⁸⁰

Det vides, at Københavns politi den 19. marts 1992, tre dage efter bombesprængningen, afhørte Albert Larsen i sagen, men at man ikke fandt hol-

778 Ibid., s. 5.

779 PET, personsag; Afhøringsrapport 20. marts 1992. Afhørtes genkendelse af navnet kunne bero på, at denne ifølge egne oplysninger til politiet havde opbygget et kartotek over sine modstandere stammende fra aviser og alment tilgængelige kilder. Ibid.

780 Ibid., vedhæftet kopi af brev til B. Melchior, udateret.

depunkter for mistanke.⁷⁸¹ PDN's leder forklarede, at han var modstander af vold, og at ingen medlemmer i PDN kunne finde på at bruge bomber i det politiske arbejde. Hvis han fik oplysninger om, hvem der stod bag en sådan bombe, ville han uden tøven gå til politiet, forklarede han, om det så skulle være et medlem af PDN. Han var klar over, at han i pressen var fremstillet som tilhænger af politisk vold, men han forklarede, at han opfattede dette som en reaktion på de politiske modstanderes forsøg på at forhindre PDN i at afholde møder. Han forklarede, at han selv var blevet gennembanket og drevet på flugt ved et møde på Enghave Plads i København. Han mente derfor, at man skulle forsvare sig mod sine politiske modstandere. Han hævdede, at han helst undgik vold, og at han fandt argumenterne stærke nok i sig selv. Endvidere hævdede han, at folk fra rabiate og racistiske grupper ikke havde hans interesse, og at folk med sådanne anskuelser altid blev afvist, når de søgte om optagelse i PDN. Han gav forskellige oplysninger om Nationalpartiet Danmark, DNSB og Den Danske Forening, som alle ifølge Larsen ikke kunne tænkes at benytte voldelige midler. Han kom også ind på forskelligt vedrørende Demos, som han opfattede som en modstander af PDN. Han forklarede, at IS var KAP/SAP-folk, som også var aktive i BZ-bevægelsen. Han kom ikke i afhøringen ind på andre forhold vedrørende IS eller vedrørende bombesprængningen.⁷⁸²

Efterforskningen fulgte flere forskellige vinkler på højrefløjen. Ret tidligt i forløbet indkom som tidligere nævnt en bekendelsesskrivelse fra en gruppe, som underskrev sig som "Frit Danmark, K 12". På grundlag af PET's oplysninger om Frit Danmark kunne man konstatere, at der var tale om en gruppe, som tidligere havde fremsat trusler mod personer, som den anså for ansvarlige for indvandringen i Danmark. PET's oplysninger lå til grund for forskellige videre efterforskningsoperationer mod denne gruppe.⁷⁸³

En anden retning i efterforskningen var undersøgelsen af en gruppe unge mænd fra en lokalitet i Nordsjælland. Disse havde tidligere eksperimenteret med fremstilling af sprængstof af en art beslægtet med den formodede type sprængstof fra sprængningen i Søllerødgade. Hertil kom grundige undersøgel-

781 PET, *Redegørelse*, bilag 4.

782 PET, emnesag: "Rapport vedrørende sagen vedr.eksplosionsbranden Søllerødgade 33", 19. marts 1992.

783 PET, emnesag: Notat vedr. anmodning om telefonaflytningskendelse på [...], 18. marts 1992. I skrivelsen hed det: "Vi kan meddele at det var os der anbragte bomben i Søllerødgade. Vi anser disse venstresnoede elementer for landsforrædere over for det danske folk." Ibid. Man må naturligvis ikke forveksle gruppen med tidsskriftet af samme navn.

ser af en række andre personer, som havde gjort sig bemærket på den yderste højrefløj. I det hele taget er det et gennemgående træk i den række sagsresuméer, som efterforskningsledelsen fra marts og ind i november 1992 forfattede, at mulige højrefløjsspor og hypoteser om højreekstremistiske motiver vedvarende spillede en væsentlig rolle. Gennem det første halve års efterforskning var der imidlertid flere af disse efterforskningslinjer, som viste sig at være blindgyder.

En af de vigtigste hypoteser i efterforskningen var hypotesen om en brev-bombe. Politiets afhøring af postbudet og andre vidner tydede i første omgang i retning af, at en kraftig pakke var blevet afleveret til IS' kontor umiddelbart før bombesprængningen. Men man efterforskede også i samarbejde med relevante udenlandske myndigheder den mulige forbindelse til de før omtalte mænd fra Nordsjælland, som tidligere havde eksperimenteret med sprængstof, og som også mentes at have stærkt højreekstremistiske synspunkter. Endelig indgik forbindelsen til "K 12" i efterforskningen. En mulig hypotese var her, at "K 12" skulle kædes sammen med svenskekongen Karl 12. Demonstrationer den 30. november 1991 i Lund i anledning af årsdagen for dennes død havde resulteret i sammenstød med bl.a. danske BZ'ere og venstrefløjsaktivister.⁷⁸⁴

Denne begivenhed gav anledning til nærmere overvejelse. Anledningen var et fakkeltog af ca. 100 svenske højrefløjsaktivister i Lund den 30. november 1991 i anledning af årsdagen for krigerkongen Karl 12.s død. Blandt aktivisterne var et par danskere. Denne demonstration blev søgt hindret af en antiracistisk moddemonstration af en gruppe danske og svenske antinazister og BZ'ere. En egentlig konfrontation mellem højreekstremisterne og antinazisterne blev forhindret af politiet, men det lykkedes BZ'erne at blokere ruten for det planlagte demonstrationstog, og det kom til flere kraftige sammenstød med politiet. Igen om aftenen, da svensk politi forsøgte at identificere aktivisterne, kom det til sammenstød mellem BZ'ere og svensk politi. Det var den almindelige opfattelse, at det var de danske BZ'ere, der stod bag aktionen.⁷⁸⁵ Formodningen om en brev-bombe som hævn for eksempelvis danske aktivisters deltagelse i uroen i Lund syntes dog snart at være et blindspor. Postbudet var som nævnt ved efterfølgende afhøringer kommet i tvivl. Afhøringer af medlemmer af IS kunne

784 PET, emnesag: "Notat om status pr. 26. marts 1992 i efterforskningen vedrørende 'Søllerødgadesagen'", 26. marts 1992.

785 PET, emnesag: "Notits: Vedr. kortfattet beskrivelse af hændelsesforløbet i forbindelse med urolighederne i Lund/Sverige den 30. november 1991..."; 1. april 1992.

ikke bekræfte, at IS'ere – heller ikke afdøde – havde haft nogen forbindelse til uroen i Lund.⁷⁸⁶

Det fremgik af en afhøring, at afhørte nogle dage efter aktionen i Lund af nogle svenskere var blevet bedt om at skaffe oplysninger om, hvor de autonome BZ'ere holdt til. Han var ikke blevet bedt om at skaffe oplysninger om IS eller afdøde.⁷⁸⁷

En anden retning, som efterforskningen tog, var undersøgelsen af afdødes aktiviteter i forbindelse med Fællesinitiativet Imod Racisme (FIR). Efterforskerne konstaterede, at Fællesinitiativets avis Knus Racismen gennem 1990-91 havde indeholdt artikler, som talte for en militant kamp mod højreekstremismen med sigte på bl.a. ved fysisk modstand at hindre dem i at komme til orde. Man citerede bl.a. i en af rapporterne en artikel fra nr. 4, 1990, hvori det hed: ”Derfor skal vi stadig bekæmpe ethvert tiltag som peger i retning af fascisme og racisme. Og det gør vi blandt andet ved at sørge for at de folk der propaganderer for hadet ikke får lov til at åbne munden.”⁷⁸⁸ Det kom frem i efterforskningen, at afdøde havde været aktiv i FIR og stod i forbindelse med Demos, ligesom han havde deltaget i forskelligt andet politisk arbejde mod racismen og for en liberal flygtningepolitik.⁷⁸⁹

Overvågningen af IS før eksplosionen i Søllerødgade

Da bombesprængningen i Søllerødgade fandt sted, var Internationale Socialister genstand for PET's interesse. PET havde en emnesag på IS, og flere af gruppens medlemmer var registreret. PET fulgte allerede i 1985 de indre brydninger i VS. Partiet var på dette tidspunkt præget af en række fraktionskampe, hvor især den såkaldte Faglig Fælles Liste (FFL) gjorde sig gældende. FFL havde fem af hovedbestyrelsens 21 pladser. I 1984 besluttede FFL på et landsmøde at konsolidere listen, således at den også ville kunne fortsætte sin funktion selv efter et brud med VS. Den 23. juli 1984 udsendte landsledelsen en udtalelse, hvoraf det fremgik, at 11 medlemmer af FFL havde meldt sig ud af VS for at danne en ny politisk

786 PET, emnesag: ”Resumé af efterforskningen i bombesagen fra Søllerødgade 33”, 19. august 1992.

787 PET, personsag: Afhøringsrapport, 20. marts 1992.

788 PET, emnesag: ”Rapport vedrørende undersøgelse om brand/sprængning forøvet mandag 160392 [...]”, bilag 208, 14. april 1992.

789 PET, emnesag: ”Resumé af efterforskningen i bombesagen fra Søllerødgade 33”.

organisation. Ifølge PET's analyse – i virkeligheden drejede det sig om en kortfattet vurdering i koncentrat – skyldtes afskalningen spændinger mellem VS's flertal og en gruppe af såkaldte superstrammere. Sidstnævnte skulle således dele de leninistiske ideer om, at en partikadre skulle sætte sig i spidsen for folket i et antikapitalistisk oprør, og om, at befolkningens demokratiske rettigheder kunne sættes ud af kraft, hvis socialismen var truet. Sandsynligvis har stridighederne i VS imidlertid også drejet sig om den faglige strategi. Den 16.-17. september 1984 dannede de nu 17 udmeldte VS'ere den nye organisation Internationale Socialister (IS). IS knyttede internationalt an til det britiske Socialist Workers Party og til en trotskistisk tradition. Det sidste fremgik bl.a. af, at bruddet var opstået i kølvandet på et internationalt sommerseminar i Storbritannien, hvor de britiske deltagere opfordrede til et brud.⁷⁹⁰

Vurderet på grundlag af de bevarede akter var PET's interesse for IS begrænset. Først i 1988 noterede den samme medarbejder, at IS nu forsøgte at samle venstrefløjen i kampen mod nazismen. Initiativet, som havde adresse til VS, SAP, RS og de autonome, var fremprovokeret af DNSB's beslutning om at stille op til kommunalvalget i 1989. Initiativet blev blot noteret. En egentlig mistanke om ulovligheder var der ikke tale om. Men oplysningerne stammede denne gang fra, at PET havde fået mødeinvitationen i hænde, sandsynligvis fra anden overvågning.⁷⁹¹

Størstedelen af de i øvrigt ret fåtallige oplysninger (der er tale om en tre-fire notitser) om IS' virke i tiden omkring 1989-92 synes på samme måde at være kommet i hus som overskudsinformation fra overvågning af andre organisationer på venstrefløjen. Flere gange er der tale om kildeoplysninger fra andre indhentningsoperationer med indirekte berøring til IS. Her var PET's opmærksomhed fokuseret på IS' deltagelse i forskellige antinazistiske og antiracistiske initiativer. Men der fandtes dog også enkeltstående indhentninger i forhold til IS selv. Enkelte numre af *IS-Nyt* og *Socialistisk Arbejderavis* findes blandt akterne, men en organisatorisk eller ideologisk analyse er ikke foretaget på dette grundlag.

790 PET, emnesag: "Notits: Dannelsen af en ny gruppe, "Internationale Socialister" (IS), tidligere medlemmer af VS's FFL", 20. marts 1985. Oplysningerne byggede tilsyneladende ganske på oplysninger i dagspresse (*Information*) og tidsskrifter, bl.a. en artikel af Jørgen Lund i *Solidaritet* 23.-29. august 1984.

791 Ibid.: "Notits: Vedr.: Internationale Socialisters invitation til deltagelse i møde om 'Kampen mod Nazismen'", 8. april 1988. Vedhæftet kopi af brev.

Som biprodukt af regionsafdeling IV's arbejde modtog man oplysninger om en antiracistisk aften den 20. september 1991 med temaet "Bomber eller brev". Mødet synes fremprovokeret af det såkaldte bombebrev fra Ole Hasselbalch og drejede sig bl.a. om Den Danske Forening.⁷⁹² Mødet havde blandt de 30-40 tilstedeværende deltagelse af flere aktivister fra bl.a. SAP og IS. Som foredragsholder havde man inviteret Erik Jensen til at tale om højrefløjen i Danmark. Erik Jensens analyse mandede ud i, at DDF's sprogbrug måtte give organisationen troværdighedsproblemer, og anbefalede derfor, at man ikke udtalte sig for yderliggående eller ekstremistisk. Jensen anbefalede ikke-voldelige midler og forsigtig argumentationspolitik mod DDF og advarede mod at gøre dem til martyrer. PET mente, at denne argumentation var stødt på betydelig modstand fra de tilstedeværende fra IS, SAP og Gadens Parlament.⁷⁹³ PET interesserede sig således for IS' deltagelse i Fællesinitiativet imod Racisme, hvor PET vurderede, at IS søgte at tage initiativet fra den moderate fløj. Man overvejede den mulighed, at dette på længere sigt kunne føre til mere voldelige demonstrationer.⁷⁹⁴

PET opbevarede på IS-sagen en adresseliste over IS' medlemmer i København i 1991. Listen omfattede 26 personer. Det fremgår ikke, om den har været forelagt Wamberg-udvalget.⁷⁹⁵ Af opdaterede medlemslister efter bombesprængningen fremgår det, at man også havde navnelister vedrørende andre afdelinger af IS, men at disse ikke er bevaret. PET's baggrundsnotat af 17. marts 1992 vedrørende IS viser, at tjenesten i de forløbne år kun sporadisk havde interesseret sig for IS. PET måtte således anvende IS- materiale produceret helt tilbage i 1984 for at kunne sammenfatte IS' program.⁷⁹⁶ I notatet blev det gentaget, at:

"...organisationen går ind for en parti-elite, der skal lede folket i opgør mod den kapitalistiske stat. Det fremgår endvidere af dette materiale, at organisationen er tilhænger af, at befolkningens demokratiske rettigheder sættes ud af kraft, hvis socialismen trues."⁷⁹⁷

792 Se afsnit om Frede Farmand og DDF i kapitel 5.

793 Ibid.: "Notits: Vedr. Referat af "Anti-fascistisk aften", den 20. september 1991, med temaet 'Bomber eller brev?"; 27. september 1991. Man identificerede tre af deltagerne, hvoraf en var kendt i PET.

794 Ibid., "Notits: Yderliggående venstrefløjsaktivisters forsøg på at tage magten fra de mere moderate folk i FMR", stemplet 26. november 1991.

795 Ibid., liste med påtegning (lagt ved sagen). Listen rummede navne og telefonnumre (herunder enkelte arbejdstelefonnumre) samt adresserne på to af medlemmerne.

796 PET, mneseag: "Notits vedrørende organisationen Internationale Socialister", 17. marts 1992.

797 Ibid.

Sidstnævnte konstatering støttede sig på oplysninger fra 1984 og er formodentlig baseret på dengang fremkomne udtalelser om grupperingens syn på det marxistiske begreb ”proletariatets diktatur”. En ajourført vurdering af IS’ program var man otte år senere ikke i besiddelse af. Intet tyder på, at der har fundet et gennemsyn af Socialistisk Arbejderavis sted. To tredjedele af sammenfatningen støttede sig på stof fra 1984 og 1988. Det fremgik af notatet, at PFLP var en palæstinensisk søsterorganisation. Det blev også konstateret, at IS i forhold til Golfkrigen var af den opfattelse, at Saddam Hussein for enhver pris skulle hjælpes til at vinde, da USA ellers ville blive for stærk og dermed være i stand til at knuse Cuba og alle frihedsbevægelser. Ellers blev det blot kort noteret, at organisationen for nylig havde engageret sig i EF-modstanden og den antinazistiske sag:

”Det skal bemærkes, at organisationen Internationale Socialister efter en anti-nazistisk demonstration den 20. april 1989 udsendte en skrivelse, hvorefter de tog afstand fra voldelige BZ’eres aktiviteter i forbindelse med demonstrationen.”⁷⁹⁸

Alt i alt må PET’s overvågning af IS synes at have været ganske subsidier i tiden op til bombesprængningen, om end man dog frem til 1996 fastholdt, at medlemskab af organisationen berettigede registrering. Nyregistreringen af 25 personer tilhørende IS blev forelagt for Wamberg-udvalget den 11. september 1992, hvor politimesterens redegørelse blev taget til efterretning.⁷⁹⁹

Efterforskning mod venstrefløjen

PET må være blevet inddraget i efterforskningen allerede fra den første dag. Allerede på dagen for bombesprængningen tog PET således skridt til at lade foretage telefonaflytninger af telefonen i IS’ lokaler i Århus. Dette skete med henvisning til retsplejelovens § 783, stk. 3, uden forudgående retskendelse, idet man frygtede, at indgrebets øjemed i tilfælde af udsættelse ville være forspildt. Som foreskrevet blev anmodningen forelagt for retten straks den 17. marts 1992, og denne godkendte indgrebet.⁸⁰⁰

⁷⁹⁸ Ibid.

⁷⁹⁹ WU: Referat af møde, 11. september 1992.

⁸⁰⁰ PET, emnesag: Udskrift fra retsbogen for Københavns Byrets afdeling for grundlovsforhør mv., sag nr. 30/1992, 17. marts 1992.

Der kan være grund til at dvæle ved dette skridt, som altså blev foretaget af PET, og ikke af efterforskningsledelsen i Københavns politis drabsafdeling. Indgrebet rettede sig mod ofrets partifæller. Over for retten blev anmodningen begrundet med, at der efter de foreliggende oplysninger kunne være bestemte grunde til at antage, at der ved brug af den pågældende telefon ville blive givet meddelelse til eller fra personer, der mistænktes for overtrædelse af straffelovens § 114. Retten godkendte indgrebets forudgående iværksættelse, og at indgrebet kunne fortsætte frem til den 24. marts 1992. Indgrebet blev forlænget to gange til den 31. marts og på ny til den 23. april.⁸⁰¹

Grundlaget for aflytningen blev nedfældet i et dokument til byretten affattet af en medarbejder i PET den 16. marts 1992. På dette tidspunkt må PET have gennemført en første opsamling af, hvad man havde af oplysninger om IS, og af hvilke forestillinger man havde om organisationens aktuelle udvikling. Her hed det, at:

”Som udgangspunkt er gruppens politiske rolle særdeles beskeden, iflg. oplysninger kan det absolut ikke udelukkes, at gruppen kan tænkes at gå meget militant ind i konkrete projekter.”⁸⁰²

Dokumentet forholdt sig imidlertid ikke til IS' grundlæggende programmatik eller organisationsforhold, men knyttede udelukkende an til de senest tilkomne oplysninger om to faktuelle forhold. Dels nævntes det, at gruppen (to år tilbage) havde været modstander af amerikanernes tilstedeværelse i Den persiske Golf og mod krigen i Irak i 1991. Dels nævntes det, at gruppen i februar 1992 havde modtaget besøg af personer med forbindelse til IRA's socialistiske fraktion og fra autonome revolutionære fra Berlin-Kreuzberg samt fra det såkaldte SAG, og de tre personer havde "...agiteret for et europæisk antiracistisk, antifascistisk og anti-nazistisk samarbejde på militant vis." Når man "iflg. oplysninger" opstillede et muligt trusselbillede, så var dette det konkrete grundlag. Ovenstående citat kan bibringe læseren det indtryk, at man havde en intensiv overvågning af

801 Ibid., s. 2. Der afsagdes ligeledes kendelse om oplysning af numrene på de telefoner, som blev sat i forbindelse med den pågældende telefon. Også retsmøder den 23. marts 1992 og 31. marts 1992.

802 PET, emnesag: "Notits: Vedr.: Begrundelse for anmodning om kendelse til at foretage aflytninger af omstående telefoner", 16. marts 1992 (Stemplet: Fremlagt i Københavns Byrets Grundlovsafdeling den 17. marts 1992). Dokumentet støtter sig til oplysninger, som udelukkende beroede i PET's sag vedrørende IS.

IS frem til 1992. Dette var ingenlunde tilfældet, hvis man skal tro de akter, som ligger i emnesagen om IS og i PET's efterforskningsrapport vedrørende Søllerødga-debomben. Oplysningerne vedrørende det tysk-irske besøg var i virkeligheden overskudsinformation fra en indhentning, som fandt sted i forhold til visse andre politiske grupperinger med forbindelse til IS. Bemærkningerne vedrørende modstanden mod Golfkrigen og den amerikanske tilstedeværelse støttede sig til ganske få, korte notitser fra 1989-90, som blot konstaterede, at man i gruppen var modstandere af den amerikanske tilstedeværelse i området omkring Den persiske Golf. Der var udelukkende tale om oplysninger vedrørende synspunkter, ikke vedrørende nogen form for handling.⁸⁰³ PET reagerede heller ikke i 1992 på nogen måde over for disse ret generelle oplysninger:

”På det foreliggende grundlag kan det ikke udelukkes, at bomben er et resultat af militante IS-aktiviteter, og målene kan i givet fald have været den yderste højrefløj el. det danske politiske system i bredeste forstand.

Politisk kan man heller ikke udelukke, at den var rettet mod amerikanske interesser, p.g.a. amerikanernes tilbagevenden til Den Persiske Golf (14.3. 1992) med en del af deres flåde. Dette skal ses i lyset af IS'ernes rolle under Golf-krigen.”⁸⁰⁴

Hvad angik den amerikanske vinkel, må det konstateres, at der måtte være tale om en ret foreløbig arbejdshypotese, som ikke støttede sig til andet end visse principielle synspunkter fremkommet i 1990. Der kan i så henseende ikke have været tale om – som det hedder i kendelsen – ’bestemte’ oplysninger. Det var der derimod, hvad angik den tysk-irske forbindelse, om end der intet var, der kunne sandsynliggøre, at IS havde taget de fremførte militante synspunkter til sig. Den mere konkrete begrundelse for indgrebet skal givetvis søges i notatets afsluttende bemærkninger om, at det ønskedes for at klarlægge IS-organisatio-nens militante aktiviteter ”...også evt. reaktioner/aktioner på bombesprængnin-gen,...”⁸⁰⁵ Foruden aflytningen af IS' kontor i Århus blev der også foretaget aflyt-ning af telefoner tilhørende fire medlemmer af IS. Flere af disse aflytninger var ret kortvarige, mens andre løb indtil maj 1992.⁸⁰⁶

803 Ibid. I løbet af efterforskningen kom det frem, at IS' synspunkter vedrørende Golfkrigen på ingen måde var udtryk for sympati med de derværende diktaturer, men primært var begrundet i en forståelse for modstand mod amerikansk militær tilstedeværelse i området.

804 Ibid.

805 Ibid.

806 PET, emnesag: ”Notits: Bombeattentatet hos INTERNATIONALE SOCIALISTER..., ang. telefona-flytninger hos mistænkte/interessante personer”, 12. maj 1992. Titlen på dokumentet refererede

Foranstaltningerne og de oven for citerede vurderinger skete naturligvis under et voldsomt tidspres og må vel opfattes som PET's forsøg på at foregribe et tab af øjemed, men også på at imødegå og modvirke eventuelle hævnaktioner. Endelig kan det føjes til, at man kunne tænkes at sikre sig eventuelle telefoniske trusler mod Århus-afdelingen. Dokumentet vidner om, at man nu opprioriterede overvågningen af IS-medlemmer. Før bombesprængningen var der ingen telefonaflytninger i relation til IS. De bevarede akter fra før bombesagen vidner kun om en sporadisk interesse.

Sammenfattende må det konkluderes, at efterforskningsgruppen under Københavns politis drabsafdeling (herunder de udtagne PET-medarbejdere) fra første færd holdt alle muligheder åbne – herunder den mulighed, at der kunne være tale om et ulykkestilfælde, mens afdøde havde arbejdet med en sprængladning. Denne arbejdshypotese blev efterforsket sideløbende med efterforskningen mod højrefløjen. Ingen af de eksisterende hypoteser havde nogen egentlig fortrinsstilling. Det hed således i et efterforskningsnotat af 26. marts:

”På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at udelukke nogen muligheder med hensyn til gerningsmænd, motiv eller andre forhold.

Det er således muligt, at der er tale om en tilsendt brevbombe, men det er omvendt også muligt, at afdøde var udsat for et uheld, da han selv var ved at fabricere en bombe, ligesom alle andre – måske mindre sandsynlige – muligheder står åbne.

Under hensyn til, at eksplosionen foregik hos en politisk, forholdsvis yderligtgående organisation, må det anses for sandsynligt, at der indgår en politisk vinkel i sagen.⁸⁰⁷

Overvejelserne vedrørende en egen bombe tog udgangspunkt i oplysninger fra PET. Man vidste således fra forskellige indhentningsmetoder (bl.a. overvågning af en anden venstrefløjsorganisation med forbindelse til IS), at IS før bombesprængningen skulle have været i forbindelse med militante vesttyske personer og en person med forbindelse til Nordirland. Man havde endvidere mistanke

givetvis primært til aflytninger foretaget hos personer på højrefløjen, som ligeledes er omtalt i dokumentet.

807 Ibid.: ”Notat om status pr. 26. marts 1992 i efterforskningen vedrørende ’Søllerødgadesagen’”, 26. marts 1992.

om, at enkelte medlemmer af IS på et tidspunkt omkring månedsskiftet februar/marts 1992 skulle have været i besiddelse af en skriftlig plan over militante gadeaktioner, og at der heri indgik en opskrift på en sprængladning beslægtet med en molotovcocktail.⁸⁰⁸

Hverken disse overvejelser eller overvejelser om de ret spinkle spor, som pegede i højreekstremistisk retning, indgik tydeligt i den redegørelse, som den 26. marts 1992 blev færdiggjort til brug for justitsministeren i et samråd i Folketingets retsudvalg den 31. marts om efterforskningen. Man henviste her til brevbombemistanke, som var den eneste hypotese, hvortil der fandtes konkrete spor eller vidneudsagn (postbudets). Ud over en række informationer om IS og om efterforskningsindsatsen blev såvel højre- som venstrehypoteser samlet i den korrekte bemærkning om, at: "...de informationer, som politiet har modtaget herom, har på ingen måde dannet rimeligt grundlag for mistanke mod hverken enkeltpersoner eller grupper." Det oplystes, at PET havde medvirket ved efterforskningen.⁸⁰⁹ Der blev dog givet en kort antydning af det spor, som var undersøgt:

"Et væsentligt område, som organisationen har beskæftiget sig med, er antiracisme og en klar tilkendegivelse af at være modstander af Nationalistpartiet og andre såkaldte nazistiske organisationer, som de fordømmer på det stærkeste. Gennem afhøring af flere af medlemmerne er der intet fremkommet, som konkret belyser, at organisationen eller enkeltpersoner har været udsat for egentlige trusler."⁸¹⁰

I maj 1992 fremlagde PET et ajourført notat vedrørende IS. De sædvanlige indledende vurderinger (fra 1984) optrådte også her. Dette mere komplette notat opremsede flere af IS' aktiviteter i 1980'erne og i forbindelse med Golfkrigen i 1991. Man inkluderede nu oplysningerne om brydningerne omkring Fællesinitiativet Imod Racisme, idet der lagdes vægt på uenigheden om Erik Jensens anbefalinger vedrørende en ikke-voldelig politik. Det konstateres således, at der på IS' års-

808 Ibid.

809 PET, mnnesag: Redegørelse af 26. marts 1992, samt følgebrev 27. marts. 1992 ved politidirektør Eefsen.

810 Ibid.

møde skulle have været en del interne uoverensstemmelser over den skuffende udvikling mht. medlemstal og politiske mål.⁸¹¹

I en ny notits af 8. juli 1992 sammenfattede PET den eksisterende viden med det fremkomne både fra efterforskningsgruppens arbejde og PET's videre indhentningsbestræbelser. Man knyttede nu særlig interesse til en mødeprotokol, som havde overlevet eksplosionen og den efterfølgende brand, og som befandt sig blandt bevismaterialet fra sprængningsstedet. Af denne protokol fremgik det, at der den 9. marts 1992 var blevet afholdt et møde i lokalerne i Søllerødgade. Tilstede var personer fra afdelingsledelsen samt fra landsledelsen. De første fem punkter var af sædvanlig art, men det sjette punkt, hvor afdøde fremlagde et indlæg, bar ordlyden: "ikke refereret". PET satte dette i sammenhæng med de indkomne oplysninger om, at udlændinge, som tilhørte bl.a. autonome revolutionære i Berlin, havde været på besøg i København i slutningen af februar. Man overvejede derfor den mulighed, at de pågældende kunne have søgt at øve indflydelse på IS' linje i retning af mere militante aktioner. Dette blev sammenholdt med visse – ikke entydige – tekniske beviser, og med visse – også antydningssvige – oplysninger, som var tilgået PET ad andre kanaler, og formede hos PET's sagsbehandler en – erkendt spinkel – arbejdshypotese:

"Medlemmer af INTERNATIONALE SOCIALISTER har tidligere været betragtet som meget parlamentariske i deres politiske argumentation, men ultimo 1991 og primo 1992 har man ofte drøftet den manglende opbakning og generelle tilslutning til IS'ernes meget markante venstreekstremistiske grundideologier, et forhold, som naturligt hænger nøje sammen med den eskalerende udvikling og demokratiseringsproces fra 9. november 1989 og frem til dato i de kommunistiske højborge i Østeuropa."⁸¹²

Denne baggrund blev sammenfattet med en række "teser" vedrørende de forhåndenværende oplysninger og indicier til et billede, som hypotetisk kunne forklare, at en eller flere i IS kunne have overvejet fremstilling af en sprængladning af en art. Forfatteren til notitsen erkendte, at tesserne ikke støttede sig til konkrete bevisligheder, men udtrykte dog det håb, at man kunne enten bevise eller modbevise disse tesser.⁸¹³

811 PET, emnesag: "Notits: Internationale Socialister, ang. sammenskrivning af eksisterende materiale", 11. maj 1992.

812 Ibid.: "Notits: Bombeattentat hos INTERNATIONALE SOCIALISTER [...]", 8. juli 1992.

813 Ibid.

Drabsefterforskning og registrering?

Blandt de spørgsmål, som retsudvalget har stillet justitsministeren, berører spørgsmål nr. 285 efterforskningen vedrørende bombesprængningen i Søllerødgade. Spørgsmålet lyder:

”Befinder det materiale om Internationale Socialister indsamlet i forbindelse med efterforskningen af drabet på Henrik Christensen i IS’ lokaler i Søllerødgade sig i dag i PET’s arkiver?”

Det overordnede svar på spørgsmålet er, at PET i sine arkiver opbevarer sine genpartier af sagen om det uopklarede dødsfald i et udsondret, større sagskompleks vedrørende Søllerødgadebomben – og altså ikke kun materiale vedrørende IS. Heri befinder sig genpartier af vidneafhøringer, tekniske rapporter, sagsresuméer og materiale med berøring til IS, herunder vidneforklaringer mv. I sagen befinder sig også kopier af IS’ mødereferater, som er indgået som en del af efterforskningen. Der befinder sig ikke i Søllerødgade-sagskomplekset stof, som ikke har relevans for efterforskningen eller, hvis tilstedeværelse ikke kan forklares med PET’s direkte deltagelse i den endnu uafsluttede efterforskning.

Et mere konkret svar på spørgsmålet kan gives med udgangspunkt i den emnesag vedrørende IS, som PET havde allerede før bombesprængningen. Blev der, som følge af PET’s deltagelse i efterforskningen, som følge af informationsdelingen mellem PET og afd. A eller som følge af flere IS-medlemmers samarbejde med efterforskningen, overført oplysninger eller dokumenter til PET’s sag vedrørende IS, dvs. fra det egentlige opklaringsarbejde til PET’s mere traditionelle overvågningssag? Svaret er, at PET som led i efterforskningen af bombesprængningen benyttede anledningen til at ajourføre sine medlemslister over medlemmer af IS og tilføje personsagerne de relevante oplysninger, som indkom som følge af efterforskningen. Dette konstateredes i et notat i afd. 5 den 28. april 1992, hvori det blev bestemt, at det modtagne efterforskningsmateriale skulle gøres til genstand for søgning i PET’s registre, ”...ligesom der i tilfælde af positivt søgeresultat skal ske inddækning til den sag, hvori personen er kendt hos PET med hele den efterforskningsrapport, som personen er nævnt i.”⁸¹⁴

Dette blev sat i værk samme dag. Det hedder således i et notat i en emnesag vedrørende IS den 28. april 1992, at:

814 PET, emnesag: ”Bombeattentat hos INTERNATIONALE SOCIALISTER...”, ang. Politimæssig efterforskning”, 28. april 1992.

”I forbindelse med efterforskningen omkring ovennævnte attentat har det været muligt at identificere en række af medlemmerne i den ovennævnte organisation. Endvidere har enkelte personer efter attentatet indmeldt sig i organisationen, identiteten på disse anføres ligeledes.”⁸¹⁵

Notitsen rummede en navneliste med 30 navne på gamle og nye medlemmer af IS. Navnene var anført sammen med personnummer samt påtegning i pen mht. resultatet af søgning i PET’s registre. Af påtegningen fremgik, at nogle var kendte i forvejen. Det fremgår ligeledes, at oplysningerne på de enkelte blev makuleret i 1999 (men altså ikke listen). Samlet konstateredes det i øvrigt, at de mange afhøringer i anledning af bombeattentatet:

”...har vist, at INTERNATIONALE SOCIALISTER stadig drives af en trotskistisk ideologi og med et fælles ønske om revolution.”⁸¹⁶

Listen blev siden hen – fremgår det af påtegninger på det læg, hvori dokumentet er opbevaret – forelagt Wamberg-udvalget den 26. juni 1992 og påtegnet af tre af udvalgets medlemmer. Wamberg-udvalget fik af politimesteren en orientering om Søllerødgadesagen på mødet den 29. juni 1992. På samme møde fik udvalget forelagt organisations sagen vedrørende IS. Man besluttede at udskyde en drøftelse af medlemsfortegnelser på organisations sager. Udvalget blev forelagt nyregistrering af 25 IS-medlemmer, men anmodede om, at sagen blev udskudt til næste møde. Man anmodede ligeledes om en redegørelse for, hvordan PET ville sikre, at det tydeligt fremgik, hvilke personer der var registreret, samt hvorledes sagen blev revideret.⁸¹⁷ Dette skete på det efterfølgende møde den 11. september 1992, hvor udvalget tog politimesterens redegørelse til efterretning. De sager, som blev fremlagt til nyregistrering, blev efterfølgende godkendt.⁸¹⁸

Efterforskningen fra 1993

Sagen er til dato ikke blevet opklaret. I et sagsresumé fra august 1992 konstaterede en af de ledende efterforskere, at de mange gennemførte undersøgelser

815 PET, emnesag: ”Organisationen Internationale Socialister..., ang.: Medlemmer af ovennævnte organisation”, 28. april 1992.

816 Ibid.

817 WU: Referat af møde, 29. juni 1992.

818 WU: Referat af møde, 11. september 1992.

vedrørende højrefløjens mulige forbindelse til sprængningen havde været resultatløse. Der forelå heller ikke nogen konkrete beviser for tesen om, at det kunne have været en hjemmelavet sprængladning, som udløste eksplosionen. Alligevel fastholdtes muligheden for, at der kunne have været en forbindelse til militante autonome kredse i Danmark eller i udlandet, og for at der var tale om en ulykke. Denne hypotese byggede dog stadig kun på et meget usikkert grundlag af indicier vedrørende de politiske strømninger i IS på tidspunktet for bombesprængningen samt visse fysiske beviser. Der blev ikke i løbet af efterforskningen fundet nogen konkrete beviser på, at nogen personer med tilknytning til IS havde gennemført eller havde forbindelse til militante eller voldelige politiske aktiviteter.⁸¹⁹

I november 1992 var efterforskningen uden nye spor. Den 17. november rettede Justitsministeriet en forespørgsel til politiet på baggrund af et spørgsmål i retsudvalget om, hvorvidt det kunne tænkes, at der havde været tale om politisk terror, eller der kunne have været tale om en bombe, som IS selv havde fremstillet. I kriminalinspektør Bent Hansens svar blev det fastholdt, man ikke kunne udelukke nogen af de to muligheder, som blot var to af mange muligheder.⁸²⁰ Samtidig understregede politidirektøren i sit svar til Justitsministeriet, som havde modtaget en ny række spørgsmål fra retsudvalget, at artiklens oplysninger om, at nye oplysninger pegede på, at det var en selvfremstillet bombe, ikke hidrørte fra politiet.⁸²¹

Efterforskningen så en kort genoplussen, da Frede Farmand I 1993 henlede opmærksomheden på visse udtalelser, som partilederen Albert Larsen skulle have fremsat over for ham. Der blev derpå gennemført en række nye afhøringer, herunder af Frede Farmand. Drabsafdelingen ved Københavns politi gennemførte således den 15. september en afhøring med henblik på at klarlægge Frede Farmands viden om bombesprængningen. Farmand afslørede ikke ved denne lejlighed sin forbindelse til PET, men berettede en del om sin færden på den danske højrefløj og om samtaler med skikkelser i de højreekstremistiske partier.

Farmand meddelte, at han som oplyst i Ekstra Bladet ganske rigtigt havde haft en samtale, hvor Albert Larsen angiveligt skulle have udtalt sig om Søllerødgade, men at han p.t. ikke kunne finde den pågældende båndoptagelse af

819 PET, emnesag: "Resumé af efterforskningen i bombesagen fra Søllerødgade 33", 19. august 1992.

820 Ibid., "Responsum i tilknytning til tidligere redegørelse om efterforskningen af sagen vedrørende bombesprængningen i Søllerødgade", 25. november 1992.

821 Ibid.: Efsens til Justitsministeriet, udateret (1993), vedlagt artikel: Peter Kramer Mikkelsen, "Den dag uret gik i stå", *Aktuelt*, 13. marts 1993.

samtalen. Frede Farmand forklarede, at der under denne samtale med Albert Larsen ("så vidt han husker") den 28. marts 1993 ikke fremkom en tilståelse, men at det fremgik, at Albert Larsen og en anden person havde rekognosceret Søllerødgade. Farmand mente på grundlag af sit kendskab til Albert Larsen, at denne havde kendskab til sagen. Han var dog ikke sikker. Han fremførte også andre teorier om baggrunden for bombesprængningen, herunder at det var udenlandske grupper, som havde taget fejl af IS og Demos, samt at der kunne være tale om en hævnaktion for tumulter under en højrefløjsdemonstration i Lund i Sverige i anledning af årsdagen for Karl 12.s død, hvor BZ'erne skal have lavet ballade. Han mente også at vide, at der i forbindelse med Albert Larsen eksisterede et Danskernes Broderskab, som bestod af en fem personer samt en lille gruppe rockere, og at der var tale om et tæskehold. Det blev aftalt, at Frede Farmand skulle tilsende kriminalpolitiet sine båndoptagelser, og at optagelsen vedrørende Søllerødgade skulle have første prioritet. Det blev i den efterfølgende politirapport bemærket, at det var umuligt at få afhørte til at give konkrete oplysninger i de pågældende sager, idet der hele tiden henvistes til båndene. Endvidere blev der lagt vægt på, at Frede Farmand støttede sin opfattelse på sit kendskab til personerne og til deres måde at reagere på.⁸²²

På baggrund af en grundig efterforskning af de af Frede Farmand meddelte oplysninger og tilsendte båndoptagelser konkluderede politiet i november 1993, at Farmand ikke besad konkret viden eller materiale, der kunne bestyrke hans påstande vedrørende bombesprængningen i Søllerødgade.⁸²³

822 PET, faktagruppen: "Rapport vedr. presseomtalen af Frede Farmand Rasmussens kendskab til kriminelle forhold, der er forøvet af nazistiske grupper", 15. september 1993.

823 Ibid., s. 27. Tilføjet 8. november 1993.

9. FREDE FARMANDS OPLYSNINGER OM SØLLERØDGADEBOMBEN

Som det fremgår andetsteds i dette bind opretholdt PET i 1980'erne og i de tidlige 1990'ere en løbende overvågning af en række grupperinger på den yderste højrefløj. PET var generelt velorienteret om disse grupper. En central kilde til disse oplysninger var Frede Farmand, der som nævnt gav oplysninger til PET's regionsafdeling II i Århus.

En del af de oplysninger, som PET besad om aktuelle udtalelser og synspunkter på den yderste højrefløj i tiden op til bombesprængningen i Søllerødgade den 16. marts 1992, stammede således fra Frede Farmand. Det kan på denne baggrund være af betydning at undersøge, om oplysninger fra denne centrale kilde før bombesprængningen havde givet PET anledning til at formode, at der kunne være en øget trussel fra danske højrefløjsmiljøer. Frede Farmand fortsatte også efter bombesprængningen sine kontakter på højrefløjen. Der er derfor ydermere grund til at undersøge, hvorvidt PET fra Frede Farmand efter bombesprængningen modtog oplysninger af betydning for efterforsknings- og opklaringsarbejdet.

Kildesituationen kompliceres af, at det senest i 1998 kom til et brud mellem PET og Frede Farmand, og at sidstnævnte efterfølgende har fundet anledning til at fremkomme med en række udlægninger af forløbet, som er stærkt kritiske over for PET. Frede Farmand har således ladet forstå, at han før bombesprængningen på baggrund af forskellige udtalelser fra personer på den yderste højrefløj videregav oplysninger til PET om Søllerødgadesagen, som kunne og burde have givet anledning til et skærpet trusselberedskab eller måske endda til afværgeforanstaltninger.

Farmand har givet udtryk for, at han i en samtale ca. fire dage efter bombesprængningen med lederen af PDN fik indtryk af, at kredse på højrefløjen havde forbindelse til bombesprængningen. Den samtale, som han hævdede havde fundet sted, som ikke er præcist dateret, og som i dag alene kendes fra Farmand, blev ifølge det oplyste optaget på bånd af Frede Farmand. Båndet blev ifølge

Farmand overdrager PET, men skulle efterfølgende være bortkommet. Disse oplysninger danner i væsentlig grad baggrund for Farmands beskrivelse af sin forbindelse til PET i 1992-93 og for påstandene om, at den yderste højrefløj var involveret i bombesprængningen. Det er således i det lys, at det af Frede Farmand fremhæves, at han minutter efter bombesprængningen skulle være blevet kontaktet af PET og pålagt tavshed. Farmand forsøgte i 1998 at få sin tidligere kildefører til at bekræfte, at man i PET havde modtaget sådanne båndoptagelser af særlig betydning.

De af Frede Farmand fremsatte påstande i 1993 og i 1998 angår overordnet fire forhold, som har relation til PET's overvågning af den yderste højre- og venstrefløj:

Partiet De Nationales leder Albert Larsen skal have givet indtryk af eller ligefrem indrømmet, at han stod bag bombesprængningen i Søllerødgade den 16. marts 1992.

PET skal fra Frede Farmand have modtaget et forvarsel om bombesprængningen forud for den 16. marts 1992.

PET skal have forsøgt at overtale Farmand til at tie om dette forhold.

PET skal have lækket oplysninger til pressen om Farmands virke for PET.

På baggrund af Kommissionens gennemgang af de om spørgsmålet foreliggende skriftlige kilder, lyd- og videoptagelser, samt vidneafhøringer, herunder detaljerede afhøringer af Frede Farmand, finder Kommissionen, at der kan udtales følgende om de rejste påstande:

Ad 1) Farmands påstande om, at højrefløjen kunne have forbindelse til Søllerødgadebomben går tilbage til 1993. Allerede i september 1993 fremkom der i Ekstra Bladet en række artikler om de yderliggående højregrupper i almindelighed og om Albert Larsen og Partiet De Nationales i særdeleshed. Den 6. september bragte avisen på grundlag af Frede Farmands båndoptagelser en større artikel om trusler, som partilederen Albert Larsen skulle have afgivet. Den 7. september 1993 blev der fulgt op med en artikel om bl.a. DNSB,⁸²⁴ og den 8. september bragte TV-2 Nordisk Films produktion af en dokumentarudsendelse om den yderste højrefløj ”De skjulte bånd”, som var blevet til som led i et samarbejde

824 ”Dansk parti truer med bomber og terror”, *Ekstra Bladet*, 6. september 1993. ”DNSB-chef gemmer nazi-våben”, *Ekstra Bladet*, 7. september 1993, ”Klar til illegal aktivitet”, *ibid.*

med Frede Farmand.⁸²⁵ Trods forsøg fra Farmands side på at få PDN's leder til at fremkomme med konkrete udtalelser om en eventuel involvering i bombesprængningen i Søllerødgade, måtte man opgive at inddrage dette element i dokumentarudsendelsen. Til gengæld bragte Ekstra Bladet den 13. september 1993 en række påstande fra Frede Farmand om, at bombesprængningen i Søllerødgade kunne have forbindelse til Partiet De Nationale. Frede Farmand henviste i avisen til, at partilederen Albert Larsen over for Farmand skulle have fremkommet med udtalelser om planlagte voldshandlinger af denne art. Farmand erklærede, at PDN's leder i en båndoptaget samtale over for Farmand havde erklæret, at han havde haft en person til at rekognoscere for sig i Søllerødgade op til et halvt år før sprængningen.⁸²⁶ På avisens spørgsmål, om partilederen og PDN stod bag drabet, svarede Farmand:

“Jeg vil sige det på den her måde: Albert har i hvert fald gennem alle sine båndede optagelser til mig givet det indtryk, at det var ham, der stod bag. Og jeg tror helt klart, at ..., som Albert kalder ham der..., har foretaget denne rekognoscering, fordi man havde det formål at ødelægge selve værestedet, altså IS' kontor. – Det er Albert selv, der har givet mig anledning til at tro, at han kan have stået bag drabet...Men jeg har selvfølgelig ikke beviserne. – Men jeg kan kun sige, at Albert Larsen har flirtet med, at det er ham, der står bag...”⁸²⁷

Oplysningen om, at PDN's leder Albert Larsen på den ene eller anden måde skulle have rekognosceret i Søllerødgade forud for bombesprængningen hos IS, bygger på Frede Farmands erindring om at have ført en samtale herom med partilederen omkring den 20. marts 1992, dvs. fire dage efter bombesprængningen. Eksistensen af denne samtale af 20. marts 1992 er ikke dokumenteret. Der ses ingen oplysninger herom i PET's akter, ligesom Frede Farmand heller ikke selv har fremlagt dokumentation herfor. Frede Farmand har som dokumentation henvist til indholdet af en anden båndoptagelse af 28. marts 1993 (et år senere), hvor det halve års rekognoscering af Søllerødgade forud for bombesprængningen også skulle være blevet nævnt af Albert Larsen.⁸²⁸ Denne båndoptagelse har Farmand

825 Frede Farmand har over for Kommissionen angivet, at *De skjulte bånd* blev sendt den 14. september 1993. RB: Frede Farmand, 16. juni 2004.

826 Artikel vedr. Søllerødgadesagen, *Ekstra Bladet*, 13. september 1993.

827 Ibid.

828 På baggrund af et længere forløb, der omfattede flere samtaler med og afhøringer af Frede Farmand, indgik Kommissionen den 8. juli 2005 en aftale med Frede Farmand om, at Frede Farmand bl.a. skulle fremsende følgende til Kommissionen: 1) Dokumentation for Frede Farmands forkla-

imidlertid heller ikke kunnet fremfinde. Dertil kommer to samtaler med kildeføreren i PET af 11. og 19. juli 1993. I disse to samtaler hævder Farmand at have ligget inde med optagelser fra det pågældende møde med PDN's leder den 20. marts 1992. Den postulerede optagelse af 20. marts 1992 er som nævnt aldrig blevet fremskaffet af Frede Farmand.

Under Frede Farmands forklaring for Kommissionen den 16. juni 2004 beskæftigede Kommissionen sig indgående med den påståede samtale mellem Frede Farmand og Albert Larsen den 28. marts 1993, hvor sidstnævnte skal have omtalt en ”rekognoscering” i Søllerødgade i månederne forud for bombesprængningen den 16. marts 1992. På den baggrund søgte Kommissionen at belyse fraværet af en båndoptagelse af denne angivelige samtale af 28. marts 1993. Der var i Farmands forklaring en vis usikkerhed om identificeringen af denne samtale og dens optagelse. Således henviste han til sin forklaring til drabsafdelingen, hvor han også omtalte dette bånd, men oplyste, at han ikke var i stand til at lokalisere båndet. På den baggrund ønskede Kommissionen oplyst, om der kunne være tale om to manglende båndoptagelser, eller om der kunne være tale om en forveksling.⁸²⁹ Farmand indvilgede i ved hjælp af sin registrant og sin kalender – som han erklærede var ført nøje – at lokalisere den pågældende samtale og tilsende Kommissionen kopi deraf. En sådan kopi er som nævnt ikke modtaget af Kommissionen.

Det vides derimod med sikkerhed, at Frede Farmand hyppigt i perioden 1990-1993 tilsendte eller videregav til kildeføreren i PET oplysninger om udviklingen i PDN og om partilederens aktiviteter (se bilag). Han videresendte endvidere til PET en del optagelser fra PDN's møder i almindelighed og interviews med partilederen i særdeleshed, ligesom han igennem perioden tilsendte PET mindst 84 kassettebånd med audiooptagelser, hvoraf en betydelig del var optagelser af samtaler med bl.a. lederen af PDN. En del af disse oplysninger og materialer indeholdt klare manifestationer af, at PDN's leder og flere andre i kredsen yndede at fremkomme med voldsforherligende udtalelser eller indbyrdes at drøfte oplæg til voldelige sammenstød, demonstrationer, manifestationer og lignende. Der ses ingen oplysninger om forestående bombesprængning i Søllerødgade.

ring om, at PET var varslet om bombesprængningen i Søllerødgade i 1992, og at dette skulle forties;
 2) En kopi af interviewsamtale med Albert Larsen den 28. marts 1993 vedr. bombesprængningen. Materialet er ikke modtaget i Kommissionen trods den foreliggende aftale. Jf. Kommissionens Arkiv: Brev fra Kommissionens formand til Frede Farmand, 10. august 2005 med vedlagt kopi af aftale af 8. juli 2005 mellem Kommissionen og Farmand.

829 RB: Frede Farmand, 16. juni 2004.

Den 22. marts 1992, seks dage efter bombesprængningen, udspandt der sig mellem Frede Farmand og Albert Larsen en telefonsamtale, hvorunder de to mænd omtalte Søllerødgadesagen. Denne samtale er dokumenteret, idet der i PET's arkiv findes en afskrift fra tjenestens egen aflytning af partilederens telefon i denne periode. I den af PET optagede telefonsamtale mellem partilederen og Frede Farmand af 22. marts 1992 omtalte de to mænd Søllerødgadesagen i temmelig uklare og spekulative vendinger. Det fremgår entydigt, at samtalen fandt sted efter bombesprængningen den 16. marts 1992. De fleste udsagn var af en gisnende og spekulativ art, men det fremgik dog, at Albert Larsen (A) sagde: "jeg har haft en mand på for at finde den adresse". (s. 5). Længere inde i samtalen siger partilederen, at han håbede, at myndighederne ville fange gerningsmanden. Albert Larsen henviste i øvrigt til Karl 12.-marchen i Sverige, hvor BZ-brigaden havde iværksat en moddemonstration. Da Internationale Socialister ifølge Larsen var den politiske overbygning på BZ-Brigaden, måtte man tro, at højreekstremisterne i Sverige havde ønsket hævn. Han gav i øvrigt udtryk for ønsket om, at gerningsmanden burde fanges. Der var i flere passager tale om en voldsforherligende retorik. Samtalen indeholder ikke oplysninger, der kan bekræfte den antagelse, at Albert Larsen havde forbindelse til bombesprængningen eller besad en forudgående viden om bombesprængningen.⁸³⁰ At Frede Farmand har forvekslet denne samtale af 22. marts 1992, der som nævnt ikke indeholder beviser for en sammenhæng mellem PDN og Søllerødgadebomben, med den af Frede Farmand postulerede samtale af 20. marts 1992, kan efter Kommissionens opfattelse ikke udelukkes.

Efterfølgende har Frede Farmand som nævnt gjort gældende, at der også den 28. marts 1993 (godt et år senere) skulle have fundet en samtale sted – denne gang ansigt til ansigt – hvorunder Albert Larsen over for Frede Farmand skulle have antydnet en forbindelse til Søllerødgadesagen. Der findes som nævnt ingen spor af denne samtale på noget bånd. Derimod findes optagelser af samtaler mellem Farmand og Albert Larsen den 8. juli og 10. juli 1993. Under disse samtaler søgte Frede Farmand under henvisning til tidligere samtaler at få PDN's leder til på ny at kommentere og om muligt indrømme sin medvirken i Søllerødgadesagen. Dette lykkedes ikke, idet partilederen ikke klart erindrede samtalen, hvortil der blev refereret, og idet Albert Larsen ingensinde påtog sig skylden for, gav udtryk for viden om eller erkendte delagtighed i bombesprængningen hos Internatio-

830 PET, emnesag: "Partiet De Nationale", vedhæftet udskrift af samtale Frede Farmand med Albert Larsen, 22. marts 1992.

nale Socialister. PDN's leder kommenterede dog Frede Farmands henvisning til tidligere samtaler og fremkom med forskellige aggressive bemærkninger om sine fjender på venstrefløjen, herunder IS.⁸³¹

Båndoptagelsen af 8. juli 1993 indledes med, at Farmand henviste til Nordisk Films arbejde på en udsendelse om højrefløjen og gav det indtryk, at han befandt sig i en eller anden form for klemme, som han var kommet i på grund af sin viden om højrefløjen.⁸³² Der er ikke et fast tema, eller en sikker retning, som strukturerer samtalen. Der nævnes flere gange en postuleret samtale den 28. marts 1993 om bl.a. Søllerødgadesagen, Lubna Elahi-sagen og andre forhold. Om Søllerødgadesagen gav partilederen klart udtryk for, at han i princippet kunne have stået bag, men at det gjorde han ikke. Han erklærede, at han ikke vidste, hvem gerningsmændene var.⁸³³ Det samme gjaldt samtalen den 10. juli 1993, der fandt sted på Sorø Kro. I denne samtale afviste Albert Larsen ganske en politisk forbindelse til den person, som angiveligt skulle have rekonosceret i Søllerødgade, ligesom han påny bestemt afviste enhver forbindelse til Søllerødgadebomben. Han vidste ikke engang, sagde han, hvor Søllerødgade lå.⁸³⁴

Efter fremkomsten af en artikel i Ekstra Bladet den 13. september 1993 blev Frede Farmand halvandet år efter bombesprængningen kontaktet af kriminalpolitiet i København med henblik på en afhøring. Frede Farmand kontaktede i denne forbindelse kildeføreren i PET og blev her instrueret om, at han kunne meddele kriminalpolitiet alt, han vidste om Søllerødgadesagen. Han blev dog opfordret til ikke at fortælle om sin forbindelse til PET. Under afhøringen hos kriminalpolitiet gjorde Farmand rede for sine formodninger, idet han henviste til båndoptagelserne fra den 8. juli og den 10. juli 1993, og idet han hævdede, at disse afspejlede indholdet i samtalen den 28. marts samme år. I tilknytning til afhøringen indsendte Frede Farmand originaler eller båndkopier af samtalen med Albert Larsen den 8. juli 1993, mens han ikke var i stand til at fremfinde de øvrige omtalte optagelser, bl.a. fra den 28. marts 1993.

831 Forholdet er formentlig, at PET's regionsafdeling II har transskriberet båndoptagelsen af 8. juli 1993 og efterfølgende tilbagesendt originaloptagelsen til Frede Farmand, mens man har beholdt båndoptagelsen fra den 10. juli 1993. Det var i øvrigt normalt, at bånd modtaget fra Frede Farmand blev tilbageleveret til denne med henblik på genbrug.

832 PET, kildesag: "Vedr. samtale mellem Albert Larsen..."; 8. juli 1993.

833 Ibid. Samme sted udtaler Albert Larsen: "Nej, jeg har ikke været involveret i noget. Jeg kender kraftedme ikke til noget i Søllerødgade." Albert Larsen henviste til den mulighed, at nogen kunne have fået sprængstofferne fra Sverige.

834 PET, kildesag: "Samtale...på Sorø Storkro den 10. juli 1993".

Frede Farmand har efterfølgende citeret en båndoptagelse af samtalen med kildeføreren i PET den 11. juli 1993, hvor det aftaltes, at Farmand skulle videregive båndoptagelserne fra den 8. juli 1993 til PET. Imidlertid hersker der usikkerhed om, hvorvidt Frede Farmand gav originalversionen til PET eller til kriminalpolitiet i København. Frede Farmand har tidligere hævdet, at han gav originaloptagelsen til PET, som må have sendt den videre til kriminalpolitiet, og at Farmand derfor ikke lå inde med en kopi af båndoptagelsen af samtalen den 8. juli 1993. Dette modsiges imidlertid ganske entydigt af kriminalpolitiets optegnelser, af Farmands egen følgeskrivelse, hvormed båndet fremsendtes til kriminalpolitiet, og af Farmands egen erkendelse af, at det måtte forholde sig sådan i en samtale med vicekriminalkommisæreren i 1998 (efter forevisning af Farmands egen følgeskrivelse med båndet i 1993). Det anføres da også i Frede Farmands eget svar på PET's *Blå Rapport*, at han havde ”spillet båndene over”, og derfor måtte have haft mindst én kopi ud over originalversionen.⁸³⁵ Mens optagelsen af samtalen den 28. marts 1993 at dømme efter Frede Farmands udsagn ikke længere fandtes eller kunne fremskaffes, blev båndoptagelsen af samtalen den 8. juli 1993 med Albert Larsen udleveret til efterforskningsgruppen i Københavns Politi.

Efterforskningsgruppen mente imidlertid ikke efter aflytning af båndet, at optagelsen gav noget grundlag for at hævde, at PDN's leder havde kendskab til Søllerødgadesagen. Frede Farmand forklarede til gengæld til vicekriminalkommisæreren, at han mente, at indholdet af samtalen den 28. marts 1993 svarede til samtalen den 8. juli 1993, og at den ligesom sidstnævnte samtale gav grund til at tro, at PDN's leder kendte til Søllerødgadesagen.⁸³⁶ Efterforskningen inddrog ligeledes de båndoptagelser, som man modtog fra Frede Farmand. Vicekriminalkommisæreren konkluderede på denne baggrund i november, at:

“[Farmand]...havde ingen konkret viden, eller materiale, der kunne bestyrke, at hans påstande i Faktoren, TV og dagspressen var rigtige om, at højreorienterede nazistiske grupper generelt stod bag kriminalitet, herunder bombsprængningen i Søllerødgade.”⁸³⁷

Kommissionen har ikke modtaget materiale fra Frede Farmand, der kan drage denne konklusion i tvivl. Tilbundsående undersøgelser af de relevanter akter i PET og Københavns Politi har heller ikke fremdraget oplysninger, der kan under-

835 Frede Farmand: ”Svar på PET's redegørelse af marts 1998”, 17. maj 1998.

836 PET, faktagruppen: ”forts. af tidligere rapport”, 21. september 1993.

837 Ibid.: Tilføjelse af 8. november 1993.

støtte Farmands opfattelse. Farmands påstande om en mulig forbindelse mellem højreorienterede grupper og bombesprængningen i Søllerødgade fremstår således udokumenterede.

Ad 2) Det hævdes videre af Farmand, at han i en telefonsamtale af 16. februar 1998 med sin kildefører i PET fik sidstnævnte til at indrømme et kendskab til en tidligere båndoptagelse, der kunne bekræfte Farmands opfattelse af, at kildeføreren og PET's regionsafdeling II havde erkendt at have modtaget et forvarsel om et angreb på Søllerødgade. Telefonsamtalen blev optaget af såvel PET som Frede Farmand selv, og den blev til på initiativ af Frede Farmand som et led i dennes forretningsmæssige engagement i forhold til Nordisk Films produktion af dokumentarudsendelserne om "Den hemmelige tjeneste". Samtalen bekræfter alene, at man i PET's regionsafdeling II fra Frede Farmand i årene 1989-93 har modtaget forskellige båndoptagelser og videooptagelser fra Frede Farmands samtaler og interviews med PDN's leder. Farmand drejede i telefonsamtalen med kildeføreren samtalen hen på et bestemt bånd og på Albert Larsens angivelige udtalelser på denne båndoptagelse. Da det ifølge Farmands opfattelse lykkedes at få kildeføreren til at gå ind på eksistensen af sådanne båndoptagelser med Albert Larsen, og på, at de var blevet leveret til kildeføreren og PET, opfattede han det som bevist, at PET lå inde med de pågældende afgørende båndoptagelser med PDN's leder.⁸³⁸ Farmands udlægning blev i øvrigt inddraget i arbejdet med Fakzeren.

I telefonsamtalen med kildeføreren af 16. februar 1998 henviste Frede Farmand flere gange til, at han skulle have rykket for båndmateriale, og at man ikke havde udleveret det. Kildeføreren modsagde ham ikke på dette punkt, men syntes på den anden side at være usikker på, hvilket bånd Farmand refererede til. Samtalen findes i to former. Den ene version er baseret på Frede Farmands båndoptagelse af samtalen, som er optrykt i Farmands svar på PET's *Blå Rapport*.⁸³⁹ Denne optagelse er senere blevet afspillet af Frede Farmand i overværelse af to repræsentanter for Kommissionen.⁸⁴⁰ Den anden version er PET's båndoptagelse af samtalen ved aflytningen på kildeførerens telefon.⁸⁴¹ PET var på dette tidspunkt med kildeførerens vidende begyndt at optage kildeførerens telefon-

838 Frede Farmand, "Svar på PET's redegørelse af marts 1998", 17. maj 1998, s. 10-14.

839 Ibid., s. 12-13.

840 Jf. Kommissionens afskrift af brudstykket af denne samtale i videoklip, som afspillede under samtalen mellem to kommissionsmedlemmer og Frede Farmand den 5. oktober 2000 (I), s. 57-58.

841 PET, kildesag: "Udskrift af samtale mellem Frede Farmand...den 16. februar 1998".

samtaler med Frede Farmand på bånd. Båndsamtalet er i øvrigt også gengivet i *Den hemmelige tjeneste*.⁸⁴²

Kommissionen har konstateret visse uoverensstemmelser mellem de båndudskrifter, som stammer fra Frede Farmands kopi af samtalen og de udskrifter, som stammer fra PET's kopi af samtalen. Hertil kommer en uoverensstemmelse mellem Frede Farmands citat fra telefonsamtalen med kildeføreren den 16. februar 1998, således som det fremstår i hans svar til PET's *Blå Rapport* fra 17. maj 1998, og den båndoptagelse, som Frede Farmand har afspillet for Kommissionen.⁸⁴³ Frede Farmand har dog over for Kommissionen oplyst, at båndoptagelserne af samtalerne fremstår ubeskårne og uredigerede i deres originale form.⁸⁴⁴

Kommissionen må konstatere, at ingen af de forskellige optagelser af telefonsamtalen mellem Frede Farmand og PET's kildefører indeholder oplysninger, der kan bekræfte Farmands påstand om, at PET skulle have ligget inde med båndoptagelser eller i øvrigt have besiddet en viden om Søllerødgadebomben forud for dens sprængning den 16. marts 1992.

Frede Farmand hævder endvidere i sit svar på PET's *Blå Rapport*, at han var blevet opsøgt af en PET-medarbejder umiddelbart efter bombesprængningen.⁸⁴⁵ Frede Farmand opfatter det således, at denne henvendelse fra PET's side må opfattes som udtryk for, at PET besad en "førviden" om bombesprængningen, som gav anledning til besøget. I Farmands svar på *Den Blå Rapport* hedder det:

"16. marts 1992 sprang der en bombe hos Internationale Socialister i Søllerødgade. Få minutter efter blev jeg opsøgt af en PET medarbejder og begivenheden blev drøftet. Kort tid efter blev det pålagt mig af PET ikke at udtale mig om den viden jeg besad. Det kunne ødelægge PET's efterforskning. Dette løfte holdt jeg."⁸⁴⁶

Eksistensen af en kontakt umiddelbart i forlængelse af bombesprængningen er ikke godtgjort, om end en sådan hævdes af Frede Farmand og ikke bestrides fra PET's

842 Søren Steen Jespersen og Miki Mistrati, *Den hemmelige tjeneste*, s. 72.

843 Samtalen mellem Frede Farmand og to repræsentanter for Kommissionen den 5. oktober 2000 (I), s. 57-58.

844 RB: Frede Farmand, 16. juni 2004.

845 Jf. spørgsmål nr. 408 stillet af retsudvalget til justitsministeren: Kan ministeren bekræfte, at Frede Farmand fik besøg af en PET-mand fra Århus umiddelbart efter bombedrabet på Henrik Christensen i Søllerødgade, og hvad var i givet fald årsagen til dette besøg?

846 Frede Farmand: "Svar på PET's redegørelse af marts 1998", 17. maj 1998, s. 11.

side. PET har ingen optegnelser vedrørende et sådant møde, ligesom afhørte medarbejdere fra Region II heller ingen erindring har herom. Dette forhold skal sammenholdes med, at Kommissionen, som ovenfor anført, ikke kan lægge til grund, at PET før bombesprængningen besad viden eller formodning om, at sprængningen ville finde sted. Som tidligere nævnt havde Farmand i en årrække og med stor regelmæssighed tilsendt eller videregivet til kildeføreren oplysninger om udviklingen i PDN og om partiledernes aktiviteter. Der ses i dette materiale ikke oplysninger om en forestående bombesprængning i Søllerødgade.

Ad 3) Den af Farmand afgivne forklaring om tidsforløbet den 16. marts 1992 er som nævnt ovenfor ikke godtgjort. Mellem Frede Farmands oplysninger i svaret på PET's *Blå Rapport* og Farmands forklaring for Kommissionen findes visse uoverensstemmelser. Således hedder det i Farmands svar på PET's *Blå Rapport*, at Farmand blev opsøgt af en PET-medarbejder, mens der i Farmands forklaring for Kommissionen tales om to medarbejdere.⁸⁴⁷ I førstnævnte hedder det, at Farmand "kort tid efter" blev pålagt ikke at udtale sig om sin viden, hvorimod det i forklaringen for Kommissionen anføres, at denne instruks blev givet på stedet. Det fremgår nærmest af forklaringen, at det efter Farmands opfattelse alene var formålet med PET-besøget at mane Farmand til tavshed i forhold til Søllerødgadebomben.

Det er Kommissionens opfattelse, at der ud over Frede Farmands egne oplysninger om, at man fra PET's side skulle have sagt, at "det er sket", og at man skulle have opfordret ham til at "ligge død", ingen kilder findes, der kan understøtte Farmands opfattelse. Påstanden er udokumenteret.

Ad 4) Senest i 1998 ophørte samarbejdet mellem Frede Farmand og kildeføreren i PET, og dermed også mellem Frede Farmand og PET. Forløbet af dette havde forbindelse til Frede Farmands deltagelse i arbejdet med Fakzer-udsendelserne om PET i Nordisk Film-regi, og hans samarbejde med ekstrabladsjournalisterne Niels Westberg og Kurt Simonsen om en række artikler om Anders Nørgaard i 1998. Frede Farmand udtrykte sin mistanke om, at politiet i 1997 havde lækket oplysninger til Nordisk Film og journalist Søren Steen Jespersen om Farmands overvågning af en kurderhøring i Århus den 25. november 1996. I en telefonsam-

⁸⁴⁷ RB: Frede Farmand, 16. juni 2004. Det kan ikke udelukkes, at der er tale om to på hinanden følgende besøg.

tale med kildeføreren den 3. december 1997 gav Frede Farmand udtryk for undren over, hvordan hans observationsrapport var kommet journalisten i hænde. Kildeføreren kunne på sin side ganske afvise, at denne var lækket fra regionsafdeling II. Dette kunne fastslås med sikkerhed, da originalen i sin tid af Frede Farmand var telefaxet til PET og i PET var modtaget på en type faxmodtager, som afsatte striber på papiret. PET havde således kun Farmands rapport i en version, der havde faxstriber. Originalen uden striber var således i Frede Farmands besiddelse. Man kunne på den anden side konstatere, at den kopi, som Søren Steen Jespersen skulle have tilsendt Frede Farmand, ligeledes var uden striber og dermed formentlig kun kunne stamme fra Frede Farmands version.⁸⁴⁸ Efter en grundig undersøgelse nåede PET frem til, at udslippet var sket hos kilden og ikke hos PET.

Kommissionen kan hertil bemærke, at PET's konklusion underbygges af bilagene i sagen. Frede Farmand var sandsynligvis selv kilde til den historie, som han hævder, at PET skulle have lækket.

Retlig vurdering

Kommissionen finder Frede Farmands påstande vedr. forhold 1-4 udokumenterede og har ikke ved sin gennemgang af Søllerødgadesagen omhandlet i dette bind konstateret tilfælde, hvor PET har overtrådt regler og retningslinjer fastsat af Folketinget eller regeringen.

848 PET, kildesag: "Afskrift telefonsamtale", 3. december 1997.

Bilag

Oversigt over audiobånd, som PETs regionsafdeling II har modtaget fra Frede Farmand fra 1987 og med optagelser af Albert Larsen og PDN.⁸⁴⁹

24	23.02.89
24	03.03.89
31	10.10.89
32	19.10.89
33	15.11.89
34	??
38	02.03.90
41	23.03.90
49-50	02.09.90
58	13.11.90
61	11.07.90
62	23.07.91
63	05.10.91
65	01.12.91
67	13.12.91
81	10.07.93
89	00.00.00

849 PET, kildesag: Vedr.: Beskrivelse af kassettebånd modtaget fra Frede Farmand Rasmussen i perioden fra 1987 til 30. marts 1998. Det fremgår ikke sikkert af oversigten, om listen omfatter alle bånd modtaget, eller kun de bevarede. Listen stammer fra 1998.

KILDE- OG LITTERATURFORTEGNELSE

1. Upublicerede kilder

Ministerier:

Statsministeriet:

Regeringens Sikkerhedsudvalg [RSU]

Justitsministeriet [JM]:

Ujournaliserede sager

Departementschefens pengeskab

Udenrigsministeriet [UM]:

Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg [ESU]

PET's arkiv:

Administrative sager

Emnesager

Personsager

Ujournaliserede sager

Plankartotek

Operationssager

Emnekartotek

Kildesager

Faktagruppen

Regionsmateriale

Århus Politi:

Korrespondance mv.

Rigspolitichefen:

Personaleafdelingen

Materiale fra Rigspolitichefens forkontor

Kommissionens arkiv:

Retsbøger [RB]

Båndoptagelser og materiale vedr. Frede Farmand

Andre statslige arkiver:

Aabenraa, Archiv der deutschen Volksgruppe

Landsarkivet for Sønderjylland (LA):

Politikommandøren for Sønderjylland (PK)

Aabenraa Politimesterarkiv (AAP)

Politiajudantens Arkiv

2. Publicerede kilder

Officielle publikationer:

Beretning til Folketinget afgivet af den af Tinget under 25. oktober 1950 nedsatte Kommission i henhold til Grundlovens § 45, bind. XIV (København, 1953).

Folketingstidende

Aviser og telegrambureauer:

Aarhus Stiftstidende

Berlingske Tidende

Der Nordschleswiger

Ekstra Bladet

Frederiksborg Amts Avis

Information

Nordschleswigsche Zeitung

Politiken

Ritzau

weekendavisen

3. Litteratur

B

Bak, Sofie, *Dansk antisemitisme 1930-1945* (Aschehoug, 2004).

Becker-Christensen, Henrik, *Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932* (Institut for Grænseregionsforskning, 1990).

Becker-Christensen, Henrik, ”Det tyske mindretal og grænserevisionskravet i mellemkrigstiden” i Henrik Becker-Christensen (red.), *Grænsen i 75 år* (Institut for Grænseregionsforskning, 1995).

Berg, Trond og Knut Einar Eriksen, *Den hemmelige krigen*, bd. 2 (Oslo, 1998).

Bohn, Robert, Uwe Danker, Jørgen Kühl (red.), *Nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland 1933-1945*, (Haderslev, 2001).

F

Fink, Troels, *Sønderjylland siden genforeningen* (København, 1955).

G

Guttenplan, D.D., *The Holocaust on Trial: History and the David Irving Libel Case* (London, 2001).

H

Hansen, Gese Friis, *Kampen om Loyaliteten – Haderslebener Kreis og det tyske mindretal i Sønderjylland*, speciale (Aarhus Universitet, 2003).

Hansen, Ernst Siegfried, *Diesteln am Wege* (Bielefeld-Bethel, 1957).

Hjort, Magnus, *Hotet Från vänster. Säkerhetstjänsternas övervakning av kommunister, anarkister m.m. 1965-2002. Forskerrapport till säkerhetstjänstkommissionen* (Stockholm, 2002).

Holm, Adam, *I opposition til fortiden. En teoretisk analyse af idégrundlaget bag mellemkrigstidens radikale konservatisme i Danmark*, phd.-afhandling (Københavns Universitet, 2002).

Hvidtfeldt, Johan: ”Det sønderjyske politiadjudantembedes arbejde”, i *Sønderjyske Årbøger*, 1957, bd.1.

J

Jespersen, Søren Steen og Miki Mistrati, *Den hemmelige tjeneste – da PET blev afsløret* (Aschehoug, 1999).

K

Karpantschov, René: *Nynazismen og dens modstandere i Danmark. Politiske bevægelser i internationale rammer 1980-1998* (Esbjerg, 1999).

L

Lauridsen, John T., "Nazister i Danmark 1930-45", i O. Dahl & Ø. Sørensen (red.): *Nazisme og nynazisme. Gammel og ny fascisme og nazisme i Norden og Europa. Det 22. nordiske historikermøde, Oslo 13.-18. august 1994* (Oslo, 1995).

Lauridsen, John T., *Dansk Nazisme 1930-1945 – og derefter* (Gyldendal, 2002).

Lidegaard, Bo, *Overleveren 1914-1945. Dansk Udenrigspolitisk Historie*, bind 4 (Gyldendal, 2003)

Lorek, Sabine, *Rechtsabrechnung – Retsopgør* (Neumünster, 1998).

M

Mazower, Mark, *Dark Continent. Europe's Twentieth Century* (London, 1988).

N

Noack, Johan Peter, *Det tyske mindretal i Nordslesvig under besættelsen* (Munksgaard, 1974).

P

PET, *Redegørelse vedrørende dele af PET's virksomhed* (PET, 1998).

Petersen, Nikolaj, *Europæisk og globalt engagement 1973-2006, Dansk udenrigspolitisk historie*, bind 6 (Gyldendal, 2006).

R

Ross, Alf, *Dansk Statsforfatningsret*, bind II, (Nyt Nordisk Forlag, 1966).

T

Tamm, Ditlev, *Retsopgøret efter besættelsen*, 3. udgave (Gyldendal, 1997).

Tägil, Sven, *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig* (Stockholm, 1970).

Ø

Övervakningen av nazister och högerextremister, Forskerrapportar til Säkerhetstjänstkommissionen (Stockholm, 2002).

SPØRGSMÅL TIL JUSTITSMINISTEREN

Som ministeren har undladt at besvare under henvisning til PET-Kommissionens arbejde, men som er helt eller delvist besvaret i nærværende bind

Spørgsmål nr. 2:

Ministeren bedes redegøre for det nærmere samarbejde mellem PET og medlemmer af den højrerabiate organisation ”Den Danske Forening”, herunder med Poul Vinter Jensen.

Spørgsmål nr. 122:

Har PET haft agenter placeret eller benyttet sig af meddelere i politiske partier, organisationer eller bevægelser senere end i 1980'erne, og har PET det i dag?

Spørgsmål nr. 149:

Hvorfor blev notatet, som Frede Farmand havde udarbejdet om kurderhøringen, ikke destrueret, når båndoptagelsen blev?

Spørgsmål nr. 208:

Hvilke organisationer blev overvåget/registreret fra regeringserklæringen i september 1968 til februar 1983?

Spørgsmål nr. 285:

Befinder det materiale om Internationale Socialister indsamlet i forbindelse med efterforskningen af drabet på Henrik Christensen i IS's lokaler i Søllerødgade sig i dag i PET's arkiver?

Spørgsmål nr. 286:

Har PET eller PET-agenter medvirket ved indbrud eller lignende hos politiske partier, ungdomsorganisationer eller bevægelser?

Spørgsmål nr. 287:

Har PET eller PET-agenter medvirket ved indbrud hos politiske partier, ungdomsorganisationer eller bevægelser, hvor disses medlemsarkiver er blevet fjernet og/eller kopieret?

Spørgsmål nr. 406:

Kan ministeren bekræfte, at PET har advaret folketingsmedlem Peter Duetoft om trusler mod hans person på baggrund af udtalelser fra Albert Larsen?

Spørgsmål nr. 407:

Kan ministeren oplyse, om PET har advaret historiker Erik Jensen om trusler mod ham og hans kone afgivet af Albert Larsen?

Spørgsmål nr. 408:

Kan ministeren bekræfte, at Frede Farmand Rasmussen fik besøg af en PET-mand fra Århus umiddelbart efter bombedrabet på Henrik Christensen i Søllerødgade, og hvad var i givet fald årsagen til dette besøg?

Spørgsmål nr. 409:

Kan ministeren bekræfte, at PET ikke alene har været involveret i aflytning af Folkebevægelsen mod Nazisme, men også har indgået i en operation for direkte at splitte og svække den?

BERETNING AFGIVET AF PET-KOMMISSIONEN:

Leif Aamand (formand), landsdommer,
Østre Landsret.

Johnny Laursen, lektor, ph.d.,
Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Regin Schmidt, adjunkt, ph.d.,
Afdeling for Historie, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Ditlev Tamm, professor, dr.jur. et phil., dr.h.c.,
Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Jens Vedsted-Hansen, professor, dr.jur.,
Juridisk Institut, Aarhus Universitet.

Forsideillustration:

PET's observationsfoto af en ledende udenlandsk nazist. Billedet er taget i forbindelse med et nazi-træf i Danmark i 1977 (*PET's Arkiv*).

Resumé:

Dette bind redegør for den yderste højrefløj og PET's overvågning af grupperinger og partier inden for dette felt. Undersøgelsen, som er kronologisk og tematisk opbygget, tegner et billede af nazismens og den yderste højrefløjs udvikling fra 1945 til 1989. Der redegøres udførligt for PET's overvågning af DNSAP, DNSU, DNSB, NPD og PDN. Desuden beskrives forholdet mellem disse grupperinger og danske antinazistiske miljøer. Spændingsfeltet mellem det nye højre og en række venstrefløjsorganisationer, som bekæmpede de nye højretendenser i samfundet, rummede væsentlige nye udfordringer for PET. Desuden belyses en række forhold vedrørende Den Danske Forening. Endelig redegøres der for "Søllerødgadesagen". Søllerødgadebomben kaldes den eksplosion, der den 16. marts 1992 fandt sted i Internationale Socialisters (IS) Københavnsafdeling i Søllerødgade 33. PET's samarbejde med Københavns Politis drabsafdeling i efterforskningen af bombesprængningen beskrives. Omstændighederne omkring bombesprængningen, der kostede en person livet, er dags dato endnu uopklaret.